

1001 RZECZY, KTÓRE WARTO WIEDZIEĆ O BIBLIJ

SPIS TREŚCI str. 1

Wprowadzenie str. 2

CZĘŚĆ I. JAK POWSTAŁA BIBLIA str. 2

1. O Biblii str. 2
2. Pierwsze kroki str. 5
3. Jak napisana jest Biblia? str. 7
4. Pisma deuterokanoniczne, apokryfy i pseudoepigrafy str. 10
5. Tłumaczenia Biblii str. 11
6. Osobliwości druku i przekładu, Bible poliglotyczne str. 16
7. Znane słowa i powiedzenia str. 18
8. Podstawowe fakty str. 22
9. Mądre słowa o Biblii str. 24

CZĘŚĆ II. CAŁA HISTORIA str. 26

10. Księgi Starego Testamentu str. 26
11. Na początku str. 33
12. Początki Izraela str. 36
13. Przygody Izraelitów str. 41
14. Królewska poezja i mądrość str. 49
15. Wołanie proroków str. 51
16. Pisma Nowego Testamentu str. 56
17. Nasz Zbawiciel - Jezus Chrystus str. 61
18. Cuda str. 67
- CUDA STAREGO TESTAMENTU str. 67
- CUDA NOWEGO TESTAMENTU str. 71
19. Nauczanie w przypowieściach str. 73
20. Początki Kościoła str. 78

CZĘŚĆ III. CZASY BIBLIJNE I INNE CIEKAWOSTKI str. 82

21. Krainy biblijne str. 82
22. Święta str. 85
23. Życie rodzinne str. 86
- MAŻ I ŻONA str. 86
- RODZENIE DZIECI str. 88
24. Obyczaje i zwyczaje str. 90
- UBRANIA I DODATKI str. 90
- NAMIOTY str. 92
- DOMY str. 93
- COŚCIE I GOŚCINNOŚĆ str. 94
- KULT RELIGIJNY str. 97
- JEDZENIE str. 98
- CHOROBA I ŚMIERĆ str. 101
25. Szok kulturowy str. 102
26. Anioły w Biblii str. 104
27. Królestwo zwierząt str. 107
28. Królestwo roślin str. 112
29. Muzyka w Biblii str. 115
30. Symbole str. 116
31. Jeszcze parę ciekawostek str. 117
- ZWOJE Z NAD MORZA MARTWEGO str. 120
- PASTERZ I OWCE str. 121
- WAGA I MIARA str. 122

Wprowadzenie

Bestseller wszechczasów, tom, który zmieniał bieg dziejów, wpływał na życie milionów ludzi, a nas wszystkich skłonił do zatrzymania się i zastanowienia. Za czytanie tej niezwyklej księgi umierali chrześcijańscy męczennicy. Na przestrzeni wieków bywała ukrywana, próbowano się jej pozbyć albo ją wychwalano. Jej autorów dzieliły od siebie setki lat, byli wśród nich królowie i pasterze, prorocy, prości rybacy i doskonale wykształceni nauczyciele. Książka, o której mowa, przemawia do każdego człowieka.

Biblia daje nam dostęp do najsłynniejszej postaci na świecie - Jezusa Chrystusa. Mówi nam także, skąd przyszliśmy i jakie jest nasze ostateczne przeznaczenie. Po co czytamy tę Księgę? By poznać Boga. By spotkać Go, aby się z Nim zjednoczyć. Po drodze odkrywamy zdumiewające proroctwa, inspirujące historie, ale również naprawdę okropne wydarzenia, które na zawsze zmieniły historię świata.

1001 rzeczy, które warto wiedzieć o Biblii, rzuca światło na liczne postacie, wydarzenia i fascynujące fakty dotyczące tej najistotniejszej księgi, jaką napisano w dziejach. Nie wybraliśmy 1001 „najważniejszych faktów” ani 1001 „najlepszych” faktów, ani również tego, co można by uznać za 1001 faktów „najbardziej potrzebnych do pełnego wykształcenia”. Zamiast tego wybraliśmy to, co wyjątkowe, mało znane, i czego może brakować w naukowych ujęciach Biblii, a mimo to niewątpliwie do niej przynależy. Wszystkie 1001 faktów zostało sprawdzone i przemyślane, ale nasza książka nie jest dziełem „naukowym”. Ale jest fajna. I prawdziwa.

Żadna książka o Biblii nie zastąpi nigdy oryginału, natchnionego Słowa Bożego. Modlimy się więc, aby ta książka, którą trzymasz w ręku, stanowiła dla ciebie dobre źródło informacji i przynosiła ci radość, ale by zawsze pierwsze miejsce zajmował w Twoim życiu autorytet Biblii.

CZĘŚĆ I JAK POWSTAŁA BIBLIA

1 O Biblii

1. Biblia. Chrześcijanie wierzą, że księga ta jest prawdziwym Słowem Bożym. Od opisów stworzenia zawartych w Księdze Rodzaju aż po wizję końca świata w Apokalipsie, od historii Izraela po nauczanie Jezusa. Biblia stanowi źródło wiary i życia dla wyznawców chrześcijaństwa.

2. Słowo „biblia” oznacza po grecku „księgi”. Pochodzi od innego słowa - byblos, oznaczającego papirus, czyli materiał, z którego w starożytności wykonywano księgi.

3. Port w Byblos. Starożytni Grecy zaopatrywali się w papier poprzez port w Byblos na terenie dzisiejszego Libanu. Greckie słowo oznaczające księgę - biblion (liczba pojedyncza słowa biblia) - wzięło się od nazwy tego właśnie portu. Takie jest pochodzenie polskiego słowa Biblia.

4. „Biblia” jako termin oznaczający kanon ksiąg zajmujących szczególne miejsce w życiu Kościoła został użyty po raz pierwszy dopiero, gdy tradycje, które znalazły wyraz w każdej z tych ksiąg, zostały zebrane w formie pisanej, następnie zgrupowane i wyselekcjonowane,

później przepisane i w końcu przetłumaczone. Narodził się więc on długo po tym, jak powstały księgi biblijne.

5. Biblia jest najchętniej kupowaną księgą, ale jednocześnie niezwykle często nie rozumianą. Posiada ją dziewięciu na dziesięciu Amerykanów, jednak mniej niż połowa kiedykolwiek ją czytała. Nie da się zliczyć, ile egzemplarzy Biblii sprzedaje się na świecie.

6. Jak obszerna jest Biblia? Ułóż stertę z dziesięciu współczesnych książek beletrystycznych średniej długości. Najprawdopodobniej obejmie ona taką samą liczbę słów co Biblia, czyli ponad milion, nie wliczając w to przypisów, numeracji wierszy ani konkordancji.

7. Biblia wygląda tak, jakby była jedną księgą, ale tak naprawdę jest to antologia, zbiór wielu mniejszych ksiąg. Można nawet powiedzieć, że to więcej niż antologia, to cała biblioteka.

8. Długość ksiąg. Niektóre księgi biblijne w większości wydań Pisma Świętego zajmują mniej niż pół strony. Natomiast jedna z najdłuższych - Księga Jeremiasza - ma mniej więcej długość współczesnej powieści. W ten sposób najdłuższa księga Biblii jest stukrotnie dłuższa od najkrótszej.

9. Choć Biblia jako całość jest znacznie dłuższa niż książki, które zwykle chciałoby się nam przeczytać, to jej poszczególne księgi są zazwyczaj krótsze od większości czytanych przez nas książek.

10. Biblia jest zdumiewającym zbiorem licznych ksiąg o charakterze prawnym, mądrościowym, poetyckim, filozoficznym i historycznym.

11. Różne Bible? Liczba ksiąg Biblii zależy od tego, z którą jej wersją mamy do czynienia. Biblia Hebrajska, spisywana przez ponad tysiąc lat, pierwotnie w języku hebrajskim, odpowiada protestanckiemu Staremu Testamentowi. Nie zawiera ona w ogóle Nowego Testamentu. Sam Stary Testament w Biblii katolickiej ma więcej ksiąg niż Biblia Hebrajska.

12. Biblia jest równocześnie starożytna i współczesna, ponieważ zajmuje się aktualnymi w każdym czasie problemami ludzkiej egzystencji, takimi jak: życie, śmierć, radości, smutki, sukcesy i porażki... Jednakże wszystkie te zagadnienia zostały wyrażone w języku i w kontekście odpowiednim dla czasów starożytnych.

13. „Testament” był innym określeniem „przymierza” i oznaczał umowę, kontrakt, pakt. Dla chrześcijan Stary Testament oznacza starodawne Przymierze między Bogiem a Jego ludem. Chrześcijanie wierzą również w Nowe Przymierze z Bogiem, zawarte w Nowym Testamencie przez życie, śmierć i Zmartwychwstanie Jezusa.

14. Między spisaniem najstarszej a najmłodszej księgi biblijnej upłynęło ponad tysiąc lat, a zatem upłynęła mniej więcej połowa czasu, jaki minął od ukończenia ostatniej księgi do dziś. Z czego wynika, że podobnie jak Biblia różni się stylem literackim od współczesnych książek, tak i poszczególne jej księgi różnią się między sobą.

15. Określenia „Stary Testament” i „Nowy Testament” odnoszą się do proroctwa z Księgi Jeremiasza (31,31-34). Kiedy Jeremiasz, podobnie jak wielu proroków, zapowiadał chwalebny przyszłość dla Izraela, powiedział, że Bóg zawrze Nowe Przymierze z Domem

Izraela. Tekst ten został w całości zacytowany w Nowym Testamencie (Hbr 8,8-12), co niewątpliwie wpłynęło na decyzję Kościoła o nazwaniu pism, które dodał do swego kanonu, „Nowym Przymierzem”, czyli „Nowym Testamentem”. Określenie to pozwoliło Kościołowi dostrzec także istotną relację tych pism do wcześniejszych świętych pism żydowskich, które można było nazwać księgami „Pierwszego Przymierza”, czyli „Starego Testamentu”. Sam Jezus również związał swoją mękę zjeremiaszowym Nowym Przymierzem (por. I Kor 11,23-27), a księgi Nowego Testamentu opisują, jak w Jezusie Chrystusie wypełniają się obietnice zawarte na kartach Starego Testamentu.

16. Tłumaczenie Biblii Hebrajskiej na grecki dialekt *koine*, dokonane za czasów Ptolemeusza, stanowiło nie lada wyczyn literacki.

Przekład ten nazwano *Septuagintą*. Sponsorem owego przedsięwzięcia miał być Ptolemeusz II Filadelfus, mniej więcej w III wieku przed Chrystusem. Tradycja podaje, że powołano w tym celu siedemdziesięciu dwóch żydowskich uczonych (po sześciu z każdego z plemion Izraela), którzy ukończyli dzieło w ciągu siedemdziesięciu dwóch dni. Po jego sfinalizowaniu żydowskich tłumaczy obsypano licznymi prezentami i odesłano do domów.

17. Septuagintą stanowi most pomiędzy koncepcjami i słownictwem Starego i Nowego Testamentu. Językiem Nowego Testamentu nie jest *koine* codziennego życia Greków, lecz *koine* Żydów żyjących w świecie greckim. *Septuagintą* była początkowo jedyną Biblią greckojęzycznych chrześcijan. Jest ona także zazwyczaj cytowana w Nowym Testamencie.

18. Większość Żydów żyjących w czasach Jezusa mówiła po aramejsku, czyli w podobnym do hebrajskiego języku semickim bardzo popularnym w tamtej epoce. Jezus na pewno uczył się języka hebrajskiego, w którym spisano Prawo, Pisma i Proroków. Nie wiadomo natomiast, czy znał grekę. Jezus nie pozostawił po sobie żadnych pism, które sam napisał.

19. Pięcioksiąg, czyli pierwsze pięć ksiąg Starego Testamentu, jest najważniejszą częścią Biblii Hebrajskiej. Był on uznawany za autorytatywny już w czasach Ezdrasza, to jest w V wieku przed Chrystusem. Pozostałe księgi zostały uznane za część Biblii Hebrajskiej w późniejszych wiekach.

20. Samarytanie. Nazwa „Samarytanie” pochodzi od stolicy królestwa północnego, Samarii. Określono nią ludy, które król asyryjski, Salmanassar, osiedlił w miastach Samarii po 721 r. przed Chrystusem zamiast uprowadzonych do niewoli Izraelitów. Samarytanie czcili Pana, ale poza Jerozolimą, a w czasach Aleksandra Wielkiego wzniesli nawet swoją własną świątynię na górze Garizim. Z tych powodów od zawsze trwały spory, wzajemna niechęć, a nawet nienawiść między Żydami a Samarytanami, a ich ślady widzimy także za czasów Jezusa, czego dowody można znaleźć w Ewangeliach.

21. Tylko Pięcioksiąg. Samarytanie za swój kanon uznają tylko pierwszych pięć ksiąg Biblii (Rodzaju, Wyjścia, Kapłańską, Liczb i Powtórzonego Prawa).

22. Najstarszymi określeniami używanymi w odniesieniu do Starego Testamentu były wyrażenia: „Prawo Mojżeszowe”, „Prawo Pańskie” albo po prostu „Mojżesz”. Ponieważ pozostałe pisma były uważane za dzieło proroków, przyjęło się częste użycie określenia „Mojżesz i Prorocy” (Uwaga! Termin „Tora” dla Żydów oznacza „Prawo”). W czasach Nowego Testamentu często posługiwano się określeniami „Pismo” albo „Pisma”. Najogólniejszą nazwą na ten zbiór ksiąg było właśnie „Pisma”, do której często dodawano przymiotnik „święte”.

23. Jednolity druk, w jakim wydawana jest Biblia, może nam przesłaniać różnorodność składających się na nią pism. Gdyby drukarze wyróżniali w druku wszystkie zastosowane w niej style i sposoby użycia języka, na przykład prozę, poezję i pieśni, to, aby przetransportować Biblię z jednego pomieszczenia domu do innego, potrzebna byłaby taczka.

24. Żaden znany nam autor biblijny nie dołączył do swojego pisma mapy, a przynajmniej żadna taka mapa nie dotrwała do naszych czasów. Kreśli się je zazwyczaj na podstawie faktów wynikających z odkryć historyków i archeologów.

2

Pierwsze kroki

25. Skąd Nowy Testament? Przez cały I i większość II wieku po Chrystusie kanon Nowego Testamentu nie był w pełni ukształtowany. Ojcowie Kościoła często odwoływali się do brzmiących znajomo źródeł, którym przypisywano jednak różne pochodzenie. Najlepiej znano i często cytowano listy Pawła.

26. Święty Ireneusz (ok. 130-ok. 200), biskup Lyonu, jako pierwszy użył terminu „Nowy Testament” na określenie nowej literatury chrześcijańskiej, opowiadającej o Jezusie i rodzącym się Kościele. Od tego czasu można było też mówić o „Starym Testamencie”. Określenie obu Testamentów jako „Biblii” wywodzi się od Jana Chryzostoma (ok. 347-407), biskupa Konstantynopola.

27. Tertulian ok. 200 r. chcąc podnieść w Kościele rangę łaciny kosztem greki, zaczął określać chrześcijańskie pisma mianem „Novum Testamentum”. Określenie to funkcjonuje do dziś.

28 Badanie kanoniczności danej księgi obejmowało następujące kwestie: 1) czy została ona napisana przez któregoś z apostołów albo przynajmniej ją z nim kojarzono; 2) czy chrześcijanie posługiwali się nią w liturgii; 3) czy można było dowieść wpływu danego pisma na życie wierzących.

29. Kanon Nowego Testamentu początkowo był przedmiotem wielu dyskusji. Do jego sformułowania pośrednio doprowadziło także zagrożenie ze strony ruchów heretyckich, które często, stosując błędne kryteria, odrzucały niektóre księgi biblijne kosztem innych. Np. Marcjon, twórca herezji marcjonizmu, który odłączył się od Kościoła ok. 150 r., odrzucił cały Stary Testament, a jako chrześcijańskie Pismo Święte uznał tylko 10 listów Pawiowych oraz Ewangelię według św. Łukasza.

30. Niektóre księgi musiały długo czekać na akceptację i włączenie do kanonu Biblii. Na Wschodzie nie chciano przez pewien czas uznać Apokalipsy (Objawienia) Św. Jana, a na Zachodzie zwlekano z włączeniem do kanonu Listu do Hebrajczyków. Piszący w IV wieku historyk Kościoła Euzebiusz z Cezarei odnotował wystąpienia przeciwko niektórym Listom: Jakuba, Drugiemu Piotra, Drugiemu i Trzeciemu Jana oraz Judy, a także przeciwko Apokalipsie. W XVI wieku Marcin Luter odrzucił List Jakuba nazywając go „listem słomianym”.

31. Uznanie. Spisy ksiąg należących do katolickiego kanonu Starego i Nowego Testamentu, były wymieniane przez szereg tzw. synodów lokalnych już w IV i V wieku (np. trzeci synod

w Kartaginie w 397 r.), co działo się z wyraźną aprobatą ówczesnych papieży. Kanon z synodu kartagińskiego został zatwierdzony przez Sobór Florencki w 1441 roku. Natomiast Sobór Trydencki w 1546 roku ostatecznie rozstrzygnął sprawę ksiąg deuterokanonicznych, stwierdzając że wszystkie księgi wchodzące w skład kanonu są autentyczne, natchnione, autorytatywne i kanoniczne, więc nie powinno się ich dzielić na proto i deuterokanoniczne.

32. Metoda alegoryczna w interpretacji Biblii polegała na nadaniu danemu słowu, zdaniu lub większemu fragmentowi tekstu biblijnego ściśle określonej przenośni, niezależnej od dosłownej interpretacji tekstu. Stosuje ją również samo Pismo Święte, np. św. Marek do słów Jezusa o siewcy (Mk 4,3-8) dodaje interpretację alegoryczną jako wyjaśnienie przypowieści.

33. Orygenes, jeden z pierwszych chrześcijańskich teologów, był przekonany, że Pismo Święte zostało spisane przez Ducha Bożego i że zawiera ono nie tylko znaczenie jasne dla wszystkich, ale ma również inny sens ukryty przed większością ludzi, który da się odkryć za pomocą odpowiedniego odczytania (rozszyfrowania) alegorii. Orygenes poszukiwał zatem różnych alegorycznych sensów Słowa Bożego, wywołując niekiedy oburzenie krytyków, uznających jego niektóre teologiczne wnioski za nieprawdziwe.

34. Słowo „papier” pochodzi od nazwy wysokiej rośliny wodnej -papirusu. Jej łodygi cięto w pasy, rozplaszczano, następnie łączono w większe całości i suszono, aż uformowały karty papirusu. Były one bardzo trwałe, dzięki czemu zachowały się skrawki papirusu z fragmentami Pisma Świętego pochodzące z II wieku po Chrystusie. Natomiast odpowiednio wyprawioną skórę owczą, która również służyła jako materiał piśmienniczy, nazywano pergaminem.

35. Fragment Biblii, który nazywamy „księgą”, w starożytności miał zazwyczaj formę „zwoju”. Słowa Biblii zapisywano na kawałkach pergaminu lub papirusu, które następnie sklejało w większe kawałki tworzące zwój. Karty wymyślono nie wcześniej niż w II wieku - zaczęły wtedy powstawać „kodeksy” w postaci płaskich kart wklejonych w drewniany grzbiet.

36. „Manuskrypty” - nazwa ta pochodzi od łacińskich słów znaczących „napisany ręcznie”, co w języku polskim odpowiada pojęciu rękopisu.

37. Style pisma. W manuskryptach zawierających teksty biblijne i napisanych w języku greckim stosowano dwa podstawowe style pisma. Rękopisy pisane dużymi literami (styl bardziej formalny) nazywa się rękopisami „uncjalnymi” lub „majuskułowymi”, natomiast pisane pismem pochyłym lub łączonym rękopisami „minuskułowymi”. „Majuskułę” stosowano w Biblii zasadniczo do IX w, a „minuskułę” po tym okresie.

38. „Palimpsesty”. W starożytności pergamin był bardzo drogi, więc często zeszkrobano i zmywano z niego już zapisany na nim tekst, a następnie używano ponownie. Tak uczynione rękopisy nazywamy „palimpsestami” (od greckiego słowa znaczącego „zapisany ponownie”).

39. „Ostraka”. Zwykli ludzie zamiast drogiego pergaminu do zapisu swoich transakcji handlowych często używali także kawałków ceramiki. Archeolodzy odnaleźli wiele takich skorup, z których możemy dowiedzieć się немало o dawnych dziejach. Skorupy te nazywają się „ostraka”.

40. „Florilegia” były to antologie wyjątków z Pisma Świętego, pism Ojców Kościoła i innych pisarzy wczesnochrześcijańskich ułożone w specyficzny sposób, aby przekazywać

konkretne prawdy wiary lub etyki. Te niewielkie „brozury” (których nazwa wywodziła się od łacińskiego „zbierać kwiaty”) służyły do szerzenia wśród ludu podstaw chrześcijaństwa.

41. „Glosy” były to krótkie notatki wyjaśniające albo krótkie komentarze, zwykle zapisane na marginesie lub między wierszami manuskryptu (np. jakiegoś tekstu Pisma Świętego) przez pisarza lub kopistę. Przykładem glosy może być rozszerzenie słowa „Ojciec” do zwrotu „Ojciec nasz, któryś jest w niebie” w kilku manuskryptach fragmentu Ewangelii według świętego Łukasza (11,2). Uwagi zapisywane w formie glosy stały się podstawą dla związku wyrazowego „czytać między wierszami”.

42. „Interpolacje”. Czasami kopiści, którzy kopiowali tekst z naniesionymi glosami, włączali je do przepisywanych przez siebie tekstów i w ten sposób glosy stawały się „interpolacjami” — materiałem obcym dodanym do tekstu dokumentu.

43. Najstarszy zachowany fragment papirusowego manuskryptu Nowego Testamentu odnaleziono w ruinach greckiego miasta na terenie starożytnego Egiptu. Mierzący zaledwie 6,5 na 8,5 cm skrawek papirusu jest datowany na ok. 135 r. po Chrystusie. Zawiera urywki Ewangelii według św. Jana 18,31-33.37-38. Jest powszechnie znany jako papirus Rylandsa, ponieważ jest przechowywany w Bibliotece Johna Rylandsa w Manchesterze.

44. Kanon Muratoriego jest prywatnym spisem ksiąg Nowego Testamentu, napisanym w języku greckim i powstałym w Rzymie ok. 180 r. To najstarszy katalog ksiąg Nowego Testamentu. Pominięto w nim niektóre księgi, takie jak: List do Hebrajczyków, List Jakuba, dwa Listy Piotra i Trzeci List Jana; uwzględniono natomiast niekanoniczny apokryf Apokalipsę św. Piotra. Ten pergaminowy dokument został odkryty przypadkowo w 1740 r. przez Lodovico Antonio Muratoriego, bibliotekarza Biblioteki Ambrojańskiej w Mediolanie, któremu kanon zawdzięcza swą nazwę.

45. Kodeks Synajski jest najstarszą kopią zawierającą cały Nowy Testament. Składa się z zapisanych ręcznie kart połączonych z jednej strony grzbietem. Został spisany po grecku około roku 350. Hrabia Konstantyn von Tischendorf odnalazł Kodeks Synajski w Klasztorze Świętej Katarzyny na górze Synaj w 1859 roku. Jest on spisany majuskułą (dużymi literami) na papierze welinowym o wymiarze 38 na 33 cm. Wiele manuskryptów zostało spisanych wcześniej, ale żaden z nich nie zawiera całości Nowego Testamentu. Obecnie kodeks znajduje się w British Museum w Londynie.

46. „Ewangeliarz z Lindisfarne” stanowi przykład manuskryptu, który zachował się do naszych czasów. Spisano go po łacinie około roku 700. „Księga z Kells” to ilustrowany, bogato zdobiony manuskrypt czterech Ewangelii spisanych w języku łacińskim. Ta irlandzka kopia jest przez wielu uznawana za najpiękniejszą w dziejach ręcznie wykonaną książkę.

3

Jak napisana jest Biblia?

47. „Hieroglify” - słowo to wywodzi się od dwóch greckich wyrazów oznaczających „święte grawerowanie”, bowiem znaki te były pierwotnie ryte w kamieniu - były podstawowym i najbardziej pierwotnym systemem pisma, znanym w Egipcie już w czasach Mojżesza. Ponieważ Mojżesz wychował się na dworze egipskiego faraona, musiał niewątpliwie uczyć się odczytywać i zapisywać egipskie hieroglify. Początkowo w piśmie hieroglificznym

posługiwano się 750 znakami. Istniały co najmniej 22 znaki przedstawiające ptactwo, jak na przykład wygięta szyja egipskiego sępa, płaska twarz sowy czy też pióro z ogona rożeńca.

48. Pochodzenie alfabetu. Kilka wieków po śmierci Mojżesza Fenicjanie wynaleźli alfabet. Wykorzystali egipskie znaki sylabiczne i użyli ich na oznaczenie pojedynczych dźwięków. Fenicjanie używali tylko 22 znaków i nie mieli liter odpowiadających samogłoskom.

49. Bez samogłosek. *Sprbj sb wbrzc cztn tj kszk, gdb n wdrkwn w nj smgłsk. Mż z czsm błbś w stn zplnć nkr brk dmślc s wkszc słw.* Spróbuj sobie wyobrazić czytanie tej książki, gdyby nie wydrukowano w niej samogłosek. Może z czasem byłbyś w stanie uzupełnić niektóre braki i domyślić się większości słów. Tak niegdyś prezentowały się księgi Starego Testamentu napisane w starożytnym języku hebrajskim.

50. Alfabet hebrajski wywodzi się z alfabetu aramejskiego, a pośrednio z egipskich hieroglifów. Zawiera, podobnie jak alfabet Fenicjan, 22 znaki, w większości odpowiadające naszym spółgłoskom. Języki semickie, takie jak hebrajski, aramejski czy arabski, są także i dziś na ogół zapisywane bez samogłosek, chociaż z czasem stworzono system kropek i kresek pisanych nad i pod właściwym tekstem, które informują, jaką samogłoskę należy użyć w danym miejscu. Czytelnicy tekstów napisanych w starożytnym hebrajskim orientowali się (i nadal to czynią) w tradycji ustnej, byli więc w stanie uzupełniać samogłoski w tekście z pamięci.

51. Język hebrajski, tak jak i inne języki, w ciągu wieków przeszedł wiele zmian. Język, którym mówił Mojżesz, wydałby się współczesnemu Izraelczykowi tak niezrozumiały, jak nam trudno jest czytać i rozumieć pierwsze zapisy w języku polskim, na przykład *Bogurodzicę*.

52. Alfabet grecki. Grecy, którzy około 800 roku przed Chrystusem zaczerpnęli pierwotny dwudziestodwuliterowy alfabet od Hebrajczyków i Fenicjan, dodali do swojego alfabetu pięć nowych liter. Właśnie tych pięć dodatkowych znaków stanowi przyczynę, dla której Greków uznaje się za wynalazców systemu samogłoskowego.

51. Alfabet łaciński. Alfabet grecki zaadoptowali z kolei Rzymianie, tworząc alfabet łaciński, którym posługujemy się do dzisiaj.

54. Biblia została napisana w kilku językach. Większość ksiąg Starego Testamentu napisano po hebrajsku, ale fragmenty Księgi Daniela są spisane w języku aramejskim, a księgi deuterokanoniczne w języku greckim. Księgi Nowego Testamentu zostały napisane w grece *koine* („wspólnej”), ale zawierają też zwroty po łacinie, aramejsku i hebrajsku.

55. „Masoreci” to grupa żydowskich uczonych, którzy chcieli zabezpieczyć tekst Starego Testamentu przed błędami w odczytaniu.

Ponieważ w języku hebrajskim nie zapisuje się samogłosek, wymyślili system wstawiania w tekst „punktacji samogłoskowej”. Miała ona pomóc kapłanom i innym czytającym, prawidłowo wypowiadać słowa ksiąg. Po dziś dzień niektórzy tłumacze odwołują się w swoich przekładach do tzw. „tekstu masoreckiego”.

56. Na stronach Biblii opisane są dwa tysiąclecia dziejów świata. W tym czasie na Bliskim Wschodzie rodziły się i upadały imperia: Sumer, Akad, Babilonia, Egipt, Asyria, Persja i Grecja. Wraz z tymi powstającymi i schodzącymi ze sceny imperiami i kulturami powoli wychodziły z użycia języki hebrajski i aramejski, w końcu zastąpione przez grekę. W

pierwszych latach Kościoła nadal dominował język grecki, który pozostał do dziś oficjalnym językiem Kościoła Wschodniego. W Kościele Zachodnim rolę oficjalnego języka z czasem przejęła łacina.

57. Istnieje więcej niż trzy tysiące wersji Biblii lub pewnych jej fragmentów wydanych w samym tylko języku angielskim.

58. Podział Biblii na rozdziały i wersety nie pochodzi od tych, którzy ją spisali. Został on dokonany setki lat po ich śmierci. Autorzy oryginału ani ich nie planowali, ani nie przewidywali.

59. Numeracja rozdziałów i wersetów w listach Apostołów najprawdopodobniej wydałaby im się tak samo dziwaczna, jak następujący tekst jest dziwny dla nas:

Kochana Ciociu Reniu,

Rozdział 1

*W zeszłym tygodniu wybraliśmy się do miasta i dowiedzieliśmy się,
że...*

60. Obecny podział na rozdziały wprowadził w XIII w. Stephen Langton, późniejszy arcybiskup Canterbury. Stosowana dzisiaj podstawowa numeracja wersetów Starego Testamentu została opracowana przez dominikanina Sanctesa Paginusa w XVI w, natomiast podział na wersy w Nowym Testamencie jest dziełem drukarza Roberta Stephanusa (franc. Robert Etienne), który wprowadził go w swoim czwartym wydaniu greckiego Nowego Testamentu w 1551 r.

61. Różne rozdziały. Istnieją pewne różnice w numeracji rozdziałów między Bibliami żydowską, katolicką i protestancką oraz między niektórymi Bibliami angielskimi a Bibliami przełożonymi na inne języki, zwłaszcza jeśli chodzi o Stary Testament. Trafiają się także tu i ówdzie różnice w numeracji wersetów między różnymi wersjami. Niekiedy spotykamy różnice w podziale na rozdziały i wersety, zwłaszcza w Księdze Psalmów.

62. Biblia została stworzona raczej dla ucha niż dla oka. W starożytności ludzie przekazywali historię i genealogię z pokolenia na pokolenie przez tradycję ustną, to znaczy opowiadanie i czytanie na głos. Ci, którzy spisywali Biblię, czynili to wiedząc, że ich słowa będą odczytywane na głos. Dlatego w Biblii jest użytych wiele technik literackich (jak np. kalambur, akrostych czy kryptogram) mających ułatwić zrozumienie i zapamiętanie słyszanych tekstów.

63. „Skrybowie”. Aż do wynalezienia druku w XV w. wszystkie kopie były sporządzane ręcznie. Tych, którzy je kopiowali, nazywano „skrybami” lub „kopistami”. Byli nimi w większości mnisi. Kopiowanie ręczne było jednak procesem długotrwałym i kosztownym. Ponadto liczba kopii była ograniczona.

64. Błędy kopistów. Skrybowie przepisywali tekst, czytając go albo słuchając, czyli pod dyktando. W jednym i w drugim przypadku mogli popełniać i faktycznie popełniali błędy. Nie wszystkie zmiany dokonane przez skrybów były nieświadome; zdarzały się umyślne przeróbki tekstu, aby uniknąć tego, co wydawało się narażać na szwank tradycyjne przekonania.

65. Po przepisaniu każdej księgi skryba przeliczał wszystkie zawarte w niej słowa i litery. Następnie sprawdzał swój zapis z obliczeniami znaków w manuskrypcie. Podliczał, ile razy

wystąpiło w księdze jakieś konkretne słowo oraz wypisywał słowo i literę znajdujące się dokładnie w środku księgi po to, by porównać je z oryginałem. Wszystkie te obliczenia miały zapobiec jakimkolwiek błędom, które mogłyby wynikać z niedokładnego przepisania księgi.

4

Pisma deuterokanoniczne, apokryfy i pseudoepigrafy

66. Czas pomiędzy napisaniem ostatniej księgi Starego Testamentu, a powstaniem pierwszej księgi Nowego Testamentu nazywamy okresem międzytestamentalnym. Powstały wtedy inne pisma, które mimo, iż nie weszły do kanonu Pisma Świętego, to jednak pozwalają nam lepiej zrozumieć i objaśnić pisma kanoniczne.

67. Termin „apokryfy” wywodzi się z greckiego słowa *apokrypha* i oznacza „ukryte”, „schowane”. Nazwą „apokryfy” określamy pewne pisma żydowskie i chrześcijańskie, które nawiązują do tematyki religijnej (biblijnej), ale nie weszły do kanonu Starego i Nowego Testamentu. Termin „apokryfy” ma jednak inne znaczenie dla katolików, a całkowicie inne dla protestantów.

68. „Księgi deuterokanoniczne” a apokryfy. Siedem ksiąg z Biblii katolickiej nie zostało włączonych do Biblii Hebrajskiej. Część z tych ksiąg najprawdopodobniej pierwotnie napisana była po hebrajsku, ale większość zachowała się wyłącznie w wersji greckiej. Wszystkie one zostały włączone do *Septuaginty*, czyli greckiego przekładu Starego Testamentu, o którym już mówiliśmy. Księgi te przez katolików określane są jako „pisma deuterokanoniczne”, natomiast protestanci nazywają je apokryfami.

69. Natchnienie ksiąg deuterokanonicznych było przez pewien czas przedmiotem debat i kontrowersji. Fakt, że pisma te nie zachowały się w wersji hebrajskiej i że chrześcijanie uznawali je za natchnione i posługiwali się nimi, dla niektórych rabinów był wystarczającym powodem do wyłączenia ksiąg deuterokanonicznych z Biblii Hebrajskiej. W okresie reformacji księgi kanoniczne odrzucili także protestanci, uznając za swój Stary Testament Biblię Hebrajską.

70. Apokryfy a „pseudoepigrafy”. Apokryfy w katolickim rozumieniu tego słowa nazywane są przez protestantów „pseudoepigrafami”. Termin „pseudoepigrafy” jest spolszczoną wersją greckiego słowa oznaczającego „z fałszywym podpisem” i odnosi się do ksiąg napisanych pod cudzym imieniem lub przypisywanych jakiejś znanej postaci.

71. Apokryfy Starego Testamentu - produkt judaizmu - są przypisywane różnym patriarchom i prorokom i odzwierciedlają religijne oraz moralne pojęcia świata żydowskiego z okresu od II w. przed Chrystusem do I w po Chrystusie. *Wniebowstąpienie Izajasza* jest jednym z apokryfów Starego Testamentu (pseudoepigrafów). Jest to piękna księga powstała między 100 a 150 rokiem po Chrystusie, opisująca męczeństwo wielkiego proroka Starego Testamentu oraz wizje Izajasza podczas jego podróży przez siedem kręgów nieba. Dotyczą one między innymi etapów wcielenia Syna Bożego, który, przechodząc przez szereg poziomów niebios, zstępuje na ziemię. Na każdym z poziomów staje się taki, jak zamieszkujące dany poziom istoty -aniołowie, cherubini, serafini, żeby w końcu stać się człowiekiem.

72. Apokryfy Nowego Testamentu. Tego terminu używa się na określenie pism, które nie weszły do kanonu Nowego Testamentu, ale, mówiąc ogólnie, przekazują wspomnienia o

Jezusie i apostołach. Apokryfy Nowego Testamentu, podobnie jak księgi kanoniczne, dzielimy na *Ewangelie*, *Dzieje Apostołów*, *Listy* i *Apokalipsy*. Tradycja przypisywała je na ogół apostołom, chociaż miały one najprawdopodobniej innych autorów.

73. Apokryfy gnostyckie. Wśród apokryfów Nowego Testamentu możemy wyróżnić grupę pism pochodzenia gnostyckiego. Gnoza (grec. *gnosis* - „poznanie, wiedza”) jest systemem religijno-filozoficznym, który głosi skrajny dualizm, a więc rozdzielenie dobrego ducha od złej materii. System ten zawiera szereg błędów doktrynalnych i teologicznych i przez Kościół był zawsze uznawany za herezję.

74. Gnostycy wierzyli, że Jezus nie był Bogiem, a jedynie człowiekiem, który pokazał innym drogę zbawienia, które jest możliwe tylko na podstawie zdobywanej wiedzy o prawdziwej, lecz ukrytej istocie stworzenia i prawdziwego Boga. Wiedzę tę można zdobyć tylko poprzez wtajemniczenie (oświecenie) za pomocą intuicji, wizji lub praktyk magicznych.

75. Wśród **apokryfów niegnostyckich** najbardziej znane są: *Protoewangelia Jakuba*, a także tekst nazwany *Transitus* (O zaślęnięciu Maryi). Pierwszy z nich opowiada historię narodzin Maryi. Podaje też imiona rodziców Matki Bożej (Joachim i Anna). Drugi opowiada o wniebowzięciu Matki Bożej.

76. Ewangelia Tomasza jest jednym z apokryfów gnostyckich. Istnieją dwa dokumenty pod takim samym tytułem. Pierwszy powstał prawdopodobnie na początku II wieku w środowisku gnostyków i nie ma nic wspólnego z Apostołem Tomaszem. Drugi tekst pochodzi z IV wieku i ukazuje Jezusa jako swego rodzaju maga obdarzonego od wczesnego dzieciństwa cudownymi mocami.

77. Ewangelia Judasza, apokryf gnostycki pochodzący z III wieku, stała się w ostatnim czasie dość znana. Przedstawia obraz apostoła, który wydał Jezusa, lecz, według tekstu tego apokryfu, na Jego własne życzenie. Obraz Judasza wyłaniający się z tego pisma jest zupełnie inny niż znany z Ewangelii kanonicznych.

78. „Symonia”. Bardzo ciekawym apokryfem jest tekst traktujący o sporze i walce św. Piotra z Szymonem Magiem. Postać ta znana jest z Dziejów Apostolskich, które opowiadają historię spotkania św. Piotra z Szymonem. Kiedy ten ostatni zobaczył jak, dzięki wierze w Jezusa, Piotr dokonuje wielkich cudów, chciał nabyć od Piotra jego „umiejętności” za odpowiednią kwotę. Stąd właśnie pochodzi termin „symonia” oznaczający handel godnościami lub urządami kościelnymi. Wspomniany wyżej apokryf idzie jeszcze dalej, ukazując nie tylko spór, ale też walkę Piotra z Szymonem, ale obydwie postaci przypominają w niej bardziej potężnych czarnoksiężników znanych z dwudziestowiecznej literatury fantasy.

5

Tłumaczenia Biblii

79. Autorzy ksiąg biblijnych nie mogli zdawać sobie sprawy z tego wszystkiego, co później będzie się wiązało z przepisywaniem ich ksiąg czy z przechowywaniem ich kopii, nie mówiąc o konieczności usuwania błędów, które wkrały się w procesie wielokrotnego ręcznego przepisywania tych ksiąg w najwcześniejszych stuleciach; nie mogli też sobie zapewne wyobrazić, ile wysiłku będzie wymagało sporządzenie wiernych i czytelnych przekładów Biblii na tysiące języków współczesnego świata.

80. Przekłady Pisma Świętego. Czytający Biblię bez należytego przygotowania i właściwego odniesienia się do nauki Kościoła często narażali się na niebezpieczeństwo niezrozumienia lub, co gorsza, popadnięcia w różne błędy. Dlatego papieże, jak Innocenty III, wielokrotnie zwracali uwagę na niebezpieczeństwo płynące z wykradania treści ksiąg świętych przez samych wiernych, a Kościół zawsze czuwał nad tłumaczeniami Biblii, aby we właściwy sposób zachowywały jej treść i przesłanie.

81. Magisterium. Z woli Chrystusa Kościół ma autorytatywną funkcję nauczyciela i interpretatora Pisma Świętego. Pełni ją Urząd Nauczycielski Kościoła zwany także Magisterium, a uczestniczą w nim ci, którzy w Kościele mają władzę oficjalnego nauczania i przepowiadania (kolegium biskupów i poszczególni biskupi zachowujący łączność z biskupem Rzymu).

82. Proces tłumaczenia przebiega w pięciu etapach: **1)** decyzja, z jakiego języka ma być dokonany przekład, **2)** wybór tekstu do przekładu, **3)** zrozumienie znaczenia tego tekstu, **4)** wybór odpowiedniej teorii przekładu, służącej do uzupełnienia luk między wyrażeniem znaczenia w języku źródłowym, a wyrażeniem odpowiadającego mu znaczenia w języku, na jaki jest dokonywany przekład przekładu, **5)** znalezienie właściwej płaszczyzny języka przekładu, na której najlepiej można by wyrazić to znaczenie.

83. Zadania przekładu. Można powiedzieć, że jeśli przekład ma spełnić swoje zadanie, musi wiernie oddawać znaczenie oryginału i jednocześnie sprawiać wrażenie, że nie jest przekładem, lecz oryginalnym dziełem. Innymi słowy, musi być zarazem wierny i czytelny.

84. Zakaz czytania Biblii. Niektóre synody zabroniły świeckim czytania Pisma Świętego. Uczyniły to synody w Tuluzie (1225 r.), w Taragonie (1233 r.) i w Oksfordzie (1108 r.), zakazy te miały jednak charakter miejscowy, gdyż dotyczyły tylko pewnych prowincji kościelnych z uwagi na obecne tam konkretne herezje głoszone przez zwolenników np. J. Wiklifa czy albigensów i waldensów.

85. Święty Hieronim (331-420) w 385 r. na stałe opuścił Rzym i przeniósł się do Betlejem. Tam zaczął studiować język hebrajski. Bardzo szybko doszedł do wniosku, że konieczne jest nowe bezpośrednie tłumaczenie Biblii na język łaciński z języka hebrajskiego. Hieronim rozpoczął pracę nad swoim wielkim dziełem prawdopodobnie pod koniec IV w. i zakończył je w 405/406 r. przetłumaczeniem całego Starego i Nowego Testamentu na łacinę.

86. *Wulgata*. Przekład, którego dokonał św. Hieronim nazywamy *Wulgata*. W łacińskim Kościele zachodnim *Wulgata* stała się oficjalnym tekstem używanym w liturgii i podstawą przekładów na wiele innych języków aż do połowy XX w.

87. Pierwszy angielski przekład Biblii powstał w oparciu o *Wulgatę* i dokonało go w latach 1378-1392 co najmniej dwóch ludzi związanych z Janem Wiklitem. Było to osiągnięcie udostępniające tekst Pisma Świętego mieszkańcom Anglii, jednak Kościół w tym czasie zabraniał przekładów Biblii na języki narodowe.

88. Jan Wiklif (John Wycliffe, ok. 1328-1384) był postacią problematyczną. W roku 1376 ogłosił, że wszelka władza jest przekazywana bezpośrednio przez łaskę Boga, a osoba będąca w stanie grzechu śmiertelnego traci prawo i moc skutecznego sprawowania sakramentów. Było to przeciwne nauczaniu Kościoła, który wierzy, że sakramenty są skuteczne samą mocą ich sprawowania (zasada *ex opere operato*), która nie zależy od świętości szafarza. W

kolejnym dziele - *De Eucharistia* (O Eucharystii) J. Wiklif sprzeciwił się nauce o transsubstancjacji.

89. Potępienie Wiklifa. Rozgniewany papież Grzegorz XI, skierował kilka bulli przeciwko J. Wiklifowi, oskarżając go o herezję. Ponieważ nauki głoszone przez angielskiego kaznodzieję w istotny sposób sprzeciwiały się nauce Kościoła, ostatecznie J. Wiklifa pośmiertnie potępił Sobór w Konstancji w 1415 roku. Chociaż trzeba przyznać, że jeden z jego postulatów - udostępnienie Biblii ludziom wierzącym w ich narodowym języku — z czasem został przyjęty w całym Kościele.

90. Ruchoma czcionka wynaleziona przez Jana Gutenberga jest powszechnie uznawana za najistotniejszy przełom w technologii, jaki dokonał się w poprzednim tysiącleciu. Gutenberg, drukarz z Moguncji, wymyślił sposób na drukowanie wielu kopii jednego dokumentu za pomocą wykonanych z ołowiu czcionek. Przed upływem 1456 roku opublikował wraz ze współpracownikami niemal dwieście kopii Hieronimowej *Wulgaty*. Przed wynalazkiem Gutenberga wszystkie książki były pisane ręcznie na kawałkach papirusu lub skóry zwierzęcej, przez co ich wykonanie zajmowało ogromnie wiele czasu, a zatem były drogie i stanowiły rzadkość. W związku z tym niewielu ludzi potrafiło czytać, a jeszcze mniej posiadało książki. Natomiast drukarze z Moguncji w ciągu dwudziestu lat od pierwodruku Biblii przez Gutenberga wydali więcej egzemplarzy Biblii, niż udało się wykonać ręcznie przez poprzednich czternaście stuleci.

91. Wydanie **pierwszego egzemplarza Biblii Gutenberga** zajęło drukarzom trzy lata nieprzerwanej pracy. Został on ukończony w 1455 roku i składał się z dwóch tomów zawierających łącznie 1284 stronic. W sumie wydano prawie dwieście egzemplarzy Biblii Gutenberga, z czego do dziś zachowało się 48.

92. Pierwsze angielskie tłumaczenie Nowego Testamentu i części Starego Testamentu z języków oryginału było dziełem Williama Tyndalea.

93. W 1603 roku Jakub VI, król Szkocji, stał się angielskim królem Jakubem I. Podjął się on starań o zaprowadzenie pokoju między wrogimi sobie frakcjami religijnymi działającymi na terenie Wielkiej Brytanii. W tym samym roku dr John Reynolds, który reprezentował purytanów na zgromadzeniu liderów różnych wyznań w Hampton Court, zaproponował, by na cześć nowego króla podjąć się nowego tłumaczenia Biblii na język angielski. To, co większość czytelników zna jako *Biblie Króla Jakuba*, jest poprawioną wersją tego tłumaczenia przedstawioną w roku 1768.

94. Biblia Króla Jakuba (*King James Bible*) początkowo była znana jako *Wersja autoryzowana*. Król Jakub zlecił przekład 44 uczonym podzielonym na osiem zespołów. Przy okazji tłumaczenia mieli oni przebadать wszystkie dotychczasowe wersje, na ile okażą się pomocne. Wydane w 1611 roku tłumaczenie odznacza się przepięknym językiem i dokładnością.

95. W. Shakespeare a Biblia Króla Jakuba. Chociaż *Biblię Króla Jakuba* kojarzy się często z angielszczyzną W. Shakespeare'a, to ani Mojżesz, ani Jezus nie mówią w niej ani razu „thee” albo „thou” - a słowa te są bardzo charakterystyczne dla wielkiego twórcy dramatu.

96. Stworzenia *Wersji poprawionej* (*Revised Version*), czyli poprawionego wydania *Biblii Króla Jakuba* podjęto się w 1870 roku. Pracowali nad nią zarówno uczeni angielscy, jak i

amerykańscy, wywodzący się z różnych wyznań. Jej wersja angielska została ukończona w 1885 roku.

97. W 1952 roku ukazała się **Zrewidowana wersja standardowa** (*Revised Standard Version*), czyli kolejne, poprawione wydanie *Biblii Króla Jakuba*. Jest ona warta uwagi, ponieważ zastosowano w niej nowoczesne metody krytyki tekstu biblijnego, służące do ustalenia oryginalnego tekstu greckiego i hebrajskiego.

98. Aitken Bibie. Pierwsza Biblia wydana w Stanach Zjednoczonych nosiła nazwę *Aitken Bibie*. Kongres zatwierdził jej publikację w roku 1781.

99. Amerykańska wersja standardowa (*American Standard Version*) wywodzi się z tak zwanej *Wersji poprawionej*, nad którą pracowali wspólnie Amerykanie i Anglicy. W tamtej wersji w przypadku rozbieżności w przekładzie głos rozstrzygający mieli uczeni angielscy. Natomiast Amerykanie zgodzili się nie publikować innych edycji przez 14 lat. Po upływie tego czasu, w roku 1901, wydali własną wersję przekładu.

100. Pierwszy rzymskokatolicki angielski przekład Biblii, rozpoczęty za rządów królowej Elżbiety I i uznany przez Kościół za odpowiedni dla katolików, był dziełem grupy katolickich emigrantów angielskich związanych z English College w północnej Francji.

101. Rzymskokatolickie przekłady Biblii na języki narodowe z powodu częstych nadużyć Słowa Bożego do głoszenia nauk nie-ortodoksyjnych były ograniczane przez Kościół do niezbędnego minimum. Zmianę w tym względzie przyniósł dopiero pontyfikat Leona XIII, który zachęcał wiernych do prywatnej lektury Pisma Świętego. W podobnym tonie wypowiada się Pius XII w encyklice *Divino Afflante Spiritu* oraz Sobór Watykański w konstytucji *Dei Verbum*.

102. Dwa najważniejsze katolickie anglojęzyczne przekłady, powstałe w drugiej połowie XX wieku, czyli w nowej sytuacji stworzonej przez dwa wymienione wyżej dokumenty, to *New American Bibie* i angielskie przekłady *Jerusalem Bibie* (1966 r.) i jej zrewidowana wersja *New Jerusalem Bibie* (1985 r.).

103. Tak zwana **Biblia Dobrej Nowiny** (*Good News Bibie*) z roku 1976 prędko stała się bestsellerem i jest do dziś bardzo popularna w wielu Kościołach chrześcijańskich.

104. Nowa Biblia Międzynarodowa (*New International Bibie*) została wydana w 1978 roku. Jest jednym z najpopularniejszych wydań Pisma Świętego.

105. Pierwszym zachowanym śladem polskich przekładów Pisma Świętego są cytaty biblijne zawarte w Kazaniach świętokrzyskich z początku XIV wieku.

106. Psalterz Floriański, pochodzący z XIV wieku, zawiera tekst psalmów w języku łacińskim, polskim i niemieckim.

107. Biblia Królowej Zofii to przekład Biblii na język polski wykonany w XV wieku pod patronatem żony króla Jagiełły. Przetrwał z niej jeden tom Starego Testamentu (zaginiony w czasie II wojny światowej) i fragmenty z drugiego.

108. Pierwszą księgą biblijną w całości wydrukowaną w języku polskim była Księga Koheleta. Druk miał miejsce w roku 1522.

109. Jedne z najstarszych polskich wydań Psalterzy to: *Krakowski* z 1532 roku, *Żołtarz Dawidów* księdza Walentego Wróbla z 1539 roku, *Psalterz Dawidów* Mikołaja Reja najprawdopodobniej z 1541 roku, a także *Psalterz* Jana Kochanowskiego z 1547 roku.

110. Pierwszy polski przekład całego Nowego Testamentu, dokonany przez luteranina Stanisława Murzynowskiego, ukazał się w latach 1551-1553 w Królewcu.

111. Pierwsze katolickie wydanie Nowego Testamentu po polsku, które zachowało się do czasów dzisiejszych, ukazało się w 1556 roku w Krakowie. Oparte było na przekładzie dawniejszym (potem zaginionym), być może przygotował je kronikarz Marcin Bielski.

112. Ksiądz Jan Nicz, występujący jako Jan Leopolda („lwowianin”), jako jeden z pierwszych przetłumaczył z łaciny na polski całe Pismo Święte. Wydano je w Krakowie w 1561 roku.

113. Pierwsze protestanckie wydania całej Biblii po polsku to: *Biblia Brzeska (Radziwiłłowska)* z 1563 roku i *Biblia Nieswieska* arianina Szymona Budnego z 1572 roku. Później protestanci polscy używali głównie *Biblii Gdańskiej* wydrukowanej w 1632 r. Potoczne nazwy tych Biblii pochodzą od miejsc wydania.

114. Biblia Jakuba Wujka jest najważniejszym polskim przekładem biblijnym aż do XX wieku. Jej twórcą był jezuita, ksiądz Jakub Wujek (1540-1597). Jego Nowy Testament ukazał się w 1593 roku, Psalmy w 1594 roku, całość w 1599 roku. Jakub Wujek korzystał nie tylko z łacińskiej *Wulgaty*, lecz także z języków oryginalnych i ze starożytnego greckiego przekładu Starego Testamentu. Pod względem wierności i piękna języka został uznany za najlepszy, stał się więc tekstem klasycznym polskiej teologii i literatury.

115. Nowe standardy. *Biblia Jakuba Wujka* do połowy XX wieku pozostała dominującym polskim tłumaczeniem biblijnym. Po tym okresie nowsze wydania przeważnie odchodziły od brzmienia pierwotnego, dostosowując polszczyznę Wujka do nowszych standardów ortograficznych i gramatycznych.

116. Polskie przekłady z początku XX wieku. Do II wojny światowej dokonano wielu nowszych, ale tylko częściowych przekładów Biblii na polski. Najoryginalniejsze z nich to hebrajsko-polskie wydania ksiąg Starego Testamentu przygotowane przez Izaaka Cyłkowa (lata 1883 -1914), synoptyczny przekład Ewangelii księdza Władysława Szczepańskiego z 1914 roku i przekłady ksiąg hebrajskich księdza Józefa Kruszyńskiego z lat 1926-1939.

117. W okresie powojennym bardzo rozpowszechniony był przekład Nowego Testamentu z łaciny dokonany przez księdza Eugeniusza Dąbrowskiego w 1947 roku, nawiązujący do tradycji Wujkowej. Pewną popularność zyskał też przekład Nowego Testamentu z greki księdza Seweryna Kowalskiego z 1957 roku, mający jednak w dużym stopniu charakter parafrazy. W 1958 roku wyszedł pierwszy tom z serii komentarzy do ksiąg Starego i Nowego Testamentu ze stosunkowo wiernymi przekładami, wydawanych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski.

118. Biblia Tysiąclecia. Najbardziej znany współczesny przekład polski Pisma Świętego to *Biblia Tysiąclecia (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu)*, wydana po raz pierwszy w

1965 r. z okazji tysiąclecia chrztu Polski. Było to dzieło zbiorowe wielu tłumaczy pod redakcją o. Augustyna Jankowskiego. Miała ona kilka wydań, kolejno poprawianych; obecnie w przygotowaniu jest wydanie szóste. Na *Biblii Tysiąclecia* opierają się obecnie czytania biblijne w liturgii.

119. Inne współczesne polskie przekłady to tzw. *Biblia Poznańska* (1973-1975), tłumaczenie zbiorowe opatrzone obszernymi objaśnieniami, wznawiane w czterech tomach oraz przekład księdza biskupa Kazimierza Romaniuka z 1997 roku. W 1975 roku wyszedł nowy przekład protestancki (bez ksiąg deuterokanonicznych). Protestanci wydali również Nowy Testament w języku potocznym i współpracują przy powstającym obecnie przekładzie ekumenicznym.

120. Tłumaczenia literackie. Biblię na język polski tłumaczyli także literaci, m.in. Roman Brandstaetter (księgi poetyckie Starego Testamentu, Nowy Testament bez listów) oraz Czesław Miłosz (głównie poezja Starego Testamentu, ale także Ewangelia według świętego Marka i Apokalipsa świętego Jana).

121. Całościowe wydania Biblii ukazały się w ponad 40 językach europejskich oraz w 125 językach Azji i wysp Oceanu Spokojnego. Gdy chodzi o języki afrykańskie, istnieje ponad 100 języków, na które dokonano przekładów całej Biblii, a dodatkowo ponad 500 wersji zawiera fragmenty Pisma Świętego. Wydano także co najmniej 15 pełnych wydań Biblii w językach plemion indiańskich.

6

Osobliwości druku i przekładu, Biblii poliglotyczne

122. Bible osobliwe. Niektóre przekłady biblijne stały się znane nie tyle dzięki ich wartości językowej, ile z powodu spektakularnych pomyłek drukarskich, wypaczających sens fragmentów biblijnych lub z powodu niezwyklego formatu wydania.

123. Biblia Robiących Miejsce (Placemakers Bibie) to wydana w 1562 roku edycja Biblii Genewskiej, w której w Mt 5,9 zamiast „czyniący pokój” („peacemakers”) wydrukowano „robiący miejsce” („placemakers”), z czego wynikało zdanie: „Błogosławieni robiący miejsce” („Blessed are the placemakers”). Przekład ten nazywano także *Biblią wigowską* z powodu skojarzenia z dążeniem do ograniczenia absolutyzmu królewskiego przez wigów.

124. Biblia cudzołożna. Wydana w 1631 roku w Londynie *Zła Biblia* (Wicked Bibie), zwana również *Biblią Cudzołożna* (Adultery Bibie), zawiera jedną z najbardziej osobliwych pomyłek drukarskich. Przez przypadek pominięto w niej słowo „nie” w szóstym przykazaniu (Wj 20,14), przez co powstało: „Będziesz cudzołożył”.

125. Biblia Niesprawiedliwych (Unrighteous Bibie) ukazała się w Cambridge w 1653 roku. Pominięto w niej słowo „nie” w 1 Kor 6,9, które w tej wersji brzmiało: „Niesprawiedliwy odziedziczy Królestwo Boże”. W tej samej wersji znalazł się inny błąd; otóż w Rz 6,13 słowo „sprawiedliwość” („righteousness”) zostało zastąpione przez „niesprawiedliwość” („unrighteousness”), w wyniku czego można było przeczytać: „Nie oddawajcie waszych członków jako oręż niesprawiedliwości na służbę grzechowi”.

126. Biblia „ma zostać” (To Remain Bible) została wydana w 1805 roku w Cambridge. Jej pełen najlepszych intencji korektor nie był pewien co do zasadności jednego z przecinków w

manuskrypcie i postawił przy nim znak zapytania. Wydawca dopisał ołówkiem: „ma zostać” - i dlatego Ga 4,29 brzmi w tym wydaniu jak następuje: „ten, który się urodził z ciała, prześladował tego, który narodził się z ducha *ma zostać*, tak jest i teraz” („he that was born after the flesh persecuted him that was born after the spirit *to remain*, even so it is now”).

127. Biblia stojących ryb (Standing Fishes Bible) ukazała się w roku 1806; przez pomyłkę wydrukowano w niej słowo ryby (fishes) zamiast rybacy (fishers) w Ez 47,10, co w efekcie dało następujące zdanie: „Będą nad nimi stać ryby...” („And it shall come to pass that the fishes shall stand on it”).

128. W 1806 roku ukazała się także **Biblia „zwalniam cię”** (Discharge Bible). W 1 Tm 5,21 Apostoł pisze: „Zwalniam cię..., abyś tego przestrzegał” („I discharge thee... that thou observe these things”) zamiast „Zobowiązuję cię” („I charge thee”).

129. Biblia z uszami do ucha (Ears to Ear Bible) wyszła w 1810 roku. W Mt 13,43 podaje ona: „Kto ma uszy do ucha, niechaj słucha” („Who hath ears to ear, let him hear”) zamiast „Kto ma uszy do słuchania, niechaj słucha” („Who hath ears to hear, let him hear”).

130. Biblia z wielbłędami Rebeki (Rebekah's Camels Bible) to wydanie z 1823 roku, w którym zamiast „niewolnice, towarzyski” („dames”) napisano „wielbłądy” („camel”) w Rdz 24,61, co zaowocowało słowami: „Rebeka i jej wielbłądy powstały...” („Rebekah arose, and her camels...”).

131. Osobliwe formaty. Można podać wiele przykładów Biblii wydanej w nietuzinkowej postaci. Jednym z nich jest grupa Biblii *hieroglificznych*, przeznaczonych dla dzieci, w których niektóre słowa zastąpiono obrazkami. Pierwsza taka Biblia w języku angielskim ukazała się w Londynie już w 1784 roku.

132. Bible miniaturowe (Thumb Bibie) oznaczają streszczenie lub skrót Biblii i są przeznaczone również dla dzieci. Drukuje się je więc często w postaci miniaturowej i z wieloma ilustracjami.

133. Najstarsza Biblia miniaturowa zatytułowana *An Agnus Dei*, wydana w 1601 roku w Londynie, jest zarazem najmniejszą: mierzy 3,3 na 2,7 cm i ma 128 kartek!

134. Bible poliglotyczne są wydaniem zawierającymi tekst Biblii w kilku językach, zwykle umieszczonych w równoległych kolumnach. Określenia tego używa się szczególnie w stosunku do wielojęzycznych wydań całej Biblii opublikowanych w XVI-XVII wieku.

135. Biblia compulteańska (1514-1517). Jest najstarszą Biblią poliglotyczną, która została wydana z inicjatywy kard. Francisco Ximenesa de Cisneros, założyciela uniwersytetu w Complutum. Ukazała się w sześciu tomach. Zawierała Stary Testament ułożony w trzech kolumnach: tekst hebrajski, tekst *Wulgaty* i tekst *Septuaginty* oraz Nowy Testament w dwóch kolumnach: tekst grecki i łaciński. Ponadto na końcu piątego tomu umieszczono grecko-łaciński leksykon Nowego Testamentu, a w tomie szóstym słownik hebrajsko-łaciński i łacińsko-hebrajski z indeksem oraz słownik etymologiczny imion i nazw biblijnych.

136. Inne Bible poliglotyczne. Wśród innych Biblii poliglotycznych można wymienić: *Biblię Antwerpską* (1569-1572), *Biblię Paryską* (1629-1645) oraz *Biblię Londyńską* (1655-1657). Nazwy pochodzą od miejsc ich wydania.

Znane słowa i powiedzenia

137. „Eden” to określenie miejsca pięknego, kojarzącego się ze szczęściem i rozkoszą. W Biblii było to miejsce pobytu pierwszych ludzi - raj, z którego zostali oni wyrzuceni przez popełniony przez siebie grzech (por. Rdz 3).

138 „Zakazany owoc” to jedno z najczęściej używanych nawiązań do Starego Testamentu. Stanowi ono odniesienie do owocu z drzewa poznania dobra i zła. Adamowi i Ewie Bóg zakazał spożywać owoców z tego drzewa (Rdz 2,17), ale wąż skusił ich do zjedzenia owocu, sprzeciwili się Bogu i wybrali grzech. Obecnie używa się tego wyrażenia na określenie rzeczy lub czynności, która jest niedozwolona, a mimo to pożądana (a może właśnie dlatego!).

139. „Kainowe piętno” oznacza brzemień lub grzech ciążyący na sumieniu. Poczucie winy towarzyszące temu przewinieniu jest tak silne, że człowiek nie może z tym spokojnie żyć, nie może o nim zapomnieć. Wyrażenie pochodzi z Księgi Rodzaju. Kiedy Kain zabił swojego brata Abla, Bóg nazaczył go piętnem, aby nie został zabity przez napotkanych ludzi.

140. „Gałązka oliwna” jest dziś powszechnie uznawana za znak pokoju lub zgody. Biblijne źródło tego symbolu znajdujemy w historii Noego i potopu (Rdz 8,10-11): „Przeczekawszy zaś jeszcze siedem dni, znów wypuścił z arki gołębicę i ta wróciła do niego pod wieczór, niosąc w dziobie świeży listek z drzewa oliwnego.”

141. „Zamienić się w słup soli” to znieruchomieć z zaskoczenia lub zdziwienia, nie wiedzieć, co powiedzieć i zrobić. Określenie to pochodzi z Księgi Rodzaju (19,26) - żona Lota, mimo ostrzeżeń Aniołów, uciekając z Sodomy, oglądnęła się za siebie i zamieniła się w słup soli.

142. „Egipskie ciemności” to określenie, które oznacza głębokie, gęste, nieprzeniknione ciemności. Pochodzi ono z Księgi Wyjścia (10,21-22), gdzie czytamy o „gęstych ciemnościach” w Egipcie, trwających trzy dni.

143. Określenie „rok szabatowy” wywodzi się ze starego żydowskiego określenia czasu wolnego. Otóż w Księdze Kapłańskiej (rozdział 25) nakazano, aby raz na siedem lat pozwolić odpocząć ziemi, nie uprawiając jej przez rok. W środowiskach akademickich zaczerpnięto z tego obyczaju nazwę rocznego urlopu naukowego, czyli „sabbatical” (dosłownie „szabatowy”).

144. „Kompleks Jonasza” to potrzeba ucieczki przed własnym życiowym powołaniem, losem, wielkością, lęk wobec trudu życia. Może np. wyrażać się lękiem przed małżeństwem, rodzicielstwem, rolą partnera, przed rozwiązywaniem problemów partnerskich itp. Nawiązuje do biblijnego Jonasza, proroka, któremu Bóg zlecił nawoływanie do nawrócenia w Niniwie, bowiem mieszkańcy tego miasta zaczęli swoim postępowaniem bardzo obrażać Boga. Jonaszowi nie odpowiadała ta misja i uciekł. Po wielu przygodach, w końcu posłuszny swemu losowi - udał się do Niniwy.

145. „Kraina mlekiem i miodem płynąca” to określenie, jakim Bóg opisał Mojżeszowi Palestynę (Wj 3,8). Obecnie używa się go, gdy mowa o miejscu słynącym z zasobności czy szczególnie przyjemnym.

146. „Manna z nieba” to niespodziewany dar, coś, czego się nie spodziewaliśmy. Określenie pochodzi z Księgi Wyjścia (16,31) — gdy Żydzi uciekli z Egiptu na pustynię, zaczęło brakować im pożywienia, wtedy Bóg zesłał im z nieba mannę, by mogli się nią pożywić.

147. „Strzec kogoś jak źrenicy oka”. Porównanie to pojawia się po raz pierwszy w Księdze Powtórzonego Prawa (32,10) i określa stosunek Boga do Izraela. Źrenica oka oznacza tu coś lub kogoś wyjątkowo cennego i drogiego dla danej osoby. Dawid zwraca się do Boga w Psalmie 17 (w. 8), prosząc Go: „Strzeż mnie jak źrenicy oka”.

148. „Łóżem boleści” nazywa się często łóżko ciężko chorego. Sformułowanie to pochodzi z Psalmu 41 (w. 4): „Pan go pokrzepi na łożu boleści: podczas choroby poprawi całe jego postanie.”

149. „Kozłem ofiarnym” nazywa się kogoś, na kogo zrzuca się niesłusznie całą odpowiedzialność za coś, co jest negatywnie oceniane. Wyrażenie to wywodzi się z żydowskiego obyczaju praktykowanego w Święto Pojednania (Jom Kipur), kiedy arcykapłan nakładał na wybranego kozła ręce, przez co w sposób symboliczny przenosił na niego grzechy całego ludu. Kozła nie zabijano, lecz wypędzano na pustynię. Symbolizowało to oddalenie od wspólnoty jej grzechów.

150. Powiedzenie **„oko za oko”** pojawiło się po raz pierwszy w Księdze Kapłańskiej (24,40). Nie jest ono wezwaniem do okrutnej zemsty, wręcz przeciwnie - ograniczało ono zakres szkody, jaką jeden człowiek mógł wyrządzić drugiemu w ramach odpłaty za swoją krzywdę. Przepisy Starego Testamentu próbowały utrzymać w ryzach naturalny pęd do zemsty. Dziś wyrażenie to oznacza odpłatę, odwet, wyrównanie krzywd.

151. „Duch pyszny poprzedza upadek” - słowa króla Salomona z Księgi Przysłów (16,18) to jeden z najpopularniejszych biblijnych cytatów w amerykańskiej historii. Wskazuje on, że człowiek może zostać zaślepiiony przez własną pychę i w ten sposób ściągnąć na siebie kłopoty.

152. „Jaskinia zbójców” - te słowa, zapisane w Biblii w Księdze Jeremiasza (7,11), oznaczają dziś siedlisko zła, grzechu lub zbrodni. Prorok Jeremiasz użył go na scharakteryzowanie wyglądu świątyni w chwili odstępstwa Izraela od Przymierza.

153. Sodoma i Gomora to nazwy miast będących symbolami zepsucia, występku i grzechu. Często używa się tego określenia w odniesieniu do sytuacji nagannych moralnie i związanych ze zgorzeniem. Nazwy miast i ich historię znamy z Księgi Rodzaju (18,20-19,24). Miasta Sodoma i Gomora zostały zniszczone w wyniku grzechu ich mieszkańców.

154. Jak owca prowadzona na rzeź”. W proroctwie Izajasza słowa te odnoszą się do pokornego przyjęcia przez przyszłego Mesjasza jego losu (Iz 53,7). Obecnie często odnosi się je do tych, którzy cierpią niewinnie albo stają się ofiarami okoliczności.

155. „Kolos na glinianych nogach” to zwrot oznaczający coś „wielkiego”, ale zbudowanego na słabych podstawach. Użyto go w Księdze Daniela w odniesieniu do posągu ze snu króla Nabuchodonozora. Nogi posągu wykonano z gliny zmieszanej z żelazem, co stanowiło kiepskie oparcie dla tak ciężkiego, potężnego monumentu.

156. „Zapisane ręką na ścianie” to zwrot wywodzący się również z Księgi Daniela, z rozdziału 5. Nie żałujący sobie cielesnych uciech król Baltazar zobaczył w czasie uczty rękę

zapisującą na ścianie tajemniczą wiadomość. Wezwawszy Daniela, by ten wyjaśnił mu treść dziwnego zapisu, dowiedział się, że Bóg zważył jego panowanie na wadze wieczności i ustalił jego koniec. Tej samej nocy władca miał utracić swoje królestwo. Stąd wywodzi się znaczenie tego frazeologizmu: „Coś, czego nadejścia należy niechybnie oczekiwać”.

157. „Kto sieje wiatr zbiera burzę” to maksyma wyrażająca powszechnie uznaną prawdę, że dostaje się to, na co się zasłużyło w wyniku własnych knowań i matactw. Pochodzi ona z Księgi Ozeasza (8,7).

158. „Nic nowego pod słońcem”. To stwierdzenie przypisywane Salomonowi stanowi wyraz przekonania, że pomimo chwilowych przemian zachodzących z dnia na dzień, tak naprawdę nie wydarza się nic nowego czy niespodziewanego. Słowa te możemy odnaleźć w Księdze Koheleta (1,9).

159. „Hiobowa wieść” oznacza złą, straszną, przykrą dla adresata wiadomość, oznajmującą klęski i nieszczęścia lub niepomyślny obrót spraw. Wyrażenie pochodzi z Księgi Hioba, gdzie opisane zostały klęski i nieszczęścia, jakich doznał jej bohater.

160. „Salomonowy wyrok” to sprawiedliwy osąd oparty na mądrości i rozeznaniu sytuacji. Król Salomon słynął z mądrości. Pismo Święte wielokrotnie opisuje go jako sędziego wydającego wyroki w najtrudniejszych sprawach.

161. „Alfa i Omega” to określenie kogoś, kto wszystko wie z danej dziedziny lub jest najwyższym autorytetem. Pochodzi ono z Apokalipsy świętego Jana (1,8), gdzie stosuje się jako określenie Boga.

162. „Gwiazda przewodnia”. Wyrażenie to nawiązuje do gwiazdy betlejemskiej, która ukazała się Mędrcom i zaprowadziła ich do miejsca narodzin Jezusa (por. Mt 2,1nn). Dziś oznacza również cel, do którego się dąży lub ideał, który przyświeca komuś.

163. „Szukajcie, a znajdziecie”. To często przytaczane zdanie wywodzi się z Jezusowego Kazania na Górze (Mt 7,7). Używa się go jako rady albo zachęty dla tych, którzy mają czegoś poszukiwać.

164. „Wilk w owczej skórze”. Jezus posłużył się tym określeniem, jak podaje Ewangelia Mateusza (7,15), odnosząc je do przywódców religijnych, którzy przed ludźmi udają pobożnych, lecz wewnątrz są złymi ludźmi. Także współcześnie używamy tego zwrotu, gdy mówimy o ludziach, którzy udają dobro, a tak naprawdę zamierzają zło, czy po prostu o hipokrytach.

165. „Wiara, która przenosi góry”. Wyrażenie to, obecnie używane rzadziej niż jeszcze w XX wieku, opisuje moc wiary. Według Ewangelii Mateusza (17,20) Jezus posłużył się nim, kiedy mówił swoim uczniom o uzdrawianiu chorych i opętanych.

166. „Co do joty, ani na jotę” - znaczy „bardzo skrupulatnie, co do najdrobniejszych szczegółów”. Źródło tego powiedzenia znajduje się w słowach Jezusa: „Zaprawdę bowiem powiadam wam: Dopóki niebo i ziemia nie przeminą, ani jedna jota, ani jedna kreska nie zmieni się w Prawie, aż się wszystko spełni” (Mt 5,18).

167. „Kto mieczem wojuje, od miecza ginie” to bardzo znane przysłowie, które również pochodzi z Ewangelii Mateusza (23,52): „Wtedy Jezus rzekł do niego: «Schowaj miecz swój do pochwy, bo wszyscy, którzy za miecz chwytają, od miecza giną»”.

168. „Ślepi przewodnicy ślepych”. Jezus nazwał w ten sposób fałszywych nauczycieli, którzy twierdzą, że znają prawdę, gdy w istocie wcale jej nie znają i prowadzą niewinnych ludzi na manowce (Mt 15,14). W naszej kulturze odnosi się to określenie do ludzi zadufanych w sobie i okłamujących samych siebie.

169. „Co w sercu, to i na języku” to określenie szczerego, otwartego stylu wypowiedzania się. Przysłowie to nawiązuje do słów Pana Jezusa z Ewangelii Łukasza (6,45): „Dobry człowiek z dobrego skarbcza swego serca wydobywa dobro, a zły człowiek ze złego skarbcza wydobywa zło. Bo z obfitości serca mówią jego usta.”

170. „Nie rzuca się pereł przed wieprze”. Te słowa Jezusa, przytoczone w Ewangelii Mateusza (7,6), nakazują wierzącym ostrożność w głoszeniu Dobrej Nowiny. Nie trzeba nauczać tych, którzy okazują otwartą wrogość względem Ewangelii. Tak jak żaden człowiek nie rzuciłby pereł przed wieprze, tak i chrześcijanie nie powinni rzucać daru zbawienia tym, którzy tylko czekają, by się odwrócić i ich zaatakować.

171. „Ciasna brama i wąska ścieżka”. Do ciasnej bramy życia prowadzi wąska, mało uczęszczana ścieżka. W Ewangelii Mateusza (7,14) Jezus przestrzega swoich uczniów, aby nie wybierali okazałej, szerokiej i łatwej drogi, która prowadzi poprzez szeroko otwartą bramę do zguby.

172. „Miłosierny Samarytanin”. Do tej sławnej postaci z Jezusowej przypowieści zawartej w Ewangelii Łukasza (10,30-37) porównuje się człowieka, który potrafi zostawić swoje sprawy i udzielić pomocy bliźniemu w potrzebie. Ten bohater troszczy się o dobro drugiego, nie zważając na swój własny interes.

173. „Syn marnotrawny” to ktoś, kto zbłądził, ale potem opamiętał się; nawrócony grzesznik. Biblijne źródło tego powiedzenia znajduje się w jednej z przypowieści Jezusa (Łk 15,11-32). Młodszy syn opuszcza ojca i wyrusza w świat. Po pewnym czasie, gdy przepuścił swój majątek i zaczął głodować wraca do ojca. Ojciec wybacza synowi i urządza na jego cześć ucztę.

174. Gdy nazywa się kogoś „**Judaszem**”, odnosi się to zawsze do tej samej cechy: bycia zdrajcą. Judasz Iskariota wydał swojego Mistrza - Jezusa za trzydzieści srebrników.

175. „Niewierny Tomasz” nie dowierzał temu, że Jezus naprawdę Zmartwychwstał. Żeby uwierzyć, chciał najpierw dotknąć śladów gwoździ na rękach i wsadzić rękę do boku Pana. Stąd właśnie określenia „niewierny Tomasz” używa się w odniesieniu do ludzi powątpiewających.

176. „Krwawy pot”. Wyrażenie to odnosi się do męki kogoś, kto przechodzi bardzo ciężki czas. Jego etymologia wywodzi się z Ewangelii Łukasza (22,44), gdzie opisano, jak cierpiący w Ogrodzie Oliwnym Chrystus pocił się krwią. Lekarze twierdzą, że zjawisko to może nastąpić przy naprawdę wielkiej męczarni.

177. „Łuski spadły komuś z oczu” - to wyrażenie oznacza, że ktoś nagle ujrzał jasno rzeczy, których dotąd nie dostrzegał lub nie rozumiał. Biblijne źródło tego powiedzenia znajduje się w historii o nawróceniu się świętego Pawła (por. Dz 9,18).

178. „Pieniądz jest korzeniem wszelkiego zła”. To dość często przywoływane powiedzenie wywodzi się z nie najlepiej przetłumaczonych słów Pierwszym Liście do Tymoteusza (6,10), gdzie napisano, że „korzeniem wszelkiego zła jest chciwość pieniędzy” czy „miłość pieniędzy”. Niewątpliwie żądza pieniędzy może doprowadzić do niejednego nieszczęścia.

179. „Wdowi grosz” - powiedzenie to pochodzi z Ewangelii Marka (12,41-44) i stosuje się je, aby podkreślić, że liczy się wartość daru, jaki on ma dla dającego a nie wartość, jaką ma on dla innych. Uboga wdowa wrzuciła do skarbony jeden grosz, co było niewielką wartością, ale były to wszystkie pieniądze, jakie posiadała wdowa i dla niej to były duże pieniądze.

8

Podstawowe fakty

180. Aż do IV wieku po Chrystusie Biblia występowała jako... **zbiór zwojów**. Dopiero w IV wieku zostały one zebrane w jeden tom, choć w tamtym czasie nie było to jeszcze pełne wydanie Pisma.

181. Czy wszystkie księgi biblijne wymieniają imię Boga? W Piśmie Świętym znajdują się dwie księgi, które nie zawierają w ogóle imienia Pana Boga. Są to Księga Estery i Pieśń nad pieśniami.

182. Ułożenie i numeracja ksiąg w Biblii Hebrajskiej i w kanonach chrześcijańskich są różne. Biblia Hebrajska zawiera 24 księgi ułożone w trzy grupy o wspólnej nazwie Tanak lub Tanach, co stanowi akronim hebrajskich określeń: *Tora* (czyli „Prawo” lub „nauczanie”), *Nebim* („Prorocy”) i *Ketubim* („Pisma”).

183. Biblia protestancka zawiera 66 ksiąg. Kościoły protestanckie za swój Stary Testament przyjęły Biblię Hebrajską, choć w innym układzie i z zastosowaniem podziału niektórych ksiąg, tak że protestancki Stary Testament składa się z 39 ksiąg. Natomiast protestancki Nowy Testament zawiera 27 ksiąg. Tradycyjne ułożenie protestanckiego kanonu Starego i Nowego Testamentu możemy odnaleźć w Biblii angielskiej.

184. Stary Testament w Bibliach katolickich zawiera 46 ksiąg, gdyż oprócz 39 ksiąg znanych z kanonu protestanckiego jest poszerzony o 7 ksiąg deuterokanonicznych, o których już mówiliśmy. Nowy Testament składa się z 27 ksiąg, co daje razem 73 księgi w kanonie katolickim.

185. Ile rozdziałów? W *Biblii Króla Jakuba* Stary Testament zawiera 929 rozdziałów, a Nowy Testament 260, co daje razem 1189 rozdziałów.

186. W polskiej *Biblii Tysiąclecia* (wyd. 4) Stary Testament ma 1068 rozdziałów, Nowy Testament 260 rozdziałów, a cała Biblia 1382 rozdziałów.

187. Ile wersów? Na *Biblię Króla Jakuba* składają się 31102 wersy, a w *Biblii Tysiąclecia* mamy 35456 wersów.

188. Ile słów? W *Biblii Króla Jakuba* jest 790868 wszystkich słów, których użyto ze zbioru 12845 słów. *Biblia Tysiąclecia* składa się z 655539 słów, ze zbioru 49418 użytych słów.

189. Najkrótszą księgą Nowego Testamentu jest 3 List świętego Jana, który zawiera tylko 14 wersetów (a w nich 294 słowa). 2 List Jana ma o jeden werset mniej, ale ma więcej słów.

190. Natomiast **najkrótszą księgą Starego Testamentu** jest Księga Abdiasza.

191. Najwięcej rozdziałów w całej Biblii ma Księga Psalmów. Zawiera ich 150.

192. Najdłuższym werselem w Piśmie Świętym jest fragment Księgi Estery (Est 8,9). Natomiast najkrótszy werselem znajduje się w Ewangelii według świętego Jana: Jezus zapłakał" (J 11,35).

193. Księga Izajasza jest natomiast najczęściej cytowanym w Nowym Testamencie pismem starotestamentalnym. Znajdujemy aż 419 odwołań do tej księgi. Na drugim miejscu pod tym względem plasuje się Księga Psalmów, którą cytuje się w Nowym Testamencie 414 razy.

194. Za najstarszy tekst w Piśmie Świętym uznaje się fragment tak zwanej „pieśni Debory i Baraka" z Księgi Sędziów (5,1-31).

195. Najmłodsze słowa Biblii znajdują się prawdopodobnie w Ewangelii według świętego Jana, spisanej ok. 100 roku po Chrystusie.

196. Jak to było z Księgą Hioba? Księga Hioba, którą umieszczono zaraz przed Księgą Psalmów, jest faktycznie o wiele starsza od ksiąg, z którymi sąsiaduje w naszych wydaniach Pisma Świętego. Powstała ona mniej więcej w tym samym czasie co Księga Rodzaju!

197. Najślawniejsza postać? Drugie miejsce pod względem ilości wzmianek w całym Piśmie Świętym zajmuje król Dawid, o którym mowa aż 1118 razy! Wyprzedza go w tej klasyfikacji tylko Jezus. Pośród kobiet pierwsze miejsce zajmuje Sara, żona Abrahama, o której Biblia wspomina 56 razy.

198. Imię Jezus pojawia się w Ewangeliach i Dziejach Apostolskich aż 700 razy, zaś w Listach mniej niż 70 razy. Natomiast określenie Chrystus gości na kartach Ewangelii i Dziejów Apostolskich tylko 60 razy, za to w Listach i Apokalipsie aż 240 razy.

199. Najpopularniejsze zwierzę? W tej kategorii zdecydowanie wygrywają owce. Te użyteczne zwierzęta występują w Biblii ponad 400 razy.

200. Kto był najstarszy? Księga Rodzaju (5,27) podaje, że Metuzelah żył aż 969 lat, co czyni go najdłuższym żyjącym człowiekiem opisanym w Biblii. Przed potopem ludzie mieli żyć dłużej, jednak później tylko nielicznym postaciom udało się przekroczyć 70 czy 80 lat, mających stanowić miarę życia człowieka. Trzeba jednak powiedzieć, że liczby lat życia patriarchów opisanych w Księdze Rodzaju mają znaczenie symboliczne.

201. Najdłuższym panującym królem, o którym napisano w Piśmie Świętym, był Manasses, który władał królestwem Judy przez 55 lat (2 Kri 21,1). Najkrócej zaś rządził Zimri, który nosił koronę Izraela przez zaledwie 7 dni (1 Kri 16,15).

202. Najwięcej żon. Król Salomon, syn Dawida, miał najwięcej małżonek spośród wszystkich biblijnych postaci. Było ich 700 (wszystkie wywodziły się z rodów królewskich!), a ponadto Salomon miał jeszcze 300 konkubin (1 Kri 11,3). Te liczby również są symboliczne i miały na celu podkreślić przepych królewskiego dworu Salomona (por. także Hi 1,3).

203. Nie ma w Biblii **dłuższego imienia** niż Mahel-Szalał -Chasz-Baz. W ten sposób za nakazem Pańskim nazwał swojego syna, zrodzonego z prorokini, Izajasz (Iz 8,3). Imię to miało oznaczać: „Rychły-Łup-Bliska-Zdobycz”.

204. Choć Bóg jest niewidzialny i nie ma ciała, w Biblii określa się Go zaimkami rodzaju męskiego. Ponadto w Księdze Rodzaju stwierdzono, że jesteśmy stworzeni „na Jego obraz” (por. Rdz 1,27).

205. Shakespeare uhonorowany. William Shakespeare jest prawdopodobnie jedyną postacią, która nie występuje w Biblii, a została w niej uhonorowana. Otóż dla uczczenia jego 46 urodzin, które przypadły akurat w roku pierwszej publikacji *Biblii Króla Jakuba*, uczeni wzięli Psalm 46 i zredagowali go w ten sposób, aby jako 46 słowo wystąpiło w nim *shake* (ang. „trząść”), a jako 46 od końca *spear* (ang. „oszczep”).

9

Mądre słowa o Biblii

206. „*Księga ksiąg*, składnica i magazyn życia i pocieszenia, święte Pismo” (George Herbert).

207. „*Błogosławieństwem* Starego Testamentu jest pomyślność, Nowego - przeciwności losu” (Francis Bacon).

208. „*Większości ludzi trudność sprawiają* te fragmenty Biblii, których nie potrafią zrozumieć, dla mnie natomiast (...) najtrudniejsze są te słowa, które rozumiem” (Mark Twain).

209. „*Biblia leżała zawsze na biurku mojego dziadka.* Biblia leżała na stołach moich praocjów. Nigdy w bibliotece. Zawsze na podręczu.” (Roman Brandstaetter).

210. „*Biblia jest oknem* w tym więzieniu nadziei, oknem, przez które spoglądamy w wieczność” (John Sullivan Dwight).

211. *Jeżeli wierzysz w te trzy słowa: Na początku Bóg,* nie będziesz mieć problemu, by przyjąć z wiarą całe Pismo” (Raymond Barber).

212. „*Tłumacz Psalmów jest jednym z chóru:* obcuje ze swoimi poprzednikami, domyśla się następców i chciałby swój przekład udoskonalić.” (Czesław Miłosz).

213. „*Młody człowiek, który pragnie* pozostać przekonany ateistą, powinien być bardzo ostrożny w doborze lektur. Wszędzie czają się na niego zasadzki: *Biblia stoi otworem, zawiera miliony niespodzianek...* - można powiedzieć, że Pan Bóg jest zupełnie pozbawiony skrupułów” (CS. Lewis).

214. „*Albo dzięki Biblii* będziesz się trzymać z dala od grzechu,

albo grzech będzie cię trzymać z dala od Biblii" (autor nieznany).

215. „Pisma są Boże, ponieważ zostały napisane pod natchnieniem Ducha Świętego” (Orygenes).

216. „Biblia nie jest zwyczajną książką, lecz żywą istotą, która ma moc pokonać wszystko, co się jej sprzeciwia” (Napoleon Bonaparte).

217. „W dwudziestym wieku największym komplementem pod adresem Biblii było nazwanie jej bestsellerem wszechczasów. I coraz trudniej stwierdzić, czy jest ona dla nas bestsellerem ze względu na swoją wielkość czy odwrotnie” (Daniel Boorstin).

218. „Nie ma takich pieśni, które można by porównać z pieśniami Syjonu. Nie ma mów porównywalnych z przemowami proroków ani polityki porównywalnej z tą, o której uczy Pismo” (John Milton).

219. „Kiedy czytasz Słowo Boże, musisz sobie nieustannie powtarzać: Ono mówi do mnie, ono mówi o mnie” (Soren Kierkegaard).

220. „Więcej się nauczysz o ludzkiej naturze czytając Biblię, niż mieszkając w Nowym Jorku” (William Lyon Phelps).

221. „Nowy Testament jest absolutnie najlepszą książką, jaką kiedykolwiek do tej pory znano i jaka będzie w przyszłości znana na świecie” (Charles Dickens).

222. „To, co wyniesiesz z Biblii, zależy w pewnej mierze od tego, co do niej wnosisz” (Olivier Wendell Holmes).

223. „Pismo Święte jest boskie i natchnione, ponieważ Bóg daje natchnienie temu, co powiedział Duch Święty.” (św. Ambroży z Mediolanu).

224. „Biblia każe nam kochać naszych sąsiadów, nakazuje nam również kochać naszych wrogów. Dzieje się tak zapewne dlatego, że są to zazwyczaj ci sami ludzie” (G.K. Chesterton).

225. „Intensywne studiowanie Biblii nie pozwoli nikomu na zachowanie prostackiego stylu” (Samuel Taylor Coleridge).

226. „Niektórzy mówią: Biblia przedstawia taki piękny obraz tego, jacy powinniśmy być. Nic podobnego! Ona nie przedstawia żadnego obrazu, tylko mówi o faktach, mówi, kim jesteśmy; mówi: w takiej postaci stworzył cię Bóg i do niej cię przywrócił przez nieustanne działanie w tobie Jego Odwieczny Syn, Bóg prawdy i miłości” (F.D. Maurice).

227. „Pismo Święte jest wspaniałą budowlą, którą należy nie tylko czcić, ale w której należy mieszkać” (Paul Claudel).

228. „Nikt z nas nie posiada przepisu na dobre i właściwe przeżywanie Pisma Świętego ani nikt nie może nikomu takiej recepty przekazać. Każdy musi sam dla siebie zdobyć tę umiejętność, zwłaszcza, że jest ona zawsze równoznaczna z szukaniem tego, co pragniemy znaleźć w księdze, która udziela nam odpowiedzi na dręczące nas pytania” (Roman Brandstaetter).

229. „Jeżek" nie chcesz żyć zgodnie ze Słowem Bożym, możesz równie dobrze przestać je czytać i nie słuchać go więcej i wydać się w ręce Szatana" (Marcin Luter).

CZĘŚĆ II CAŁA HISTORIA

10

Księgi Starego Testamentu

230. Do Pięcioksięgu należą księgi: Rodzaju, Wyjścia, Kapłańska, Liczb oraz Powtórzonego Prawa. Nazywa się je czasami także *Księgami Mojżeszowymi*, bowiem ich autorstwo przypisywano Mojżeszowi. Jak jednak świadczą badania nad tekstem Pięcioksięgu nie był on w całości dziełem Mojżesza. Jeśli opisywalibyśmy kanon biblijny, przyrównując go do „budowli", można by powiedzieć, że Pięcioksiąg to swego rodzaju fundament dla ksiąg tworzonych w kolejnych pokoleniach.

231. Księga Rodzaju (łac. Genesis). Łaciński i polski tytuł księgi pochodzą z *Septuaginty*, gdzie w tekście greckim Rdz 5,1 czytamy: *Oto księga rodowodu*. Słowo *genesis* oznacza „rodowód". Od niego pochodzą takie nasze słowa jak geneza, genetyka i genealogia. Księga Rodzaju ma dwie główne części umieszczone paralelnie względem siebie. Opowiada o początkach świata i człowieka, a także przekazuje historię o patriarchach, ukazując jak Bóg stworzył Izraela poprzez wypełnienie danej przodkom obietnicy podarowania potomstwa i ziemi.

232. Księga Wyjścia (łac. Exodus). Dzieje opisane w Księdze Wyjścia miały miejsce kilkaset lat później niż ostatnie wydarzenia opisane w Księdze Rodzaju. Jakub i jego siedemdziesięciosobowa rodzina przenieśli się do Egiptu. Tam stali się ludem bardzo liczny zgodnie z obietnicą daną przez Boga Abrahamowi. Obietnica ta dotyczyła również ziemi, na której mieli się osiedlić potomkowie Abrahama. W Egipcie Izraelici byli jednak niewolnikami, ciemionymi przez faraona. Dlatego też Bóg posłał Mojżesza, aby wyprowadził ich z Egiptu do Ziemi Obiecanej. Kraina ta była już zamieszkała i nosiła nazwę Kanaan. Obejmowała ona tereny, które obecnie stanowią terytorium Palestyny i Izraela. Księga Wyjścia opowiada historię wyjścia Hebrajczyków z Egiptu, zawarcia Przymierza na górze Synaj, odstępstwa Izraela i powrotu do Przymierza, a kończy się opisem wzniesienia Przybytku na pustyni.

233. Księga Kapłańska (łac. Leviticus). Lewici byli potomkami Lewiego, syna Jakuba. Należeli do nich m.in. Mojżesz i Aaron. Odpowiadali oni za Przybytek i wszystkie ceremonie liturgiczne sprawowane wraz z ludem. Księga Kapłańska jest skoncentrowana na prawach i nakazach. Stanowi swego rodzaju aneks do Księgi Wyjścia i jest podręcznikiem liturgicznym dla kapłaństwa lewickiego, jednocześnie ucząc Izraelitów, że powinni zachowywać świętość w każdej dziedzinie życia.

234. Księga Liczb (łac. Numeri). Nazwa księgi wywodzi się od otwierającego ją spisu dwunastu pokoleń. Treść księgi ilustruje lepiej jej hebrajski tytuł „Ba-Midbar" („Na pustyni"), ponieważ rozpoczyna się ona od decyzji o opuszczeniu Synaju i udaniu się przez pustynię do Ziemi Obiecanej. Ponadczasowym nauczaniem Księgi Liczb jest prawda, że można być Bożym ludem, a jednocześnie znajdować się w drodze, daleko od domu. Opisuje ona

sytuację, w jakiej znajdują się wszyscy wierzący - wyzwoleni z niewoli grzechu i zła podróżują ku „Ziemi Obiecanej”.

235. Księga Powtórzonego Prawa (łac. Deuteronomium). Księga ta przedstawia przede wszystkim trzy mowy Mojżesza, w których przypomina (powtarza) on dzieła dokonane przez Boga. W mowie pożegnalnej, znajdującej się na końcu księgi Mojżesz wzywa lud do podboju Ziemi Obiecanej. Równocześnie przestrzega Izraelitów przed pokusami i złem, jakie czekają na nich w Kanaanie. Apeluje, by byli posłuszni Bogu i by Go miłowali. Te dwie zasady mają być fundamentem życia w Ziemi Obiecanej. Główny przekaz Księgi Powtórzonego Prawa stanowi także zalecenie centralizacji kultu w jednym miejscu, co ma doprowadzić do wyeliminowania miejscowych sanktuariów pogańskich.

236. Księgi historyczne. Podczas gdy Pięcioksiąg Mojżeszowy nazwaliśmy fundamentem „biblijnej budowli”, księgi historyczne możemy określić jako pierwszy etap budowania powyżej fundamentu. Stanowią one kontynuację historii starożytnego Izraela, którą śledziliśmy od Księgi Rodzaju do Księgi Powtórzonego Prawa i opisują, co się wydarzyło, gdy Izrael zamieszkiwał w Kanaanie. Katolicki kanon Starego Testamentu zawiera 16 ksiąg historycznych (w *Biblii Tysiąclecia* są one ułożone kolejno od Księgi Jozuego do 2 Księgi Macha-bejskiej).

237. Księga Jozuego. Wielu spośród tych, którzy wyszli z Egiptu, nawet Mojżesz i Aaron, nie wkroczyło do Ziemi Obiecanej. Była to kara za bałwochwalstwo ludu, który uczynił sobie „nowego boga”, w czasie gdy Mojżesz przebywał na górze Synaj (Wj 32). Dlatego też dopiero po czterdziestu latach wędrówki po pustyni Izraelici mogli „zacząć zdobywać” Kanaan. Właśnie te wydarzenia relacjonuje Księga Jozuego, u której podstaw leży przekonanie, że to Jahwe dał Izraelowi tę ziemię, więc, żeby ją zachować, lud musi przestrzegać Bożego prawa.

238. Księga Sędziów opowiada historię Izraela od śmierci Jozuego do czasu powołania króla Saula, obejmuje więc okres mniej więcej dwustu lat. Sędziami nazwano swego rodzaju charyzmatyków i przywódców wojennych, którzy rządili w tamtym czasie plemionami izraelskimi.

239. Księga Rut jest najkrótszą spośród ksiąg historycznych. W czasie głodu, jaki nastał w okresie sędziów, zostało zawarte małżeństwo Moabitki Rut (imię Rut po hebrajsku znaczy „towarzyszka, przyjaciółka”) z jednym z Hebrajczyków, który przybył do Moabu. Księga ta opowiada o tym, jak Rut po śmierci swojego męża postanowiła towarzyszyć swojej teściowej w powrocie do ziemi judzkiej. Tematem przenikającym całe opowiadanie jest motyw wierności - zrodzonej z więzów Przymierza, a nie krwi. Motyw ten nawiązuje do Przymierza Jahwe z Izraelem, a postać wiernej Rut jest zachętą do wierności temu Przymierzowi. Rut za swoją lojalność otrzymała błogosławieństwo - wyszła ponownie za mąż za Booza i była prababką króla Dawida.

240. Podział ksiąg: Samuela, Królewskich i Kronik. Początkowo pary ksiąg opowiadających dzieje królestwa Izraela (Sm, Kri, Krn), stanowiły pojedyncze księgi w hebrajskim kanonie biblijnym. Po przetłumaczeniu ich na język grecki, w *Septuagincie*, nie mieściły się już na pojedynczych zwojach, zatem uczyniono z nich cztery oddzielne księgi. Podziału dokonano wyłącznie z przyczyn praktycznych, a nie duchowych. I tak Księgę Samuela podzielono na 1 i 2 Księgę Samuela, Księgę Królewską na 1 i 2 Księgę Królewską i analogicznie Księgę Kronik na 1 i 2 Księgę Kronik.

241. 1 i 2 Księga Samuela przedstawiają historię proroka o tym właśnie imieniu, który pełnił funkcję ostatniego z sędziów nad Izraelem, oraz burzliwe dzieje dwóch pierwszych królów: Saula i Dawida.

242. 1 i 2 Księga Królewska opisują panowanie Salomona, syna Dawida, historię podziału Izraela na Królestwo Judzkie i Królestwo Izraelskie (Północne), dzieje skłóconych królestw aż do upadku Samarii (722/721 r. przed Chr.) oraz oblężenia i zdobycia Jerozolimy przez Babilończyków (586 r. przed Chr.).

243. 1 i 2 Księga Kronik streszczają wszystkie wydarzenia biblijne, począwszy od tych opisanych w Księdze Rodzaju aż do niewoli babilońskiej. Jest to wersja skrócona i uproszczona, w której pominięto niektóre niechlubne wydarzenia z historii Izraela. Pierwszych dziewięć rozdziałów 1 Księgi Kronik zawiera swego rodzaju rodowody Izraela, w których wyliczono hebrajskich potomków poszczególnych pokoleń izraelskich, wywodząc ich od Adama aż po czasy króla Dawida. Dalsza część 1 Księgi Kronik opisuje panowanie Dawida, natomiast 2 Księga Kronik obejmuje panowanie Salomona oraz historię królestwa Judy aż do niewoli babilońskiej. W kanonie hebrajskim księgi te umieszczono na samym końcu, co ma także znaczenie symboliczne: Biblia Hebrajska kończy się zapowiedzią wyzwolenia, nawiązującą do Księgi Wyjścia.

244. Księga Ezdrasza rozpoczyna się dekretem króla perskiego Cyrusa, który w roku 539 przed Chrystusem zdobył Babilon. W swoim dekreście Cyrus zezwolił Żydom na opuszczenie imperium babilońskiego i powrót do Jerozolimy, gdzie rozpoczęli odbudowę świątyni. Król Cyrus dał początek ogromnemu imperium, które przetrwało ponad dwa stulecia. Różnił się jednak od innych starożytnych zdobywców swoim podejściem do religii. Podczas gdy pozostali władcy narzucali podbijanym ludom swoje własne wierzenia, król perski zezwalał im na zachowanie, a nawet przywrócenie ich własnych instytucji religijnych. Księga Ezdrasza opisuje historię: powrotu z wygnania, odbudowy świątyni i działalności Ezdrasza.

245. Księga Nehemiasza. W obliczu dotyczących Jerozolimę licznych najazdów, Nehemiasz postanowił wrócić z wygnania do kraju ojców, aby przywrócić miastu bezpieczeństwo. Zorganizował mieszkańców i w ciągu 55 dni odbudowano mury miejskie. Nehemiasz pełnił w Jerozolimie funkcję zarządcy, podczas gdy Ezdrasz był kapłanem. Po zakończeniu odbudowy, Ezdrasz dokonał ponownego poświęcenia miasta przez uroczyste odczytanie Prawa Mojżeszowego. Księga Ezdrasza i Księga Nehemiasza stanowią odrębne dzieła, jednakże wspólnie opowiadają dzieje odbudowy Jerozolimy po ustaniu niewoli babilońskiej.

246. Księga Tobiasza przypomina trochę powieść przygodową lub romans z happyendem. Opowiada historię zamożnego Żyda, Tobiasza, żyjącego w niewoli w Niniwie, stolicy Asyrii. W czasie prześladowań Żydów grzebał on porzucone zwłoki pomordowanych, czym naraził się królowi asyryjskiemu. Nadto spotkało go nieszczęście - stracił nie tylko majątek, ale również wzrok. Chory Tobiasz wysłał więc swojego syna - również Tobiasza - do swego przyjaciela do Reges, aby odebrał zdeponowane u niego pieniądze. Drugi wątek dotyczy Sary, której siedmiu mężów zmarło w wyniku działania demona Asmodeusza. Bóg wysłuchuje modlitwy Tobiasza-ojca i Sary i posyła archanioła Rafała, aby towarzyszył w drodze Tobiaszowi--synowi. W czasie długiej wędrówki Tobiasz wylawia z rzeki Tygrys rybę i za radą Rafała, o którym nie wie, że jest archaniołem, zabiera jej wnętrzności. Gdy podróżni przybywają do domu Sary, gdzie okazuje się, że Tobiasz ma prawo do małżeństwa z nią, jako jej najbliższy krewny i poślubia ją, odpędzając demona za pomocą spalonych wnętrzności z ryby. Młody Tobiasz szczęśliwie powraca do swego ojca i za radą archanioła Rafała, cudownym lekarstwem z ryby przywraca ojcu wzrok.

247. Księga Judyty to historia pięknej żydowskiej wdowy, Judyty z Betulii. Stała się ona bohaterką, ponieważ uratowała swoje miasto przed zniszczeniem przez oblegające je oddziały asyryjskiego króla Nabuchodonozora dowodzone przez generała Holofernesa. Przepiękna Judyta udaje się do Holofernesa pod pretekstem zdradzenia mu wojskowych tajemnic. Podczas uczty w namiocie generała, na którą zostaje zaproszona, Holofernes upija się i zasypia. Judyta wykorzystuje moment, gdy zostają sami i odcina mu głowę, którą w torbie zanosi do swojego miasta. Następnego dnia obrońcy, pokrzepieni śmiercią dowódcy wojsk wroga, uderzają na Asyryjczyków i grabią ich obóz przez trzydzieści dni, a potem przez trzy miesiące świętują.

248. Księga Estery. Podczas gdy księgi Ezdrasza i Nehemiasza zajmują się wydarzeniami toczącymi się w Jerozolimie, Księga Estery opowiada, co działo się daleko od świętego miasta. Tak jak Księga Rut stanowiła obrazek z życia w epoce sędziów, Księga Estery opisuje historię z czasów wygnania. Pozostając na wygnaniu, Estera była poddaną króla Persji. Gdy król ogłosił konkurs, który miał wyłonić nową królową, zwyciężyła w nim piękna Żydówka, Estera. Tymczasem Haman, który był prawą ręką króla, planował zagładę żydów na terenie Persji. W wyniku serii niezwykłych wydarzeń, w których znaczącą rolę odgrywa Estera, plan Hamana zostaje udaremniony, Estera zachowuje specjalne względy u króla, a Żydzi zostają ocaleni.

249. Pierwsza i Druga Księga Machabejska opowiadają historię prawie czterdziestoletniego okresu (175-134 r. przed Chr.) walk Matatiasza, ojca rodziny Machabeuszy, i jego trzech synów z wojskami państwa Seleucydów. Władze tego państwa, począwszy od króla Antiocha IV Epifanesa, pragnęły narzucić całej Syrii, a więc także Żydom, kulturę hellenistyczną łącznie z pogańską religią. Pierwsza Księga Machabejska stanowi pochodzące z około 100 roku przed Chrystusem tłumaczenie hebrajskiego dzieła. Co do drugiej Księgi Machabejskiej, to wywodzi się ją z pracy Jazona z Cyreny, o którym to autorze wiadomo niewiele. Między obiema księgami zachodzą pewne rozbieżności. Za bardziej ścisłą uważa się Pierwszą Księgę Machabejską.

250. Poezja biblijna. Barwna i żywa poezja hebrajska znajduje wyraz w biblijnych księgach: Hioba, Psalmów, Przysłów, Koheleta i Pieśni nad Pieśniami. Niestety jej rytm i intonacja giną zazwyczaj w tłumaczeniu. Poezja ksiąg biblijnych dotyka duszy przez wyrazistość obrazów i głębię stojących za nimi uczuć.

251. Księga Hioba pomaga odpowiedzieć na pytanie: Czemu dobrzy ludzie doświadczają w życiu zła? Chociaż większość z nas słyszała o Hiobie i zna niektóre, najczęściej cytowane, fragmenty księgi, to zapewne niewiele osób przeczytało ją w całości. Księga przypomina trochę scenariusz sztuki dramatycznej. Opowiada historię Hioba, męża sprawiedliwego i pobożnego, którego spotykają niezasłużone nieszczęścia będące próbą jego wiary. Pierwszoplanowymi bohaterami są: Hiob, jego trzech przyjaciele, naoczny świadek i Bóg. Wśród postaci drugoplanowych znajdują się: żona i dzieci Hioba, aniołowie i Szatan. Dwa pierwsze i dwa ostatnie rozdziały księgi napisano prozą, zaś trzydzieści dziewięć rozdziałów między nimi stanowi poetycki dialog między poszczególnymi postaciami dramatu.

252. Księga Psalmów. Pośród wszystkich wspólnych Żydom i chrześcijanom ksiąg Starego Testamentu, Psalmi stanowią ogromnie bogate dziedzictwo, gdyż powstawały na przestrzeni setek lat i odzwierciedlają wiarę i doświadczenia ludzi z różnych epok biblijnej historii. Żydzi znają wiele psalmów lub przynajmniej ich fragmentów na pamięć. Jezus często cytował psalmy albo do nich nawiązywał. Marcin Luter nazwał Księgę Psalmów „miniaturową

Biblią". W ustanowionej przez Kościół modlitwie różańcowej powtórzenie 150 „Zdrowaś Mario” (trzy części - tajemnice radosne, bolesne i chwalebne - po pięć tajemnic i 10 razy „Zdrowaś Mario” w każdej z nich) stanowiło uhonorowanie 150 biblijnych psalmów (za pontyfikatu papieża Jana Pawła II dodano jeszcze czwartą część różańca - tajemnice światła).

253. Księga Przysłów. Księga Przysłów ma trzydzieści jeden rozdziałów - pełnych wszelkiego rodzaju porównań, zawierających: od przysłów do długich analogii, od zwięzłych powiedzeń do poematów. W tekście, jaki mamy, wszystko to zostało zamieszczone w pięciu zbiorach, jednoczących popularne powiedzenia i przypowieści w imponującą całość. Niektóre przysłowia łączą się z sobą w większe całości tematyczne, inne funkcjonują samodzielnie. Biblijne przysłowia nie pozostawiają żadnych wątpliwości co do tego, jak odróżnić człowieka sprawiedliwego od nieprawego.

254. Księga Koheleta (Eklezjastesa). Jeśli można powiedzieć, że Księgę Hioba czyta się jak sztukę teatralną, Psalmów jak poezję, a Księgę Przysłów niczym zbiór maksym życiowych, to Księgę Koheleta można czytać jak esej, a może raczej słuchać jak myślącego na głos starego człowieka. Tematem księgi jest marność i absurdalność życia. Księga nawiązuje do pytania Hioba, ale stawia je z innej perspektywy: Jeżeli wszechświat pozostaje pod panowaniem sprawiedliwego Boga, to dlaczego jest w nim tyle bezsensu? Konkluzję księgi można streścić następująco: życie toczy się według praw świata i naznaczone jest nieuchronnością. Dlatego należy cieszyć się życiem, gdyż radość ta jest darem Boga. Pomimo wszelkiej marności, której doświadczamy, najmądrzejszym sposobem postępowania jest trwanie w bojaźni Bożej i przestrzeganie przykazań.

255. Pieśń nad Pieśniami. Mówiąc krótko, księga ta stanowi erotyczny poemat miłosny. Przypomina egipską poezję miłosną i arabskie pieśni weselne wysławiające urok i piękno panny młodej. Jej tradycyjna interpretacja, zarówno żydowska, jak i chrześcijańska, przekazuje, że ten miłosny poemat odzwierciedla miłość Boga do Izraela, a także wskazuje na szacunek Boga względem miłości kobiety i mężczyzny i ich seksualności.

256. Księga Mądrości jest ponownym odczytaniem (relekturą) Starego Testamentu przez Żyda z diaspory u zarania chrześcijaństwa. Uznaje się, że jej oryginał napisano w języku greckim, gdyż można w niej znaleźć ślady greckiej filozofii i platońskiej terminologii. Przesłanie księgi jest następujące: ci, którzy się trudzą, aby odkryć wolę Bożą i iść za jej wskazaniem, uczestniczą w Mądrości. To ona przemienia ich w sprawiedliwych, w przyjaciół Boga, proroków i królów (część druga). Ci zaś, którzy zapominają o Bogu i trwają uparcie przy własnych osądach, stają się przestępcami odpowiedzialnymi za zbrodnię obrazy majestatu i zbrodnię przeciwko ludzkości.

257. Mądrość Syracha (Eklezjastyk) powstała około 180 roku przed Chrystusem i cieszyła się wielkim szacunkiem pierwszych chrześcijan. Składają się na nią powiedzenia Jezusa, syna Syracha, w których zaleca on staranne przestrzeganie Prawa i trwanie w zdrowej, przepełnionej bojaźnią Bożą pobożności. Księga daje także praktyczne rady dotyczące codziennego życia.

258. Księgi prorockie dzielimy na tzw. *proroków większych* (Izajasz, Jeremiasz, Ezechiel, Daniel) oraz *proroków mniejszych* (Ozeasz, Joel, Amos, Abdiasz, Jonasz, Micheasz, Nahum, Habakuk, Sofoniasz, Aggeusz, Zachariasz, Malchiasz). Katolicki kanon Pisma Świętego do tej grupy zalicza również dwie księgi związane tematyką i osobą domniemanego autora z Jeremiaszem (Księgę Lamentacji i Księgę Barucha).

259. Księga Izajasza rozpoczyna się umiejscowieniem działalności proroka w historii Izraela, a następnie przedstawia jego wizje w formie poetyckiej. Wraz z powołaniem do roli proroka Izajasz otrzymał niełatwe zadanie. Miał nawoływać do poprawy z grzechów, zapowiadać zagładę królestwa Izraela i Judy jako karę za niewierność Bogu (Iz 6). Jako prorok-kaznodzieja i wychowawca narodu Izajasz koncentrował się na polityce, etyce i religii, a swe prorocze mowy i utwory poetyckie, podobnie jak inni prorocy, wiązał z wydarzeniami historycznymi, dzięki czemu możemy jego działalność osadzić w kontekście znanym z ksiąg historycznych.

260. Księga Jeremiasza relacjonuje działalność kolejnego płomiennego proroka. Jeremiasz - jego imię oznaczało „ten którego Bóg wybrał”, urodził się w małej wiosce na północny wschód od Jerozolimy i prawdopodobnie gdy był jeszcze nastolatkiem, został wybrany przez Boga i postawiony w samym środku jednego z najstraszniejszych kryzysów, jakie dotknęły jego naród - panowanie króla judzkiego Jozjasza i jego następców aż do upadku Jerozolimy (587/586 r. przed Chr.). Prorok był wierny Bogu, za to bardzo niepopularny wśród współobywateli, gdyż głosił nadchodzącą karę na Izrael za bałwochwalstwo i synkretyzm religijny. Jeremiasz zapowiedział między innymi, że Babilończycy zniszczą Jerozolimę i uprowadzą Naród Wybrany do niewoli.

261. Księga Lamentacji jest krótką księgą zawierającą przepelnione smutkiem wiersze opowiadające ponury los Jerozolimy zniszczonej przez Babilończyków. Zawarte w Lamentacjach pieśni żałobne oplakują „umarłe” miasto, jednakże pojawia się w nich również nadzieja, że Bóg odnowi pokutujący i pokorny Izrael. Księga jest napisana bardzo pięknym stylem, a większa jej część ułożona w formie akrostychu (każdy wiersz rozdziału pierwszego, drugiego oraz czwartego rozpoczyna się kolejną literą alfabetu hebrajskiego). Nazwa księgi pochodzi od hebrajskiego słowa *qinoth* („zawodzenie”, „lament”). W chrześcijańskich wersjach Starego Testamentu (katolicka i protestancka) Lamentacje znajdują się zaraz za Księgą Jeremiasza, natomiast w Biblii Hebrajskiej należą do trzeciej części kanonu.

262. Księga Barucha miała najprawdopodobniej więcej niż jednego autora, ale jest możliwe, że należał do nich Baruch - sekretarz proroka Jeremiasza. Księga zawiera słowa otuchy dla Żydów znajdujących się w niewoli babilońskiej. Można w niej również znaleźć historyczne wskazówki dotyczące tamtego czasu. Rozdział 6. tej księgi to tzw. List Jeremiasza, który pierwotnie był oddzielnym pismem, a z Księgą Barucha połączono go w Biblii łacińskiej.

263. Księga Ezechiela jest jednym z najtrudniejszych do czytania tekstów biblijnych. To długie pismo, utrzymane w podobnie ponurym tonie jak Księga Jeremiasza, zawiera skomplikowane i niełatwe do rozszyfrowania obrazy. Działalność proroka możemy umieścić w konkretnym kontekście historycznym: pod koniec 598 r. przed Chr. Nabuchodonozor, król Asyrii, osobiście wyrusza z wojskiem i rozpoczyna oblężenie Jerozolimy. Podczas oblężenia umiera Jojakim, władca królestwa judzkiego. Jego syn, Jojakin, zajmuje jego miejsce i poddaje się. Wraz z elitą swego królestwa zostaje wygnany do Babilonu. Wśród wygnańców znalazł się także Ezechiel. W swoim dziele zajął się on najpierw przyczynami, które spowodowały, że Izrael utracił swoją ziemię, następnie próbował podtrzymać wśród swoich rodaków nadzieję.

264. Księga Daniela. Podobnie jak dzieło Ezechiela, także i Księga Daniela zawiera różne skomplikowane wizje. Przedstawiają one chwalebny obraz przyszłego Izraela, gdzie centralną postacią stanowi Mesjasz, w którym zogniskowała się nadzieja Żydów. Opowieści z pierwszej połowy księgi stanowią źródło, ulubionych przez wielu, historii biblijnych, na przykład o

trzech młodzieńcach (Szadraku, Meszaku i Abed-Nego) w piecu ognistym, o Danielu w jaskini lwów albo o uczcie króla Baltazara.

265. Ozeasz jest prorokiem miłości. Jego osobiste doświadczenia z niewierną żoną Gomer zostały użyte dla ukazania Bożego bólu z powodu niewierności Izraela. Podobnie jak grzech Gomer, tak i grzech Izraela musi zostać ukarany, zanim nastąpi odnowienie wspólnoty ludu z Bogiem. W Księdze Ozeasza wyliczono wszystkie grzechy Izraela i nazwano go „nierządnicą”. Podczas gdy Izrael został przedstawiony jako cudzołożna żona, Bóg ukazuje się, jako miłujący i wierny mąż.

266. Temat **Księgi Joela** brzmi: „Oto jest dzień Pański”. Dzień Pański pojawia się także w pismach innych proroków i oznacza dzień sądu. W owym dniu Bóg poniży złych i wyniosłych, a wywyższy pokornych, zatem dla jednych będzie to dzień zniszczenia, a dla innych dzień wybawienia. Joel zapowiada przybliżanie się dnia Pańskiego dla Izraela, odwołując się do obrazu nadciągającej straszliwej plagi szarańczy.

267. Proroctwa **Amosa** pochodzą mniej więcej z tego samego okresu, co Ozeasza i Joela. Amos pochodził z jednej z judzkich wiosek, gdzie był pasterzem, lecz powołany przez Boga na proroka porzucił swoją trzodę, aby otwarcie potępiać grzechy, jakich dopuszczano się w czasie panowania króla Jeroboama II (786-744 r. przed Chr.). Posługując się satyrą, prorok Amos piętnował bogaczy za uciskanie ubogich, jak również za fałszywą pobożność i obłudę w spełnianiu praktyk religijnych. Ostrzegał, że jeśli ludzie nie zmienią swego niegodziwego postępowania, zostaną zniszczeni. Mimo plebejskiego pochodzenia jej bohatera, Księga Amosa zawiera najlepszą i najczystszą hebrajszczyznę w całym Starym Testamencie.

268. **Księga Abdiasza** jest najkrótszą księgą Starego Testamentu. Zawiera tylko jeden rozdział, w którym Abdiasz, podobnie jak Joel, zapowiada nadejście dnia Pańskiego. Wyjaśnia, że skoro wszystkie narody będą musiały stanąć przed sądem, nie opłaca się cieszyć z powodu nieszczęścia, które spada na inny naród, albowiem, jak przypomina Abdiasz, cytując często powtarzaną maksymę w księgach mądrościowych: „Jak ty czyniłeś, tak będą postępować względem ciebie”.

269. **Księga Jonasza** wyznacza zdecydowaną zmianę stylu. Historia Jonasza, przekazana w formie opowiadania, mówi o tym, jak prorok odmówił przekazania Bożej przestrogi mieszkańcom ogromnego miasta Niniwy, będącego stolicą Asyrii. Wiele razy zdarzało się, że prorocy mieli do przekazania jakąś nowinę dla sąsiednich narodów, jednakże Jonasz nie chciał wzywać wrogów swojego ludu do nawrócenia. Próbował zatem uciec i wsiadł na statek płynący do Tarszisz w południowej Hiszpanii, czyli do najdalszego znanego w tamtych czasach miejsca na ziemi, gdzie mógł dotrzeć Izraelita. Jednak Bóg „zmusił” Jonasza, by wypełnił swoje zadanie, co było dla niego swoistą lekcją o wielkości Bożego miłosierdzia wobec grzeszników.

270. **Księga Micheasza** stanowi powrót do normalnej, poetyckiej formy ksiąg prorockich. Jego nauczanie zawiera trzy etapy: naganę, groźbę i obietnicę. Micheasz przypomina, co Bóg uczynił dla swojego ludu w przeszłości, wzywa do posłuszeństwa w czasie obecnym i do żywienia nadziei na przyszłość. Swoje proroctwa kieruje do mieszkańców zarówno królestwa izraelskiego, jak i judzkiego.

271. Prorok Nahum, podobnie jak Jonasz, był związany z Niniwą. Jednakże w jego księdze nie znajdziemy opowiadania. Księga Jonasza przedstawiła jedynie ogólny zarys sytuacji Niniwy, natomiast Księga Nahuma przedstawia obszerny akt oskarżenia względem owego miasta. Poszczególne opisy nakładają się na siebie, sprawiając wrażenie szybko przesuwających się obrazów. Prorok Nahum żył wiele lat po Jonaszu, a Niniwa nie była już tym samym miastem, które nawróciło się pod wpływem nawoływania Jonasza. W obliczu kolejnego moralnego odstępstwa mieszkańców Niniwy Nahum zapowiada ostateczny upadek miasta.

272. Habakuk przepowiedział napaść Babilończyków na Izrael. Przyznaje, że Izrael dopuścił się grzechu, lecz jednocześnie pyta, dlaczego naród tak niegodziwy jak babiloński miałby być narzędziem kary w rękach Boga. W jego krótkiej księdze nie pada wyczerpująca odpowiedź na to pytanie. Bóg odpowiada jedynie, że sprawiedliwy będzie żyć dzięki wierności i przekonaniu, że ostatecznie wszystkie rachunki zostaną uregulowane. Dlatego prorok wzywa lud do wiary i zachowywania sprawiedliwości.

273. Sofoniasz żył w czasach Jeremiasza. Jego proroctwo bezpośrednio poprzedza upadek Jerozolimy. Zapowiada nadejście dnia Pańskiego, który „stoi” już u wrót Jerozolimy. Jednak mówi również o wspaniałej przyszłości, którą Bóg zaplanował dla swojego ludu -wiernej Mu reszty Izraela - która ocaleje w dniu sądu.

274. Działalność Aggeusza i kolejnych dwóch proroków (Zachariasza i Malachiasza) miała miejsce po powrocie części Izraelitów z niewoli babilońskiej za czasów Ezdrasza. W Księdze Ezdrasza Aggeusz został wymieniony jako jeden z tych, którzy powrócili. Styl Księgi Aggeusza charakteryzuje zwięzłość, siła słowa, a czasem także surowość. Proroctwo zachęcało jednak przywódców i sam lud, aby nie popadali w żalobę wobec rozdarcia narodu, który odbudowywali.

275. Zachariasz był współpracownikiem Aggeusza i, podobnie jak on, został wspomniany w Księdze Ezdrasza. Księga Zachariasza jest dłuższa i bardziej rozbudowana niż proroctwa Aggeusza. Można w niej wyodrębnić cztery sekcje (trzy pierwsze są umiejscowione w określonym czasie historycznym, a czwarta nie). Przedstawione przez Zachariasza wizje są chwilami równie skomplikowane jak wizje Ezechiela i Daniela.

276. Księga Malachiasza. Dwunasty, a zarazem ostatni, z proroków mniejszych pozostawił dzieło bardziej prozatorskie niż poetyckie, konsekwentnie zachowujące określony plan podjętych problemów. Malachiasza zajmowała kwestia moralności kapłanów sprawujących swe funkcje w jego czasach. Można by się spodziewać, że po wszystkich ostrzeżeniach, jakie prorocy wygłaszali przed upadkiem Jerozolimy i po wszystkich prześladowaniach, jakich doznał Izrael, kapłani powinni byli pilnie przestrzegać swoich obowiązków. Niestety działo się inaczej. Malachiasz zapowiada, że kapłani, którzy uważają, że będą zbawieni z samego tylko faktu, że są kapłanami, tym surowszą otrzymają karę.

11

Na początku...

277. Beresitbara Elohim - „Na początku stworzył Bóg...” to początek pierwszego wersetu pierwszego rozdziału pierwszej z ksiąg biblijnych. Właśnie od tych słów zaczyna się biblijna historia świata.

278. Bóg Stwórca. Opowieść o stworzeniu od wieków budzi zachwyt i zdumiewa nie tylko ludzi wierzących. Ludzie od zawsze starali się poznać początek świata i człowieka. Historia opowiedziana w pierwszych dwóch rozdziałach Księgi Rodzaju ukazuje, że tym początkiem jest Bóg, który w sposób twórczy i zaplanowany powołał do istnienia świat i ludzi.

279. Elohim (liczba mnoga) to słowo wywodzące się z hebrajskiego rzeczownika *El*, które tłumaczy się jako „Bóg”. W Starym Testamencie słowo *El* jest określeniem bóstwa w ogóle i równocześnie imieniem własnym oznaczającym tę jedyną i określoną Osobę, jaką jest Bóg. Innym tytułem przypisywanym Bogu jest *El Elyón*, o tym samym pochodzeniu, które można przetłumaczyć jako „najwyższy Bóg” (por. Rdz 14,18).

280. Jahwe to imię, które Bóg sam sobie nadał i z którym się utożsamia do tego stopnia, że gdy mówi o swoim imieniu, to mówi o sobie samym. Objawienia imienia Jahwe Bóg dokonał w kontekście i momencie (por. Wj 3,13-15; 34,6n), które wyjaśniają tajemniczą jego głębię i zbawienie, jakie ono przynosi. Żydzi z szacunku dla Bożego imienia przy czytaniu Biblii zastępowali je słowem *Elohim* lub częściej określeniem *Adonaj* (tzn. mój Pan). Dlatego na przykład tłumacze *Septuaginty* nie transkrybowali słowa Jahwe, lecz oddawali je za pomocą terminu *Kyrios* (Pan).

281. Eden, którego nazwa po hebrajsku oznacza „rozkosz”, miał, zdaniem części uczonych, znajdować się na wschodnim krańcu tak zwanego Żyźnego Półksiężycy, nieopodal miejsca, w którym rzeki Tygrys i Eufrat wpadają do Zatoki Perskiej.

282. Żyźny Półksiężyc to termin stworzony przez J. Breasteda na oznaczenie żyźnego obszaru o kształcie półksiężycy, rozciągającego się na zachód od Zatoki Perskiej, poprzez dorzecza Tygrysa i Eufratu (zwane Mezopotamią) i Syrię do wybrzeża Morza Śródziemnego, a następnie na południe, przez Palestynę i dolinę Nilu w Egipcie. Termin ten nie występuje co prawda w Biblii, ale bardzo dobrze określa pas ziemi, na którym powstały najstarsze osiadłe cywilizacje. Na obszarach Żyźnego Półksiężycy rozwinęła się również tradycja hebrajska.

283. Termin adam w języku hebrajskim oznacza „człowieka”, rozumianego jako jednostkę lub zbiorowość. Jest on związany także z innym hebrajskim słowem *adamah*, czyli „ziemia”. W ten sposób w Księdze Rodzaju możemy dostrzec swoistą grę słów: *Adam* - pierwszy człowiek został uczyniony z *adamah* - z pyłu ziemi.

284. Upadek człowieka. Chociaż Adam i Ewa żyli w doskonałym świecie, ulegli pokusie, wybrali nieposłuszeństwo i zjedli zakazany owoc. Pismo Święte nie pozostawia wątpliwości, że właśnie w tym wyborze pierwszych ludzi należy upatrywać przyczyny naszej obecnej sytuacji - ludzkość została skażona przez grzech i oddaliła się od Boga, jednak nie przestaje pragnąć życia z Nim w przyjaźni.

285. Pierworodny syn Adama i Ewy - Kain jest znany przede wszystkim jako pierwszy morderca w historii ludzkości, ponieważ zabił swojego brata Abla. Gdy Bóg skazał Kaina na błaganie się po ziemi, Kain błagał o miłosierdzie, obawiając się, że ktoś mógłby go zabić. Wobec tego Bóg dał mu znamię. Owo „znamię Kainowe”, powszechnie uznawane za znak winy, w rzeczywistości stanowi symbol Bożego miłosierdzia. Przeciwnicy kary śmierci przywołują historię Kaina i wymierzonego mu przez Boga miłosiernego wyroku jako dowód odrzucenia kary śmierci przez Pismo Święte.

286. Noe i jego arka. Rozdziały 6-9 Księgi Rodzaju opowiadają o tym, jak ludzie stawali się coraz gorsi i o Bożym sędzie nad nimi, w wyniku którego Bóg zesłał na ziemię karę potopu.

Jednocześnie Bóg polecił wiernemu Noemu, by zbudował arkę i ocalił w niej sprawiedliwą resztę, dzięki której ludzkość będzie mogła dalej istnieć po potopie. Motyw sądu i ocalenia wiernej Bogu reszty jeszcze wiele razy zostanie podjęty w Biblii.

287. Które zwierzęta znalazły się w arce? Biblia nie podaje listy wszystkich zwierząt, które Noe zabrał na pokład swojej arki. Wiemy jednak, że Noe zabrał z sobą po dwie sztuki, samice i samca, *ze zwierząt czystych i nieczystych, z ptactwa i ze wszystkiego, co pełza po ziemi (...)* tak jak mu Bóg rozkazał (por. Rdz 7,8-9).

288. Ile czasu Noe przebywał w arce? Noe wraz z rodziną i zwierzętami wszedł do arki 17 dnia, 2 miesiąca, 600 roku swojego życia, a wyszedł z niej 1 dnia, 1 miesiąca w 601 roku swego życia. Czas ten był podzielony na równe odstępy: 40 dni potopu, 150 dni wzbierania wód na ziemi, 150 dni opadania wód, 40+7+7 dni oczekiwania Noego na wyjście z arki, co świadczy o tym, że liczby te mają najprawdopodobniej znaczenie symboliczne.

289. Gdzie zakończył się rejs arki? Biblia podaje, że 17 dnia, 7 miesiąca, 600 roku życia Noego arka osiadła na górach Ararat.

290. Kto pierwszy opuścił arkę? Aby sprawdzić, czy wody na ziemi już opadły, Noe przez okno arki wypuścił kruka. Gdy kruk powrócił, nie odnalazłszy śladu ładu, Noe posłał gołębicę. Gołąb skalny był jednym z pierwszych zwierząt udomowionych przez człowieka. Źródła egipskie sprzed pięciu tysięcy lat wspominają o hodowaniu ich dla mięsa, prawdopodobnie wykorzystywano je także w charakterze gołębi pocztowych.

291. Gdy gołębicą została wysłana po raz drugi, powróciła przed nastaniem nocy, przynosząc gałązkę oliwną. Gałązka stanowiła dowód opadnięcia wód wystarczająco nisko, by odsłonić doliny, w których rosły drzewa oliwne. Oliwka, której naturalne środowisko stanowią wyłącznie kraje śródziemnomorskie, była najważniejszym drzewem uprawianym w Ziemi Świętej.

292. Słynny renesansowy artysta i wynalazca Leonardo da Vinci

(1452-1519) ze zdumieniem odkrył w czasie alpejskiej wędrowki skamieniałe szczątki jakichś morskich stworzeń i postawił pytanie o to, skąd morskie stworzenia mogły wziąć się w górach. Obiegowa wiedza w jego czasach wskazywała tylko jedno wyjaśnienie takiego zjawiska - miało ono stanowić dowód potopu, który niegdyś objął ziemię.

293. w prawie każdej starożytnej cywilizacji istniał taki czy inny mit o potopie lub zalaniu ziemi, przypominający biblijną opowieść o potopie. W większości z nich bogowie zsyłali potop, aby zniszczyć ziemię, lecz jeden dobry człowiek był informowany o nadchodzącej katastrofie i ratował się wraz z rodziną, tak aby ludzkość mogła dalej istnieć. Historia Noego ma najwięcej wspólnego z babilońskim *Eposem o Gilgameszu*. Bohater tej opowieści - Utnapisztim - przetrwał potop w zbudowanej przez siebie łodzi, która osiadła na Górze Nisir, znajdującej się w tej samej okolicy, co wspomniana w biblijnej historii „górze Ararat”.

294. „Typ” i „antytyp”. Można powiedzieć, że cały Stary Testament był przygotowaniem i zapowiedzią nadejścia Mesjasza, wybawiciela, którego oczekiwali Żydzi, a którym, jak świadczą Ewangelie, jest Jezus Chrystus. Niektóre postaci czy zdarzenia ze Starego Testamentu w sposób symboliczny zapowiadają wydarzenia z życia Chrystusa i przekazują prawdę o nowej rzeczywistości Królestwa Bożego, która zaistniała z chwilą objawienia się Mesjasza - Jezusa. Takie osoby czy obrazy starotestamentalne nazywa się „typami”, a

zapowiadane przez nie *rzeczy przyszłe* (por. IKor 10,6) mające się wypełnić w Chrystusie - „antytypami”.

295. Potop typem chrztu. Na historię Noego i arki można spojrzeć również w perspektywie typologii. Albowiem Chrystus, nowy Noe, zstąpił w głęboką wodę śmierci, wyszedł z niej jako zwycięzca z całym mnóstwem ocalałych. Także ci, którzy zanurzają się w wodzie chrztu, wychodzą z niej ocaleni i podobni do Chrystusa Zmartwychwstałego (por. 1P 3,18-21). Tak więc Noe jest typem Chrystusa, a chrzest antytypem potopu.

296. Wieża Babel. Biblijna opowieść o początkach ludzkości kończy się na nieudanej budowie wieży Babel, której wierzchołek miał sięgać nieba (Rdz 11,4). W tym symbolicznym obrazie przekazana jest prawda o pysze ludzi, którzy chcieli dorównać Bogu. Budowniczowie nigdy nie dopełnili swojego przewrotnego zamiaru, ponieważ Bóg pomieszał ich języki i nie mogli się już więcej porozumieć.

12 Początki Izraela

297. Abraham potomkiem Noego. Zawarta w Biblii genealogia Abrahama (Rdz 11, 10-26) wymienia wśród jego przodków wiele imion tożsamyh z nazwami kilku miejscowości leżących w okolicach Haranu. Ojciec Abrahama - Terach - był potomkiem Sema, syna Noego. O Terachu napisano, że był czcicielem bożków (Joz 24,2), przeniósł się wraz z rodziną z Ur do Haranu. Mieszkał tam aż do śmierci, która zabrała go w wieku 205 lat.

298. Chabiru (czyli „Hebrajczycy”) było określeniem pejoratywnym i prawdopodobnie znaczyło „zakurzeni”. Począwszy do XX wieku przed Chrystusem, nazywano w ten sposób niższą warstwę ludności w Azji Mniejszej i w Egipcie, w tym także semickie plemiona wędrowców - nomadów. W Księdze Rodzaju (14,13) Abraham zostaje nazwany „Hebrajczykiem”, w wyniku czego nazwę tę zaczęto odnosić również do jego potomków.

299. Abram czy Abraham? Abraham pierwotnie nazywał się Abram, a swoje nowe imię otrzymał mając 99 lat, kiedy to ponownie nawiedził go Bóg. Nowe imię oznaczało „ojciec wielu narodów”. Abraham miał w owym czasie jednego syna Izmaela. Należy podziwiać jego wiarę w to, że Bóg może wypełnić treść imienia, które mu nadał, mimo jego podeszłego wieku.

300. Lot. Zdecydowawszy, że przeniesie się w dół doliny Jordanu, bratanek Abrahama, Lot osiedlił się nieopodal Sodomy i Gomory, miast słynących z nieprawości. Biblia podaje, że miejscowości te zostały zniszczone przez „deszcz siarki i ognia” (Rdz 19,24).

301. Żona Lota. Zanim Bóg zniszczył Sodomę i Gomorę ostrzegł Lota, że zamierza to uczynić. Kazał mu zabrać stamtąd swoją rodzinę i uciekać, „nie oglądając się za siebie”. Jednak żona Lota uchodząc z Sodomy, obejrzała się za siebie i stała się słupem soli (Rdz 19,26). Choć historia ta ma charakter symboliczny (sól w Biblii ma często związek z karą) przypomina nieco dzisiejsze opowieści z gatunku fantastyki.

302. Gdzie leżały Sodoma i Gomora? Nigdy nie odnaleziono pozostałości po Sodomie i Gomorze. Legenda podaje, że leżą one zagrzebane na dnie Morza Martwego. Potwierdzeniem tej legendy miałyby być duże ilości bituminu (czy też smoły) w Morzu Martwym, które stanowiłyby efekt niszczącej działalności „siarki i ognia”. Bitumin był używany przez

Egipcjan w procesie mumifikacji. Służył również do smołowania dachów i stanowił jeden z głównych przedmiotów handlu w omawianym regionie.

303. Historia Sodomy i Gomory służy jako ilustracja dla umoralniających opowieści pokazujących, jak Bóg rozprawia się ze złem. Znaczenie ma jednak nie tylko sama historia zniszczenia tych miast, ale również jej podtekst. Mowa o grzechu, z którym powiązano nazwę Sodomy. Opowieść ta była zawsze przytaczana jako jeden z najważniejszych przykładów biblijnego sprzeciwu wobec homoseksualizmu.

304. Izaak. W wieku 100 lat Abraham otrzymał wreszcie obiecane mu w Przymierzu z Bogiem potomka, którego zapowiedzieli, przebywając u niego w gościnie trzej aniołowie. Sarze udało się urodzić zdrowego synka, który otrzymał imię Izaak. Imię Izaak pochodzi od hebrajskiego słowa oznaczającego „zaśmiał się”. Narodziny Izaaka były cudem - jego matka miała wówczas ponad 90 lat!

305. Hagar i Izmael. Wcześniej Sara dała Abrahamowi za żonę swoją służącą - Hagar, która urodziła mu syna Izmaela. Sara stała się jednak zazdrosna i od tej pory źle traktowała swoją niewolnicę, a po narodzinach Izaaka wyrzuciła Hagar wraz z Izmaelem na pustynię Beer-Szeby. Bóg ocalił jednak Hagar i jej syna, który dał początek nowemu ludowi. Izmael stanowił również część Przymierza Boga z Abrahamem, nie był on jednak tym obiecany Abrahamowi synem, który miał kontynuować ród Hebrajczyków.

306. Ofiarowanie Izaaka. Bóg kazał Abrahamowi udać się do obcej ziemi i obiecał, że uczyni z jego rodu wielki naród. Jednakże, kiedy na stare lata Abraham otrzymał wyczekiwane syna, Pan polecił mu złożyć Izaaka w ofierze na Górze Moria. Była to próba wiary dla Abrahama, albowiem Bóg nie chciał śmierci Izaaka i w odpowiednim momencie nakazał Abrahamowi przerwać składanie ofiary. Zamiast tego wskazał Abrahamowi barana, który został ofiarowany w miejsce Izaaka. Wówczas, chwając wiarę Abrahama, Bóg obiecał, że przez jego potomstwo będzie błogosławił wszystkim narodom (por. Rdz. 22,1-19).

307. Opowieść o niezachwianej wierze Abrahama składającego w wierze Izaaka jest jednym z przełomowych miejsc w Biblii. Być może niektórzy dzisiejsi czytelnicy Biblii oceniliby ją jako nazbyt okrutną próbę. Jednak przy formułowaniu takich wniosków należy pamiętać, że nie możemy dzisiejszych wzorów kulturowych i obyczajowych stosować jako kryteria ocen ówczesnych zachowań opisanych w Biblii. Zwyczaje i zachowania ludzi za czasów Abrahama były o wiele bardziej prymitywne, niż ludzi współczesnych, a składanie ofiar z ludzi było częstym rytuałem zwłaszcza w kultach pogańskich.

308. Bojaźń Boża Abrahama. Księga Rodzaju mówi również, że Abraham „bał się Boga”. Trzeba jednak pamiętać, że hebrajski czasownik, który my tłumaczymy jako „bać się”, miał w rzeczywistości dwa znaczenia: „obawiać się”, ale często oznaczał też „respekt i szacunek odczuwany wobec kogoś ważniejszego od siebie”. Zatem Abraham mógł nie tyle czuć strach przed Bogiem, co raczej czuć przed Nim ogromny respekt.

309. Trzoda Abrahama. Napisano, że Abraham „był bardzo zasobny w trzody” (Rdz 13,2), poza tym często wspomina się również o jego stadach. W początkowych księgach Biblii, gdy mowa o bydle lub trzodzie, chodzi zazwyczaj o owce lub kozy, a nie krowy.

310. Gdy Sara zmarła w wieku 127 lat, Abraham pochował ją w grocie w Hebronie. Teren, na którym dokonał pochówku, został przezeń odkupiony od dotychczasowych mieszkańców tej ziemi - Hetytów. Biblia opisuje ze szczegółami wszelkie kroki, jakie Abraham podjął, aby

stać się legalnym posiadaczem tej ziemi. Omawiany fragment można by nazwać jedną z najdawniejszych spisanych umów kupna ziemi.

311. Ketura. Po śmierci Sary Abraham postanowił ożenić się ponownie i poślubił Keturę, która urodziła mu sześcioro dzieci. Ci potomkowie Abrahama dali początek kilku arabskim plemionom, między innymi Madianitom, którzy odegrali później istotną rolę w historii Mojżesza. Abraham zaś zmarł w wieku 175 lat i został pochowany w Hebronie w tej samej grocie co jego żona Sara.

312. Izaak patriarchą. Po śmierci swego ojca, Abrahama, Izaak został patriarchą. Poślubił Rebekę i miał z nią dwóch synów. Synowie Izaaka: Jakub i Ezaw, mimo że byli bliźniakami, w ogóle nie byli do siebie podobni. Ezaw (odrobinę starszy) był zręcznym myśliwym i żył na polu. Jakub (ulubieniec matki) był człowiekiem spokojnym i mieszkał w namiocie.

313. Pierworództwo Ezawa. Opowieść o tym, jak Jakub zyskał przywilej pierworództwa, czyli prawo do wszelkich błogosławieństw przynależnych najstarszemu synowi, świadczy o jego przebiegłości. Jednakże to, że Jakub zyska owo błogosławieństwo, zostało zapowiedziane w prorocztwie, gdy Bóg oznajmił: „Starszy będzie służył młodszemu”. Obaj bracia otrzymali Boże błogosławieństwo, lecz Jakub użył swego sprytu, aby oszukać Izaaka, udając Ezawa i otrzymać ojcowskie błogosławieństwo. Wcześniej, za pomocą innego podstępku nakłonił Ezawa, by ten odsprzedał mu swoje prawo za miskę soczewicy.

314. Walka Jakuba z Bogiem. Jedną z najbardziej intrygujących opowieści o Jakubie odnajdujemy w Księdze Rodzaju (rozdz. 32). Szykując się na spotkanie z Ezawem, Jakub spotkał Boga (który zdawał się być człowiekiem) i zmagał się z nim przez całą noc. Wreszcie Bóg wywichnął Jakubowi staw biodrowy. Ten jednak nie poddał się, lecz zapowiedział, że będzie walczył, dopóki nie otrzyma błogosławieństwa. Wówczas otrzymał nowe imię - *Izrael*, które oznaczało, że noszący je zmagał się z Bogiem i ludźmi i wygrał (por. Rdz 32,29).

315. Dwie żony Jakuba. Jakub ożenił się z dwiema siostrami: Leą i Rachelą. Stało się to w wyniku podstępku, jakiego w noc poślubną użył względem Jakuba ojciec obu dziewcząt, Laban. Otóż Jakub przez siedem lat służył Labanowi, aby w zamian otrzymać za żonę młodszą z sióstr - Rachelę. Jednak obudziwszy się po nocy poślubnej, Jakub odkrył, że dano mu za żonę Lec, czyli starszą córkę Labana! Teść zgodził się oddać mu również Rachelę, ale wcześniej Jakub musiał odsłużyć u niego kolejnych siedem lat.

316. Dwanaście pokoleń Izraela. Obie żony i ich dwie służące dały Jakubowi w sumie dwunastu synów, którzy stali się przodkami dwunastu pokoleń Izraela. Ich imiona to: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Dan, Neftali, Gad, Aser, Issachar, Zabulon, Józef i Benjamin. Bóg błogosławił Jakubowi przez całe życie, gdy tylko był Mu posłuszny. Św. Mateusz na początku swojej Ewangelii podaje, że z rodu Jakuba - Izraela wywodzili się zarówno król Dawid, jak i Jezus Chrystus (po swoim legalnym ojcu Józefie, który był z rodu Dawida).

317. Kradzież Racheli. Opuszczając swój dom rodzinny, Rachel ukradła ojcu posążki bóstw opiekuńczych domu. Były to typowe dla kultów kananejskich, jak również całej Mezopotamii: umieszczane w domach małe figurki symbolizujące płodność. Laban doścignął karawanę Jakuba i zaczął ją przeszukiwać, aby odzyskać owe bóstwa. Gdy doszedł do namiotu Racheli, córka usiadła na siodle, w którym ukryła figurki, i wyjaśniła ojcu, że nie może wstać, ponieważ ma miesiączkę. Izraelici opowiadali tę historię ze szczególną drwiną: Rachel siedziała na pogańskich bożkach w czasie swojej „nieczystości”.

318. Historia Józefa (Rdz 39, 1-18), jednego z synów Jakuba, jest dla niektórych ulubioną opowieścią. Józef był szczególnie utalentowany, umiłowany zarówno przez Boga, jak i przez swego ojca, co wzbudzało rozgoryczenie wśród jego braci. Jakub uczynił Józefa swoim dziedzicem, mimo że był on przedostatnim z jego synów! W końcu zazdrośni bracia postanowili pozbyć się swego konkurenta i sprzedali Józefa kupcom madianickim, którzy z kolei oddali go w niewolę Potifarowi, urzędnikowi faraona Egiptu.

319. Józef w Egipcie. Bóg jednak nigdy nie zapomniał o Józefie i błogosławił mu we wszystkich jego działaniach w Egipcie. Tak więc Józefowi wiodło się znakomicie niezależnie od tego, jakie wykonywał zajęcia, tak że został po pewnym czasie prawą ręką samego faraona! Objął stanowisko jednego z najważniejszych urzędników w Egipcie.

320. Odzyskanie rodziny. Józef, będąc jednym z najważniejszych osób na dworze faraona, nigdy jednak nie zapomniał o swoim ojcu i o braciach, którzy sprzedali go w niewolę. W czasie gdy panował wielki głód w Kanaanie, Jakub wysłał braci Józefa do Egiptu po zboże, bez którego nie przeżyliby. Wtedy Józef dał się poznać swym braciom, a oni pojednali się z nim i błogosławili Boga, który nawet z ich złego występku potrafił wynieść błogosławieństwo dla Izraela. Po tym jak bracia „odnaleźli” Józefa, sprowadził on do siebie swego ojca i całą rodzinę, która na kilkaset lat osiedliła się w Egipcie.

321. Kiedy działał Józef? Aż do naszych czasów zachowały się dokumenty dworskie dotyczące panowania większości faraonów, zarówno przed, jak i po czasach, kiedy mógł działać Józef. Jednak żaden z nich nie wspomina o niewolniku semickiego pochodzenia, który piastowałby ważne stanowisko i uratował Egipt w czasie niezwykłego głodu. W starożytności przydarzały się susze i okresy głodu. Przetrwały nawet świadectwa dotyczące kilku z nich, jednak żadne nie odpowiada dokładnie opisowi biblijnemu. Nie jesteśmy więc w stanie określić, w czasach którego z faraonów mógł działać Józef.

322. Synowie Józefa. Józef miał dwóch synów: Manassesa i Efraima. Obaj urodzili się w Egipcie, a z czasem zostali pobłogosławieni przez Jakuba. Zresztą podobnie jak w przypadku Józefa, Bóg obdarzył młodszego z braci - Efraima większą łaską niż starszego Manassesa. Wielokrotnie Boże błogosławieństwo spływało na tych, którzy nie spodziewali się otrzymać go w obfitości.

323. Prześladowania Izraelitów w Egipcie. Synowie Józefa i cały ich ród pozostali w Egipcie i żyli tam szczęśliwie aż do śmierci Józefa i jego braci. Później nadszedł czas prześladowań ze strony Egipcjan, którzy uczynili Hebrajczyków swoimi niewolnikami. Egipcjanie obawiali się wzrostu ich populacji do tego stopnia, że nakazali położyć, by zabijały nowo narodzonych chłopców pochodzenia hebrajskiego.

324. Cudowne ocalenie Mojżesza. Malutki Mojżesz mógł zostać zabity z rozkazu faraona, tak jak działo się to z innymi izraelskimi niemowlętami płci męskiej, lecz został ocalony przez Boga i przeznaczony do wypełnienia szczególnej misji. Matka Mojżesza puściła go w trzcinianym koszu w dół Nilu, skąd wydobyła go sama córka faraona, która zabrała go do pałacu. Mojżesz, choć wychował się na dworze faraona, wyrósł na wielkiego męża Bożego i bohatera Izraelitów.

325. Teksty egipskie potwierdzają, że mniej więcej w tym czasie, kiedy według Biblii Mojżesz miał wpaść w gniew na widok egipskiego nadzorca bijącego hebrajskiego niewolnika, Hebrajczycy pracowali przy ciągnięciu kamieni do budowy świątyń. Działo się to za panowania faraona Ramzesa II.

326. Mojżesz (hebr. Mosze) to centralna postać Biblii Hebrajskiej, człowiek, który przyniósł Żydom Prawo. Dla chrześcijan Mojżesz jest również typem Jezusa. Jak Mojżesz został ocalony od śmierci, która z rozkazu władcy miała spotkać wszystkich żydowskich chłopców, tak również Jezus ocalał od śmierci, na którą król Herod skazał żydowskie dzieci. Mojżesz rozdzielił wody, a Jezus chodził po wodzie. Mojżesz spędził na pustyni czterdzieści lat; Jezus spędził na pustyni czterdzieści dni. Mojżesz udał się na górę i głosił z niej kazanie; Jezus głosił kazanie na górze. Mojżesz zawarł Stare Przymierze z Bogiem na górze Synaj, a Jezus zawarł ze swym Ojcem Nowe Przymierze na górze Kalwarii.

327. Aaron był starszym bratem Mojżesza. Był świetnym mówcą w przeciwieństwie do swojego młodszego brata i został przez Boga posłany, by pomógł Mojżeszowi prosić faraona o uwolnienie Izraelitów. Służył również jako pierwszy najwyższy kapłan Izraela. Aaron i Mojżesz dowodzili ucieczką Izraelitów z ziemi egipskiej.

328. Ucieczka z Egiptu. Wobec prześladowań Izraelitów w Egipcie natchniony przez Boga Mojżesz stanął przed faraonem i domagał się uwolnienia swojego ludu. Początkowo faraon nie chciał się na to zgodzić, lecz plagi, jakie Bóg zesłał na Egipt, skłoniły go do zmiany decyzji. Wyjście z Egiptu, a zwłaszcza przejście przez Morze Czerwone były bardzo spektakularnymi wydarzeniami, których dokonał Bóg przez Mojżesza, co czyni dzieje Mojżesza jedną z najpopularniejszych historii biblijnych.

329. „Pieśń Miriam”, czyli hymn zwycięstwa, zapoczątkowany przez siostrę Mojżesza po przejściu Izraelitów przez Morze Czerwone, jest uznawany za jeden z najstarszych utworów poetyckich zawartych w Piśmie Świętym:

„Śpiewajmy pieśń chwały na cześć Pana, bo swą potęgę okazał, gdy konie i jeźdźców ich pogrążył w morzu” (Wj 15,21).

330. „Błogosławieństwo Aarona” jest niezwykle starym błogosławieństwem, używanym przez Żydów i chrześcijan aż po dziś dzień: „Niech cię Pan błogosławi i strzeże. Niech Pan rozpromieni oblicze swe nad tobą, niech cię obdarzy swą łaską. Niech zwróci ku tobie oblicze swoje i niech cię obdarzy pokojem (Lb 6,24-26).

331. Na pustyni. Bóg wyprowadził swój lud z Egiptu na pustynię, gdzie pozostali dłuższy czas. Po pewnym czasie, utrudzeni wędrówką, Izraelici zapomnieli, jakim cudem była ich ucieczka z Egiptu, a nawet niektórzy chcieli wrócić tam z powrotem. W wyniku nieposłuszeństwa spotkały ich różne trudności, a w końcu Bóg zdecydował, że nie wejdą do Ziemi Obiecanej dopóty, dopóki nie wymrze całe pierwsze pokolenie tych, którzy wyszli z Egiptu.

332. Największe przykazanie: „Słuchaj, Izraelu, Pan jest naszym Bogiem - Panem jedynym. Będziesz miłował Pana, Boga twójego, z całego swego serca, z całej duszy swojej, ze wszystkich swych sił. Niech pozostaną w twym sercu te słowa, które ja ci dziś nakazuję...” (Pwt 6,4-6). Była to najczęściej wypowiedzana modlitwa przez Żydów, nazywana również „największym przykazaniem”. Wielu chrześcijan znają przede wszystkim w wersji przytoczonej przez Jezusa zapisanej w Ewangelii według św. Marka (12,29).

333. Olbrzymy z Kanaanu. Gdy Izraelici dotarli do granic Ziemi Obiecanej, Mojżesz posłał tam zwiadowców, którzy z przerażeniem donieśli, że widzieli w Kanaanie olbrzymów. Zwiadowcy przynieśli do obozu kiście winogron i owoce granatu jako dowód, że przekroczyli granicę owej krainy.

Przygody Izraelitów

334. Przybytek. Bóg przemówił do Mojżesza, aby polecił Izraelitom postawić Mu Przybytek, w którym Bóg by zamieszkał, a lud mógłby oddawać Mu cześć. Pismo Święte podaje bardzo dokładną instrukcję dotyczącą jego budowy (Wj 26). W Przybytku, który był ogromnym namiotem, znajdowało się kilka pomieszczeń, w tym Miejsce Najświętsze oraz zasłona oddzielająca je od Miejsca Świętego. Przybytek mierzył ok. 22,5 na 45 m.

335. Namiot Przybytku był pokryty borsuczą skórą. Materiał ten pojawia się kilkakrotnie w Starym Testamencie. Był on przedmiotem bardzo wartościowym i wymieniano go obok złota, klejnotów i innych najcenniejszych przedmiotów. Skóra borsuka jest zazwyczaj niezwykle trwała i mocna, wobec tego stanowiła świetny wodoodporny materiał na pokrycie Przybytku.

336. Arka Przymierza stanowiła najcenniejszy obiekt kultu w Izraelu, jednakże znika z kart Biblii bez żadnej wzmianki. Początkowo przechowywano ją w Przybytku, nie wiadomo natomiast, co stało się z nią po zburzeniu Jerozolimy w 586 roku przed Chrystusem. Arka była olbrzymią skrzynią, w której złożono tablice z Dziesięciorgiem Przykazań. Rozciągały się nad nią skrzydła dwóch cherubinów.

337. Ofiary kultyczne. Istotny element kultu starożytnego Izraela stanowiły najróżniejszego rodzaju ofiary. Księga Kapłańska szczegółowo omawia, co należało złożyć w ofierze całopalnej, w ofierze za grzech, w ofierze z ziarna, ofierze za społeczność, ofiarach przebłąganych oraz innych rodzajach ofiar (por. Kpi 1-7).

338. Otoczeni przez wrogów. Ze wszystkich stron Izrael sąsiedował z wrogimi mu narodami: Filistynami, Asyryjczykami, Babilończykami, Moabitami i innymi. Czasami Izraelitom udawało się ich pokonać, jednakże przychodziły i czasy, kiedy, wskutek odstępstwa Izraela od Przymierza, Bóg przyzwalał, by to wrogowie najeżdżali na Izrael. W ciągu swojej historii Izrael doświadczał więc zarówno czasów pokoju i pomyślności, jak i wojny, a nawet wygnania.

339. Sichon był królem Amorytów, który zabronił Izraelitom wejścia do Ziemi Obiecanej (aby to uczynić musieliby przejść przez jego kraj). Co więcej, wystąpił zbrojnie przeciw ludowi Bożemu. Bóg dopomógł Izraelitom pokonać Sichona i wziąć w posiadanie jego ziemie. Historia opisana w Biblii świadczy, że Bóg wielokrotnie wydawał wrogów Izraela w jego ręce (por. Lb 21,21-35).

340. Oślica Balaama. Zagrożony ze strony Izraelitów król Moabu wezwał mezopotamskiego proroka Balaama, by przybył do Moabu i rzucił na Izraelitów klątwę. Balaam osiodłał swoją oślicę i ruszył na pomoc królowi Balakowi. Podczas drogi oślicy ukazał się anioł Pański. Zwierzę stanęło i nie chciało ruszyć dalej. Balaam, który nie widział anioła, zaczął bić oślicę, która wreszcie odwróciła się i zapytała swojego właściciela: „Cóż ci uczyniłam, żeś mnie zbił już trzy razy?” Wówczas Bóg otworzył oczy Balaama, aby zobaczyć anioła stojącego mu na drodze. Anioł udzielił mu kilku wskazówek, po których zamiast przeklinać Izraelitów, Balaam pobłogosławił ich (por. Lb 22-23).

341. Jozue. Po śmierci Mojżesza przywódcą Izraelitów został Jozue. Właśnie pod jego wodzą Izraelici przekroczyli w końcu granicę Ziemi Obiecanej. Służył on Bogu i cieszył się szacunkiem ludu, jednakże również jemu przydarzały się upadki i nieposłuszeństwo wzglę-

dem Pana. Wydaje się, że Jozue został zapamiętany przede wszystkim jako ten, który doprowadził do podboju Kanaanu przez Izrael.

342. Zdobycie Jerycha stanowi jedną z najbardziej niezwykłych demonstracji Bożej potęgi, jaką u swego zarania oglądał naród izraelski. Nakazano im, by przez sześć dni z rzędu maszerowali dookoła murów Jerycha. Przed Arką mieli kroczyć kapłani, niosąc rogi baranie. Siódmego dnia kapłani mieli zadać w rogi, a wszyscy mężczyźni mieli wznosić okrzyki. Bóg przyobiecał Jozuemu, że gdy Izraelici wykonają to wszystko, mury upadną i będzie można zdobyć miasto. Wszystko dokonało się tak, jak anioł przekazał Jozuemu (por. Joz 6).

343. Rachab jest jedną z najbardziej znanych kobiet występujących w Biblii. Mimo że była ona prostytutką w Jerychu, pojęła potęgę Izraela i słusznie przypisała ją działaniu Boga. Gdy przybyli do Jerycha dwaj zwiadowcy izraelscy, Rachab udzieliła im schronienia w swoim domu. Uciekli z miasta przez jej okno, przyrzekając, że nie uczynią krzywdy ani jej, ani jej rodzinie, jeśli spuści z okna powróż z purpurowych nici (por. Joz 2). Po zdobyciu Jerycha Rachab została przyjęta do ludu Izraela.

344. Podbój Kanaanu w dokumentach egipskich. Co najmniej sześć miast znajdujących się po zachodniej stronie Jordanu, zostało zniszczonych mniej więcej 3200 lat temu, czyli w czasie inwazji Jozuego. Istnieje nawet egipski dokument z tego czasu, w którym mowa o kontaktach faraona z „ludem Izraela” w Kanaanie.

345. Po przekroczeniu Jordanu Izraelici ułożyli w Gilgal stos z dwunastu kamieni wyciągniętych z tej rzeki. Tam właśnie celebrowano pierwsze Święto Paschy na terenie Ziemi Obiecanej i, za pomocą krzemiennych noży, dokonano masowego obrzezania - bowiem Izraelici urodzeni na pustyni nie zostali wcześniej obrzezani. Wywodzi się stąd etymologię Gilgal, które miało oznaczać „Wzgórze Napletków” (por. Joz 5).

346. Nieposłuszeństwo Akana. Mimo niezwykłych cudów, które Bóg działał dla swego ludu, niektórzy Izraelici nie przestawali trwać w nieposłuszeństwie. Jednym z nich był Akan, który w czasie bitwy o Jerycho przywłaszczył sobie część złota i innych kosztowności pochodzących z tego miasta, które Bóg nakazał obłożyć klątwą. W wyniku tego występku Izraelici ponieśli porażkę w swojej następnej bitwie pod Aj (por. Joz 7). Bóg wielokrotnie karał swój lud za nieprzestrzeganie Jego nakazów. Jest on bowiem zarówno wiernym Ojcem, jak i sprawiedliwym Bogiem, który wymaga posłuszeństwa.

347. Bałwochwalstwo Izraela. Księga Sędziów opisuje, jak niedługo po śmierci Jozuego Izraelici zaczęli „czynić to, co złe w oczach Pana” (Sdz 2,1). Pociągały ich bóstwa kananejskie: Baal, Astarte czy Aszera. Mieszanie kultu Boga Jahwe z kultami pogańskimi było grzechem bałwochwalstwa, jednym z najbardziej napiętnowanych w Biblii występków przeciw Bogu, surowo przezeń karanym. Złe uczynki Izraela powodowały, że Bóg wydawał ich w niewolę, pod panowanie obcych ludów. Wtedy, jak to opisuje Księga Sędziów, Izraelici wołali do Pana i Pan wzbudzał im wybawiciela - sędziego, który oswobadzał ich spod panowania wrogich im ludów.

348. Otniel był pierwszym z sędziów, jakich Bóg dał Izraelowi. Kiedy Izraelici służyli bóstwom kananejskim, Bóg przyzwolił na to, by zostali pokonani przez króla Aramu, Kuszana-Riszeataima, któremu służyli przez osiem lat. Gdy wreszcie zrozumieli swój błąd, nawrócili się i zaczęli wołać do Boga o pomoc, poprowadził On Otniela do powstania przeciw wrogowi. Izrael z łatwością pokonał Kuszana-Riszeataima, a Otniel sprawował nad nim rządy przez czterdzieści lat (por. Sdz 3,9-11).

349. Ehud. Przez pewien czas w wyniku kolejnego odstępstwa od Boga Izraelici zostali wydani pod panowanie Moabitów. Kiedy Ehud, sędzia z rodu Beniamina, udał się, by zapłacić królowi Moabu Eglonowi daninę, ukrył pod peleryną sztylet. Ponieważ Ehud był leworęczny, a w tamtych czasach było ewenementem, by walczyć lewą ręką, król nie spodziewał się ataku, gdy Izraelita sięgnął po broń. Ehud błyskawicznie zabił króla, a następnie pokonał pozostałych Moabitów. Za panowania Ehuda lud Izraela cieszył się długotrwałym pokojem (por. Sdz 3,15-30).

350. Szamgar został sędzią po śmierci Ehuda. W owych czasach Izraelici ponownie odwrócili się od Boga i popadli w zależność od Kananejczyków i Filistynów. Był to trudny okres historii Izraela, ponieważ król Kananejczyków Jabin bardzo ich uciskał. Wystąpił on przeciw wrogowi i zabił sześciuset Filistynów, posługując się kijem o metalowym ostrzu, tak zwanym ościeniem (por. Sdz 3,15-30). Nie udało mu się jednak powstrzymać króla Jabina.

351. Dwie najsłynniejsze bohaterki wojenne wspomniane w Starym Testamencie to Debora i Jael. Obie miały udział w jednym z większych zwycięstw Izraela.

352. Debora i Barak. Bóg posłużył się Debora, by powiedzieć przywódcy wojskowemu Barakowi, w jaki sposób pokonać Kananejczyków i ich króla Jabina. Barak zgodził się zaatakować, ale tylko wtedy, jeżeli na bitwę wyruszy z nim Debora. Tak też się stało, a wrogowie Izraela zostali pokonani (por. Sdz 4,1-10).

353. Sisera był dowódcą wojsk Kanaanu. Walczył on zaciekle przeciwko Izraelitom, jednakże dziewięćset żelaznych rydwanów, którymi dowodził, nie było w stanie poradzić sobie z zesłanym przez Boga deszczem. Rydwany utknęły w błocie, a Bóg wydał Sisere i jego wojsko w ręce Izraela (por. Sdz 4,12-16).

354. Jael została bohaterką Izraela, mimo że była Kenitką. Jej plemię żyło pokojowo w sąsiedztwie Izraela, dzięki swoim związkom z Jetro, który był teściem Mojżesza. Jael zabiła Sisere, gdy ten próbował znaleźć schronienie w jej namiocie. Uśpiła go, a następnie przebiła jego skroń palikiem (por. Sdz 4,17-22).

355. Pieśń Debory. Debora i Barak rządili razem Izraelem przez czterdzieści lat. Panował wówczas pokój. Debora jest znana również ze swojej pieśni zwycięstwa. Oto jej fragment: „Skoro wodzowie w Izraelu stanęli na czele, a lud dobrowolnie się ofiarował do walki, błogosławcie Pana! (...)

Tak, Panie, niechaj zginą wszyscy Twoi wrogowie! A którzy Cię miłują, niech będą jak słońce wschodzące w swym blasku".

(Sdz 5,2.31).

356. Gedeon. Zwycięstwo Gedeona, kolejnego sędziego Izraela, nad Madianitami stanowiło świadectwo jego wiary i posłuszeństwa temu, co Bóg nakazał mu uczynić. Poleciał On bowiem Gedeonowi, aby odesłał wszystkich, którzy chcieli walczyć i pozostawił sobie tylko trzystu mężczyzn. W ten sposób miał okazać, że Pan sprawuje pieczę nad swoim ludem. Gedeon postąpił zgodnie z zaleceniem, a Bóg wydał wojska madianickie w jego ręce. Później młody Gedeon został sędzią i był posłuszny Bogu do końca swego panowania. Pan Bóg błogosławił mu, dając siedemdziesięciu synów (por. Sdz 6-8).

357. Jefte - syn nierządnic, wyrzutek rodziny swego ojca, który stał się banitą - zdecydowanie odbiegał od wyobrażenia o tym, kim powinien być sędzia. Został zapamiętany

ze względu na straszliwą przysięgę, którą złożył, poprosiwszy Boga o pomoc. Ślubował bowiem, że złoży w ofierze pierwszą osobę, która powita go po zwycięstwie. Po wygranej bitwie z Amonitami na spotkanie Jeftego wyszła jego córka, która została później złożona w ofierze (por. Sdz 11).

358. Samson jeden z najbardziej znanych biblijnych sędziów Izraela, był niewątpliwie najsilniejszym z nich, ale jednocześnie zbyt dumny i lekceważący słowa Boga. Dał się zwieść Dalili, która została opłacona przez Filistynów, by wydobyć od Samsona tajemnicę jego ogromnej siły. Wcześniej Samson chronił Izraelitów, wielokrotnie zabijając całe rzesze Filistynów. Dalila przez długi czas naprzykrzała się Samsonowi, by wyjawiał jej, w czym tkwi źródło jego siły. W końcu Samson wyznał Dalili, że źródłem jego siły jest to, iż jego głowy „nie dotknęła nigdy brzytwa”, a jeśliby ścięto mu włosy, stałby się jak zwykły człowiek. Wówczas ogolono włosy Samsona i został pokonany. Został wzięty w niewolę, oślepieno go i zakutego w łańcuchy trzymano w filistyńskich lochach (por. Sdz 13,1-16,21).

359. Zemsta Samsona. Bóg wysłuchał Samsona, gdy ten modlił się o ostatnią szansę, aby móc przysłużyć się Panu i ukarać Filistynów. Pewnego wieczora Filistyni zabrali sędziego do swojej świątyni, aby tam sobie z niego drwić i postawili go między dwoma filarami, podtrzymującymi konstrukcję. Wówczas Samson rozepchnął kolumny, posługując się siłą przywróconą mu przez Boga. Świątynia runęła, zabijając wszystkich znajdujących się wewnątrz Filistynów, jak również Samsona (por. Sdz 16,22-30).

360. Samuel był prorokiem i ostatnim sędzią Izraela. Rodzice Samuela długo nie mogli począć potomka. Urodził się on dopiero, gdy jego matka, Anna, przyrzekła oddać dziecko na służbę Bogu w świątyni. Samuel został jedną z najważniejszych postaci w Izraelu i przyczynił się do ustanowienia monarchii.

361. Saul. Pierwszym królem Izraela, namaszczonego przez Samuela, został Saul. Był on mężczyzną wysokim i postawnym. Bóg błogosławił Saulowi, dopóki ten był Mu posłuszny i słuchał proroka Samuela. Później jednak Saul oddalił się od Pana, stał się próżny i zaczął być zazdrosny o Dawida, młodego człowieka, który był wobec niego lojalny i służył mu zarówno w boju, jak i poza polem bitwy. Grzechy króla Saula nie pozostały bez kary. On i jego krewni ponieśli klęskę w bitwie, a sam Saul zabił się, aby uniknąć niewoli.

362. Sprawa wróżb. Wróżby za pomocą duchów zmarłych, choć praktykowane u Izraelitów (por. 2 Kri 21,6), były surowo zabronione przez Prawo (por. Kpł 19,31; 20,6,27; Pwt 18,11). Tymczasem król Saul, lekceważąc Boży zakaz, udał się do wróżki z Endor, która wywołała ducha zmarłego Samuela. Przekazał on to, co zapowiedział mu jeszcze za swego życia, że Bóg odstąpił od Saula, a król wraz ze swoimi synami oraz wojownicy izraelscy polegą w bitwie z Filistynami (por. 1Sm 28,3-25).

363. Filistyni posiadali monopol na **produkcję żelaza**; z tego względu długo sprawowali kontrolę nad Izraelitami. Pilnie strzegli tajników skomplikowanej procedury wytopu tego metalu i uniemożliwiali Izraelitom zaopatrywanie się w żelazne miecze i tarcze, nie zezwalając na działalność kowali na terytorium izraelskim. Żelazo weszło do powszechnego użytku dopiero po tym, jak dwaj pierwsi królowie Izraela: Saul i Dawid pokonali Filistynów. Wówczas Izraelici poznali techniki wytopu tego ważnego metalu. Nawet hebrajskie słowa oznaczające „nóż” i „hełm” pochodzą od Filistynów.

364. Zwycięstwo Dawida nad Goliatem okazało się pierwszym krokiem na drodze do tronu Izraela. Podczas gdy wyszkoleni żołnierze obawiali się stawić czoła olbrzymowi, prosta wiara

Dawida dodała mu odwagi i pozwoliła wystąpić przeciw Goliatowi i zabić go strzałem z procy. Wystrzelony przez chłopca kamień trafił wojownika w czoło i powalił na ziemię. Wówczas Dawid odciął mu głowę jego własnym mieczem. Armia filistyńska rozproszyła się, a Dawid stał się bohaterem narodowym Izraela (1Sm 17).

365. Dawid, najmłodszy spośród synów Jessego, był jeszcze pasterzem, kiedy został namaszczony przez Samuela na króla Izraela. Król Dawid stał się wiernym świadkiem niezwykłej miłości Boga i cieszył się szczęściem jako wojownik i monarcha. Jego panowanie było złotym okresem w historii starożytnego Izraela, ponieważ król Dawid zjednoczył wszystkie pokolenia izraelskie i dokonał wielu udanych podbojów, co pozwoliło mu rozszerzyć granice swojego królestwa.

366. Jerozolima - Miasto Dawidowe. Król Dawid rządził Izraelem przez czterdzieści lat. W siódmym roku swojego panowania pokonał Jebusytów, zdobył Jerozolimę i uczynił ją stolicą swego królestwa. Odtąd Biblia Jerozolimę nazywa Miastem Dawidowym (por. 1Sm 5). Jerozolima znajduje się na wapiennym grzbiecie górskim, wznoszącym się około 750 metrów n.p.m.

367. Gehenna. Na południowy-zachód od Jerozolimy rozciąga się dolina Hinnom (Gehenna), która służyła do spalania odpadków. W czasach Nowego Testamentu Gehenna zaczęła symbolizować piekło, prawdopodobnie z powodu ognia, który tam nieustannie płonął.

368 Przymierze syjońskie. Z królem Dawidem jest związane również bardzo znane proroctwo o Mesjaszu (por. 2Sm 7). Bóg zapowiedział bowiem Dawidowi, że z jego dynastii będzie wywodził się doskonały król - Mesjasz, który wybawi Izrael od jego prześladowców, a Jego królestwu nie będzie końca. Dlatego potem w Biblii zapowiedzianego Mesjasza nazywano Synem Dawida. Gdy w Izraelu objawił się wreszcie oczekiwany Mesjasz - Jezus, ci, którzy w Niego uwierzyli także nazywali Go Synem Dawida (por. Mt 9,27; 15,22; Mk 10,46-52; Łk 1,32). Proroctwo dotyczące dynastii dawidowej było jednocześnie swoistym Przymierzem, które Bóg zawarł z królem i z całym Izraelem. Nazywamy je tzw. Przymierzem syjońskim - od góry Syjon, na której leży Jerozolima.

369. Grzech Dawida. Mimo swych wielu zalet, także król Dawid nie uniknął grzechu. Pewnego razu zafascynowany urodą żony swego sługi Uriasza, Batszeby, dopuścił się z nią cudzołóstwa, a chcąc ukryć swój grzech, posłał Uriasza na pewną śmierć na polu walki. Wskutek tego Bóg ukarał Dawida: dziecko, które zostało poczęte w wyniku grzechu z Batszeba miało umrzeć, a Izrael nawiedziła zaraza. Około roku 967 przed Chrystusem wybudował on piękną świątynię dla Pana, zwaną odtąd Świątynią Salomona, która przetrwała aż do 586 r. przed Chrystusem, kiedy została zniszczona wraz z całą Jerozolimą przez króla syryjskiego Nabuchodonozora.

370. Salomon, był drugim dzieckiem Dawida i Batszeby, która po śmierci Uriasza została żoną Dawida. Salomon został królem w 961 roku przed Chrystusem i rządził Izraelem przez 39 lat. Jego imię wywodzi się od hebrajskiego słowa oznaczającego pokój. Imię to niewątpliwie do niego pasowało. Pod rządami króla Salomona Jerozolima stała się jednym z najważniejszych miast Bliskiego Wschodu.

371. Mądrość Salomona. Według Biblii Salomon był bardzo mądrym królem - „górował on mądrością nad wszystkimi ludźmi” (1 Kri 6, 11). Kiedy Bóg zapytał Salomona, czego pragnie najbardziej, poprosił on o mądrość, która pozwoli mu lepiej panować nad ludem Izraela. To spodobało się Bogu, który udzielił mu daru, o który prosił. Ludziom dobrze się żyło pod

rządami Salomona. Jednak u schyłku jego panowania wielu ludzi w królestwie - w tym również Salomon - zaczęło czcić innych bogów. Aby ich ukarać, Bóg posłużył się wrogimi armiami, które najechały Izrael, jednakże postanowił nie odbierać Salomonowi rządów ze względu na jego ojca, Dawida. Izrael został pokonany dopiero za panowania syna Salomona - Roboama.

372. „Miecz Salomona” to wyrażenie używane w krajach anglosaskich oznaczające mądry wybór. Wyrażenie to wzięło się z historii dwóch kobiet spierających się o niemowlę. Kobiety te zwróciły się do króla Salomona, aby rozstrzygnął, która z nich jest prawowitą matką przyniesionego dziecka. Salomon zażądał wówczas miecza i oświadczył, że przetnie dziecko na pół. Wówczas jedna z kobiet zaczęła błagać, by nie czynić dziecku krzywdy, i, aby uratować niemowlę, zgodziła się oddać je drugiej kobiecie. Król, wiedząc, że prawdziwa matka poświęciłaby się dla dobra dziecka, rozpoznał w ten sposób, która z kobiet jest matką i oddał jej niemowlę.

373. Świątynia jerozolimska. Król Dawid zamierzał zbudować dla Pana świątynię, ale nie zdążył tego dokonać z powodu wojen, jakie nieustannie prowadził z otaczającymi go wrogimi ludami. Plany Dawida spełnił natomiast Salomon, którego rządy były czasem pokoju. Około roku 967 przed Chrystusem wybudował on piękną świątynię dla Pana, zwaną odtąd Świątynią Salomona, która przetrwała aż do 586 r. przed Chrystusem, kiedy została zniszczona wraz z całą Jerozolimą przez króla syryjskiego Nabuchodonozora.

374. Znanca wszystkich rzeczy. Salomon wypowiedział trzy tysiące przysłów i ułożył ponad tysiąc pieśni; część z nich dotarła do nas za pośrednictwem Księgi Przysłów i Pieśni nad pieśniami. Był niewątpliwie wielkim znawcą świata przyrody. Biblia podaje, że „rozwprawiał o drzewach: od cedrów na Libanie aż do hizopu rosnącego na murze. Mówił także o zwierzętach czworonożnych, o ptactwie, o tym, co pełza po ziemi, i o rybach” (1 Kri 6,13).

375. Cedry były najpotężniejszymi i najbardziej majestatycznymi spośród drzew rosnących w krainach biblijnych. Ogromna ich liczba porastała tereny należące obecnie do Libanu, Syrii i Turcji. Osiągały wysokość ponad 35 metrów, a średnica pnia dochodziła w ich wypadku do 2,5 metra. Aromat ich żywicy czynił spacer w cedrowym zagajniku wyjątkowo przyjemną przechadzką, zaś ich piękne, czerwone drewno było bardzo odporne na próchnienie.

376. Ogrodnik z rozmachem. Biblia wspomina Salomona jako ogrodnika (Koh 2, 4-6). Nie udało się dotychczas określić, gdzie dokładnie znajdowały się ogrody Salomona, ale bardzo prawdopodobne, że leżały w pobliżu pałacu. W odległości kilku kilometrów od Jerozolimy znajdowały się trzy duże zbiorniki wodne nazywane Basenami Salomona. Możliwe, że służyły one do nawadniania królewskich ogrodów.

377. Przyprawy Salomona. Podobno jednym z najbardziej niezwykłych ogrodów Salomona był ten, w którym uprawiano przyprawy. Z pewnością rozwinięty przez króla handel z Arabią i Indiami stanowił źródło wielu egzotycznych roślin. Suszone łodygi ziół stanowiły w świecie starożytnym jeden z ważniejszych przedmiotów handlu.

378. Suszony nard był transportowany przez Azje na wielbłądach, a dla zachowania aromatu przechowywano go w alabastrowych skrzynkach. Właśnie dlatego był on tak drogocenny; o jego wielkiej wartości wspomniano w J 12,3, kiedy to Maria z Betanii natarła stopy Jezusa „olejkiem nardowym”.

379. Akacja (nazywana w Biblii: „drzewem Sytym”) służyła do wielu celów. Jej trwałe drewno o delikatnych słojach było odpowiednie do budowy pięknych przedmiotów. Biblia mówi, że z drzewa akacji były wykonane: Arka Przymierza (por. Wj 25,10), a także ołtarze: ofiar i spalania kadzidła (por. Wj 27,1n; 30,1n). Podobno zrobiono z niego również trumny, w których Egipcjanie chowali mumie. Różne gatunki akacji służyły ponadto do produkcji perfum, lekarstw, paszy dla bydła oraz jako drewno do ogrzewania.

380. Salomon i Fenicjanie. Jednym z najśmielszych przedsięwzięć Salomona był sojusz z Fenicjanami. Biblia nie wspomina ich ani razu z imienia, nazywa ich jednak mieszkańcami Tyru, Sydonu i Gebal, czyli tych trzech najważniejszych miast, przez które Fenicjanie wysyłali swoją flotę handlową na cały obszar starożytnego świata. Nazwa „Fenicjanie” wywodzi się od greckiego słowa określającego kolor czerwonawopurpurowy, co z kolei odnosi nas do barwnika pozyskiwanego przez Fenicjan z morskiego ślimaka z gatunku murex. Gruczoł tego ślimaka zawiera mlecznobiałą ciecz, służącą do obrony przed drapieżnikami; kiedy jednak wystawi się ją na działanie światła i powietrza, ciecz ta zmienia kolor na purpurowy i trwale farbuje tkaniny.

381. „Okrety z Tarszisz”. Ta biblijna nazwa odnosi się do statków króla Salomona, które zostały wybudowane na mocy porozumienia z fenickim sąsiadem - królem Tyru, Hiramem. Flota Salomona stacjonowała nieopodal Esjon-geber w Zatoce Akaba. Stamtąd statki udawały się do miejsca znanego jako Ofir, transportując metal i inne przedmioty handlu. Co trzy lata królewskie okręty Tarszisz, razem z flotą Hiram, przywoziły Salomonowi złoto, srebro, kość słoniową oraz małpy i pawie (por. 1Krl 10,22).

382. Schyłek królestwa. Wkrótce po śmierci Salomona, która nastąpiła między 930 a 925 rokiem przed Chrystusem, podziały o charakterze politycznym i religijnym rozbiły królestwo zbudowane przez Dawida i Salomona. Dziesięć plemion północnych oderwało się od pokoleń Judy i Beniamina, w wyniku czego powstały dwa nowe, słabe królestwa.

383. Pierwszym królem królestwa północnego został Jeroboam, który panował 22 lata (931-909 przed Chr.), natomiast pierwszym władcą Judy (oddzielonej od Izraela) był syn Salomona, Roboam (931-914 przed Chr.). Ostatnim królem Izraela (Północy) był Ozeasz (732-724 przed Chr.), a ostatnim władcą Judy był ustanowiony przez króla babilońskiego, Nabuchodonozora, Sedecjasz (597-586 przed Chr.).

384. Jojada i jego żonajoszeba, uratowali ciągłość dynastii w królestwie judzkim zagrożoną przez wściekłą z powodu śmierci swego syna matkę króla Ochozjasza, Atalię. Chciała ona bowiem wymordować całą rodzinę królewską. Jojada - który był w owym czasie najwyższym kapłanem - i jego małżonka wykradli Joasza (syna Ochozjasza) i ukrywali go przez sześć lat. Po upływie tego czasu pozbawili Atalię tronu i ustanowili królem Joasza, który był prawowitym dziedzicem królestwa (por. 2Krn 34,14-19).

385. Odnalezienie księgi Prawa. Po panowaniu cieszącego się złą sławą króla judzkiego Manasses, który przywrócił kult bożków, nadszedł w 621 roku przed Chrystusem jeden z przełomowych momentów historii biblijnej. Otóż za panowania króla Jozjasza, który zasiadł na tronie w wieku 8 lat i rządził przez kolejnych 31, odnaleziono na terenie świątyni księgę Prawa Mojżeszowego (por. 2Krn 34,14-19).

386. Reforma Jozjasza. Arcykapłanem, który odnalazł wspomniany zwój był Chilkiasz. Gdy król Jozjasz zapoznał się z treścią odnalezionego zwoju, rozdarł z bólu szaty, poznał bowiem, jak straszliwie lud oddalił się od swojego Boga. Wtedy Jozjasz odnowił w imieniu ludu

Przymierze z Bogiem i „usunął wszystkie obrzydliwości ze wszystkich ziem Izraelitów i zobowiązał wszystkich znajdujących się w Izraelu do służenia Panu, ich Bogu. Przez całe jego życie nie odstąpili oni od Pana, Boga swych ojców” (2Krn 34,33). To wydarzenie stało się impulsem do reformy religijnej w kraju, w czasie której oczyszczono kult z wszelkich symboli i praktyk pogańskich (por. 2Krl 23,4-25).

387. Pochodzenie nazwy „Żydzi”. W roku 586 przed Chr., po tym, jak armia króla Nabuchodonozora zdobyła Jerozolimę, mieszkańcy królestwa Judzkiego zostali uprowadzeni w niewolę do Babilonu. Mieszkańców Judy zaczęto od tej pory nazywać „Żydami” (hebr. *Jehudi* - pochodzący z plemienia Judy). Zachowali oni swoją wiarę i sposób życia także na wygnaniu.

388. Okres niewoli babilońskiej, trwającej mniej więcej od 586 do 538 roku przed Chrystusem, wywarł znaczący wpływ zarówno na judaizm, jak i na Biblię. Pozbawieni centrum kultu, jakim była świątynia w Jerozolimie, Żydzi musieli stworzyć nową formułę wspólnotowych rytuałów. Odtąd ważną rolę zaczęła odgrywać synagoga, która stała się miejscem modlitwy, studiowania Tory i nauczania.

389. Obecny kształt Biblii Hebrajskiej został jej w dużej mierze nadany w czasie niewoli. Dokonano wówczas ostatecznej redakcji Pięcioksięgu Mojżeszowego (Tory). Najprawdopodobniej w tym samym okresie spisano historię Izraela od czasów Jozuego po okres królewski, a także część pism prorockich.

390. Powrót z niewoli. Po prawie pięćdziesięciu latach wygnania król perski Cyrus pozwolił Żydom na powrót do Jerozolimy. Wśród powracających wielką rolę odegrał młody człowiek o imieniu Jozue (imię to oznacza „Bóg jest zbawcą”). Przywrócił on Żydom możliwość oddawania czci Bogu, służąc jako najwyższy kapłan i wspierając wysiłek odbudowy świątyni.

391. Okres wygnania i powrotu wyznacza **początek żydowskiej diaspory**, czyli rozproszenia Żydów po całym świecie śródziemnomorskim, a później Europie. W czasie pobytu w Babilonie niektórzy Żydzi zasilili szeregi służby państwowej; był wśród nich Nehemiasz, który był podczaszym króla Persji, a także Mordechaj, o którym mowa w Księdze Estery, również służący królowi perskiemu.

392. Począwszy od roku 538 przed Chrystusem, około 50 lat po zniszczeniu Jerozolimy, Żydzi zaczęli powracać do swojego świętego miasta. Wydarzenia te opisuje Księga Ezdrasza. Kapłan Ezdrasz poprowadził jedną z grup powracających do ojczyzny. Towarzyszyło mu około 1700 babilońskich Żydów, a wśród nich pewna liczba lewitów. Przeprowadzono spis powracających. Znaczna część Księgi Ezdrasza została poświęcona kultowi świątynnemu i temu, jak powinien on wyglądać. Ezdrasz nauczał szczegółowych przepisów Prawa Mojżeszowego tak, aby Żydzi w Ziemi Obiecanej mogli powrócić do swoich praktyk.

393. Nadzieja powrotu do Jerozolimy i odbudowy świątyni pozwalała wielu Żydom przetrwać. Zaczęli oni wyczekiwać Mesjasza, który miał być nowym przywódcą i wybawcą. Jednakże tylko część żydów przyjęła ofertę powrotu do Judy i odbudowy świętego miasta. Wielu wygnańców mieszkało w Babilonie już od dwóch pokoleń, a małżeństwa mieszane stały się normalnością.

394. Ezdrasz jest jedną z najbardziej znaczących postaci w żydowskiej historii, prawie i teologii. Część żydowskich uczonych uważa go za drugiego z prawodawców i proroków,

ustępującego miejsca tylko Mojżeszowi. Uważa się go również za drugiego po Mojżeszu „założyciela” narodu żydowskiego. Ezdrasz ustanowił na nowo prawo¹ praktyki świątynne.

395. Juda z czasów powrotu z niewoli babilońskiej niemal w niczym nie przypominała świetności królestwa Salomona, a druga świątynia, która powstała w 516 roku przed Chrystusem, prezentowała się dość skromnie pomimo środków, jakie Cyrus ofiarował na rekonstrukcję. Wszystkie złote i srebrne naczynia, które zostały niegdyś ocalone ze świątyni i zabrane do Babilonu, powróciły do Jerozolimy. Jednakże nigdy więcej Pismo Święte nie wspomina o losach najświętszego przedmiotu judaizmu - Arki Przymierza.

396. Po odbudowie Jerozolimy, w roku 445, wszyscy Żydzi i każdy, kto był w stanie słuchać ze zrozumieniem, zebrali się na placu przy Bramie Wodnej. Wówczas Ezdrasz rozpoczął czytanie księgi Prawa Mojżeszowego przed zgromadzeniem, „w którym uczestniczyli przede wszystkim mężczyźni, lecz także kobiety oraz wszyscy inni, którzy byli zdolni słuchać. (...) A uszy całego ludu były zwrócone ku księdze Prawa” (Neh 8, 2-3). Przytoczony fragment poświadcza, że w owym czasie większość Żydów nie rozumiała już po hebrajsku. Częściej stosowanym językiem był już wówczas aramejski, język semicki spokrewniony z hebrajskim.

397. Siedmiu braci Machabeuszy. Druga Księga Machabejska opisuje dramatyczną historię siedmiu braci umęczonych wraz ze swą matką podczas prześladowań Żydów za Antiocha IV Epifanesa (por. 2Mch 7,1-42). Każdego z braci zmuszano, by zjadł wieprzowinę, której spożywania zabraniało Prawo. Wszyscy po kolei odmawiali, więc byli mordowani w okrutny sposób na oczach swej matki, która oddała życie jako ostatnia.

398. Wiara w zmartwychwstanie w Starym Testamencie. Postawa Siedmiu braci Machabeuszy jest przede wszystkim bardzo przekonującym przykładem wiary w zmartwychwstanie i życie wieczne. Piękne są szczególnie ostatnie słowa wygłoszone przez drugiego z braci w kierunku swego oprawcy: „Ty zbrodniarzu, odbierasz nam to obecne życie. Król świata jednak nas, którzy umieramy za Jego prawa, wskrzesi i ożywi do życia wiecznego” (2Mch 7,9).

14

Królewska poezja i mądrość

399. Największy przyrodnik” Starego Testamentu. Księga Hioba, mimo iż sam Hiob nie został nigdzie określony jako Izraelita ani też nie był królem, stanowi znakomite sąsiedztwo dla poetyckich dzieł przypisywanym dwóm izraelskim królom: Dawidowi i Salomonowi. Hiob radzi: „Zapytaj ziemi - a cię pouczy” (Hi 12,8). Postępując zgodnie z tą maksymą, opisuje szczegółowo obyczaje ssaków, drogi ptaków, znaki na niebie, deszcze i powódzie. Wypowiada się również na temat różnych gatunków drzew rosnących nad strumieniami, od papirusów porastających bagna po cierniste krzewy na pustyni, co czyni go „największym przyrodnikiem” Starego Testamentu.

400. Obserwator nieba. W Księdze Hioba jest mowa także o „Niedźwiedzicy, Orionie, Plejadach i Strefach Południa” (por. Hi 9,9). Autor dostrzegł, że gwiazdy nie pojawiają się na niebie w sposób przypadkowy, lecz tworzą stałe układy (dzisiaj nazywamy je konstelacjami). Ludzie starożytni widzieli w każdej z konstelacji obraz jakiegoś zwierzęcia albo postaci mitologicznej, zazwyczaj również utożsamianej ze zwierzęciem.

401. Poezja króla Dawida. Dawid był nie tylko wielkim wojownikiem, lecz również muzykiem i poetą. Grał na lirze - ośmiostrunnym instrumencie podobnym do harfy. Przypisuje się mu autorstwo większości zebranych w Starym Testamencie psalmów.

402. Najkrótszy z psalmów (Ps 117) składa się zaledwie z dwóch wersetów, a znajdujący kawałek dalej Psalm 119 stanowi nie tylko najdłuższy psalm, ale także najdłuższy „rozdział” w całym Piśmie Świętym. Co więcej, jest dłuższy od kilku ksiąg biblijnych, takich jak: Księga Abdiasza, List do Filemona czy List Judy.

403. Śpiewnik Psalmów? Wydaje się, że biblijny zbiór psalmów wywodzi się najprawdopodobniej z jakiegoś śpiewnika używanego w kulcie świątynnym w Jerozolimie. W wielu miejscach Księgi Psalmów znajdujemy słowa takie jak „sela”, „maskim” i „miktam”, służyły one jako wskazówki dla osoby recytującej bądź śpiewającej psalm w czasie nabożeństwa.

404. Księga Psalmów składa się właściwie z pięciu odrębnych ksiąg pieśni i utworów poetyckich. Pierwsza księga obejmuje psalmy 1-41, księga druga: 42-72; księga trzecia: 73-89; czwarta: 90-106; a w księdze piątej znajdują się psalmy 107-150.

405. „Akrostych”. Niektóre psalmy są napisane w formie „akrostychu”. Należy do nich psalm 119 - czyli najdłuższy z biblijnych psalmów - w którym poszczególne strofy są rozpoczęte od kolejnych liter hebrajskiego alfabetu. Podobnie jest w psalmie 112, w którym ta sama reguła została zastosowana do poszczególnych wersetów.

406. Określenie „psalmy przebłagalne” odnosi się do siedmiu utworów, w których wyrażono szczególnie głęboki żal za popełnione grzechy. Zalicza się do nich psalmy: 7,32,38,51,102,130 oraz 143. Autorstwo pięciu z nich przypisuje się królowi Dawidowi. Szczególne znaczenie ma psalm 51, który, według Biblii, został wygłoszony przez Dawida, gdy prorok Natan wytknął mu grzech z Batszeba (por. Ps 51,2).

407. „Psalmy mesjańskie” to starotestamentalne pieśni, które zapowiadają życie, działalność, a nawet śmierć przyszłego Mesjasza. Sam Pan Jezus i autorzy ksiąg Nowego Testamentu przywoływali te psalmy jako odnoszące się do Niego. Do psalmów mesjańskich zalicza się psalmy: 22, 40,41,45, 69, 72, 89 oraz 118.

408. „Psalmy liturgiczne” uważa się za pieśni, które żydowscy pielgrzymi śpiewali, podróżując na święta do Jerozolimy z okolicznych palestyńskich miejscowości. Do tej grupy zaliczamy np. psalmy: 15; 24; 134. Pieśni te opowiadają, jak pielgrzymi wnoszą oczy ku wzgórzom, widzą mury Jerozolimy i oglądają licznych pielgrzymów gromadzących się razem z okazji święta. Kończą się okrzykami radości, kiedy podróżujący docierają wreszcie do bram świątyni i po chwili oczekiwania mogą wejść do jej wnętrza.

409. „Napomnienia mądrości” to nazwa pierwszych dziesięciu rozdziałów Księgi Przysłów. Ich autorstwo przypisuje się Salomonowi. Stwierdza on w Księdze Przysłów (8, 22), że mądrość jest pierwszym ze wszystkich stworzeń. Co ciekawe, Salomon zawsze odnosi się do mądrości jako do istoty osobowej: „mądrość... nawołuje”.

410. Pieśń nad Pieśniami, zwana też Kantykiem Salomona, jest zbiorem miłosnych poematów wypowiedzianych do siebie nawzajem przez kobietę i mężczyznę. Niektóre przedstawione w niej obrazy są tak śmiałe, że żydowskim chłopcom nie pozwalano czytać tej

księgi, dopóki nie osiągnęli dorosłości. Wielu ludzi kwestionowało zasadność umieszczenia tej księgi w Piśmie Świętym, ale starożytni przywódcy żydowski uznali, że ma ona charakter alegoryczny: mężczyzna starający się o kobietę ma stanowić obraz Boga upominającego się o grzeszny Izrael. W średniowieczu autorzy chrześcijańscy zasugerowali, że księga ta opowiada o związku Chrystusa z Kościołem.

411. „Turn, turn, turn” - to tytuł wielkiego hitu zespołu The Byrds, do którego muzykę skomponował Pete Seeger. Jego słowa były w latach 60. najpopularniejszym cytatem biblijnym, wywodzą się bowiem z Księgi Koheleka (por. Koh 3,1-8). Słowa te bardzo lubił prezydent Kennedy - odczytano je zresztą na jego pogrzebie.

15

Wołanie proroków

412. Prorocy i kapłani byli w Izraelu postaciami o wielkim znaczeniu. Ich liczba nie ograniczała się jedynie do tych, o których opowiadają księgi biblijne zatytułowane od ich imienia. Rolą tych pobożnych mężów było mówienie w imieniu Boga i przekazywanie ludowi Bożego przesłania. Byli prorokami Jahwe tak długo, jak wypełniali otrzymane od Niego polecenia.

413. Mojżesz, sam będąc prorokiem, zapowiedział, że w kolejnych pokoleniach Bóg wzbudzi Izraelowi proroków, podobnych do niego. I tak się stało. Prorocy przez cały okres dziejów Izraela towarzyszyli sędziom, królom i kapłanom jako ich przewodnicy lub doradcy. W odróżnieniu jednak od królów i kapłanów misja proroków nie opierała się na pochodzeniu. To Bóg wybierał indywidualnie każdego z nich.

414. Prorok Natan pełnił misję prorocką za czasów Dawida i Salomona. To właśnie on wykazał Dawidowi jego grzech z Batszeba, a także przez jego usta Bóg przekazał prorocstwo o Mesjaszu, który miał pochodzić z rodu Dawida.

415. Prorok Eliasz dokonał wielu spektakularnych dzieł, ponieważ ufał Bogu w sposób absolutny. Pewnego razu król Achab nakazał, by wszyscy prorocy czcili Baala jako swego boga. Eliasz przekazał mu, że z woli Jahwe odtąd nie spadnie ani kropla deszczu. Po trzech latach suszy, kiedy Izrael umierał z głodu, Eliasz wziął udział w konfrontacji z prorokami Baala. Konfrontacja miała rozstrzygnąć, które bóstwo wysłucha modlitw swoich czcicieli - Jahwe czy Baal. Gdy, dzięki modlitwom Eliasza, obłany wodą ołtarz zapłonął ogniem, lud Izraela nawrócił się do Boga (por. 1 Kri 18,1-40).

416. Henoch i Eliasz. Te dwie postaci biblijne łączy tajemniczy sposób odejścia ze świata ziemskiego. Eliasz został zabrany do nieba w ognistym rydwanie, wyznaczony uprzednio na swojego następcę Elizeusza, który był jego sługą (por. 2Krl 2,1-13). Henoch był człowiekiem, który żył w prawdziwej przyjaźni z Bogiem. Biblia mówi o nim, że „znikł, gdyż zabrał go Bóg” (Rdz 5,24).

417. Eliasz i Elizeusz byli jednymi z najważniejszych proroków w królestwie Izraelskim (Północnym). Jednak żadna z ksiąg Pisma Świętego nie nosi imienia któregośkolwiek z nich, a ich działalność opisują głównie Księgi Królewskie. Na tej podstawie możemy sądzić, że siedemnaście ksiąg prorockich, które znajdują się w Biblii, stanowi jedynie swego rodzaju część przepowiadania starożytnych proroków.

418. Księgi prorockie, podobnie jak omówione w poprzednim rozdziale utwory poetyckie, wypełniają swoją treścią dzieje zarysowane na kartach ksiąg historycznych. Podczas gdy księgi poetyckie (za wyjątkiem Księgi Hioba) wiązano z działalnością najwybitniejszych królów Izraela, księgi prorockie dotyczą przede wszystkim okresu podzielonego królestwa, czyli pogarszania się sytuacji Izraela i jego upadku.

419. Postaci pierwszoplanowe. Przepowiadanie proroków było zwykle wynikiem otrzymania Bożego przesłania w wizji lub we śnie. W okresie podzielonego królestwa prorocy starali się być doradcami władców i ludu Judy i Izraela, ale najczęściej ich nie słuchano. Mimo to Biblia docenia znaczenie proroków, opisując ich jako najważniejsze postacie, mające bardzo duży wpływ na sprawy polityczne i religijne w obydwu królestwach.

420. Starotestamentalne proroctwo nie polegało wbrew pozorom na przepowiadaniu przyszłości. Było to raczej ponagląjące wezwanie ludu do nawrócenia, czynione w imię Boga. Czasami w tym, co prorocy mówili o przyszłości, pobrzmiewało założenie, że postępowanie Izraela nie ulegnie poprawie. Zazwyczaj jednak proroctwa oferowały Izraelitom możliwość wyboru, zapowiadając albo pomyślność i błogosławieństwo w przypadku nawrócenia, albo straszliwą przyszłość, która stanie się udziałem ludu, jeżeli nie odwróci się od swoich grzechów.

421. Księgi proroków większych i mniejszych zostały ułożone w porządku chronologicznym. Nie znaczy to jednak, że prorocy mniejsi nastąpili po zakończeniu działalności proroków większych. Działali oni równolegle. Na przykład Ozeasz prorokował w czasach Izajasza. Wszystkie księgi prorockie można usytuować mniej więcej w okresie od 100 do 200 lat po upadku Jerozolimy (586 r. przed Chrystusem).

422. Podziału na proroków większych i mniejszych dokonano w oparciu o długość poszczególnych ksiąg. Na przykład sama księga Izajasza jest dłuższa niż księgi dwunastu proroków mniejszych razem wzięte.

423. Najdłuższą z ksiąg prorockich Biblii Hebrajskiej jest Księga Izajasza. Prawdopodobnie żadne inne hebrajskie proroctwo nie miało dla chrześcijaństwa takiego znaczenia jak Księga Izajasza, którą niektórzy nazywają nawet „piątą Ewangelią”, ponieważ tak wiele spośród jej zapowiedzi wypełniło się w życiu Jezusa.

424. Trzech „Izajaszów”. Księgę Izajasza dzisiejsi uczeni dzielą na ogół na trzy części: Proto-Izajasz (rozdz. 1-39), Deutero-Izajasz (rozdz. 40-55) i Trito-Izajasz (rozdz. 56-66). Tylko pierwszą część księgi uważa się za zbiór mów i proroctw, które najprawdopodobniej prorok sam wygłosił. Natomiast część druga i trzecia pierwotnie miały innych autorów, którzy pisali już po Izajaszu. Wszystkie części w jedną księgę zostały złączone przez nieznanego redaktora około VI wieku przed Chr., a ze względu na podobieństwa duchowości, stylu i języka autorstwo całości przypisano Izajaszowi.

425. Księga grózb, pocieszenia i tryumfu. Trzem częściom Księgi Izajasza nadaje się również szczególne tytuły ze względu na dominującą w nich tematykę. Proto-Izajasz nazywany jest *Księgą grózb*, Deutero-Izajasz *Księgą pocieszenia Izraela*, a Trito-Izajasz *Księgą tryumfu*.

426. Pieśni o Słudze Pańskim to nazwa czterech fragmentów Księgi Izajasza z rozdziałów: 42, 49, 50, 52 i 53. Opisują one tajemniczą postać Sługi Pańskiego, który został wybrany przez Boga już w łonie swej matki. Jego zadaniem i rolą jest ogłosić nowe prawo religijne

wszystkim narodom, nie tylko Izraelowi, przynieść ludziom dobra mesjańskie i wybawienie (Pieśń I - Iz 42,1-9; Pieśń II - Iz 49,1-7; Pieśń III - Iz 50,4-9).

427. Cierpienia Sługi Pańskiego. Czwarta pieśń o Słudze Pańskim (Iz 52,13-53,12) opisuje jego prześladowanie i wzgardzenie przez ludzi. Sługa, choć niewinny, cierpi katusze fizyczne i upokorzenia duchowe, aż do haniebnej śmierci. On jednak znosi te męki dobrowolnie jako ekspiację za grzechy wszystkich grzesznych ludzi. Pan uznaje jego mękę jako powszechne zadośćuczynienie. W nagrodę Sługa Pański otrzyma wieczną chwałę i liczne potomstwo na wieki.

428. Chrystus - Królem i Sługą Pańskim. Z powodu bardzo wyraźnego odniesienia posłannictwa Sługi Pańskiego do czynów, jakich miał dokonać Mesjasz zapowiadany przez innych proroków, wielu żydowskich uczonych nie wiedziało, jak pogodzić te fragmenty z wyobrażeniem Mesjasza, który miał nadejść jako potężny władca. Natomiast chrześcijanie od samego początku widzieli w Słudze Pańskim typ samego Jezusa Chrystusa, Mesjasza i Zbawiciela, który łączy w swojej osobie zarówno cechy wielkiego Króla z rodu Dawidowego, jak i Sługi cierpiącego za grzechy świata.

429. Chulda. Jedną z najbardziej godnych zapamiętania prorokiń izraelskich była Chulda, żona Szaluma. Działała ona za czasów panowania króla Jozjasza. Kiedy na terenie świątyni odnaleziono księgę Prawa, przywódcy religijni udali się do Chuldy, aby zapytać, czego Bóg oczekuje obecnie od swego ludu (2Krn 34,20-28).

430. Prorok Jeremiasz ostrzegał przed nadchodzącym zniszczeniem, które groziło Izraelowi ze strony zbliżających się Babilończyków i zapowiadał, że z powodu grzechów „trupcy tego narodu staną się pożywieniem ptactwa drapieżnego w powietrzu i dzikich zwierząt na ziemi” (Jr 7, 33). Mówiąc o „ptactwie drapieżnym”, prorok miał najpewniej na myśli sępy, ponieważ żywią się one padliną - nigdy nie zabijają swoich ofiar i nie zjedzą żadnego zwierzęcia, jak długo wykazuje ono jeszcze jakieś oznaki życia.

431. Wiara Jeremiasza. Babilończycy w końcu nadciągnęli, zaczęli siać zniszczenie w całym kraju tak, jak przepowiadał Jeremiasz. Jednakże w przededniu zdobycia przez nich Jerozolimy prorok zrobił coś dziwnego - kupił kawałek ziemi nieopodal swojej rodzinnej miejscowości. Zapłacił za to pole siedemnaście syklów srebra, spisał umowę kupna i ją zapieczętował, wszystko w obecności świadków. Następnie polecił Baruchowi, by ten umieścił kontrakt w glinianym naczyniu tak, aby zachował się przez długi czas. Uczynił w ten sposób, ponieważ był przekonany, że Bóg, choć zniszczy królestwo Judy, z czasem podniesie je na nowo.

432. Lamentacje. Jeremiasza uważa się również za autora Księgi Lamentacji. W rozdziale 3. woła on:

„Jam człowiek, co zaznał boleści pod różgą Jego gniewu; On mnie prowadził, iść kazał w ciemnościach, a nie w świetle, przeciwko mnie jednemu cały dzień zwracał swą rękę. [...] Sprawił, że tkwią w moich nerkach strzały Jego kołczanu; drwią ze mnie wszystkie narody: jam stale treścią ich pieśni. On mnie nasycił goryczą, piołunem napoił” (Lm 3,1-3.13-15).

433. Brama Isztar. Ezechiel dobrze znał kraj, w którym przyszło mu mieszkać i jego obyczaje. Uczni bardzo długo zastanawiali się, jakie zwierzę miał na myśli, pisząc o „wielkim smoku” (Ez 29,3 - *Biblia Tysiąclecia* [wyd. IV] tłumaczy to sformułowanie jako „wielki krokodyl”). Aż do czasu gdy archeolodzy odkopali pozostałości starożytnego

Babilonu, a wśród nich odkryli pozostałości ogromnej bramy wybudowanej z rozkazu Nabuchodonozora. Brama, zwana Bramą Isztar, była ozdobiona rzędami płaskorzeźb przedstawiających zwierzęta (było ich co najmniej 575). Jedna z rzeźb przedstawia fantastycznego potwora: Sirusza, czyli Smoka Babilonu.

434. Dolina suchych kości to cmentarzysko, na którym - zgodnie z Bożym nakazem - nauczał prorok Ezechiel. Prorokując, Ezechiel ujrzał, jak kości łączą się z sobą na nowo i powracają do życia. Obraz ten symbolizował powrót martwego duchowo Izraela do życia dokonujący się mocą Bożego Słowa (por. Ez 37,1-14).

435. Daniel nie był prorokiem, lecz mężem stanu. Z tego właśnie względu uczeni żydowscy nie zaliczają jego księgi do „Proroków”. Daniel miał jednak dar prorokowania i dlatego w Nowym Testamencie został on nazwany „prorokiem” (Mt 24,15). Wizje prorockie, których doświadczał Daniel, były pełne symboli; spisywał je często bez podawania wyjaśnień, co miały one oznaczać.

436. Historia Jonasza. Żeglarze podróżujący z prorokiem Jonaszem, na jego prośbę, wyrzucili go za burtę statku, aby uspokoić szalejące morze. Prorok wiedział bowiem, że zesłany przez Boga sztorm był karą za to, że Jonasz odmówił udania się do Niniwy (stolicy imperium asyryjskiego) i głoszenia tam Bożego słowa. Morze faktycznie uciszyło się, gdy Jonasz wylądował za burtą, a sam prorok został połknięty przez wielką rybę. W ten sposób Jonasz został ocalony, a po trzech dniach spędzonych w brzuchu ryby udał się do Niniwy.

437. Krzew Jonasza. Gdy Jonasz zakończył misję w Niniwie, Bóg sprawił, że nad prorokiem wyrosła „roślina”, w której cieniu mógł się schronić. Biblia mówi, że był to krzew rycynusowy. W upalnym klimacie krzew ten rośnie w niezwykłym tempie, a jego podobne do parasolek liście pozwalają znakomicie schronić się w cieniu. Hebrajczycy bardzo cenili sobie olej produkowany z ziaren tej rośliny i używali go powszechnie do lamp, a także do różnych ceremonii.

438. Pouczenie Jonasza. Jonasz, mimo że głosił w Niniwie Słowo Boże był oburzony zachowaniem i obyczajami mieszkańców Niniwy i dlatego uważał, że Bóg niesłusznie okazał im miłosierdzie. Pan Bóg więc zesłał robaczka, który uszkodził krzew dający cieniste schronienie Jonaszowi. Prorok był zagniewany i żał mu było krzewu, który usechł, a wtedy Pan Bóg powiedział mu, że skoro jemu szkoda krzewu, którego nie uprawiał, to dlaczego Bóg nie ma zlitować się nad ludźmi, których stworzył. W ten sposób Bóg pouczył Jonasza o swoim wielkim miłosierdziu względem grzeszników.

439. Upadek Niniwy, który nastąpił w 612 roku przed Chrystusem, przyniósł kres temu słynnemu miastu. Zostało ono zdobyte po dwóch miesiącach oblężenia przez Medów, Babilończyków i Scytów. Oblegający zniszczyli miasto, zmieniając bieg rzeki, która dostała się do miasta i podmyła wysuszone słońcem cegły budynków. W ten niezwykły sposób wypełniło się proroctwo Nahuma (2,7): „Śluzy rzeczne się otworzyły, a pałac jest przerażony.”

440. Imię proroka Ozeasza nawiązuje do znanego imienia hebrajskiego *Jehoszua*, które oznacza „Jahwe wybawił”. Ozeasz otrzymał wyjątkową misję: miał się ożenić z kobietą uprawiającą nierząd. Nakaz ten miał jednak bardzo ważne znaczenie: małżeństwo proroka symbolizowało Przymierze Boga z Izraelem - Bóg był jak wierny mąż dla wiarołomnego narodu.

441. Symboliczne imiona. Żona Ozeasza miała na imię Gomer. Urodziła mu troje dzieci. Imiona każdemu z dzieci nadał Bóg. Nie były to jednak imiona radujące serce, lecz raczej symbolizowały stan, do jakiego doprowadził się Izrael. Brzmiały one: Jizreel („Bóg sieje”, co stanowiło nawiązanie do masakry, której dokonał Jehu w mieście Jizreel, w wyniku czego Bóg zapowiada zniszczenie królestwa Izraela i „posianie” nowego, wiernego Jemu ludu), Lo-Ruchama („dla której nie ma miłosierdzia”) i Lo-Ammi („nie mój lud”).

442. Amos, zanim Bóg powołał go na proroka, był pasterzem i hodowcą figowców (Am 1,1; 7,4). Dlatego też styl jego przepowiadania, bardzo przejrzysty i malowniczy, zawiera wiele porównań, często dosadnych, wziętych z życia wiejskiego.

443. Misja Amosa była wezwaniem Izraelitów, aby powrócili do sprawiedliwości, czyli do postępowania oddającego każdemu to, co mu się słusznie należy. Prorok ukazuje Izraelitom niebezpieczeństwo sytuacji, w jakiej się znaleźli i, jeśli się nie nawrócą, bliskość nadchodzącej kary za grzechy. W tym celu posługuje się między innymi symbolem lwa: „Jak pasterz z lwiej paszczy ratuje tylko dwie nogi albo koniec ucha, tak nieliczni uratowani będą synowie Izraela” (Am 3,12).

444. Lwy na Bliskim Wschodzie. W czasach proroka Amosa lwy występowały bardzo licznie w krainach biblijnych, zamieszkiwały bowiem tereny od Afryki poprzez Bliski Wschód aż po Indie. W samej Ziemi Obiecanej lwy przetrwały aż do średniowiecza; wytępiono je w epoce krucjat. Z Egiptu zniknęły dopiero w minionym stuleciu, a ostatni dziki lew został schwytany w Iranie w roku 1923. Polowanie na lwy było przez wiele wieków bliskowschodnim sportem, wiele obrazów przedstawia lwy chwymane w sieci i pułapki. Perski król Dariusz - podobnie jak wielu innych monarchów na Bliskim Wschodzie - trzymał lwy w specjalnej jaskini. Do niej właśnie wrzucono proroka Daniela.

445. Lud wybrany przez Boga. Jednym z najważniejszych fragmentów księgi Amosa jest następujące zdanie skierowane przez Boga do Izraela: „Jedynie was wybrałem z wszystkich narodów ziemi, dlatego ukarzę was za wszystkie wasze grzechy” (Am 3,2). Taki jest właśnie sens wybraństwa Izraela: nie stanowi ono jedynie uprawnienia do szczególnych przywilejów, albowiem za szczególnymi prawami idzie wezwanie do większej odpowiedzialności.

446. Micheasz działał po śmierci Amosa i Ozeasza. Prorokował o Mesjaszu, Synu Dawida, który miał się narodzić w Betlejem (Mi 5,1n) - w tym samym mieście, gdzie narodził się i został namaszczonej na króla Dawid. Prorok oczekiwał z niecierpliwością na przyjście owego Mesjasza-Króla, ponieważ władcy panujący w jego czasach zdradzali Boga Jahwe, uporczywie oddając cześć obcym bożkom i prowadzili Izraela w kierunku samozagłady.

447. Prorok Habakuk działał prawdopodobnie w czasach Jeremiasza. Nie mógł pojąć i pytał usilnie, jak Bóg mógł chcieć tego, aby Jego lud (niezależnie od ogromu grzechów, których się dopuścił) popadł w zależność od jeszcze bardziej bezbożnego narodu - Babilończyków. Bóg udzielił mu odpowiedzi, która jest jednocześnie przesłaniem całej księgi: „Zginie ten, co jest ducha nieprawego, a sprawiedliwy żyć będzie dzięki swej wierności” (Hab 2,4).

448. Aggeusz rozpoczął swą prorocką działalność około roku 520 przed Chr. W jego czasach prace nad odbudową świątyni, rozpoczęte za czasów Ezdrasza, niemalże ustały. Aggeusz pocieszał lud i zachęcał do kontynuacji dzieła. Między innymi dzięki jego zachętom w ciągu czterech lat udało się dokończyć prace i świątynia została odbudowana.

449. Ewangelie opisują przede wszystkim życie, czyny i słowa Jezusa Chrystusa - zapowiedzianego i wyczekiwanego Mesjasza. Pierwsze trzy Ewangelie (według ułożenia w kanonie: Mt, Mk i Łk) nazywamy synoptycznymi (grec. *synopsis* - spojrzenie obejmujące całość) ze względu na to, że, obok pewnych różnic, wykazują wiele uderzających podobieństw. Czwartą Ewangelią jest księga napisana przez św. Jana Apostoła. Odbiega ona stylem, terminologią, a niekiedy i treścią od trzech pozostałych Ewangelii.

450. Dobra Nowina. Greckie słowo *euangelion* (ewangelia) w dosłownym tłumaczeniu na język polski oznacza „dobre wieści” lub „dobre przesłanie”. Dlatego też w języku polskim często zamiennie z określeniem Ewangelia stosuje się wyrażenie Dobra Nowina.

451. Ewangelia według świętego Mateusza została spisana przez człowieka o tym właśnie imieniu, który był wcześniej poborcą podatkowym. Ewangelia ta ukazuje Jezusa jako drugiego Mojżesza, który przynosi Nowe Przymierze i nowe prawo miłości. Dlatego też Mateusz opisuje pięć wielkich mów Jezusa, na wzór pięciu ksiąg Tory żydowskiej.

452. Osiem błogosławieństw pochodzi z Kazania Jezusa na Górze opisanego w rozdziale 5. Ewangelii według św. Mateusza. Jezus błogosławi: ubogich duchem, tych, którzy się smucą, cichych, tych, którzy łakną i pragną sprawiedliwości, miłosiernych, ludzi o czystym sercu, tych, którzy wprowadzają pokój oraz cierpiących prześladowania dla sprawiedliwości. Wszyscy ci ludzie mają mieć udział w Królestwie Bożym.

453. Ewangelia według świętego Marka w przeciwieństwie do pierwszej Ewangelii (według ułożenia w kanonie), zawiera bardzo mało mów Jezusa, ale za to dość szczegółowo opisuje jego czyny. Główne przesłanie Ewangelii brzmi: Jezus jest Synem Bożym. Autorem księgi, był najprawdopodobniej Jan Marek, syn Marii (por. Dz 12,12), krewny Barnaby i towarzysz św. Pawła.

454. Święty Łukasz rozpoczyna swoją Ewangelię, wspominając, że „wielu” próbowało opisać życie i nauczanie Jezusa, on zaś podejmuje się tego zadania, by także zbadać uważnie wszystko od samego początku, a następnie to opisać. Ewangelia Łukasza na pierwszy plan wysuwa temat męki i Zmartwychwstania Jezusa, co widoczne jest nawet w samej strukturze księgi - Jezus jest ciągle „w drodze” do swej śmierci i Zmartwychwstania. Ewangelia według świętego Łukasza, mimo iż jest dedykowana „dostojnemu Teofilowi”, była najprawdopodobniej napisana dla chrześcijan nawróconych z pogaństwa, by ich utwierdzić w wierze.

455. Ewangelię według świętego Jana dzieli się zwykle na dwie części: *księgę cudów* (rozdz. 1-12) oraz *księgę męki* (rozdz. 13-21). Ewangelia Janowa jest głównie obroną Jezusa jako prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka (por. J 1,1nn - *Prolog*). Autor Ewangelii, św. Jan Apostoł, był najpierw uczniem Jana Chrzciciela, a potem Jezusa i stał się - jak sam wyznaje - „ucznem, którego Jezus miłował” (J 13,23).

456. Dzieje Apostolskie zostały spisane przez świętego Łukasza - autora trzeciej Ewangelii kanonicznej. Obydwie księgi można by zatytułować „Dzieje Jezusa” i „Dzieje Apostołów”. Wydarzenia, o których opowiadają Dzieje Apostolskie, toczyły się na przestrzeni kilku dziesięcioleci. Był to czas działalności pierwszych apostołów, a księga opisuje głównie „dzieje” dwóch z nich - Piotra i Pawła.

457. Listy apostołskie stanowią 21 ksiąg Nowego Testamentu. W kanonie katolickim znalazło się 14 listów św. Pawła, 3 listy św. Jana, 2 listy św. Piotra oraz List św. Jakuba i List św. Judy.

458. List do Rzymian został napisany przez Pawła do wyznawców w Rzymie. Zazwyczaj pisał on listy do wspólnot, które sam założył. List do Rzymian stanowi tutaj wyjątek, ponieważ jest pismem skierowanym do wspólnoty chrześcijan jeszcze przed pierwszą wizytą Pawła w Rzymie. Ponieważ w Kościele Rzymskim doszło do sporów pomiędzy wiernymi nawróconymi spośród Żydów i pogan, Paweł w swym piśmie podejmuje się wyjaśnienia trudnych kwestii.

459. Pierwszy List do Koryntian. Korynt to miasto w południowej Grecji, w którym Paweł - jak przekazały Dzieje Apostolskie - spędził osiemnaście miesięcy (Dz 18,1-18). Pierwszy List do Koryntian został napisany w Efezie podczas trzeciej podróży misyjnej Apostoła (lata 53-58). Powodem jego napisania były nadużycia, jakie zdarzyły się w niedawno założonej wspólnocie, o których donieśli Pawłowi specjalnie wysłani do niego posłowie z Koryntu. Najbardziej znany fragment listu stanowi rozdział 13., czyli *Hymn o miłości*, nazywany również *Pieśnią nad pieśniami* Nowego Testamentu.

460. Drugi List do Koryntian. Powracające problemy i nadużycia we wspólnocie korynckiej oraz fałszywe nauki, jakie się tam wdarły, zmusiły Pawła do napisania Drugiego Listu do Koryntian. W bardzo pięknym i wzruszającym tonie Paweł podkreśla, że broni nie tyle własnej reputacji, ile prawdy i czyni to nie dla siebie, lecz dla tych, których nauczał. Jest to jedno z najbardziej osobistych pism św. Pawła - o jego życiu i psychice dowiadujemy się najwięcej właśnie z tego listu.

461. List do Galatów. Galacja to region na zachodzie Azji Mniejszej. Powód napisania listu był prosty - służył on odparciu fałszywego nauczania *tzw. judaizujących*, którzy chcieli, aby nowo nawróceni z pogaństwa chrześcijanie zachowywali przepisy rytualne i ceremonialne Prawa żydowskiego, a przecież gdy zbawienie jest możliwe tylko poprzez wiarę w Jezusa Chrystusa.

462. List do Efezjan. Efez był portem morskim na zachodnim wybrzeżu Azji Mniejszej (w czasach Nowego Testamentu obszar ten nazywano po prostu „Azją”). List do Efezjan ma charakter ogólny i był adresowany nie tylko do wspólnoty w Efezie. Tematyka listu koncentruje się wokół wyjaśnienia tajemnicy posłannictwa Chrystusa. Jest to jeden z czterech *tzw. listów więziennych*, które św. Paweł napisał jako więzień.

463. List do Filipian. Filippi, miasto na północy Grecji, to pierwszy w Europie teren działalności apostołskiej św. Pawła, który nauczał tam i założył wspólnotę chrześcijan w czasie swojej drugiej podróży apostołskiej (lata 50-53). List do Filipian zawiera między innymi podziękowanie Apostoła za pomoc przesłaną mu przez Filipian za pośrednictwem Epafrodyta (Flp 4,18) i bardzo ciekawy *tzw. Hymn o uniżeniu się Chrystusa* (Flp 2,6-11). Jest to także jeden z *listów więziennych*.

464. List do Kolosan, kolejny z *listów więziennych*, przypomina trochę List do Efezjan, jest jednak od niego znacznie krótszy. Tematyka listu jest związana z wyjaśnieniem niebezpiecznych tendencji, które pojawiły się we wspólnocie chrześcijan w Kolosach (mieście leżącym na zachód od Efezu) - przesadny kult aniołów i nawroty do praktyk rytualnych Starego Testamentu.

465. Paruzja. Chrystus wstąpił do nieba, aby być ze swoim Ojcem i zasiadać po Jego prawicy. Duch Jezusa i Jego nauka jest jednak nadal obecna we wszystkich, którzy w Niego wierzą i ufają Mu jako swojemu osobistemu Zbawicielowi. „W ostatnich dniach”, jak mówi Biblia, Chrystus powróci, aby ostatecznie zwyciężyć zło. Dzień powtórnego przyjścia Pana nazywamy „dniem Pańskim” lub „paruzją”.

466. Pierwszy List do Tesaloniczan. Tesalonika (dzisiejsze Saloniki) to miasto w północnej Grecji, nieopodal Filippi. O pierwszej wizycie Pawła w tym mieście mowa w rozdziale 17. Dziejów Apostolskich. Podobnie jak w innych miastach Paweł spotkał się tam zarówno z entuzjastycznym przyjęciem, jak i stanowczym oporem. Apostoł napisał do Tesaloniczan, aby ich umocnić i zachęcić do wytrwałości. Wskazywał przede wszystkim, aby, oczekując „dnia Pańskiego”, nie dali się ogarnąć apatii w stosunku do życia codziennego i moralnego.

467. Drugi List do Tesaloniczan. Powodem jego napisania były docierające do Pawła niepokojące wieści, które dotyczyły niewłaściwego tłumaczenia jego poglądów odnośnie do paruzji. Albowiem po otrzymaniu poprzedniego listu chrześcijanie z Tesaloniki zaczęli się zastanawiać, czy to możliwe, aby „dzień Pański” przyszedł i przeminął. Paweł zapewnia w kolejnym liście, że nic takiego się nie stało i zachęca ich do pracy i czujności w łączności z Bogiem.

468. Tzw. listy pasterskie - Pierwszy i Drugi List do Tymoteusza oraz List do Tytusa - zawierają pouczenia, jakie Paweł kieruje do dwóch ustanowionych przez siebie przełożonych wspólnot chrześcijan: Tymoteusza (Efez) i Tytusa (Kreta). Apostoł w ojcowskim tonie udziela im konkretnych wskazówek dotyczących przewodniczenia Kościołowi. Paweł kładzie nacisk przede wszystkim na wysokie moralne standardy, jakich oczekuje się od duszpasterza.

469. Pierwszy List do Tymoteusza. Tymoteusz to najlepiej znany pomocnik Pawła; po raz pierwszy wspomniano o nim w Dz 16. Paweł poznał go w czasie swojej pierwszej podróży misyjnej i współpracował z nim w czasie dwóch kolejnych. W liście czytamy, że od młodego biskupa o wątłym zdrowiu Apostoł oczekuje czujności wobec niebezpieczeństw grożących wierze oraz występowania z autorytetem, stanowczo i bez kompromisu, gdy chodzi o czystość nauczania.

470. Drugi List do Tymoteusza. Paweł napisał ten list na krótko przed swoją śmiercią ok. 67 r. po Chr. Choć nie ma o tym mowy w Piśmie Świętym, historycy przyjmują, że Paweł został ścięty w Rzymie za głoszenie Ewangelii. Jest to ostatnie natchnione pismo św. Pawła, dlatego też nazywa się je testamentem Apostoła. List napisany w oczekiwaniu na wykonanie wyroku, jest bardzo poruszający. Paweł poleca w nim Tymoteuszowi, aby nie ustawał w walce o czystość wiary, zachęca do trwania w powołaniu i do zwalczania wszelkiego zła.

471. Biblijny dowód na natchnienie Pisma Świętego pochodzi właśnie z Drugiego Listu do Tymoteusza. Św. Paweł wyraża w nim wiarę w fakt Bożego natchnienia w słowach: „Wszelkie Pismo, od Boga natchnione [jest] i pożyteczne do nauczania...” (2Tes 3,16).

472. List do Tytusa znajduje się w Biblii po Drugim Liście do Tymoteusza, został jednak napisany wcześniej - wskazuje na to brak jakiegokolwiek wzmianki o czekającej Pawła śmierci. Tytus był również współpracownikiem i pomocnikiem Pawła, a list do niego przypomina strukturą Pierwszy List do Tymoteusza. Paweł napomina Tytusa, by postępował zgodnie z jego zaleceniami dotyczącymi organizacji i sprawowania władzy we wspólnocie chrześcijan na Krecie.

473. List do Filemona jest jedną z najkrótszych ksiąg w Nowym Testamencie i w większości wydań Pisma Świętego zajmuje niecałą stronę. Tematem listu jest sprawa Onezyma, zbiegłego niewolnika Filemona. Paweł opisuje, jak napotkawszy Onezyma, nakazał mu powrócić do swego pana, a jednocześnie prosi Filemona, aby wybaczył swemu słudze i traktował go jak brata w Chrystusie, a nie jak niewolnika.

474. List do Hebrajczyków jest adresowany do chrześcijan pochodzenia żydowskiego. Ideą przewodnią tego listu jest udowodnienie na podstawie Starego Testamentu, że Nowe Przymierze jest doskonalsze od Starego oraz wyjaśnienie kapłaństwa Jezusa Chrystusa.

475. List do Hebrajczyków jest jedynym anonimowym listem w Nowym Testamencie (nikt się pod nim nie podpisał). Umieszcza się go po listach przypisywanych Pawłowi, ponieważ ci, którzy formowali kanon chrześcijańskich Pism, nie byli pewni, czy Paweł jest jego autorem (w innych listach Paweł wspomina o swoim autorstwie).

476. Postaci Starego Testamentu wzorem dla chrześcijan.

W rozdziale 11. Listu do Hebrajczyków wyliczono bohaterów Starego Testamentu, którzy powinni być wzorem do naśladowania dla chrześcijan. Wskazuje się tu przede wszystkim Abrahama i Mojżesza, lecz także wielu innych świadków, którzy cierpieli prześladowania i byli męczennikami za wiarę.

477. List świętego Jakuba Apostoła był zapewne skierowany do chrześcijan pochodzenia żydowskiego, gdyż w adresie listu autor pozdrawia „dwanaście pokoleń w rozproszeniu”. W treści listu uwagę zwraca przede wszystkim podkreślenia nierozzerwalnego złączenia żywej wiary z dobrymi uczynkami i zachęta do konsekwentnego życia wiarą w Chrystusa. Za autora listu uważa się Jakuba, „brata Pańskiego” (por. Dz 15,23n), który pisze do chrześcijan, by udzielić im rad w obliczu prześladowań.

478. Pierwszy List świętego Piotra Apostoła jest jednym z dwóch listów napisanych przez niego w czasie pobytu w Rzymie. Apostoł zwraca się w nim do chrześcijan z Azji Mniejszej cierpiących srogię prześladowania. Wydaje się, że list miał w założeniu wędrować od Wspólnoty do wspólnoty, gdyż jego treścią są upomnienia dotyczące szczegółów chrześcijańskiego życia wiernych oraz stwierdzenia głębokich prawd wiary, wszystkim znanych. Fragmenty listu są napisane Piękną klasyczną Greką, gdyż Piotr przy jego redagowaniu korzystał z pomocy greckiego skryby - Sylwana (1P 5,12).

479. Drugi List świętego Piotra Apostoła został napisany krótko przed śmiercią Piotra i prawdopodobnie jest adresowany do tych samych wiernych co list pierwszy. Piotr, przeczuwając swoje odejście, chce przekazać swoim uczniom najważniejsze sprawy, o których powinni pamiętać. Pod koniec listu nawiązuje do listów Pawiowych, co jest świadectwem, że już wtedy uważano je za należące do Pisma Świętego.

480. Listy świętego Jana Apostoła. W kanonie Nowego Testamentu znajdują się trzy listy, za których autora uważa św. Jana Apostoła. We wszystkich tych listach Jan walczy z poglądami gnostyków, którzy odrzucali ciało i świat, uznając je za złe i twierdzili, że zbawienie osiąga się za pośrednictwem specjalnej wiedzy.

481. Pierwszy List świętego Jana Apostoła nie zawiera jakiegoś jednego, głównego tematu, ale jego podstawowe zagadnienie, podobnie jak w czwartej Ewangelii, brzmi: Kto wierzy w

Jezusa jako Syna Bożego i Mesjasza-Króla ten żyje w trwałej łączności z Bogiem i w braterskiej miłości.

482. Drugi List świętego Jana Apostoła jest krótki i ma dość osobisty charakter. Jan podejmuje w nim problem fałszywych nauczycieli. Z treści listu wynika, że zwraca się on do konkretnej wspólnoty, radząc jej nie przyjmować głosicieli fałszywych nauk.

483. Trzeci List Jana podejmuje zagadnienie, o którym była mowa w poprzednim liście, ale podchodzi do niego od drugiej strony. Tym razem Jan zwraca się do wspólnoty, która nie chce przyjąć przybywających do niej prawdziwych nauczycieli.

484. List świętego Judy Apostoła powstał prawdopodobnie w czasie pierwszych prześladowań chrześcijan za cesarza Nerona, gdy wielu apostołów poniosło już męczeńską śmierć. Juda, brat Jakuba Młodszego, krewny samego Jezusa, odwołuje się do nauczania apostołów o fałszywych nauczycielach i przypomina przepowiadanie Piotra i Pawła. Stwierdza, że błędne nauki faktycznie sięgnęły rozmiarów, przed jakimi ostrzegano.

485. Pisma apokryficzne w Liście Judy. W swoim liście Juda powołuje się na pisma apokryficzne - *Pierwszą Księgę Henocha* i *Wniebowstąpienie Mojżesza*. Powstały one przed spisaniem Nowego Testamentu i nie zostały uznane za pisma natchnione ani przez Żydów, ani przez chrześcijan. Juda jednak posłużył się nimi w swojej argumentacji.

486. Pisma apokaliptyczne posługiwały się czymś w rodzaju kodu, który służył do przekazania określonych prawd w taki sposób, by osoby spoza wspólnoty nie były w stanie ich pojąć. Niestety wielu współczesnych czytelników - tak jak niegdyś poganie - nie rozumie i nie dostrzega tego aspektu pism apokaliptycznych.

487. Apokalipsa świętego Jana w pierwszych trzech rozdziałach zawiera listy skierowane do siedmiu kościołów w Azji Mniejszej. Poza tym, podobnie jak List do Hebrajczyków, Apokalipsa opiera się na nawiązaniach i cytatach z pism Starego Testamentu (setki odniesień!). Podstawową treść tej księgi można podsumować następująco: dobro i zło wiodą z sobą ostateczną bitwę, w wyniku której dobro odnosi zdecydowane zwycięstwo.

488. Bestia z Apokalipsy. Przez całe wieki wielu próbowało rozszyfrować, kogo oznacza apokaliptyczna bestia, której liczbą jest 666 (Ap 13,18). W kulturze popularnej liczba ta została złączona z satanizmem, a niektórzy wiązali ją z cieszącymi się złą sławą postaciami, takimi jak Napoleon czy Hitler. Jednakże w języku hebrajskim, jak i w grece, każda litera posiadała odpowiednią wartość liczbową. Jeśliby zastosować tę zasadę do rozwikłania „zagadki liczby 666” jednym z możliwych rozwiązań byłby „Kaisar Neron”, czyli cesarz Neron, gdyż suma wartości liter składających się na tę frazę wynosi właśnie 666. Z tego względu część uczonych uważa, że znaczenie liczby 666 było jednoznaczne dla ludzi, do których adresowano Apokalipsę.

489. Patmos. Jan doświadczył swej niezwyklej wizji prorockiej, dotyczącej drugiego przyjścia Jezusa i Sądu Ostatecznego, w czasie pobytu na wyspie Patmos (na Morzu Egejskim). Miejsce to służyło jako rzymska kolonia karna, a Jan został tam zesłany za głoszenie Ewangelii najprawdopodobniej za rządów cesarza Domicjana (lata 81-96 po Chrystusie).

490. Słowo „apokalipsa” wywodzi się od greckiego czasownika *apokalypso* oznaczającego „odsłaniać”, „wyjawiać coś, co było ukryte”. W początkach Kościoła krążyło wiele ksiąg,

które miały ujawniać przyszłe losy świata. Dopiero w IV wieku Apokalipsa Janowa została powszechnie uznana za jedyną księgę natchnioną spośród różnych „apokalips”. Niektórzy nazywają tę księgę „Objawieniem”, gdyż greckie słowo *apokalypsis* może oznaczać zarówno „objawienie”, jak i „apokalipsę”.

17

Nasz Zbawiciel - Jezus Chrystus

491. Jezus Chrystus. Nie ma żadnej innej postaci, ani wydarzenia opisanego w Biblii, które mogłyby się równać znaczeniem z osobą Jezusa Chrystusa. Stary Testament zapowiada Jego przyjście, życie i śmierć, a Nowy opowiada o jego narodzinach, posłudze na ziemi i ofierze, jaką złożył ze swojego życia dla zbawienia wszystkich wierzących.

492. Jego to zapowiadali wszyscy prorocy". Bóg mówił ludziom o przyjściu Zbawiciela na długo przed narodzinami Jezusa. Na przykład: prorok Micheasz przepowiedział narodziny Jezusa w Betlejem; Zachariasz wyjaśniał, jak będzie wyglądać przyszłe panowanie Mesjasza nad światem; a w Księdze Joela mówi o przyszłym dniu sądu i o roli, jaką odegra na nim zapowiedziany Zbawiciel.

493. Imię Jezus przed poczęciem Jezusa przekazał Maryi zwiastujący jej anioł (Łk 1,31). Jezus (co po hebrajsku znaczy „Jahwe jest zbawieniem”) otrzymał swoje imię osiem dni po narodzeniu, czyli w dniu obrzezania, gdyż tradycja nakazywała, by oficjalnie nazywać dziecko dopiero w chwili obrzezania.

494. Opowieść o narodzinach Chrystusa ujawnia głębię Bożej miłości względem wszystkich ludzi. W Ewangeliach według Mateusza i Łukasza napisano o dziewiczym poczęciu, skromnych warunkach, w jakich Jezus rozpoczął swoje życie na ziemi i o radosnym świętowaniu narodzin Chrystusa w niebie. Podczas gdy większość ludzi przegapiła to wydarzenie, niektórzy otrzymali od Boga łaskę uczestnictwa w wielkiej radości, jaka mu towarzyszyła. Wywodzili się oni zarówno spośród ludzi wielkich (magowie), jak i prostych (pasterze).

495. Tradycyjna opowieść o narodzinach Jezusa zawierająca dodatkowe szczegóły, których nie podaje Biblia, ukształtowała się w ciągu wieków i tak silnie przesiąknęła do kultury, iż wielu ludzi jest przekonanych, że Józef faktycznie toczył z właścicielem gospody dialog, w którym prosił, aby mogło się u niego narodzić Dzieciątko Jezus. W Biblii nie przytoczono jednak takiej rozmowy, napisano jedynie, że Maryja „owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie” (Łk 2,7).

496. Dzieciątko Jezus zachowywało się jak każde inne dziecko na świecie. Jako człowiek mały Jezus miał takie same potrzeby jak dzieci także w naszych czasach: płakał, aby Go ukołysano, trzeba Go było karmić i zmieniać Mu pieluszki. Tak jak wszystkie dzieci musiał też nauczyć się mówić.

497. Dokładna data narodzin Jezusa nie jest znana. Biblia nie podaje precyzyjnie, kiedy miało ono miejsce. Kłopot z datowaniem narodzin spowodował także mnich Dionizy Mały, który w VI wieku pomylił się w obliczeniach i błędnie ustalił rok 754 od założenia Rzymu jako początek ery chrześcijańskiej, czyli jako rok urodzenia Pana Jezusa (powinien być natomiast rok 750 od założenia Rzymu). W świecie chrześcijańskim przyjęto obliczenia Dionizego i dlatego dziś, wiedząc że narodzenie miało miejsce za panowania Heroda

Wielkiego, możemy powiedzieć, że Pan Jezus urodził się, nie później niż w 4 roku przed Chrystusem!

498. Boże Narodzenie, mimo kłopotów z ustaleniem dokładnej daty narodzin, zgodnie z tradycją we wszystkich Kościołach obchodzi się 25 grudnia, poza Kościołem Armenii, gdzie obchodzi się je 6 stycznia.

499. Nie jest znana liczba „magów”, którzy podążali za gwiazdą betlejemską. Chrześcijańska tradycja, według której byli to trzej królowie, powstała nie wcześniej jak siedem wieków po narodzinach Jezusa. A przypisane (na Zachodzie) królom imiona: Kacper, Melchior i Baltazar mają jeszcze krótszą historię, tak jak przekonanie, że jeden z nich był czarnoskóry. Chrześcijanie żyjący w średniowieczu zakładali, że trzej królowie reprezentowali trzy różne kontynenty, a zatem jeden z nich musiał być czarny.

500. „Magowie” odwiedzili Jezusa, kiedy ten miał już blisko dwa lata, a świadczy o tym rozkaz Heroda o zabiciu wszystkich izraelskich chłopców poniżej dwóch lat (Mt 2,16).

501. Pokłon pasterzy przed nowo narodzonym Jezusem, w sensie symbolicznym, stanowi kontrapunkt dla hołdu mędrców. W czasach nowotestamentalnych pasterze byli reprezentantami jednej z niższych grup społecznych. Ich obecność przypominała, że Jezus przychodzi jednocześnie jako pasterz, który ma paść trzodę Izraela, jak i baranek ofiarny, który zglądzi grzechy świata.

502. Zwierzęta przy żłóbku. Chociaż zazwyczaj w scenach narodzenia Pańskiego przedstawia się zwierzęta, prawdopodobnie nie było ich przy narodzinach Jezusa. Pismo Święte nie wspomina tu ani o wielbłądach, ani o osiołkach, bydłach czy owieczkach. Wszystkie one stanowią ludowe dodatki, które narosły wokół opowiadania o narodzeniu Jezusa w ciągu kolejnych wieków.

503. Znak dla pasterzy. W odróżnieniu od mędrców, pasterze nie otrzymali cudownego znaku, za którym mieliby podążać. Nie prowadziła ich „gwiazda ze Wschodu”. Aniołowie kazali pasterzom szukać niemowlęcia owiniętego w pieluszki i leżącego w żłobie - wydaje się, że był to wystarczająco niezwykły znak i pasterze nie mieli większych trudności z odnalezieniem Jezusa.

504. Ucieczka do Egiptu. Ponieważ Herod nakazał rzeź żydowskich dzieci, Maryja i Józef uciekli z małym Jezusem do Egiptu. Egipt, w którym Święta Rodzina znalazła schronienie, nie przypominał już potężnego i dumnego mocarstwa z czasów Abrahama czy Mojżesza. Chwała Egiptu przeminęła. Pełne przepychu miasta rozpadały się, a wielkie piramidy i wspaniałe świątynie zaczęły niszczeć.

505. Józef i Maryja powrócili z Egiptu po śmierci Heroda (ok. 4 rok przed Chrystusem) i zamieszkali w Nazarecie - jednym z miast Galilei. Nazwa „Nazaret” wywodzi się z hebrajskich słów oznaczających „uświęcony lud”. Niektórzy nazwę tę wiązali z pobożnością, którą podobno odznaczał się mieszkańcy tego miasta.

506. Mając 12 lat, Jezus pokazał wyraźnie, że jest świadom swojego powołania. Rodzice zabrali Go do Jerozolimy na święto Paschy. Opuszczając miasto po święcie, byli przekonani, że Jezus podróżuje z nimi, jednakże pozostał On w Świątyni, w Domu swego Ojca, aby rozmawiać z nauczycielami (Łk 2,41-50).

507. Jezus rozpoczął swoją misję w wieku mniej więcej 32 lat (był to ok. 28 r.). W owym czasie Jan Chrzciciel - „głos wołającego na pustyni” - przypominał ludziom, że wkrótce ma nadejść Zbawiciel i wzywał ich do pokuty. Jezus przyjął chrzest od Jana w rzece Jordan.

508. Przez ponad dwa lata Jezus wędrował i nauczał. Przebył Galileę, Judeę i Samarię. Uzdrawiał chorych i dawał ludziom nadzieję. Nauczał w przypowieściach, które miały wyjaśnić ludziom istotę Jego misji. Przypowieści Jezusa przywoływały często obrazy pochodzące ze świata natury. Jezus nauczał przede wszystkim ludzi pokornych i ubogich, którzy ze względu na charakter swojej pracy znali dobrze rośliny i zwierzęta.

509. Tytuły Jezusa. W księgach Nowego Testamentu Jezus jest nazywany wieloma tytułami. Wszystkie one podkreślają wyjątkowy charakter Jego misji, ale także wiele mówią o prawdziwej tożsamości Jezusa, jako zapowiedzianego przez proroków i oczekiwanego przez Żydów Mesjasza. Najprawdopodobniej niektórych tytułów używano już za ziemskiego życia Jezusa (*Rabbi, Syn Człowieczy, Mesjasz, Syn Dawida*), a inne zaczęto stosować już po Jego Zmartwychwstaniu (*Kyrios, czyli Pan, Zbawiciel, Syn Boży, Król królów*).

510. Jezus spotykał najróżniejszych ludzi i przygarniał ich wszystkich, jeśli tylko żałowali za grzechy. Prostytutki, poborcy podatkowi, kłamcy, oszuści, ciężko chorzy i wszyscy otrzymywali od Jezusa słowa pocieszenia, uzdrowienie i nowinę nadziei. Warto przypomnieć historię jednego z tych ludzi.

511. Bogaty poborca podatkowy o imieniu Zacheusz, pragnąc zobaczyć Jezusa, musiał wdrapać się na sykomorę, gdyż był niskiego wzrostu (Łk 19,4). Sykomora to gatunek figowca, którego owoce były zwykle pożywieniem najuboższych mieszkańców Bliskiego Wschodu. Wchodząc na sykomorę bogaty człowiek, jakim był Zacheusz, musiał oprzeć się na drzewie, które stanowiło symbol ubóstwa. Jezus go dostrzegł i postanowił zatrzymać się w jego domu, co spowodowało, że Zacheusz postanowił naprawić to, co uczynił złego w życiu, zanim spotkał Jezusa.

512. Przestrzeganie prawa bez choćby odrobiny miłosierdzia nie ma w sobie żadnej duchowej wartości. Jezus kilka razy przywoływał słowa proroków, którzy głosili, że Bóg „chce raczej miłosierdzia niż ofiary”. Jezus gniewał się szczególnie na uczonych w Piśmie i faryzeuszy, których można by też nazwać „prawnikami” i często strofował tych pysznych i przebiegłych przywódców żydowskich, którzy wprowadzali naród Izraela w błąd.

513. Faryzeusze byli żydowską sektą religijną kładącą nacisk na dokładną znajomość i ściśle przestrzeganie zapisów Prawa Mojżeszowego, co miało ich oddzielać od reszty ludu (nazwa faryzeusze oznacza właśnie „oddzieleni”). Wykazywali się oni nietolerancją w stosunku do wszystkich, których uznali za rytualnie nieczystych i prześladowali wielu ludzi. Mimo że ze względu na skrupulatne przestrzeganie przepisów faryzeusze byli powszechnie uważani za ludzi pobożnych, Jezus krytykował ich powierzchowność, wskazując, że wewnątrz są oni pysznymi grzesznikami.

514. Saduceusze reprezentowali żydowską arystokrację i chętnie akceptowali rzymską okupację ze względu na polityczne i materialne korzyści, jakie z niej czerpali. W czasach Chrystusa mieli oni przewagę w żydowskiej radzie najwyższej, czyli Sanhedrynie. Wyniosli i pyszni saduceusze nie cieszyli się jednak popularnością wśród ludu.

515. Słowami „uczniowie” i „apostołowie” niektórzy posługują się zamiennie, były to jednak dwie różne kategorie ludzi podążających za Jezusem. Uczniowie to ci, którzy słuchali

Jezusa, chodzili za nim, a nawet nauczali tego, czego uczył Jezus. Apostoł natomiast oznacza tego, kto został posłany, by głosić Ewangelię - greckie słowo *apostólos* oznacza właśnie wysłannika, posłańca.

516. Apostołowie. Ewangelia św. Łukasza posługuje się słowem „apostołowie” przede wszystkim w odniesieniu do tych towarzyszy Jezusa, którzy stali się świadkami Zmartwychwstania, a później stanęli na czele Kościoła. Jezus sam ich wybrał, a było ich dwunastu: Szymon Piotr, Andrzej, Jakub, Jan, Filip, Bartłomiej, Tomasz, Mateusz, Jakub, Tadeusz, Szymon Gorliwy i Judasz Iskariota.

517. Imię Maria (gr. *Maria* lub *Mariam*) pochodzi od imienia siostry Mojżesza (hebr. *Mirjam*) i jest imieniem przynajmniej czterech różnych kobiet występujących w Ewangelii. Maryja - matka Jezusa pojawia się w Ewangelii kilka razy i jest obecna razem z Janem pod krzyżem. Maria - żona Kleofasa była jedną z kobiet, które stały pod krzyżem. Utożsamia się ją często z Marią, matką Jakuba i Józefa. Maria z Betanii- siostra Łazarza i Marty, którzy byli przyjaciółmi Jezusa. Prócz nich jest jeszcze Maria Magdalena (inaczej: Maria z Magdalii, miasta nieopodal Tyberii), którą Jezus uzdrowił, wyrzucając z niej złe duchy. Od tej pory stała się oddaną towarzyszką Chrystusa.

518. Jezus Mesjasz-Chrystus. Dla wyznawców, którzy przyjęli Jezusa, był On obiecany Zbawicielem, tym, w którym wypełniły się zapowiedzi Starego Testamentu dotyczące „Mesjasza” tzn. „Pomazańca” z dynastii Dawida, który wybawi dzieci Izraela i zapoczątkuje nową epokę pokoju i królowania Boga. Z czasem Jezus został nazwany „Chrystusem” [*Christos* to grecki odpowiednik hebrajskiego słowa Mesjasz). Nie było to więc imię, lecz tytuł, który jednak tak ściśle został związany z imieniem Jezusa, że zaczęto go traktować jak drugie imię.

519. Dialekt *koine*. W judaizmie za czasów Jezusa w sprawowaniu kultu posługiwano się nadal językiem hebrajskim, jednakże w codziennym życiu używano języka aramejskiego. Żydzi mówili również po grecku; nie była to jednak klasyczna greka, jak np. u Homera, lecz dialekt zwany *koine*. W tym właśnie języku spisano większość Nowego Testamentu. Jezus władał najpewniej wszystkimi tymi językami.

520. Jezus-największy cudotwórca. Jezus nie był jedynym uzdrowicielem działającym w tamtych czasach. Tereny Imperium Rzymskiego przemierzało w owym czasie wielu uzdrowicieli i cudotwórców, którzy podawali się za mesjaszy i usiłowali pociągnąć za sobą zwolenników politycznych. Sam Jezus wspominał o innych uzdrowicielach działających za Jego czasów. W Talmudzie Żydzi opisali kilku rabbich-cudotwórców z czasów Jezusa. Jednakże żaden z nich nie przypisywał sobie władzy, którą w odniesieniu do Jezusa poświadczali Jego uczniowie, np. odpuszczania grzechów czy wskrzeszania umarłych.

521. Ludzie przyjmowali Jezusa entuzjastycznie, dopóki nauczał i czynił cuda, jednakże nie postrzegali Go jako Króla królów. Jezus wyglądał bardzo zwyczajnie i nie nawoływał do wojny, ale do nawrócenia. Jego tożsamość była dla wielu zakryta, gdyż nie uwierzyli w Niego albo zamiast niebiańskiego Zbawcy oczekiwali ziemskiego władcy, który poprowadzi ich do zwycięskiej wojny z okupantem. W związku z tym ich uwielbienie dla Jezusa trwało do czasu, gdy został oskarżony i skazany na śmierć krzyżową.

522. Przemienienie na górze Tabor. Jezus zabrał trzech najbardziej zaufanych uczniów na górę, gdzie stali się świadkami nadzwyczajnego wydarzenia. Widzieli oni, jak Jezus „przemienił się”. Jego wygląd uległ zmianie, a obok Niego stali Mojżesz i Eliaszy - dwaj wiel-

cy żydowscy prorocy. Uczniowie usłyszeli ponadto głos Boga, który mówił, że Jezus jest Jego umiłowanym Synem. Wszystkie relacje Ewangelii opisujące to wydarzenie wskazują, że twarz Jezusa lśniła wówczas tak, jak niegdyś twarz Mojżesza, kiedy spotkał się z Bogiem na górze Synaj, co zapisano w Księdze Wyjścia. Nowy Testament nie wymienia nazwy góry, na której nastąpiło Przemienienie, ale od IV w. tradycja utożsamia ją z górą Tabor.

523. Kiedy Jezus wjeżdżał na osiołku do Jerozolimy, tłumy ludzi pozdrowiały go, machając liśćmi palmowymi i wznosząc okrzyki „Hosanna!”. Ludzie witali Chrystusa jako Króla. Nie chcieli jednak najcenniejszego daru Królestwa Bożego - duchowego wyzwolenia od zła, które oferował im Jezus i którego najbardziej potrzebowali. Zamiast tego oczekiwali wyzwolenia spod rzymskiego panowania i wolności dla swojego narodu. Mimo wszystkich wyjaśnień i ostrzeżeń, jakie Jezus czynił w czasie swojego nauczania, ludzie sądzili, że przynosi im tylko wolność o charakterze politycznym.

524. Szatan nakłonił Judasza, by ten zdradził Jezusa. Dowiadujemy się tego z Ewangelii według świętego Jana. Wokół zdrady Judasza narosły liczne spekulacje dotyczące jego motywów. Podejrzewano między innymi, że Judasz był przedstawicielem antyrzymskiego stronnictwa zelotów i zawiódł się na Jezusie, jako że nie powiódł On narodu do powstania przeciw Rzymianom. Ewangelista Marek opisał, że Judasz udał się do kapłanów, by zdradzić Jezusa, jeszcze zanim zaferowano mu za to jakiegokolwiek pieniądze. Sugerowałoby to, że jego motywacja nie była ściśle finansowa. Mateusz pisze natomiast, że Judasz dopytywał się, ile dostanie za wydanie Jezusa i że zapłacono mu „trzydzieści srebrników”. W ten sposób miało się wypełnić proroctwo Zachariasza (11,12).

525. Ostatnia Wieczerza była dla Jezusa przygotowaniem do męki, o której wiedział, że jest już bliska. Podczas wieczerzy nawet zwrócił się bezpośrednio do Judasza, aby czynił, co wcześniej zamierzył (wydać Jezusa arcykapłanom). Ten ostatni posiłek Pan spożył wraz ze swoimi najbliższymi towarzyszami. Dla chrześcijan jest to pamiątka ofiary, jaką Chrystus złożył za swój lud.

526. Sakrament Eucharystii. Słowa: „Bierzcie i jedzcie z tego wszyscy, to jest Ciało moje” oraz „To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów” (Mt 26,26.28), powtarza się w Kościele aż do dziś przy sprawowaniu sakramentu Eucharystii, który Pan Jezus ustanowił w czasie Ostatniej Wieczerzy. Eucharystia (słowo to znaczy „dziękczynienie”) należy do najważniejszych sakramentów Kościoła.

527. Po spożyciu Wieczerzy, Jezus spędził ostatnią noc przed uwięzieniem w Ogrodzie Gethsemani, na zboczu Góry Oliwnej. Nazwa ogrodu oznacza „prasę do wyciskania oliwek”. Za czasów Jezusa Góra Oliwna była bujnie porośnięta drzewami oliwnymi, a mieszkańcy Jerozolimy często przychodzili tam, aby schronić się przed upałem.

528. Wielu Żydów zginęło w I wieku naszej ery na krzyżu tak jak Jezus. Szacunkowe obliczenia wskazują, że za różnego rodzaju przestępstwa ukarano w ten sposób około sto tysięcy Żydów w owym czasie. Tymi, którzy wykonywali tę karę nie byli jednak Żydzi, lecz Rzymianie. Była to najcięższa z rzymskich kar, stosowana względem zbiegłych niewolników bądź tych, którzy odważyli się powstać przeciw Rzymowi. W 73 roku przed Chrystusem doszło do powstania niewolników przeciw Rzymowi. Przewodził mu gladiator - niewolnik o imieniu Spartakus. W wyniku tej rebelii ukrzyżowano aż sześć tysięcy osób. Ich ciała pozostawiono bez pochówku, by uległy rozkładowi, co miało stanowić ponurą przestrożę dla innych śmiałków.

529. Żółć. Kilka razy pojawia się w Biblii wzmianka o żółci (por. np. Dz 8,23). Był to sok jakiejś trującej czy też gorzkiej rośliny, nie wiadomo jednak dokładnie jakiej. Bardzo możliwe, że była to cykuta - ta sama, którą otruto Sokratesa i której używano w medycynie jako środka uspokajającego. Uważano ją za zły omen i łączono z działalnością czarownic i złych duchów.

530. Ostatnie Słowa Jezusa zostały wypowiedziane na krzyżu. Jeśli zbierzemy razem różne wypowiedzi Jezusa z krzyża przytoczone w czterech Ewangeliach, otrzymamy siedem: (1) „Dziś będziesz ze Mną w raju” (do złoczyńcy ukrzyżowanego obok); (2) „Boże mój, Boże, czemuś Mnie opuścił?”; (3) „Ojcze, przebacz im, bo nie wiedzą, co czynią”; (4) „Pragnę”; (5) „Niewiasto, oto syn twój. (...) Oto matka twoja” (do Maryi i Jana); (6) „Wykonało się”; (7) „W Twoje ręce **powierzam** ducha mego”.

531. Pogrzeb Jezusa. „Nikodem (...) przyniósł około stu funtów mieszaniny mirry i aloesu. Zabrali więc ciało Jezusa i obwiązali je w płótna razem z wonnościami, stosownie do żydowskiego sposobu grzebania” (J 19,39-40). Mirra była jednym z podstawowych składników używanych przy pochówku.

532. Płótno, w które owinięto ciało Jezusa, najprawdopodobniej było wykonane z lnu - najstarszego znanego materiału. W świecie starożytnym stosowano wiele rodzajów płócien, posiadających różną wartość. Najlepszego płótna używano do wykonania szat ludzi bogatych, żagli fenickich statków, a także zasłon w świątyni. Natomiast ludzi biednych było stać jedynie na proste, zgrzebne płótno. Pismo Święte nie informuje, jakiej jakości płótna użyto do owinięcia Jezusa.

533. Śmierć Jezusa na Golgocie nie miała dla Rzymian większego znaczenia niż śmierć tysięcy innych Żydów krzyżowanych w tamtych czasach. Jednakże już wkrótce cały starożytny świat usłyszał o Jezusie. Nauczanie Jezusa rozprzestrzeniło się za sprawą Jego uczniów aż po rubież Imperium Rzymskiego.

534. Setnik rzymski. Był jednak jeden Rzymianin, który naprawdę przejął się śmiercią Chrystusa. Setnik, który widział tę śmierć, kiedy zgasło słońce i ziemia zadrżała przy Jezusowym konaniu, powiedział: „Zaprawdę ten człowiek był Synem Bożym!” (Mt 27,54).

535. Zmartwychwstanie Jezusa jest centralnym wydarzeniem dla całego chrześcijaństwa. Po śmierci na krzyżu, po tym, jak został owinięty całunem i pochowany, po tym, jak zaplombowano grób, Jezus powstał z martwych! Pokonał śmierć i dał nadzieję życia wiecznego wszystkim, którzy w Niego wierzą.

536. Po swoim Zmartwychwstaniu Jezus kilkakrotnie ukazywał się różnym swoim uczniom. Zmartwychwstanie stanowiło wypełnienie prorocत्व Starego Testamentu i zapowiedzi, jakie złożył sam Jezus. Chociaż niektórzy powątpiewali, wielu uwierzyło i osiągnęło zbawienie, zrozumiawszy, że Jezus jest prawdziwym Zbawicielem i Królem królów.

537. Jezus posłał swoich uczniów, by głosili Ewangelię wszystkim narodom. To wezwanie zgromadziło razem jego uczniów i tych, którzy za Nim podążali, dając początek Kościołowi. W czasie dwóch tysięcy swoich dziejów Kościół nieraz doświadczał prześladowań, niedoli i wyobcowania. Nigdy jednak nie przestał istnieć i nigdy nie upadnie, cokolwiek by się nie wydarzyło, ponieważ Głową Kościoła jest Chrystus. Królestwo Chrystusa nie może upaść!

18 Cuda

538. Biblijne cuda to niezwykle wydarzenia, które można przypisać jedynie działaniu Boga. Miały one miejsce zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Wiele z nich stanowi świadectwo panowania Boga nad światem przyrody, podczas gdy inne są znakiem Bożej miłości i miłosierdzia.

539. Cuda ukazują działanie Boga, który w niezwykle sposób wkracza w ziemskie sprawy. Cuda przedstawione w Nowym Testamencie mają zazwyczaj „osobisty” charakter (dotyczą konkretnej osoby), cuda starotestamentalne dotyczyły zwykle całego narodu.

CUDA STAREGO TESTAMENTU

540. Potop stanowi przykład cudu odnoszącego się do natury. Był to z pewnością rodzaj sądu nad światem, lecz był to również znak Bożej władzy i mocy. Bóg spowodował, że deszcz padał tak intensywnie i tak długo (40 dni), że wszystkie stworzenia żyjące na ziemi zostały zatopione przez gigantyczną powódź.

541. Ocalenie Noego w arce przed wodami potopu jest świadectwem Bożego miłosierdzia i Bożej opieki. Fakt, że jeden człowiek zdołał zbudować arkę i wypełnić ją zwierzętami, a także zgromadzić pożywienie dla nich wszystkich, stanowiło niesamowity wyczyn - tak niesamowity, że na pewno nie byłby możliwy bez Bożej pomocy.

542. Sara urodziła zdrowego chłopca, Izaaka, mimo że już dawno przeminęły lata jej płodności, a jej mąż Abraham skończył już 100 lat. Fakt należy uważać za cudowną interwencję Pana Boga. Tym bardziej, że, choć Sara straciła już nadzieję posiadania potomka, Bóg obiecał Abrahamowi syna, przez którego miało się wypełnić zawarte między nimi Przymierze.

543. Krzak gorejący. W rozdziale 3. Księgi Wyjścia napotykamy na pierwszy zapisany przykład wydarzenia o niewątpliwie ponad naturalnym charakterze. Przedstawiono tam Mojżesza - będącego wówczas pasterzem w ziemi Madianitów - oglądającego krzak, który płonął, lecz się nie spalał. Kiedy Mojżesz podszedł bliżej, Bóg wezwał go po imieniu i powiedział, że miejsce, na którym stoi, jest święte i że zostanie posłany, by uwolnić Izraelitów z niewoli egipskiej.

544. Laska Aarona przemienia się w węża. W rozdziale 7. Księgi Wyjścia czytamy, jak Mojżesz z Aaronem przybyli przed oblicze faraona i rzucili na ziemię drewnianą laskę, która zamieniła się w węża. Kiedy magowie działający na dworze faraona zdołali powtórzyć ten wyczyn, wąż, który wyrósł z laski Aarona, pożarł wytworzone przez nich węże. Był to jasny znak przewagi potęgi Boga nad magicznymi mocami egipskich wróżbitów.

545. Dziesięć plag egipskich. Usiłując uwolnić swój lud z niewoli, Mojżesz zapowiedział faraonowi, że **na** Egips spadnie dziesięć plag: woda przemieniająca się w krew, żaby, komary, muchy, pomór bydła, wrzody, grad, szarańcza, ciemności, a w końcu śmierć wszystkich pierworodnych (por. Wj 7-12). Choć każda z tych plag dałoby się wytłumaczyć w sposób naturalny, jednak wystąpienie ich wszystkich jednocześnie oraz fakt, że Mojżesz je przepowiedział, pozwalają uznać je za przejaw nadnaturalnego działania Boga.

546. Słup obłoku i ognia. W rozdziale 14. Księgi Wyjścia opisano ucieczkę Izraelitów z Egiptu. Ścigająca Izraelitów armia faraona nie mogła zbliżyć się do nich, gdyż „słup obłoku”, stanął między wojskami izraelskimi a wojskami egipskimi. Dla Izraelitów obłok oświecał noc, a dla Egipcjan był ciemnością, dlatego, jak mówi Biblia: „Nie zbliżyli się jedni do drugich przez całą noc” (Wj 14,21). Cóż to był za „słup obłoku”? Wyjaśnia to wcześniejszy fragment Księgi Wyjścia: „Pan szedł przed nimi w dzień jako słup obłoku (...) w nocy zaś jako słup ognia” (Wj 13,21) - był to więc sam Bóg ukryty pod postacią obłoku lub ognia.

547. Rozdzielenie się wód Morza Czerwonego. Następnym cudem podczas ucieczki z Egiptu wydarzył się, gdy wody Morza Czerwonego rozdzieliły się, umożliwiając Izraelitom przejście suchą stopą po dnie, mając mur z wód po prawej i po lewej stronie (por. Wj 14). Kiedy Egipcjanie ruszyli za nimi w pościg, morze zamknęło się nad nimi, zabijając całą armię.

548. Manna z nieba. W czasie pobytu Izraela na pustyni, Bóg w cudowny sposób dostarczał im chleba z nieba, który pojawiał się każdego ranka niczym rosa na powierzchni ziemi. W Księdze Wyjścia (16,31) napisano, że pokarm ten miał „smak placka z miodem”. Nazwa tego zsyłanego przez Boga pokarmu wzięła się z pytania: „Co to jest? , które padło, gdy Izraelici zobaczyli go po raz pierwszy. Albowiem po hebrajsku *man-hu*, czyli manna, oznacza „co-to-jest?”.

549. Woda ze skały. Kiedy Izraelici na pustyni poczuli pragnienie i zaczęli się kłócić z Mojżeszem, aby dał im wody do picia, Bóg nakazał Mojżeszowi uderzyć laską w skałę. W rozdziale 17. Księgi Wyjścia opisano, jak Mojżesz w obecności całej starszyny uderzył w skałę, z której wytrysnęła woda, a lud ugasił swe pragnienie.

550. Zakwitnięcie laski Aarona. Aby udowodnić szczególne znaczenie Aarona i jego prawo do przywództwa, Mojżesz zebrał kije wędrownych przywódców poszczególnych pokoleń i umieścił je w Namiocie Spotkania przed obliczem Boga. O poranku następnego dnia okazało się, że laska Aarona wypuściła pąki i zakwitła, a także wydała dojrzałe migdały - jak podaje Księga Liczb (17, 23). Wówczas wystawiono kij Aarona na widok całego ludu jako znak Bożego wyboru przywódcy.

551. Wąż miedziany. W rozdziale 21. Księgi Liczb jest mowa o tym, jak Bóg zesłał na Izraelitów jadowite węże, aby ukarać ich za narzekanie. Po tym, jak wielu z nich zmarło, a żywi zaczęli wołać do Boga o ratunek, Bóg nakazał Mojżeszowi wykonać miedzianego węża i umieścić go na wysokim palu. Każdy ukąszony musiał tylko obrócić się i spojrzeć na tego węża, a odzyskiwał zdrowie. Natomiast w Ewangelii według św. Jana Pan Jezus mówi: „Jak Mojżesz wywyższył węża na pustyni, tak potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego, aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne” (J 3,14-15).

552. Mury Jerycha. Większość cudów starotestamentalnych wiąże się z życiem Mojżesza, Eliasza, Elizeusza i Daniela, jednak są także inne. Jedno z takich nadnaturalnych wydarzeń zostało opisane w Księdze Jozuego, w rozdziałach 5. i 6. Zamiast zaatakować Jerycho, wojsko izraelskie postępowało za Bożym nakazem i maszerowało dookoła miasta, dmąc w trąby. Po tygodniu powtarzania tej procedury Izraelici wzniesli gromki okrzyk, a mury Jerycha po prostu „padły im do stóp”. Współczesne wykopaliska archeologiczne wykazały, że mury Jerycha faktycznie wywróciły się na zewnątrz - co jest bardzo dziwne, ponieważ zazwyczaj mury załamywały się do wewnątrz pod naporem atakujących.

553. Runo Gedeona. Jeszcze inny cud opisano w rozdziale 6. Księgi Sędziów. Gedeon, wybrany przez Boga na przywódcę wojsk izraelskich, prosił o znak, który wykazałby, że Bóg

naprawdę stoi po jego stronie. Położył na ziemi owcze runo i zostawił je na noc, prosząc Boga, by o świcie było ono mokre, podczas gdy ziemia dookoła będzie sucha. Bóg uczynił zgodnie z prośbą Gedeona. Kolejnej nocy Gedeon ponownie położył runo na ziemi i poprosił, by pozostało ono suche, nawet jeśli ziemia dookoła będzie mokra. Bóg ponownie go wysłuchał.

554. Karmiony przez kruki. Zapowiedziawszy suszę, prorok Eliasz ukrył się w wąwozie potoku Kerit. Pierwsza Księga Królewska w rozdziale 17. podaje, że Bóg przysyłał każdego dnia kruki, które dostarczały prorokowi chleba i mięsa, podtrzymując go przy życiu w tym ciężkim czasie.

555. Rozmnożenie mąki i oliwy. Eliasz udał się w czasie suszy do pewnej wdowy mieszkającej w Sarepcie Sydońskiej i poprosił, by upiekła dla niego placek, lecz kobieta odpowiedziała, że wraz z synem są bliscy śmierci głodowej. Eliasz powiedział jej, by mimo wszystko upiekła mu placek, a kiedy to uczyni, jej dzban z oliwą i naczynie z mąką nigdy się nie opróżnią. Biblia opisuje (IKrl 17, 15-16), że potem naczynia te w cudowny sposób napełniały się codziennie na nowo.

556. Wskreszenie syna wdowy. Kiedy umarł syn wdowy z Sarepty, Eliasz wziął go w ramiona i zaniósł do pokoju na górze, a następnie prosił Boga: „O, Panie, Boże mój! Błagam Cię, niech dusza tego dziecka wróci do niego!” (IKrl 17, 21). Bóg przywrócił chłopca do życia. Była to zapowiedź cudu, jakiego kilka wieków później miał dokonać Jezus Chrystus, wskrzeszając Łazarza (por. J 11).

557. Ogień na Górze Karmel. Jedna z najbarwniejszych historii Starego Testamentu została przedstawiona w rozdziale 18. Pierwszej Księgi Królewskiej. Był to pojedynek Eliasza z 450 prorokami Baala. Umieściwszy byka na ołtarzu ofiarnym na szczycie Góry Karmel, Eliasz wezwał proroków Baala, by sprowadzili z nieba ogień, który pochłonięby tę ofiarę. Gdy im się to nie powiodło, szydził, sugerując, że być może ich bóg zasnął albo udał się na wycieczkę. Następnie Eliasz nakazał oblać byka i ołtarz czterema dzbanami wody, wystąpił na przód i odmówił krótką modlitwę: „O Panie, Boże Abrahama, Izaaka oraz Izraela! Niech dziś będzie wiadomo, że Ty jesteś Bogiem w Izraelu, a ja twoim sługą...”. Nagle spadł z nieba ogień i pochłonię ofiarę. Wówczas obserwujący to wydarzenie lud padł przed Bogiem na twarz, potem na rozkaz Eliasza schwytano fałszywych proroków, a on ich wszystkich pozabijał.

558. Rydwany ognia. W rozdziale 2. Drugiej Księgi Królewskiej napisano, że Eliasz nie umarł, lecz został zabrany do nieba na ognistym wozie ciągniętym przez ogniste rumaki. Takie same rydwany pojawiły się również później w życiu Elizeusza, kiedy usiłowały go pojmać wojska aramejskie. Choć sługa Elizeusza bał się o jego życie, Bóg otworzył mu oczy i ujrział, że są otoczeni rydwanami ognia przysłanymi przez Boga. Mało tego! Elizeusz poradził sobie z całą nieprzyjacielską armią, gdyż Pan Bóg wysłuchał jego prośby i wszystkich żołnierzy aramejskich dotknął ślepotą.

559. Oliwy w bród. Gdy pewna wdowa poprosiła Elizeusza o pomoc w spłaceniu długów, prorok polecił, aby poprosiła swoich sąsiadów, by oddali jej puste baryłki po oliwie. Zebrawszy naczynia, kobieta miała przelać do nich oliwę ze swojego dzbanuska. Łała i łała, a oliwa cudownie się rozmnażała, aż wszystkie baryłki wypełniły się po brzegi. Wówczas wdowa sprzedała tę oliwę i mogła spłacić swoich wierzycieli (2Krl 4,1-7).

560. Wskreszenie syna Szunemitki. Pewna bezdzietna kobieta udzielała Elizeuszowi gościny, przygotowała dla niego izbę i zapewniała mu posiłki. Elizeusz zapowiedział, że za rok o tej samej porze będzie miała syna. Tak też się stało, lecz chłopiec kilka lat później zmarł. Biblia opisuje (2Krl 4), jak Elizeusz udał się zobaczyć ciało chłopca, położył się na nim i przywrócił go do życia.

561. Nakarmienie tłumów. Elizeusz wziął 20 bochenków chleba jęczmiennego i nakarmił nimi 100 mężczyzn. Według Drugiej Księgi Królewskiej (4, 42-44) Bóg rozmnożył chleb tak, że każdy najadł się do syta i pozostały jeszcze resztki. Również Jezus dokonał podobnego cudu, jednakże nakarmił aż 5000 osób, jak relacjonuje Ewangelista Mateusz (Mt 14).

562. Naaman uleczony z trądu. Kiedy Naaman, dowódca syryjskiej armii, zachorował na trąd, żona poradziła mu, by udał się po pomoc do Elizeusza. Prorok nakazał Naamanowi siedmiokrotnie wykapać się w rzece Jordan. Mimo powątpiewania, Naaman wykonał polecenie proroka i cudownie ozdrowiał. w Piśmie Świętym (2Krl 5,15) zapisano jego reakcję: „Oto przekonałem się, że na całej ziemi nie ma Boga poza Izraelem!”.

563. Siekiera wypływa na powierzchnię wody. w rozdziale 6. Drugiej Księgi Królewskiej znajdujemy opowieść o tym, jak pewien człowiek ścinał drzewa pożyczoną siekierą, która wpadła do wody. Elizeusz odciął kawałek drewna, wrzucił go do wody i spowodował, że siekiera wypłynęła na wierzch.

564. Sen Nabuchodonozora (Dn 2,1-49). Król Babilonu, który zdobył Jerozolimę i zabrał w niewolę jej mieszkańców, miał dziwny sen o posagu, a żaden z mędrców z jego otoczenia nie potrafił tego snu zinterpretować. Tymczasem młody Żyd o imieniu Daniel, wyznaczony do służby na dworze Nabuchodonozora, prosił Boga, aby pozwolił mu zrozumieć królewski sen. Bóg nie tylko wyjawił przed nim sen króla, lecz również dał poznać jego znaczenie - dotyczące przyszłych losów państw.

565. Piec ognisty (Dn 3,1-97). Kiedy trzech przyjaciele Daniela: Szadrak, Meszak i Abed-Nego odmówili oddania czci posagowi boga babilońskiego, król Babilonu wtrącił ich do ognistego pieca. Był on tak przeraźliwie gorący, że nawet żołnierze prowadzący młodzieńców na śmierć, nie przeżyli. Trzej młodzieńcy natomiast zostali cudownie ocaleni. Zajrzawszy do pieca, król ujrzał tam nie tylko trzech młodzieńców, lecz także czwartego mężczyznę, który wyglądał jak „syn Boży”. Król rozpoznał w tym wydarzeniu cud i wydał dekret zakazujący komukolwiek bluźnierstwa przeciw Bogu Izraela.

566. Ręka pisząca po ścianie. w rozdziale 5. Księgi Daniela opisano, jak wyjątkowo obrzydliwy król Baltazar urządził pijatykę, w czasie której używał świętych naczyń zrabowanych ze świątyni jerozolimskiej. Niespodziewanie pojawiła się tam ręka, która napisała na ścianie słowa oznaczające: „Obliczono, zważono, podzielono”. Żaden z królewskich astrologów nie potrafił wyjaśnić znaczenia tego napisu, lecz dokonał tego Daniel, który wyjaśnił, że Bóg osądził Baltazara i uznał go za winnego, dlatego królestwo jeszcze tej nocy zostanie wydane jego wrogom. Tak też się stało.

567. Daniel w jaskini lwów (Dn 6,2-29). Kiedy król Dariusz zarządził, że każdy kto będzie modlić się do Boga, zostanie zabity, Daniel udał się do swojej izby, otworzył okiennice i głośno się modlił. Dariusz, aczkolwiek niechętnie, nakazał wrzucić Daniela do jaskini lwów. Bóg jednak sprawił, że Daniel ocalał bez jakiegokolwiek uszczerbku. Następnie wtrącono do jaskini dworzan, którzy spiskowali przeciwko Danielowi i zostali oni pożarci przez lwy.

CUDA NOWEGO TESTAMENTU

568. Narodziny z dziewicy. Pierwszym cudownym wydarzeniem, o którym mowa w Nowym Testamencie, jest naturalnie przyjście na świat Jezusa Chrystusa. Dziewica Maryja „znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego” - podaje Ewangelista Mateusz (Mt 1, 18). Z narodzinami Jezusa wiąże się jeszcze kilka innych cudownych zdarzeń, takich jak ukazanie się pasterzom aniołów (Łk 2) oraz gwiazda prowadząca mędrców do Jezusa (Mt 2).

569. Zamiana wody w wino. Pierwszy cud Jezusa odnotowany w Nowym Testamencie odnajdujemy w rozdziale 2. Ewangelii Jana, w opisie wesela w Kanie Galilejskiej. Kiedy gospodarzom zabrakło wina, Jezus polecił wypełnić wodą sześć wielkich stągwi, a woda cudownie przemieniła się w wino. Św. Jan stwierdza o Jezusie: „Objawił swoją chwałę i uwierzyli w Niego Jego uczniowie” (J 2,11).

570. Uzdrawienia. Jezus zasłynął między innymi z tego, że dokonał wielu spektakularnych uzdrowień. Ewangelista Mateusz podaje, że Jezus „obchodził całą Galileę (...), lecząc wszelkie choroby i wszelkie słabości wśród ludu. A wieść o Nim rozeszła się po całej Syrii. Przynoszono więc do Niego wszystkich cierpiących, których dręczyły rozmaite choroby i dolegliwości, opętanych, epileptyków i paralityków, a On ich uzdrawiał” (4,23-24). Wśród uzdrowionych znajdowali się trędowaci, paralitycy i cierpiący na wewnętrzne krwotoki.

571. Człowiek niewidomy od urodzenia. Jednym z najbardziej niezwykłych cudów Jezusa było z pewnością opisane w rozdziale 9. Ewangelii Jana uzdrowienie człowieka, który urodził się niewidomy. Chrystus zmieszał swoją ślinę z ziemią, tworząc błoto, natarł nim oczy niewidomego i nakazał mu, aby poszedł się obmyć w pobliskiej sadzawce. Postąpiwszy zgodnie z zaleceniem Jezusa, mężczyzna odzyskał wzrok. Przywódcy żydowscy oskarżyli go o oszustwo, zaś przesłuchiwany odpowiedział: „Jedno wiem: byłem niewidomy, a teraz widzę”.

572. Sługa rzymskiego centuriona. Większość Żydów nienawidziła rzymskich okupantów, nie było im też wolno przekraczać progu domu Rzymianina. Dlatego też, kiedy bojący się Boga rzymski centurion przybył prosić o uzdrowienie swojego sługi, powiedział, że Jezus nie musi wchodzić do jego domu, aby dokonać cudu, lecz może uzdrowić sługę na odległość. Chrystus, zachwycony wiarą tego człowieka, odparł: „U nikogo w Izraelu nie znalazłem tak wielkiej wiary (Mt 8, 10). Nim setnik zdążył powrócić do domu, jego sługa był już zdrowy.

573. Jezus ucisza burzę. W rozdziale 8. Ewangelii Mateusza opisano niesamowite wydarzenie. Jezus usnął w łodzi w czasie gwałtownej burzy. Uczniowie przerażeni, bojąc się, że zaraz utoną, obudzili Jezusa, a On po prostu zgał wicher i fale, tak że się zaraz uspokoiły.

574. Wskrzeszenia. Jezus dokonał trzech wskrzeszeń umarłych. W Ewangelii Mateusza (9,18-26) Jezus mówi żałobnikom, że córka zwierzchnika synagogi nie umarła, tylko śpi. Choć ludzie wokół podśmiewają się z niego, Jezus wskrzesza dziewczynkę z martwych. Również w Ewangelii Łukasza (7,11-17) znajdujemy relację o wskrzeszeniu zmarłego - tym razem chodzi o syna pewnej wdowy, natomiast w Ewangelii Jana (11,1-44) opisano wskrzeszenie Łazarza, którego Jezus dokonał na oczach wielu świadków.

575. Nakarmienie ogromnej rzeszy ludzi. Pewnego dnia, gdy Chrystus zakończył nauczanie, uczniowie namawiali Go, aby rozesłał ludzi, by kupili sobie coś do jedzenia. Zamiast ich posłuchać, Jezus nakazał, by sami zgromadzili pokarm dla słuchających Go i

wziąwszy pięć chlebów i dwie ryby, rozdzielił je między pięć tysięcy ludzi (por. Mt 14,13-21).

576. Chodzenie po wodzie. Gdy uczniowie odpłynęli łodzią na drugi brzeg jeziora, Jezus przyszedł do nich, krocząc po falach. Piotr chciał do Niego dołączyć i przez chwilę także i on kroczył po wodzie, po chwili jednak - jak zauważa Mateusz - odwrócił wzrok od Jezusa, spojrzął na fale, przestraszył się i zaczął tonąć. Chrystus uratował Go i doprowadził z powrotem do łodzi, a uczniowie wyznali: „Prawdziwie jesteś Synem Bożym” (Mt 14,33).

577. Rozdarcie zasłony Przybytku. W Ewangelii Mateusza wspomniano o symbolicznym i ważnym wydarzeniu, jakie miało miejsce w chwili śmierci Chrystusa na krzyżu: „A oto zasłona Przybytku rozdarła się na dwoje z góry na dół” (27,51). Choć trudno to zdarzenie nazwać cudem, chrześcijanie od początku widzieli w nim interwencję Bożą - rozdarcie się zasłony oddzielającej przestrzeń kultu od miejsca Świętego świętych, gdzie mieszkał Bóg, miało oznaczać, że człowiek nie będzie już dłużej oddzielony od Boga.

578. Zmartwychwstanie. Największym ze wszystkich cudów jest dla chrześcijan Zmartwychwstanie Chrystusa, przez które zwyciężył On śmierć i grzech. Przesłanki przemawiające za prawdą o Zmartwychwstaniu Jezusa (takie jak: pusty grób, rzymscy strażnicy, zeznania świadków, wielokrotne pojawianie się Jezusa żywego po złożeniu do grobu) są po prostu jednoznaczne.

579. Apostołowie uzdrawiają kalekę. W czasach apostoelskich także niektórzy spośród uczniów Jezusa mieli moc czynienia cudów. W rozdziale 3. Dziejów Apostoelskich opisano, jak Piotr z Janem uzdrowili żebraka kalekiego od urodzenia, a w rozdziale 5. czytamy: „Wiele znaków i cudów działo się przez ręce Apostołów wśród ludu” (5,12). Pismo Święte zawsze jednak podkreśla, że tych cudów Apostołowie dokonywali mocą Zmartwychwstałego Chrystusa.

580. Ananiasz i Safira. Kościół pierwotny zachęcał swoich członków, aby troszczyli się o siebie nawzajem. Pewne małżeństwo - Ananiasz i Safira - uknuli, że sprzedadzą swoją posiadłość i część pieniędzy zostawią dla siebie, oszukując Kościół i mówiąc, że oddali wszystko. Gdy stanęli przed przełożonymi Kościoła, Bóg ukarał oboje małżonków nagłą śmiercią (Dz 5,1-11).

581. Cuda dokonane przez św. Piotra opisuje także rozdział 9. Dziejów Apostoelskich. Były to: uzdrowienie sparaliżowanego Eneasza oraz wskrzeszenie zmarłej Tabity.

582. Cudowne uwolnienie z więzienia (Dz 12,5-17). Kiedy Piotr został aresztowany za głoszenie Ewangelii, zamknięto go w więzieniu przykutego łańcuchem do dwóch strażników. Dzieje Apostoelskie donoszą jednak w rozdziale dwunastym, że pewnej nocy zbudził Piotra ze snu anioł, łańcuchy opadły z niego, a bramy więzienia stanęły otworem. Piotr spokojnie opuścił więzienie, a żołnierze, którzy mieli go strzec, zostali później skazani.

583. Przypowieści były ulubionym przez Pana Jezusa sposobem wyrażania duchowych prawd o Królestwie Bożym. Były to przede wszystkim bardzo obrazowe porównania, takie jak: „Królestwo niebieskie podobne jest do skarbu zakopanego w roli...” albo „Kto przychodzi do Mnie, słucha słów moich i wypełnia je, podobny jest do człowieka, który buduje dom...”. Konkretnie obrazy, które przywoływał Jezus, pozwalały łatwiej zapamiętać prawdy, które chciał przekazać. Jednak dla tych, którzy nie wierzyli w Jezusa, były trudne do zrozumienia.

584. Przypowieść o siewcy, którą możemy odnaleźć w rozdziale 13. Ewangelii Mateusza, porównuje głoszenie Dobrej Nowiny do siania ziarna przez rolnika. Ziarno posiane na drodze zostaje wydziobane przez ptaki - podobnie dzieje się z człowiekiem, który słyszy, ale nie rozumie Ewangelii. Szatan wyrzywa z takiego słuchacza korzeń nauczania, tak że usłyszane słowo nie ma wpływu na jego życie. Ziarno posiane na terenie skalistym wprawdzie kiełkuje, ale nie utrzymuje się długo, bo nie może zapuścić korzeni - ta sytuacja przypomina człowieka, który najpierw przyjmuje wiarę w Ewangelię, ale z czasem oddala się od wiary w obliczu prześladowań. Niektóre zasiane rośliny wzdają się, ale zostają zagłuszone przez chwasty - obraz ten odnosi się do ludzi, których wiara zostaje podważona przez ziemskie troski. Natomiast dobre ziarno, które wzdaje się, jest jak człowiek, który słyszy Dobrą Nowinę, rozumie ją i wybiera naśladowanie Chrystusa w swoim życiu.

585. Przypowieść o chwaście także odwołuje się do obrazu rolnika siewcy. Tym razem jego nieprzyjaciel zasiewa wśród pszenicy chwasty. Gdy chwasty zaczynają wzdawać się, sługa pyta właściciela pola, czy ma je usunąć, lecz pan odpowiada: „Nie, byście zbierając chwast, nie wyrwali razem z nim i pszenicy. Pozwólcie obojgu rósć aż do żniwa” (Mt 13, 29-30). Jezus wyjaśnia później, że chwastem są synowie zła, którzy znaleźli się tu za sprawą nieprzyjaciela, czyli Szatana, a polem jest świat. Czas żniwa oznacza koniec świata, kiedy Bóg wprowadzi swoich ludzi do swego domu, a tych, którzy Go odrzucili, pošle na wieczne potępienie.

586. Przypowieść o nowym winie w starych bukłakach (Mt 9,16-17) ukazuje nowe życie, które przynosi Jezus. Tego nowego życia nie można zamykać w starych formach ani w zatwardziałyach sercach. Przekaz opowiedzianej przez Chrystusa przypowieści jest jasny - aby przyjąć nowe życie, które On daje, trzeba się narodzić na nowo, stać się nowym człowiekiem, ponieważ stare formy zostaną rozerwane i zniszczone przez nowość Jezusowej nowiny.

587. Przypowieść o sługach roztropnych i sługach nieużytecznych (Mt 24,45-51) zajmuje się tym, jak wierni słudzy (czyli wierzący) powinni postępować w czasie, gdy ich pan (Jezus) jest daleko. Roztropny sługa, który ma sprawować pieczę nad pozostałymi sługami, będzie troszczył się o nich i o to, aby wykonywali swoje zadania. Zły sługa uzna natomiast, że w czasie, gdy pan jest dłużej poza domem, można robić, co się tylko chce. Będzie pił innych pracowników i będzie się upijał. Pan jednak powróci niespodziewanie i dowie się, kto postępował mądrze, a kto nie. Zły sługa otrzyma srogą karę za to, że nie szanował dóbr swego pana, gdy ten był poza domem.

588. Przypowieść o owcach i kozłach (Mt 25,31-46) stanowi obraz tego, co się wydarzy przy powtórnej przyjeździe Chrystusa. Owce symbolizują miłosiernych, a kozły zatwardziałyach w braku miłosierdzia. Owce zostaną oddzielone od kozłów i otrzymają miejsce w niebie, a kozły zostaną wtrącone do piekła, na wieczne potępienie.

589. Przypowieść o wzroście ziarna znajduje się tylko w Ewangelii według świętego Marka (4,26-29). W przypowieści tej porównano królestwo Boże z ziarnem, wrzuconym w ziemię:

kiełkuje ono, wzrasta i wreszcie wydaje nowe ziarno. Czyni to bez pomocy czy wskazówek z zewnątrz, bo, tak jak Dobra Nowina, ma w sobie cudowną moc wzrostu i rozprzestrzeniania się.

590. Przypowieść o czujnym dozorczy (Łk 12,36-40) przypomina, że nikt z nas nie wie, kiedy dokładnie powróci Chrystus. Wierzący mają być przygotowani i z czujnością wyczekiwać, tak jak ów dozorca u drzwi, aby nie przegapić powrotu Chrystusa.

591. Przypowieść o dwóch dłużnikach (Łk 7,40-50) porównuje z sobą dłużników i grzeszników. W tej krótkiej przypowieści, przytoczonej przez Łukasza, występują dwaj dłużnicy: jeden z nich jest winny swojemu wierzycielowi pewną niewielką sumę, drugi dziesięciokrotnie więcej. Jeżeli wierzyciel daruje długi im obu, który z nich - pyta Jezus - okaże większą wdzięczność? Oczywiście jest, że bardziej wdzięczny będzie ten, któremu darowano większy dług. Ta sama prawda dotyczy grzeszników. Chrystus wybacza zarówno małe, jak i wielkie grzechy, lecz ci, którym więcej wybaczone, będą bardziej wdzięczni. Jezus opowiedział tę przypowieść po tym, jak kobieta, która była wcześniej prostytutką, namaściła jego stopy. Faryzeusze zasiadający z Jezusem przy stole byli bowiem przekonani, że Jezus nie pozwoliłby tej kobiecie się dotknąć, gdyby tylko znał jej przeszłość.

592. Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,30-37) zawiera historię człowieka, który został pobity i obrabowany przez zbójców i pozostawiony na śmierć. Podczas gdy przechodzący obok kapłan oraz sługa świątynny nie udzielili mu pomocy, zatrzymał się przy nim pogardzany przez Żydów Samarytanin, zaopiekował się nim i zgodził się pokryć wszelkie koszty jego leczenia. Historia ta ukazuje, że człowiek żyjący miłością Bożą przekracza wszelkie bariery społecznych uprzedzeń.

593. Przypowieść o drzewie figowym nieprzynoszącym owocu

(Łk 13,6-9) wskazuje, że wieczność nie będzie oczekiwać w nieskończoność, aby ludzie zechcieli się wreszcie nawrócić. W przypowieści tej właściciel winnicy nakazuje słudze wyciąć drzewo figowe, które przez trzy kolejne lata nie przynosi owocu. Właściciel, przekonany, że dał drzewu wystarczająco dużo czasu, nie chce dłużej marnować ziemi, by po raz kolejny nawozić drzewo, które nie wydaje owoców. Jednakże sługa prosi o jeszcze jeden rok i jeszcze jedną szansę dla drzewa - możliwe, że jest to sam Chrystus, który wstawia się w naszej sprawie!

594. Przypowieść o ostatnim miejscu na ucztę (Łk 14,7-11) porównuje sposób zajmowania miejsc do tego, jak chrześcijanie mają postępować w życiu. W czasie ucztę lepiej jest zasiąść na dalszym miejscu i być następnie zaproszonym przez gospodarza, by przesiąść się na lepsze, niż samemu umieścić się na zbyt wysokiej pozycji i zostać poproszonym o przeniesienie się niżej. Wątek ten pojawia się w Biblii wielokrotnie - wierzący mają być pokorni i nie szukać okazji do wynoszenia się nad innych, a sam Bóg ich wywyższy w odpowiednim czasie.

595. Przypowieść o wielkiej ucztę (Łk 14,16-24) przestrzega, że wejście do królestwa niebieskiego nie następuje automatycznie, lecz domaga się, by człowiek przyjął Boże zaproszenie. Chociaż wszyscy są zaproszeni, wielu odrzuci zaproszenie i nie wejdzie na ucztę. Jezus opowiada o łaskawym gospodarzu, który organizuje wielkie przyjęcie i wysyła liczne zaproszenia, lecz w dniu ucztę zaproszeni goście wy mawiają się i nie przybywają. Wówczas gospodarz posyła po ubogich, kalekich i potrzebujących. Nie będzie on zmuszać zaproszonych, by przybyli na jego ucztę. Przyjęcie zaproszenia jest kwestią ludzkiego wyboru.

596. Przypowieść o ziarnie gorczycy (Łk 13,18-19) porównuje królestwo niebieskie z najmniejszym znanym w owej części świata ziarenkiem. Choć ziarno gorczycy jest maleńkie, to jednak bardzo się rozrasta. Podobnie można spojrzeć na historię Kościoła - na początku składał się tylko z garstki ludzi, jednak w ciągu dziejów rozrósł się w wielką, światową wspólnotę.

597. W przypowieści o zaczynie (Łk 13,20-21) Jezus porównuje królestwo niebieskie z niewielką porcją zaczynu, który dodany do ogromnej ilości ciasta przenika je w całości. Gdy tylko doda się zaczyn, nie można już cofnąć wzrostu ciasta. Podobnie jest z Ewangelią - skoro tylko Dobra Nowina zacznie się rozprzestrzeniać po świecie, nic jej nie powstrzyma. W innym fragmencie Jezus będzie przestrzegał przed „kwasem faryzeuszy”, który również może przeniknąć ludzkie serca, tyle że jest on dla nich wręcz zabójczy (Łk 12,1-5).

598. Przypowieści o ukrytym skarbie i o perle (Mt 13,44-46) porównują uczestnictwo w królestwie Bożym ze znalezieniem przedmiotów o ogromnej wartości. Jak człowiek sprzedaje wszystko, by kupić ziemię, w której jest ukryty skarb czy drogocenna perła, tak chrześcijanie powinni wszystko podporządkować swemu zbawieniu. Przykładem dla nich jest sam Jezus, który oddał wszystko, co miał -nawet własne życie - dla odkupienia swojego ludu.

599. Przypowieść o sieci (Mt 13-47-50) pokazuje, że królestwo Boże jest jak sieć, w którą wpadają ryby wszystkich gatunków. Kiedy sieć jest już pełna, wyciąga się ją na brzeg i oddziela ryby dobre od złych. Jezus wyjaśnia, że proces rozdzielania ryb symbolizuje wydarzenia, jakie będą miały miejsce na końcu czasów, kiedy Chrystus oddzieli sprawiedliwych od niesprawiedliwych, wiernym dając niebo, a niewiernych zsyłając do piekła.

600. Przypowieść o zaginionej owcy, zawarta w rozdziale 18. Ewangelii Mateusza, jest jedną z najbardziej wzruszających historii opowiedzianych przez Jezusa. Chrystus ukazuje w niej kochającego pasterza, który troszczy się o swoje stado stu owiec. Gdy jedna z nich zaginie, zostawia dziewięćdziesiąt dziewięć i idzie szukać tej jednej zagubionej. W ten sam sposób Bóg troszczy się o każdego człowieka i nie chce, aby ktokolwiek się zagubił.

601. Przypowieść o zgubionej drachmie (Łk 15, 8-10) porównuje radość ubogiej kobiety z odnalezienia zagubionej monety, do radości, jaka ma miejsce w niebie, gdy grzesznik żałuje za swoje grzechy i nawraca się do Boga.

602. Przypowieść o niemiłosiwnym dłużniku (Mt 18,23-35) opowiada o człowieku, który był winien swojemu panu bardzo dużą sumę. Upadłszy na kolana, błagał go o darowanie długu i je otrzymał. Jednakże chwilę później sługa ten napotkał człowieka, który był z kolei winien jemu pewną drobną sumę i, mimo że tamten także błagał go o darowanie długu, wysłał go za ów dług do więzienia. Gdy dowiedział się o tym pan, bardzo się rozgniewał, kazał aresztować i ukarać swego sługę, dopóki nie spłaci całego długu. Skoro słudze darowano tak wiele, powinien był odpuścić drugiemu jego dług, który był o wiele mniejszy. Ponieważ chrześcijanom Bóg odpuścił wszystkie grzechy, powinni wykazać się wolą przebaczenia względem tych, którzy im zawinili.

603. Przypowieść o robotnikach w winnicy (Mt 19,30-20,16) opowiada o właścicielu najmującym robotników, by dla niego pracowali. Jednych rano, innych w południe, a jeszcze innych dopiero pod koniec dnia, jednakże wszystkim wypłacił taką samą pensję. Jezus posłużył się tą opowieścią, by pokazać, że Bóg jest absolutnie suwerenny w przyznawaniu nagrody. W przyszłości niektórzy prominentni ludzie zostaną poniżeni, a nic nieznaczący -

wywyższeni. W ostatecznym podsumowaniu naszego życia liczyć się będzie jedynie to, jak oceni nas Bóg.

604. Przypowieść o dwóch synach (Mt 21,28-32) mówi o tym, jak ojciec poprosił swoich synów, by poszli pracować w jego winnicy. Jeden obiecał, że pójdzie, ale nie poszedł, a drugi początkowo odmówił, ale później poszedł pracować. Sprawiedliwym okazał się ten drugi - w ten sposób Jezus wyjaśnił, dlaczego prostytutki i poborcy podatkowi wchodzą do nieba, podczas gdy faryzeusze i przywódcy religijni nie mogą go osiągnąć, ponieważ nie żałują za grzechy i nie wierzą.

605. Przypowieść o przewrotnych najemcach, przytoczona w rozdziale 21. Ewangelii Mateusza, być może wywarła największe wrażenie na słuchaczach Jezusa. Otóż pewien właściciel oddał rolnikom w dzierżawę swoją winnicę. Kiedy jednak posłał do nich służących, aby odebrali należny mu plon, rolnicy pobili posłańców. Wówczas właściciel posłał własnego syna, którego z kolei zamordowali. Jezus posłużył się tym obrazem, aby ukazać Boga, który miłuje Izraela, ale jest przezeń odrzucany. Kiedy Bóg posłał swojego syna, ukrzyżowano Go. W wyniku tego królestwo Boże zostanie odebrane Izraelowi. Przywódcy religijni Izraela, słuchając tej przypowieści, dobrze zrozumieli słowa Jezusa i dlatego wzmógł się ich gniew na Niego.

606. W przypowieści o mądrym i głupim budowniczym (Mt 7,24-27) przeciwstawiono mądrego człowieka, który wybudował dom na skale, głupiemu, który zbudował na piasku. Gdy nadeszła burza, dom zbudowany na piasku rozpadł się, a dom na skale ocalał. Innymi słowy stabilność budynku zależy od jakości jego fundamentów. Solidny fundament symbolizuje w tej opowieści Chrystusa, który przemienia całe życie człowieka, podczas gdy religia faryzeuszów opiera się na zewnętrznych pozorach sprawiedliwości. Przypowieść ta, umieszczona po opowieści o wyborze właściwego owocu do zjedzenia i drogi> po której chce się iść, wskazuje, że mądry wybór zawsze prowadzi do Boga, zaś głupi wybór od Niego oddala.

607. Przypowieść o uczcie weselnej (Mt 22,1-14) opowiada o królu, który próbował zapraszać gości na wesele swojego syna. Ponieważ większość zaproszeń została odrzucona lub zignorowana, rozgniewany król posłał swoich żołnierzy, by ukarali tych, którzy nim wzgardzili, a na wesele zaprosili zamiast nich ludzi z ulicy. Przypowieść ta odnosi się do odrzucenia Mesjasza przez Izrael i zaproszenia pogan do udziału w Królestwie Bożym. Pojawia się w niej jeszcze pewien interesujący szczegół - otóż jeden z gości zostaje wyrzucony za drzwi, gdyż nie ubrał szaty weselnej podarowanej mu przez króla. Oznacza to, że człowiek musi odpowiedzieć Bogu nie tylko zewnętrznym gestem, lecz również sercem, przyjmując to, co Bóg mu oferuje.

608. Przypowieść o dziesięciu pannach (Mt 25,1-13) przedstawia dziesięć panien oczekujących na nadejście pana młodego. Albowiem tradycja w judaizmie wymagała, aby pan młody powrócił do domu na czele procesji - w przypowieści obrazuje to pierwsze i zarazem drugie przyjście Chrystusa. Do uczty weselnej trzeba się przygotować, a pięć panien nie zabrało z sobą wystarczającej ilości oliwy do lamp. Poszły ją dokupić, lecz nim wróciły, przyjęcie już się rozpoczęło i odmówiono im wstępu. Ukazuje to, że część Izraela nie była gotowa na przyjęcie Mesjasza, mimo że powinni wiedzieć o Jego nadejściu, a także poucza wiernych chrześcijan, że powinni, trwając w łączności z Bogiem, wyczekiwać powtórnego przyjścia Chrystusa.

609. W przypowieści o talentach udający się w podróż pan powierza swoim sługom różne kwoty, które mają zainwestować podczas jego nieobecności. Po powrocie chwali tych dwóch poddanych, którzy mądrze zainwestowali pieniądze, podczas gdy trzeci - który je ukrył - zostaje zganiony, ponieważ w jego słowach i działaniu przejawia się brak zaufania panu. Przypowieść ukazuje, że lud Boży ma służyć swojemu Panu, nawet gdy wydaje się, że jest On daleko.

610. Przypowieść o lampie mówi, że nikt nie zapala lampy po to, żeby ją ukryć. Lampa ma służyć rozświetlaniu ciemności. Tak samo jest z Ewangelią, którą otrzymaliśmy nie po to, by trzymać ją w ukryciu, ale aby dzielić się nią z innymi.

611. Przypowieść o synu marnotrawnym jest jedną z najpiękniejszych opowieści biblijnych. Pewien ojciec miał dwóch synów. Młodszy z nich zarządzał swojej części dziedzictwa, wyjechał i przepuścił wszystkie pieniądze. W tym samym czasie drugi syn pozostał w domu, pracując razem z ojcem. Kiedy marnotrawny syn postanawia powrócić do domu, ojciec raduje się, podczas gdy jego brat burzy się z powodu postawy ojca. Chrystus wskazał przez tę przypowieść, że każdy jest mile widziany w rodzinie Bożej, a my powinniśmy się cieszyć, kiedy zagubiona dusza żałuje za grzechy i powraca do przyjaźni z Bogiem.

612. Przypowieść o bogatym głupcu zawarta w Łk 12 opowiada o bogaczu, który budował coraz to większe spichlerze i mówi sobie, że już niebawem nie będzie się musiał o nic troszczyć. Boża reakcja na taką postawę jest jasna: „Głupcze, jeszcze tej nocy zarządzają twojej duszy od ciebie; komu więc przypadnie to, coś przygotował?”. Życie wieczne jest ważniejsze niż gromadzenie rzeczy materialnych, a bogactwo na nic się człowiekowi nie przyda w wieczności.

613. Przypowieść o przebiegłym zarządcy jest jedną z najtrudniejszych do zrozumienia. Pewien ekonom, bojąc się utraty pracy, idzie na rękę kilku dłużnikom swojego pana, a jego pan chwali go za spryt. Przesłaniem przypowieści nie jest zachęta do nieuczciwości, lecz pochwała rozsądnego planowania - zarządca wybrał odpowiednie środki do osiągnięcia swojego celu.

614. Przypowieść o bogaczu i Łazarzu (Łk 16) opowiada, jak pewien bogaty człowiek umarł i poszedł do piekła, podczas gdy żebrak poszedł po śmierci do nieba. Pierwsze przesłanie w tej opowieści dotyczy nieprzydatności materialnego bogactwa do osiągnięcia duchowej sprawiedliwości. To jednak nie wszystko. Bogacz prosi o to, aby napomnieć swoich żyjących braci i przestrzec ich przed piekłem, jednakże jego prośba nie zostaje spełniona. Pan wskazuje w ten sposób, że ludzie będą się ciągle domagać wciąż większej ilości znaków, podczas gdy otrzymali ich już więcej niż to konieczne, aby przyjąć, że Jezus jest Mesjaszem.

615. Przypowieść o nieustępliwej wdowie odwołuje się do historii kobiety, która szukała sprawiedliwości u niesprawiedliwego sędziego. Choć wielokrotnie odmawiał wysłuchania jej sprawy, nieustępliwość wdowy w końcu go zmęczyła i wziął ją w obronę. Jezus sam wyjaśnia tę przypowieść, mówiąc: „Słuchajcie, co ten niesprawiedliwy sędzia mówi. A Bóg, czyż nie weźmie w obronę swoich wybranych, którzy dniem i nocą wołają do Niego?” (Łk 18, 6-7).

616. Przypowieść o faryzeuszu i poborcy podatkowym (celniku) jest wyjątkowo poruszająca. Przekonany o własnej sprawiedliwości faryzeusz staje przed Bogiem, aby podziękować, że nie jest taki jak poborca podatkowy. Ten drugi natomiast czuje się niegodny wnieść oczy ku Bogu i tylko błaga Boga o przebaczenie popełnionych grzechów. I to

właśnie celnik odszedł z modlitwy usprawiedliwiony. Jezus mówi, że nie wolno nam uważać się za sprawiedliwych ani też porównywać się z innymi, jeśli chcemy osiągnąć zbawienie. Powinniśmy stawać przed Bogiem w pokorze, aby wyprosić przebaczenie i dostąpić Jego łaski.

20

Początki Kościoła

617. Aż do czasów przedstawionych w Dziejach Apostolskich

Objawienie Pisma Świętego było skierowane prawie wyłącznie do narodu żydowskiego. Jednym z wielu radykalnych posunięć Jezusa, w zasadzie jednym z najradykalniejszych elementów Jego misji, było przekazanie Słowa Bożego również poganom (to jest nie-Zydom). Posyłając uczniów, by głosili Ewangelię całemu światu, Jezus nie był gołosłowny. Warta akcja Dziejów Apostolskich prowadzi z Jerozolimy do Rzymu, ukazując w ten sposób, że imię Jezusa było głoszone w „całym” ówczesnym świecie.

618. W spisach Apostołów odnajdujemy drobne różnice między księgami biblijnymi. W Ewangelii Mateusza wyliczono: Szymona, Andrzeja (brata Szymona), Jakuba i Jana (synów Zebedeusza), Filipa, Bartłomieja, Tomasza, Mateusza (poborcę podatkowego), Jakuba syna Alfeusza, Tadeusza, Szymona „Kananejczyka” i Judasza Iskariotę. Łukasz nazywa zaś Szymona „zelotą”, a w miejsce Tadeusza wymienia Judę syna Jakuba”. Wymienieni tu mężczyźni stanowili filary pierwotnego Kościoła.

619. Piotr, który zanim Jezus nadał mu nowe imię zwał się Szymonem, był pierwszym przywódcą młodego Kościoła. Przeżył on wiele u boku Jezusa, np. Jego Przemienienie lub wskreszenie córki Jaira. Niestety to także on zaparł się Pana nim kogut trzy razy zapiał, ale po śmierci i Zmartwychwstaniu Jezusa trwał w wierze i stał się tym, co oznaczało jego imię - Skalą.

620. Jakub i Jan byli braćmi, synami Zebedeusza. Obaj odegrali ważne role w początkach Kościoła. Byli oni zaufanymi uczniami Jezusa, który wziął ich z sobą, wraz z Piotrem, by byli świadkami Jego Przemienienia.

621. Apostoł Paweł. W Dziejach Apostolskich pojawia się jedna z najważniejszych postaci Nowego Testamentu - wykształcony i bardzo pobożny Żyd, trudniący się szyciem namiotów - Szaweł. Urodzony w Tarsie (na terenie obecnej Turcji) Szaweł udał się do Jerozolimy, by zostać uczniem powszechnie szanowanego rabbiego Gamaliela, który był prawnikiem legendarnego rabbiego Hillela, najwybitniejszego żydowskiego nauczyciela w I wieku. Szaweł dysponował upoważnieniem od najwyższego kapłana, by aresztować uczniów Chrystusa i z zawziętością prześladował pierwszych chrześcijan. Szaweł posługiwał się dwoma imionami (to drugie to Paweł). Doświadczył on niesamowitego przeżycia-wizji w drodze do Damaszku, w wyniku której nawrócił się i stał się gorliwym wyznawcą Chrystusa.

622. Pierwsze wspólnoty chrześcijan poza Ziemią Świętą powstały w wyniku podróży misyjnych św. Pawła. Przemieszczał się on sprawnie dzięki znakomitemu systemowi rzymskich dróg, przecinających niemal cały świat śródziemnomorski. Rzymskie drogi, wybudowane po to, by wojska cesarskie mogły się błyskawicznie przemieszczać, a także by zapewnić sprawny transport towarów, przysłużyły się również do rozprzestrzeniania się Dobrej Nowiny.

623. Paweł wypracował strategię misyjną, do której stosował się w czasie swoich licznych podróży. Dość konsekwentnie udawał się coraz dalej od Izraela. Przybywając do jakiegoś miasta po raz pierwszy, Poszukiwał najpierw synagogi albo innego miejsca, w którym mógł spotkać mieszkających w danej miejscowości Żydów (w I w. po Chrystusie Żydzi byli rozproszeni po całym ówczesnym świecie i trudno by było znaleźć miasto, w którym nie odbywałyby się regularne spotkania członków żydowskiej wspólnoty). Niektóre synagogi były skłonne do słuchania Pawła i jego nowiny, w innych rozbijał się o mur wrogości.

624. Początki Kościoła Rzymskiego. Czasem zdarzało się, że Ewangelia docierała do jakiejś miejscowości jeszcze przed przybyciem Pawła. Jednym z takich miast był Rzym - ówczesne centrum świata. Na długo przed przybyciem Pawła powstała w Rzymie znacząca chrześcijańska wspólnota. Jej założycielami byli najprawdopodobniej nieznanymi chrześcijanie z Palestyny lub Syrii, a jej początki wiąże się z działalnością św. Piotra Apostoła - pierwszego papieża Kościoła.

625. Kiedy Paweł został aresztowany w Jerozolimie, za rzekomą herezję, którą miał głosić, zażądał procesu w Rzymie, w obecności cesarza. Był bowiem obywatelem rzymskim, a prawo rzymskie dawało możliwość obywatelom Imperium odwołania się do najwyższej instancji, którą w Rzymie był cesarz.

626. Rozrost chrześcijaństwa. W początkach Kościoła działało również wielu innych chrześcijańskich misjonarzy, oprócz tych, o których działalności możemy przeczytać na kartach Nowego Testamentu. Ich misją było głoszenie Słowa aż po rubieże znanego wówczas świata, zgodnie z zaleceniem Jezusa, które wydał przed swoim Wniebowstąpieniem (por. Dz 1). Dzięki nim i ich następcom chrześcijaństwo powoli zaczęło zapuszczać korzenie w każdym niemal zakątku świata.

627. Barnaba. Jednym z pierwszych nawróconych na chrześcijaństwo, a zarazem serdecznym przyjacielem Pawła był Barnaba, Żyd pochodzący z Cypru i posługujący się językiem greckim. Naprawdę nosił imię Józef, jednakże przyjaciele nazwali go Barnabą („synem zachęty”) ze względu na jego wielki talent nauczycielski. Barnaba towarzyszył Pawłowi w jego pierwszej podróży misyjnej w Azji Mniejszej.

628. Tymoteusz należał do najbliższych współpracowników Pawła. Właśnie do tego młodego człowieka Paweł wystosował dwa listy (1Tm i 2Tm) i nazwał go swoim „prawdziwym synem w wierze”. Oprócz podróży z Pawłem, Tymoteusz prowadził również własną działalność misyjną.

629. Filip także został misjonarzem i jako pierwszy głosił Dobrą Nowinę w Samarii. Pamięta się go szczególnie dzięki zawartej w Dziejach Apostolskich relacji o tym, jak dopomógł pewnemu Etiopczykowi zrozumieć fragment Księgi Izajasza. Anioł skierował Fdipa do owego etiopskiego dworzanina, któremu objaśnił on fragment Pisma Świętego (Księgi Izajasza). Podróżny poprosił następnie o chrzest i stał się pierwszym chrześcijaninem z Etiopii.

630. Sylas towarzyszył w podróżach misyjnych Pawłowi oraz Piotrowi. Uwięziony wraz z Pawłem w Fdippi, gdy wystąpiło trzęsienie ziemi radośnie śpiewał hymny na cześć Chrystusa, a przebywający z nimi współwięźni przyjął chrześcijaństwo poruszony mocą ich wiary. Paweł nazwał Sylasa swoim „wiernym bratem”.

631. Febe to jedna z kilku wspomnianych w Nowym Testamencie kobiet prowadzących działalność misyjną. Historycy wskazują, że w początkach Kościoła przyjmowanie przez kobiety ważnych funkcji w Kościele nie było rzeczą niespotykaną - inaczej niż w żydowskich synagogach. Febe była diakonisą kościoła w Kenchrach i, jak sądzą uczeni, z polecenia Pawła podróżowała do Rzymu, najprawdopodobniej po to, aby dostarczyć tamtejszej chrześcijańskiej wspólnoty list od niego (por. Rz 16,1-2).

632. Apollos był Żydem i pochodził z Aleksandrii. Został misjonarzem, jeszcze zanim spotkał Pawła. Należał do uczniów Jana zgromadzeni w owym dniu w Jerozolimie. Niektórzy sądzą, że apostołowie są pijani, lecz było to Zesłanie Ducha Świętego, obiecanego przez Jezusa. Umocnieni Duchem Świętym uczniowie mogli wyruszyć na krańce świata i głosić Słowo Boże.

633. Kult cezara jako boga w Imperium Rzymskim był włączany do lokalnych religii. W poszczególnych prowincjach miejscowi notable stawiali się kapłanami tego kultu, co miało zapewnić ściślejsze związki prowincji z Rzymem. Cezar August wyłączył jednak z tego obowiązku Żydów. Kult ten rozwijał się jako oficjalna religia Imperium aż do czasu, gdy za panowania cesarza Konstantyna (305-337) chrześcijaństwo zaczęło zyskiwać oficjalne poparcie.

634. Chrystusowa Ewangelia była przekazywana przede wszystkim z ust do ust. Czasami po dotarciu do nowego miasta apostołowie dowiadywali się, że miasto, które dopiero co opuścili, domaga się dodatkowych nauk. Pisali zatem listy, które miały być odczytywane w trakcie zgromadzeń. Często pisali, również będąc w więzieniach.

635. Słowo *agrafa* oznacza dosłownie „nienapisane”. W pierwotnym Kościele określano w ten sposób te słowa Jezusa, których nie spisali Ewangeliści, a które zostały zapamiętane przez Jego uczniów. Przykład takich słów odnajdujemy w Dziejach Apostolskich (20,35), gdzie Paweł cytuje Jezusa: „Więcej szczęścia jest w dawaniu niż w braniu”. Cytatu tego nie umieszczono w żadnej z Ewangelii, musieli go więc zapamiętać uczniowie Jezusa i podawać swojego Nauczyciela jako autora tych słów.

636. Zesłanie Ducha Świętego. Jak głosić światu Dobrą Nowinę, jeśli nie będziemy mówić w języku ludzi, do których zostaliśmy posłani? - to pytanie z pewnością zadawali sobie Apostołowie po Zmartwychwstaniu Jezusa. Duch Święty rozwiązał ich problem, gdy pewnego dnia znajdowali się w pokoju na piętrze na modlitwie i niespodziewanie spadły na nich „języki ognia”. Następnie zaczęli mówić różnymi językami, tak że rozumieli ich ludzie z różnych narodów

637. Kościół pierwszych chrześcijan (choć nie nazywali się jeszcze wówczas „chrześcijanami”) był wspólnotą, w której dzielono się wszystkim. Wspólnota rozwijała się, podejmowała razem decyzje i posiadała wspólną własność.

638. Ustanowienie Siedmiu. W rozdziale 6. Dziejów Apostolskich opisano wyznaczenie siedmiu młodych ludzi, którzy mieli troszczyć się o potrzeby członków Kościoła, odciążając w ten sposób apostołów. Jednym z nich był znakomity mówca Szczepan. Świetnie radzący sobie w dysputach Szczepan budził gniew tych, którzy nie potrafili pokonać go w mowie. Został w końcu aresztowany i wytoczono mu proces przed Sanhedrynem.

639. Szczepan stał się również pierwszym męczennikiem w historii Kościoła. Przy jego kamienowaniu był obecny młodzieniec o imieniu Szaweł (Paweł), który później nawrócił się

pod Damaszkiem. Umierając, Szczepan widział Jezusa. Cały czas zachowywał spokój, czym jeszcze bardziej rozsierdził swoich przeciwników. Przed śmiercią Szczepan wypowiedział słowa: „Panie, nie poczytaj im tego grzechu” (Dz 7,60).

640. Kościół pierwotny nie był wspólnotą doskonałą. Pierwsi chrześcijanie byli grzesznikami tak samo jak dzisiejsi. Czytamy o tym w rozdziale 5 Dziejów Apostolskich - Ananiasz i jego żona Safira skłámali w sprawie sumy, jaką otrzymali ze sprzedaży swojej ziemi. Wcale nie musieli udawać, że ziemia była tak tania - to akurat nie miało znaczenia. Chcieli jednak zatrzymać dla siebie część dochodu i za to Bóg ich ukarał. Piotr powiedział Ananiaszowi: „Skłámaliście Duchowi Świętemu”. Chrzcziciela, dzięki któremu sam stał się świętym nauczycielem. W czasie pobytu w Koryncie otrzymał od Pryscylli i Akwilli pomoc w odpowiedzi na pytania dotyczące Jezusa.

641. Był jeszcze inny znany Ananiasz - Ananiasz z Damaszku. Paweł (Szaweł) przy nawróceniu stracił wzrok. Bóg powiedział Ananiaszowi, aby udał się do domu, w którym Paweł się zatrzymał i Ananiasz postąpił zgodnie z tym poleceniem, chociaż wiedział, że przybył on do Damaszku z zamiarem aresztowania chrześcijan. Dzięki modlitwie Ananiasza nowo nawrócony Paweł odzyskał wzrok.

642. Tabita, znana także jako Dorka (co oznacza: Gazela), mieszkanka Jary, doświadczyła cudu wkrótce po swoim przystąpieniu do Kościoła. Kiedy zachorowała i umarła, jej wierzący przyjaciele posłali po Piotra - „opokę” Kościoła. Piotr modlił się nad Tabitą, a ona odzyskała życie. W wyniku tego cudu wielu znajomych Tabity przyjęło wiarę.

643. Korneliusz był żołnierzem rzymskim stacjonującym w Cezarei. Chociaż był poganinem, dołączył do synagogi w poszukiwaniu Boga - Biblia nazywa go więc „bojącym się Boga”. Pewnego dnia ukazał mu się anioł i polecił posłać po Piotra, który przybył i nauczał o Jezusie Korneliusza i całą jego rodzinę. Dzięki temu wszyscy przyjęli chrzest i wysławiali Boga za cuda, które działy w ich życiu.

644. Eutyech (Eutyches) otrzymał imię, które oznaczało kogoś, kto ma szczęście. Eutyech może nie był szczęściarzem, tylko kimś, kogo spotkało błogosławieństwo, ale jego imię wydaje się odpowiednie do sytuacji opisanej w Dziejach Apostolskich, której jest bohaterem. Kiedy bowiem Paweł w czasie zgromadzenia przedłużał swoje kazanie, Eutyech przysnął i wypadł z trzeciego piętra przez okno. Znalaziono go leżącego bez ruchu i uznano za zmarłego, Paweł jednak wzięwszy Eutycha w ramiona, uzdrowił go.

645. Lidia, wspomniana w Dziejach Apostolskich, zajmowała się sprzedażą purpury. Była poganą, ale szukała Boga i uczęszczała do żydowskiego domu modlitw. Dzięki nauczaniu Pawła uwierzyła w Jezusa. Cała jej rodzina, a nawet pracownicy, przyjęli chrzest, a Paweł wraz z towarzyszami zatrzymali się w jej domu.

646. Stefanas i jego domownicy byli pierwszymi nawróconymi przez Pawła mieszkańcami Achai. Gdy Kościół w tym regionie zaczął się rozrastać, Stefanas włączył się aktywnie w posługę na rzecz nowo nawróconych chrześcijan. Paweł bardzo cenił Stefana i jego rodzinę i cieszył się ze wspólnej z nim wyprawy do Efezu.

647. Akwila i Pryscylla byli małżeństwem i wykonywali ten sam zawód co Paweł - zajmowali się wyrobem namiotów. Nawrócili się, słuchając, jak Paweł nauczał. Oboje stali się jego serdecznymi przyjaciółmi i wspierali go do samego końca, nawet ryzykując życiem. Znano ich i kochano w wielu wspólnotach położonych w Grecji i Azji Mniejszej.

648. Dzieje Apostolskie kończą się w momencie, gdy Paweł zostaje uwięziony i podlega dość łagodnej formie aresztu domowego w stolicy cesarstwa. Dalej naucza on Ewangelii i pisze listy do Kościołów, które ustanowił. Dzieje nie wspominają, jak potoczyła się sprawa apelacji Pawła, ani jak zakończył życie. Nie mówią również nic na temat śmierci Piotra. Jednakże tradycja podaje, że obaj Apostołowie zginęli śmiercią męczeńską za panowania Nerona.

CZĘŚĆ III

CZASY BIBLIJNE I INNE CIEKAWOSTKI

21

Krainy biblijne

649. Ziemia Święta - kraina, w której działy się rzeczy tak wielkiej wagi, jest mniejsza od Belgii. Szybujący orzeł zdołałby obejrzeć ją w całości w ciągu jednego pogodnego dnia. Odległość między Dan a Berszebą (czyli skrajnymi miejscowościami na północy i południu) wynosi mniej więcej 250 km, czyli tyle co z Łodzi do Krakowa. Natomiast najdalsze punkty na wschodzie i zachodzie znajdują się jeszcze bliżej siebie. W najszerszym miejscu między Morzem Śródziemnym a Pustynią Arabską można zmierzyć około 160 km.

650. Kraina, w której narodziła się nasza cywilizacja, na mapie świata wydaje się więc całkiem niepozorna. Jednakże żadne inne miejsce na ziemi, metr kwadratowy po metrze, nie odegrało porównywalnej roli w historii ludzkości.

651. Krainy, które opisuje Biblia przestały stanowić centrum starożytnego świata w ciągu pięciu wieków między zburzeniem świątyni jerozolimskiej a przyjściem na świat Jezusa. Wyrosły w tym czasie nowe imperia - tym razem na terenie Europy. Tereny, na których rozgrywały się historie opisane w Piśmie Świętym, zostały opanowane najpierw przez Greków, a następnie przez Rzymian.

652. Większość rzek w krainach biblijnych wysycha w miesiącach letnich, nie dotyczy to jednak Nilu, którego dopływy są zasilane przez obfite deszcze i topniejące śniegi. Późnym latem spływają Nilem ogromne ilości wody, która występuje z brzegów i użyźnia ziemię na zalanych terenach.

653. Lokalizacja Ziemi Świętej na przecięciu się trzech kontynentów czyni ją miejscem spotkania roślin i zwierząt najróżniejszych gatunków. Weźmy na przykład ptaki - niemal każdy gatunek zamieszkujący północną Afrykę, południową Europę czy zachodnią Azję występował kiedyś w Ziemi Świętej. Zwierzęta tej krainy wywodzą się z miejsc tak odległych, jak: środkowa Azja (koń), Afryka równikowa (krokodyl) albo Europa zachodnia (bocian).

654. Nadzwyczajna roślinność. Tereny pustynne, góry, lasy, obszary trawiaste, jeziora i wybrzeże dostarczają niemal pełnego spektrum środowisk dla rozwoju roślin. W Ziemi Świętej rośnie około 2250 gatunków drzew, krzewów oraz roślin jednorocznych i wieloletnich, podczas gdy znacznie większy Egipt ma ich tylko 1500.

655. Krajobraz Ziemi Świętej obfituje w niezwykle kontrast Góra Hermon przekracza 2800 m n.p.m., a na jej szczycie panuje klimat arktyczny. Natomiast mniej niż 200 km od niej znajduje się Morze Martwe ze swoim tropikalnym klimatem. Jednym spojrzeniem można objąć pokryte śniegiem szczyty gór i spalone słońcem plaże Nieopodał pół uprawnych mieszczą się pustynie, które z trudem da się wykorzystać jako pastwiska.

656. Droga z Jerozolimy do Jerycha na długości zaledwie 25 km opada o ponad 900 m. Kiedy w sadach naokoło Jerycha rosną owoce, w Jerozolimie może w tym samym czasie padać śnieg. Wielość gatunków roślin i zwierząt, różnorodność krajobrazu i zmienność klimatu - wszystkie te czynniki stanowiły dla autorów biblijnych źródło symboli, za pomocą których mogli opowiadać o rzeczywistości duchowej.

657. Dolina Jordanu należy do tzw. Wielkiego Rowu tektonicznego ciągnącego się od Turcji w głąb Afryki na długości niemal 6500 km. Wielki Rów jest najgłębszą rozpadliną na całej Ziemi. W odróżnieniu od amerykańskiego Wielkiego Kanionu, który powstał w wyniku erozji, Wielki Rów powstał przez falowania i pęknięcia skorupy ziemskiej, w wyniku którego ogromne bloki ziemi obniżały się, pozostawiając głębokie doliny, które zaczęła wypełniać woda. Na obszarze Ziemi Świętej uformowały się w ten sposób: Dolina Jordanu, Jezioro Hule (dziś osuszone), Jezioro Galilejskie i Morze Czarne.

658. Rzeka Jordan jest jedną z najbardziej wartkich rzek na świecie. Meandrując przez ponad 300 km obniża się z poziomu około 600 m n.p.m. do prawie 400 m p.p.m. przy ujściu do Morza Martwego.

659. Wybrzeże Morza Martwego jest najniższym obszarem lądu na całej Ziemi. Jest ono również najbardziej słonym zbiornikiem wodnym na świecie - siedmiokrotnie bardziej słonym niż oceany! Takie zasolenie powoduje, że chyba żaden człowiek nie zdołałby w nim utonąć. W czasie oblężenia Jerozolimy w 70 roku po Chrystusie jeden z rzymskich dowódców skazał kilku więźniów na śmierć; wyrok ten miał zostać wykonany przez utopienie w Morzu Martwym. Skazańcy zostali tam wrzuceni z pagórka, jednakże żaden z nich nie utonął. Kilkakrotnie wyciągano ich i z powrotem wpychano do wody, lecz za każdym razem byli wypierani na powierzchnię. Rzymski dowódca, który nie rozumiał przyczyn tego zjawiska, uznał je za cud i uwolnił skazańców.

660. Starożytni Hebrajczycy korzystali z niewyczerpanych zasobów soli. Kopali bowiem nad brzegiem Morza Martwego doły, zwane potocznie „garnkami soli”, do których wlewali słoną wodę morską. Zgromadzona w rowach woda parowała na słońcu, pozostawiając na ich brzegach obfite zapasy soli mineralnych.

661. Sól była najważniejszym towarem starożytnej gospodarki. Hebrajczycy używali ją do najróżniejszych celów: do dodawania smaku potrawom, konserwowania ryb, przyprawiania mięsa, marynowania oliwek i różnych warzyw. Przed owinięciem w pieluszki smarowano nią niemowlęta, co miało zapewnić im dobre zdrowie. Wierzono również, że sól jest antidotum przeciwko próchnieniu zębów. Ponadto stanowiła ona składnik świętego oleju do namaszczenia oraz ofiar rytualnych jako symbol wiecznego Przymierza Boga z Izraelem (por. Lb 18,19).

662. „Dwa worki skał”. Suchy krajobraz z nagimi wzgórzami i pozbawionymi wody równinami oraz niemal wszędzie wystające spod gleby skaliste kości ziemi - to krajobraz dzisiejszej Ziemi Świętej. Starożytna hebrajska legenda głosi, że stwarzając świat, Bóg dysponował dwoma workami skał. Zawartość jednego z nich rozsypał po całym świecie, a cały drugi worek został rozsypany nad niewielką Ziemią Świętą.

663. Powierzchnia ziemi wyglądała w czasach biblijnych zupełnie inaczej niż dziś.

Pierwszym krokiem prowadzącym do zmian było wycięcie lasów dla celów rolnictwa. To właśnie doradził Jozue pokoleniom Efraima i Manasses, gdy skarżyły się na brak ziemi uprawnej na przyznanych im terenach: „Otrzymałście kraj górzysty i zalesiony: powinniście go wykarczować i jego granice zająć” (por. Joz 17,18).

664. Góra Synaj - ma wysokość 2285 m n.p.m. Znajduje się w pobliżu Góry Świętej Katarzyny, najwyższej na półwyspie Synaj (2637 m n.p.m.). Otoczona jest ze wszystkich stron szczytami, jednakże odstaje od reszty otoczenia tak wyraźnie, że Izraelici musieli ją uznać za miejsce odpowiednie do zamieszkiwania przez Boga.

665. Mari - starożytne miasto datowane na około XVIII wiek przed Chrystusem leżące na terenach dzisiejszej Syrii - zostało odkopane w latach trzydziestych XX wieku przez ekipę francuskich archeologów po kierownictwem André Parrota. Odnaleziono w nim ziggurat i dwadzieścia tysięcy zapisanych glinianych tabliczek. Wśród zapisów na tabliczkach odnaleziono protokoły policyjne, w których wielokrotnie pojawia się wątek zagrożenia ze strony semickich nomadów, żyjących na granicy królestwa, którzy zwykli najeżdzać okoliczne miejscowości.

666. Haran, mimo że był niewielką osadą, należał do najważniejszych miejscowości Bliskiego Wschodu. Znajdował się na szlaku handlowym do Ur, z którego 4 tysiące lat temu Abraham wraz z żoną Sarą i całym dobytkiem, stadami i trzodą wyruszył w historyczną drogę do Ziemi Obiecanej. Jego droga prowadziła po znanych sprzed upadku Ur (ok. 1740 r. przed Chr.) szlakach handlowych i migracyjnych. Miasto Haran przetrwało do dziś - leży na terenie południowej Turcji, 32 km na południowy wschód od Edessy.

667. Miasto Korynt był o w czasach Pawła jednym z najważniejszych miast Cesarstwa Rzymskiego. Będąc pomostem handlowym między Wschodem i Zachodem, przyciągało licznych kupców i innych gości z całego basenu Morza Śródziemnego.

668. Flota króla Salomona transportowała metal i inne towary z Esjon-Geber w Zatoce Akaba do miejsca znanego jako „Ofir”. Lokalizacja Ofiru stanowiła przedmiot zaciętych dyskusji uczonych. Przez niektórych był on uznawany za miejsce legendarne aż do czasu odkrycia w starożytnym porcie w Jafie w Izraelu na jednym z fenickich magazynów napisu „złoto Ofiru”.

669. Ofir leżał najprawdopodobniej na terenie Indii lub Cejlonu. Rejs statkiem tam i z powrotem z Izraela do Ofiru zajmował najpewniej 3 lata, gdyż Biblia podaje, że statki króla Salomona co 3 lata przywoziły z Ofiru „złoto i srebro, kość słoniową oraz małpy i pawie” (1 Kri 10,22).

670 Miasta starożytnego Bliskiego Wschodu były zazwyczaj otoczone murami, a ich bramy zamykano na noc, by zabezpieczyć się przed ewentualnym najeźdźcą. Na wypadek gdyby któryś z mieszkańców miasta nie zdołał powrócić przed zapadnięciem zmroku, pozostawiano w bramie niewielki otwór, nazywany „uchem igielnym”. Był on na tyle niski i wąski, aby nie mógł przejść wielbłąd z załadunkiem - dopiero po rozładowaniu towarów i pozostawieniu ich przed murami zwierzę z opuszczoną nisko głową mogło precyzyjnie się przez otwór.

671. „Wielbłąd atakuje ucho igielne”. Przypowieść Jezusa zapisana w rozdziale 19. Ewangelii Mateusza opiera się właśnie na obrazie wielbłąda przechodzącego przez „ucho

igielne". Jezus mówi: „Łatwiej jest wielbłądowi przejść przez ucho igielne, niż bogatemu wejść do królestwa Bożego". Słowa te musiały zszokować Jezusowych słuchaczy u Żydów panowało bowiem przekonanie, że bogactwo stanowi znak błogosławieństwa Bożego. W ostatnich latach niektórzy badacze usiłowali wykazać, że „ucho igielne" to jedynie nazwa jednej z jerozolimskich bram. W ten sposób traci się jednak sedno wypowiedzi Chrystusa: człowiek troszczący się o materialne bogactwa jest zazwyczaj mniej zainteresowany dobrami duchowymi. Człowiek bogaty może wejść do nieba, najpierw musi jednak pozostawić swój dobytek i w pokorze pochylić głowę niczym wielbłąd przeciskający się przez ucho igielne.

672. Cywilizacja egipska była „starożytną" już w czasie, kiedy przybył tam Józef (ok. 3650 lat temu). Pierwsza egipska piramida (Piramida Dżesera) o wysokości prawie 63 m powstała około 5000 lat temu i jest piramidą schodkową, składającą się z serii stopni czy tarasów - co czyni ją podobną do babilońskich zigguratów.

673. Wielka Piramida Cheopsa w Gizie, wybudowana kilkaset lat po piramidzie Dżesera była aż do XIX wieku po Chrystusie najwyższą budowlą na świecie. Mierzy ona obecnie 137 m, a na jej podstawę składa się aż 756 bloków kamiennych ważących ok. 2,5 tony każdy. Do jej budowy używano jedynie dźwigni i rolek, ponieważ Egipcjanie nie posługiwali się jeszcze w tamtym czasie kołem.

674. W ciągu tysiąca lat przed przybyciem Józefa do Egiptu wybudowano **ponad trzydzieści potężnych piramid**. W każdej z nich znajdował się grobowiec faraona, umieszczony głęboko pod stosem kamieni. W Biblii nie odnajdziemy jednak ani jednej wzmianki o którejkolwiek z piramid. Mimo że te wielkie budowle były niewątpliwie przedmiotem zainteresowania świata starożytnego, autorzy biblijni nie dostrzegli w nich nic, co czyniłoby je wartymi odnotowania.

22 Święta

675. Kalendarz żydowski zawiera - podobnie jak większość współczesnych kalendarzy - 12 miesięcy. Jednakże rok kalendarzowy zaczyna się według niego w miesiącu tiszri (który przypada na nasz wrzesień/październik). Pozostałe miesiące noszą nazwy: cheszwan, kislew, tewet, szwat, adar alef, nisan, ijar, siwan, tammuz, aw i elul. Co kilka lat dochodzi jeszcze miesiąc adar bet, dodawany w roku przestępnym.

676. Pierwszym dniem roku żydowskiego jest Rosz Haszana.

Szczegóły obchodów żydowskiego Nowego Roku zostały szczegółowo opisane w Lb 29,1 oraz Kpł 23,14. Święto to przypada zazwyczaj w połowie września.

677. Jom Kippur to Dzień Pojednania. Przypada on 10 dnia miesiąca tiszri (Kpł 16,29; 23,27), czyli według naszego kalendarza pod koniec września.

678. Sukkot, czyli Święto Namiotów, trwa tydzień między 15 a 22 dniem tiszri. Kończy się ono uroczystym, radosnym zgromadzeniem (Lb 23,34-36).

679. Uroczystość Simchat Tora („Radość Tory") celebrowana 22 dnia tiszri (Lb 23,36) przypada według naszego kalendarza na październik.

680. Święto Chanuka obchodzi się przez osiem kolejnych dni poczynając od 25 dnia miesiąca kislew (por. J 10,22).

681. Purim wypada 14 i 15 dnia miesiąca Adar (luty-marzec). Zwycięstwo Estery (Est 9,18-22) stanowi treść święta Purim - bardzo radosnego dnia upamiętniającego ocalenie Żydów przed nienawiścią Hamana' za panowania perskiego. Święto, które zaczęto obchodzić jeszcze na wygnaniu, od początku upamiętniało nieustanną opiekę Boga nad Jego ludem. Przy odczytywaniu w czasie Purim Księgi Estery za każdym razem, kiedy pada imię Hamana słuchający zagłuszają je okrzykami oznaczającymi „Niechaj zginie jego imię!", natomiast imiona jego synów odczytuje się na jednym oddechu dla zaznaczenia, że wszyscy zostali powieszani w tym samym czasie.

682. Do gorzkich ziół używanych w czasie święta Paschy, o których wspomina się w Lb 9,11, mogły należeć cykorja, dzika sałata i kilka innych roślin, których liście dodaje się do sałatek, jednak najprawdopodobniej były to liście mniszka lekarskiego, czyli mleczu. Choć mlecze porastają obecnie łąki w wielu miejscach świata, wywodzą się one z terenów otaczających Morze Śródziemne.

683. Pesach, czyli Pascha, rozpoczyna się po zapadnięciu zmroku 14 nisan, czyli faktycznie 15 dnia miesiąca nisan, który przypada w marcu lub kwietniu. Szczegóły obchodów święta i tego, czego pamiętkę ono stanowi, odnajdujemy w Wj 12 i Kpł 23.

684. Święto Przaśników (czyli niekwaszonego chleba) przypada w dniach od 15 do 21 nisan. Stanowi ono pamiętkę przebywania Izraela na pustyni po ucieczce z Egiptu i pokarmu, który wówczas spożywali - przaśnego chleba (Kpł 23,6).

685. Święto Pierwocin wiąże się z pierwocinami zbiorów (Kpł 23,10) i przypada 17 dnia nisan (marzec-kwiecień), czyli 2 dni po święcie Paschy.

686. Szawuot, czyli Pięćdziesiątnica, przypada 6 dnia miesiąca siwan. Zwiąże się ją również Świętem Tygodni (Kpł 23,15). Upamiętnia ono nadanie Tory Mojżeszowi na górze Synaj. Podczas święta synagogi są przystrojone na zielono.

23

Życie rodzinne

MAŻ I ŻONA

687. Na Wschodzie na czele każdej grupy podróżnych, każdego plemienia, każdej wspólnoty i każdej rodziny musiał stać „ojciec". W Biblii czytamy np., że Jabal był ojcem „mieszkających pod namiotami i pasterzy", a Jubal ojcem „grających na cytrze i flecie" (por. Rdz 4,20-21). Ludzie Wschodu nie uznawali żadnej grupy, w której brakowałoby „ojca".

688. W systemie patriarchalnym ojciec sprawuje dowództwo nad całą rodziną. Jego władza rozciąga się na żonę, dzieci, dzieci jego dzieci, służących i wszystkich domowników. Aż do dziś wielu arabskich beduinów nie uznaje żadnej władzy poza patriarchatem. W ten sam sposób funkcjonowali Abraham, Izaak i Jakub, mieszkając w namiotach na terenie Ziemi Obiecanej.

689. Szacunek dzieci względem rodziców, a szczególnie względem ojca, to powszechnie przestrzegany w krajach biblijnych nakaz. Rzeczą normalną dla dziecka jest całowanie ojca w rękę na przywitaniu o poranku, a następnie pokorne oczekiwanie na jego polecenia lub zgodę na odejście. Często po zachowaniu tego obyczaju ojciec bierze dziecko na kolana.

690. Kobiety w systemie patriarchalnym nigdy nie jadły razem z mężczyznami, a mąż i jego bracia byli zawsze obsługiwani jako pierwsi. Chodząc, kobiety musiały trzymać się na dystans powodowany szacunkiem. Kobiety nie mogły swobodnie opuszczać domu i były zazdrośnie strzeżone; wychodząc, musiały odziewać się „od stóp do głów”.

691. Kobiety hebrajskie w starożytności nie cieszyły się pełnią praw, miały jednak pewną władzę w zakresie własnej roli i zachowywały pewne wpływy w rodzinie. Miały ogromny wpływ na swoich mężów, którzy zazwyczaj otaczali je wielkim szacunkiem. Sara była przez Abrahama traktowana niczym królowa i podejmowała wiele decyzji w sprawie domostwa.

692. Wartość dzielnej niewiasty. Wyrażone w Księdze Przysłów uznanie dla dzielnej żony i matki wskazuje na ogromne znaczenie tej postaci: „Serce małżonka jej ufa, na zyskach mu nie zbywa” (31, 11); „Otwiera usta z mądrością, na języku jej miłe nauki” (31,26); „Powstają synowie, by szczęście jej uznać, i mąż, ażeby ją sławić” (31,28).

693. Megido i Hazor. Kilka opisanych w Starym Testamencie miast, na przykład Megido i Hazor, zostało zbudowanych nad podziemnymi źródłami. W Hazor kobieta udająca się po wodę musiała najpierw udać się do głębokiego szybu, następnie zejść około 90 metrów w dół po pięciopiętrowych schodach do tunelu, którym docierała do poziomu wody i tam wreszcie napełniała swój wielki dzban. Potrzeba było nie lada siły, by wspiąć się z powrotem z ciężkim dzbanem z wodą.

694. Terkot żaren to jeden z pierwszych dźwięków, jaki można było usłyszeć o poranku w izraelskiej wiosce. Ludziom mieszkającym w Ziemi Świętej kojarzył się on nieodłącznie z domem, wygodą i dostatkiem. Mielenie ziarna należało do obowiązków kobiet, które brał się za nie wcześniej o świcie, gdyż często zajęcie to pochłaniało pół dnia. Przepowiadając sąd nad Izraelem za jego grzechy, Jeremiasz zapowiedział, że pośród Izraelitów „ustanie (...) głos wesela, głos radości, głos oblubieńca i głos oblubienicy, *terkot żaren* i światło lampy” (Jr 25,10).

695. Szycie dla rodziny ubrań z wełny własnych stad, a także pranie, należały również do zajęć izraelskich kobiet. Kobiety żydowskie prały w pobliskich strumieniach, sadzawkach i korytach wodnych. Podobnie jak kobiety arabskie, zanurzały ubrania wielokrotnie w wodzie, a następnie kładły je na płaskich kamieniach i tłukły pałkami. Nosiły wodę w bukłakach, miały też naczynia do płukania.

696. Chodzenie po wodę. Kolejnym obowiązkiem kobiet było przynoszenie wody ze studni lub źródła. W wielu miejscach na Wschodzie praktyka ta obowiązuje do dziś, tak jak w czasach Księgi Rodzaju: „W porze wieczornej, wtedy właśnie, kiedy kobiety wychodziły czerpać wodę” (24,11). Kobiety syryjskie zazwyczaj noszą dzbany z wodą na ramionach, czasem zaś na biodrach. Kobiety arabskie w Palestynie noszą je zwykle na głowie. Rebeka zaś trzymała dzban na ramieniu (Rdz 24,15). Chodzenie po wodę było dla kobiet izraelskich także okazją do utrzymywania kontaktów towarzyskich.

697. „Mężczyzna niosący dzban wody...”. Ponieważ noszenie wody było zwyczajowo czynnością kobiet, to polecenie, jakie Jezus wydał uczniom: „Idźcie do miasta, a spotka was człowiek niosący dzban wody. Idźcie za nim” (Mk 14,13), pozwalało bez trudu rozpoznać właściwą osobę.

698 . Wykonane z twardej skóry przenośne wiadro z liną stanowiło obok dzbana podstawowe wyposażenie, z jakim udawano się do studni. Wiadro służyło jako czerpak - spuszczało się je do studni tak, aby sięgnęło poziomu wody. Samarytanka, którą Jezus spotkał przy studni Jakuba, miała z sobą te rzeczy, lecz nie miał ich Jezus. Właśnie dlatego powiedziała Mu: „Panie, nie masz czerpaka, a studnia jest głęboka” (J 4,11).

RODZENIE DZIECI

699. Prawo *lewiratu*. Izraelici uważali posiadanie przez mężczyznę dziedzica za sprawę ogromnej wagi. Aby zachować własność daną im przez Boga, musieli przekazywać ją z pokolenia na pokolenie (Wj 15,17-18). Jeśli mąż jakiejś kobiety umarł bez potomka, stosowano zasadę *lewiratu* (wziętą z Prawa Mojżeszowego). Zgodnie z prawem wdowę tę powinien poślubić brat jej zmarłego męża, a dzieci z tego nowego małżeństwa były dziedzicami zmarłego brata. Gdyby mężczyzna odmówił poślubienia swojej owdowiałej bratowej, spotykało go publiczne upokorzenie (Pwt 25,7-10).

700. Wiele małżeństw w Izraelu nie mogło mieć dzieci. W dzisiejszych czasach wiemy, że problem z poczęciem dziecka może leżeć zarówno po stronie niepłodności kobiety, jak i mężczyzny, w czasach biblijnych obarczano za to odpowiedzialnością jedynie kobietę. Bezpłodność była czymś więcej niż tylko fizycznym czy społecznym problemem. Wiązano z nią głębokie znaczenie religijne. Mojżesz obiecał, że jeśli lud będzie posłuszny Bogu, otrzyma następujące błogosławieństwo: „Pomiędzy ludźmi i pomiędzy trzodami twymi nie będzie niepłodnego ani niepłodnej” (Pwt 7,14). Wierzono więc, że bezpłodność stanowi efekt nieposłuszeństwa Bogu.

701. Modlitwy o płodność. Para małżeńska, która nie mogła mieć dzieci, poświęcała wiele czasu, próbując sobie przypomnieć jakiś niewyznany grzech z przeszłości, a bezpłodność stawała się jednym z najważniejszych tematów zanoszonych do Boga modłów. Izaak błagał Pana, aby jego żona mogła urodzić dziecko (Rdz 25,21). Anna płakała przed Panem i ślubowała, że jeśli Bóg da jej syna, odda go na służbę Pańską (1 Sm 1,11).

702. Figurki płodności. Współczesne wykopaliska na terenie Izraela przyniosły odkrycie licznych glinianych figurek płodności. Miały one pomóc kobietom zajść w ciążę dzięki „magii sympatycznej”. Wszystkie te figurki przedstawiały kobiety ciężarne. Posiadając taką figurkę i trzymając ją przy sobie, bezpłodna kobieta liczyła, że upodobni się do kobiety ciężarnej z figurki. Kobiety nosiły również amulety mające im zapewnić płodność.

703. Adopcja była w starożytności powszechną praktyką. Rozwiązywała ona wiele problemów. Adoptowany syn miał zaopiekować się rodzicami na starość, zapewnić im później godziwy pogrzeb i oddziedziczyć rodzinną własność. Jednakże w wypadku, gdy parze tej urodził się później syn biologiczny, to on stawał się prawowitym spadkobiercą. Kiedy Bilha urodziła dziecko, położyła je na kolanach Racheli - był to najważniejszy moment ceremonii adopcji. Inne adopcje wspomniane w Piśmie Świętym to na przykład adoptowanie Mojżesza przez córkę faraona i Estery przez Mardocheusza.

704. Opieka nad noworodkiem. Innym starożytnym obyczajem kultywowanym do dziś na Bliskim Wschodzie jest sposób opieki nad noworodkiem. Nowo narodzone dziecko zostaje zawinięte w powijaki, wraz z rączkami i nóżkami, niczym mumia. Najpierw kąpie się noworodka i naciera solą, a następnie obwiązuje starannie paskami z płótna lub bawełny, o szerokości nieco ponad 10 cm i długości około 5 m. Owijają się go wraz z kończynami, a także

pod brodą i na czole. Zwyczaj ten jest wspomniany w odniesieniu do Jezusa, a także w Księdze Ezechiela (16,4).

705. Dla żydowskiej matki karmienie piersią było zarówno przywilejem, jak i obowiązkiem. Jednakże nie wszystkie matki były do tego zdolne. Tym, które nie mogły karmić, zapewniano mamki, które karmiły dzieci swoim mlekiem. Gdy córka faraona znalazła małego Mojżesza, jej pierwszym rozkazem było sprowadzenie żydowskiej mamki, która miała go karmić.

706. Odstawienie dziecka od piersi jest na Bliskim Wschodzie wielkim wydarzeniem w życiu rodziny. W wielu miejscach świętuje się je, zapraszając przyjaciół, urządając ucztę, sprawując ceremonie religijne (por. Rdz 21,8), a czasem uroczyście przekazując dziecku ryż. Dzieci hebrajskie trzymano przy piersi zazwyczaj do ukończenia drugiego roku życia, a czasem nawet do czterech, pięciu lat. Samuel miał zapewne trzy lata, kiedy Anna odstawiła go od piersi i oddała Panu na służbę.

707. W środowisku semickim imiona mają ogromne znaczenie.

Hebrajskie imiona niosły w sobie znaczenie związane z charakterem osoby, która miała je nosić, oddaniem chwały Bogu albo miejscem bądź okolicznościami narodzin dziecka. Żydzi wierzyli, że aby poznać osobę trzeba najpierw znać jej imię. Tym, kto nadawał imię, było jedno z rodziców. Ze świadectw Pisma Świętego można wywnioskować, że najczęściej była to matka.

708. Obrzezanie. Dla Izraelitów obrzezanie oznaczało włączenie we wspólnotę Przymierza. Pozostaje ono do dziś cechą charakterystyczną judaizmu. W czasach Nowego Testamentu zastąpiono używane przy obrzezaniu noże krzemienne metalowymi. Żydowscy chłopcy podlegają obrzezaniu w ósmym dniu po narodzinach. Współcześnie w wielu kulturach dokonuje się obrzezania z przyczyn higienicznych. Niektóre plemiona wykonują ten zabieg na niemowlętach i małych chłopcach, podczas gdy w innych czeka się do osiągnięcia wieku dojrzałego, związanego z gotowością do małżeństwa. Tradycje te pozostają niezmienione od stuleci.

709. Najbezpieczniejszy moment na obrzezanie. Przeprowadzone w naszych czasach badania wskazały, że ósmy dzień życia jest najbezpieczniejszym momentem do przeprowadzenia obrzezania. Otóż witamina K, odpowiedzialna za proces krzepnięcia krwi, zaczyna być produkowana w odpowiedniej ilości dopiero między 5 a 7 dniem po narodzinach, a w 8 dniu w ciele dziecka znajduje się o 10% więcej protrombiny (również odpowiedzialnej za krzepnięcie) niż normalnie.

710. Wszystko co pierworodne w Izraelu stanowiło własność Boga, dlatego żydowscy rodzice musieli „wykupić” od Niego swoje pierworodne dziecko. Cena wykupu wynosiła 5 sykli srebra. Wpłacało się ją kapłanowi, gdy dziecko kończyło miesiąc i można było z dużą pewnością stwierdzić, że będzie żyło (por. Lb 18,15-16). Pismo Święte nie opisuje samej ceremonii.

711. W czasach rabinicznych, po upadku świątyni w roku 70 po Chrystusie, ceremonia wykupu przeniosła się do domu rodzinnego. Zapraszano na nią kapłana, który pytał się ojca, czy chce wykupić dziecko, czy woli oddać je kapłanowi. Ojciec odpowiadał, że chce je wykupić i wręczał 5 srebrnych monet, a kapłan oświadczał: „Twój syn został wykupiony!”, a następnie odmawiał nad dzieckiem błogosławieństwo i zasiadał do stołu wraz z pozostałymi gośćmi.

Obyczaje i zwyczaje

712. Aby dobrze zrozumieć Biblię, trzeba znać zachowania i obyczaje ludzi Wschodu. W przeciwnym wypadku można nie zrozumieć lub błędnie pojąć motywy i znaczenie różnych słów i czynów bohaterów Pisma Świętego.

UBRANIA i DODATKI

713. Sposób ubierania się w krajach Wschodu niewiele się zmienił na przestrzeni wieków. W krajach biblijnych dominuje przekonanie, że jest rzeczą moralnie naganną zmieniać zwyczaj, który wywodzi się z dawnych dziejów.

714. Odzienie spodnie. Tunika była to koszula noszona bezpośrednio na gołe ciało, wykonana zazwyczaj ze skóry, włosianki, wełny, płótna, później już z bawełny. Najprostsze tuniki nie miały rękawów i sięgały do kolan albo kostek. Bogatsi nosili tuniki z rękawami, które sięgały po kostki. Tunika była ubraniem zarówno mężczyzn, jak i kobiet, ale bez trudu można było odróżnić po stylu i wzorze odzienie męskie i damskie.

715. Ubranie, które Jakub dał Józefowi (Rdz 37,3), w przekładach *Septuaginty* i *Wulgaty* zostało nazwane „wielobarwnym płaszczem”. Taką samą nazwę nosiła szata Tamar, córki króla Dawida, którą w grece i łacinie oddano jako „tunikę bez rękawów” (2 Sm 13,8). Na tej podstawie badacze wnioskują, że chodziło o noszoną jako bielizna koszulę bez rękawów.

716. Pas. Tunika nie przepasana uniemożliwiała swobodne chodzenie, dlatego wychodząc z domu, zawsze zakładano na nią pas (por. 2Krl 4,29; Dz 12,8). W czasach biblijnych istniały, a w zasadzie istnieją do dziś, dwa typy pasów. Pierwszy z nich to zwyczajny pas skórzany z kłamrą o szerokości mniej więcej 15 cm. Takie pasy nosili najprawdopodobniej Elias (2Krl 1,8) i Jan Chrzciciel (Mt 3,4). Do drugiej, bardziej ekskluzywnej, grupy należały pasy wykonane z płótna bądź nawet jedwabiu albo wyszywane, z jeszcze innego materiału. Pas służył jako sakiewka do przechowywania pieniędzy lub innych przedmiotów, jak również do przypasania sobie miecza.

717. Odzienie wierzchnie zwane było również „opończą”. Palestyńscy wieśniacy nosili na wierzchu obszerne peleryny. Były one wykonane z wełny albo koziej sierści i służyły jako osłona przed deszczem i wiatrem, a w ciągu nocy przydawały się w charakterze koca. To właśnie tego rodzaju „płaszczem” Elias uderzył wody Jordanu, tak że się rozdzieliły w obydwie strony i przekroczył rzekę suchą stopą. Odchodząc do nieba, Elias przekazał swój płaszcz Elizeuszowi (2 Kri 2,8-13).

718. Zakaz zabierania wierzchniego okrycia. Ponieważ wierzchnie odzienie służyło ludziom do przykrycia się w nocy, prawo nie zezwalało na to, by brać je w zastaw pod pożyczkę ani w razie ślubowania, ponieważ nie wolno pozbawiać człowieka okrycia, które grzeje go w ciągu nocy. W razie wzięcia takiego ubrania w zastaw, trzeba je było zwrócić przed zachodem słońca (por. Wj 22,25-26).

719. Włosy. Żydzi żyjący w czasach biblijnych poświęcali wiele uwagi swoim włosom. Ludzie młodzi chcieli mieć długie i kręcone włosy (por. PnP 5,11), byli również dumni,

mając włosy gęste i bujne (2Sm 14,25-26). Mężczyznom w średnim wieku i kapłanom zdarzało się obcinać włosy, ale niezbyt często.

720. Łysina była rzadkością i wiązano ją z podejrzeniem trądu. Kiedy chłopcy wołali do Elizeusza: „Przyjdź no, łysku!” (2Kri 2,23), posługiwali się w rzeczywistości jednym z najgorszych epitetów. Rozgniewany Elizeusz „odwrócił się, spojrzął na nich i przeklął ich w imię Pańskie. Wówczas wypadły z lasu dwa niedźwiedzie i rozszarpały spośród nich czterdzieści dwoje dzieci” (2Krl 2,24).

721. Łysy mężczyzna nie mógł zostać kapłanem (Kpł 21,5). Kapłanom nie wolno było golić głowy, rozdierać szat ani zbliżać się do kogoś zmarłego, nawet własnego ojca i matki (Kpł 21,10-11).

722. Mężczyźni zapuszczali długie brody. Obcinali je bardzo rzadko albo wcale.

723. Poza domem Żydzi zazwyczaj nosili na głowie turban. Turban chronił głowę przed niebezpiecznymi promieniami słonecznymi. Wykonywano go z grubego materiału, którym kilkakrotnie owijano głowę. W Biblii Tysiąclecia to nakrycie głowy przetłumaczono po prostu jako „zawój”, wspominają o nim między innymi Izajasz (61,10) i Hiob (29,14).

724. Odpowiedniość ubioru. Prawo Mojżeszowe zabraniało mężczyznom nosić ubrania właściwego dla kobiet, a kobietom - męskiego (por. Pwt 22,5).

725. Ubranie kobiece różniło się od męskiego raczej detalami niż stylem. Była to również tunika i peleryna, były one jednak zawsze nieco bardziej wyszukane. Wyłącznie kobiecym elementem stroju była zasłona na twarz. Nie nosiły jej tylko służące i prostytutki.

726. Wiedza o nakryciach głowy kobiet z Betlejem rzuca nieco światła na zwyczaje biblijne. Kobiety nosiły na głowie wysokie czapki, na których przedzie przyszywano rzędkie złotych albo srebrnych monet. Dołączona była do nich zasłona, mierząca niecałe 2 metry długości i trochę ponad metr szerokości, która zasłaniała czapkę, pozostawiając monety niezakrytymi. Niektóre nakrycia głowy były ozdobione haftem, a niektóre prawie w całości wyszywane.

727. Żydowscy mężczyźni zasadniczo nie nosili biżuterii. Nosili za to trzciniowe laski albo kije wędrownie, czasem pięknie ozdobione. Niektórzy nosili na prawej ręce pierścień albo łańcuch na szyi. Były to zazwyczaj sygnety lub pieczęcie pełniące rolę podpisu właściciela.

728. Żydowskie kobiety nie stroniły od ozdób. Niektóre zaplatały włosy w bardzo wyszukany sposób (przeciw temu obyczajowi wystąpili Piotr i Paweł w 1P i 1Tm). Kobiety z rodziny Jakuba nosiły kolczyki (Rdz 35,4). Złote kolczyki żydowskich kobiet zostały użyte do wytopu Aaronowego cielca (Wj 32,2). Sługa Abrahama zabrał z sobą dwie złote bransolety, by dać je Rebecce, a Izajasz wymienia w rozdziale 3. swojej księgi najróżniejsze damskie ozdoby (Iz 3,16-26).

729. Piękne kobiety w Biblii. Każda kultura tworzy swój własny kanon piękna. Trudno dziś stwierdzić, co dokładnie starożytni Hebrajczycy rozumieli przez „piękno”. W Biblii wspomniano o niektórych kobietach, że były szczególnie atrakcyjne, nie opisano ich jednak bardziej szczegółowo. Autor natchniony ogranicza się zwykle do stwierdzenia, że dana kobieta była „piękna”. Najważniejsze bohaterki Starego Testamentu uznawane za „piękności” to: Sara, Rebeka, Rachela, Batszeba, Tamar, Abiszag i Estera.

730. co nosił Jezus? Najpewniej nosił na głowie turban (zawój), ponieważ robili to praktycznie wszyscy mężczyźni. Pod turbanem miał zapewne długie włosy i prawdopodobnie nie strzygł brody. O tunice Jezusa wiemy, że była cała tkana, to znaczy że nie miała szwów. Takie tuniki były droższe niż zwyczajne, można zatem sądzić, że dostał ją od jakiegoś zamożnego człowieka spośród chodzących za Nim. Na wierzchu Jezus zapewne nosił luźną, długą pelerynę. Z tego, że Jego szaty zmieniły się na białe w czasie Przemienienia można wnioskować, że miały inny kolor. Możliwe, że peleryna była niebieska - takie najczęściej noszono, ewentualnie biała w brązowe pasy. Na jej czterech rogach znajdowały się frędzle.

731. Welna owcza. W czasach biblijnych większość ubrań była wykonywana z wełny owczej. Współcześnie większość owiec ma białą wełnę, jednakże w tamtych czasach były zazwyczaj brązowe albo w biało-czarne łaty.

732. Z sierści kóz produkowano natomiast szorstką tkaninę, z której wykonywano namioty dla nomadów. Wielkość namiotu zależała od zamożności właściciela, ale nawet najmniejsze i najprostsze składały się z dwóch pomieszczeń, oddzielonych od siebie zasłoną.

NAMIOTY

733. Namioty to jedna z najstarszych form zakwaterowania, o której wspomina Biblia. Pierwsza wzmianka o nich w Piśmie Świętym pojawia się już w Rdz 4,20, gdzie mowa, że Jabał „był praojcem mieszkających pod namiotami”. Po potopie Jafet mieszkał w „namiotach Sema” (Rdz 9,27). Patriarchowie: Abraham, Izaak i Jakub spędzili większość życia pod namiotami w ziemi Kanaan i jej okolicach. Lud Izraela zamieszkiwał w namiotach w czasie 40 dni na pustyni, a później przez wiele lat po wejściu do Kanaanu.

734. Domem beduina był namiot z czarnej koziej sierści - tego samego materiału co w czasach biblijnych. Najważniejszą częścią namiotu jest zamocowany na tyczkach dach. Końce namiotu przyciąga się do ziemi za pomocą sznurów i mocuje palikami. Właśnie tego rodzaju palikiem posłużyła się Jael do zabicia Sisery (Sdz 4,21).

735. Namiot miał zazwyczaj kształt prostokątny i dzielił się na dwa, a czasem trzy pomieszczenia. Wejście prowadziło do pomieszczenia mężczyzn, w którym ponadto przyjmowało się gości. Za nim znajdowała się przestrzeń przeznaczona dla kobiet i dzieci. Czasami wyodrębniano jeszcze trzecie pomieszczenie, w którym przebywali służący albo bydło. Kobiety przebywające w swojej izbie były odgródzone od pokoju dziennego, tak że nie widziały gości, ale słyszały, co się działo. Pamiętamy, jak Sara usłyszała, co anioł powiedział Abrahamowi i zaśmiała się (Rdz 18,10-15).

736. Wyposażenie namiotu. Nomadzi czasów biblijnych byli ciągle w ruchu, dlatego ich „umeblowanie” obejmowało tylko najbardziej niezbędne sprzęty. Na ziemi siali dywan, zaś na noc rozkładali pod-ściółkę. Na to kładli maty albo dywaniki, a przykrywali się tymi samymi ubraniami, które nosili w ciągu dnia. W namiocie można było poza tym znaleźć worek ziarna, żarna i młódkę do mielenia ziarna. Na tyczkach mocujących namiot wisiały bukłaki i naczynia na wodę albo inne płyny. Było tam również skórzane wiadro (czerpak) do nabierania wody z napotykanym po drodze studni i gliniany dzbanek, w którym kobiety nosiły wodę. W kuchni można też było znaleźć podkładki pod talerze, naczynia, na których podawano posiłki i kubki do picia. W niektórych namiotach używano prymitywnych lamp. Właściciele wielbłądów wykorzystywali siodła również do siedzenia w namiocie.

737. Szycie nowych namiotów było rzadkim wydarzeniem. Nawet obecnie przez cały rok gromadzi się kozią sierść, aby ją użyć do wykonania łąt na starym namiocie. Kobiety odrywają najbardziej zużytą część i na jej miejsce wszywają nowy kawałek tkaniny. Starą część wykorzystuje się nieraz jako zasłonę we wnętrzu namiotu. Co roku uzupełnia się zużyte kawałki tkaniny nowymi, a reperowane w ten sposób namioty przechodzą z ojca na syna, nie będąc nigdy ani zupełnie nowe, ani całkiem stare.

738. Kiedy powiększa się rodzina właściciela namiotu albo też wzbogaci się on, powiększa się namiot o kolejne pomieszczenia. Zapewne właśnie o tym pisał Izajasz, kiedy porównywał w swoim proroctwie przyszłe powodzenie Izraela z namiotem beduina:

„Rozszerz przestrzeń twego namiotu,
rozciągnij płótna twego mieszkania, nie krępuj się,
wydłuż twe sznury, wbij mocno twe paliki!”
(Iz 54,2)

DOMY

739. Osiedlenie się na stałe w Kanaanie, po latach przebywania w Ziemi Obiecanej, spowodowało że wędrowny styl życia nomadów został zastąpiony przez życie rolnicze. Miejsce namiotów zaczęły zajmować domy. Przeciętny dom zwyczajnych ludzi składał się z jednej izby. W czasach biblijnych Izraelici spędzali większość czasu poza domem, pod gołym niebem, a dom służył jedynie jako schronienie na noc. Hebrajskie słowo na określenie domu (*bayth*) wywodzi się właśnie od schronienia. Autorzy Pisma Świętego nazywali Boga „schronieniem” bądź „osłoną” (por. Ps 61,4; Iz 4, 6).

740. Domy Izraelitów były budowane z glinianych cegieł wypalanych na słońcu, rzadziej z chropowatego, miejscowego piaskowca, przy użyciu błotnistej zaprawy murarskiej. Z ociosanych kamieni budowano jedynie pałace albo domy najzamożniejszych, na przykład pałace króla Salomona (IKrl 7,9).

741. Dachy składały się z belek ułożonych w poprzek między ścianami, które pokrywano trzcina albo głogiem. Na to kładziono powłokę z błota lub gliny, a na wierzch sypano piasek i kamyczki, które następnie wałkowano, aby uczynić dach gładkim i odpornym na deszcz.

742. Posiadanie glinianego domu rodziło problemy nieznane wielu ludziom współczesnym, zwłaszcza żyjącym na Zachodzie. Zdarzało się widzieć trawę porastającą dachy takich domów - wspomina o tym nawet Pismo Święte: „Niech się staną jak trawa na dachu, która usycha, zanim ją wyplenia” (Ps 129,6; por. 2Krl 19,26; Iz 37,27). Gdy dach był brudny, po ulewnym deszczu dochodziło często do przecieków. Księga Przysłów porównuje przeciekającą rynnę dachu do kłótlivej kobiety lub żony (19,13; 27,15). Problem stwarzała nie tylko woda, lecz również węże wpełzające do domu przez szpary oraz złodzieje, którzy łatwo mogli zrobić podkop i dostać się do domu (por. Hi 24,16).

743. We wsiach budowano domy jednopokojowe, zaś w miastach kilkupokojowe. Gdy w domu znajdowały się dwa pokoje, nie budowano ich jeden przy drugim, lecz pozostawiano między nimi wolną przestrzeń szerokości pokoju. Końce pokoiów łączono murem i w ten sposób powstawało otwarte podwórze. Gdy pokoiów było więcej, mur z końca dziedzińca zastępowano pokojem, a podwórko okalało więcej pokoiów, tworzących przestrzeń odgradzoną od ulicy.

744. Na podwórzach budowano często cysterny na wodę oraz -jak wiemy z relacji o pobycie Piotra na dziedzińcu domu arcykapłana podczas procesu Jezusa (J 18,18) - miejsca na ogniska. Podwórza służyły jako miejsce posiłków oraz kąpieli. Kiedy Dawid z dachu swego pałacu oglądał Batszebę w kąpieli (2Sm 11,2), myślała ona na podwórzu swojego domu, w miejscu, które wydawało się ukryte przed oczami świadków.

745. Dachy żydowskich domów w czasach proroków i apostołów służyły od wieków wielu różnym celom - podobnie jak dachy współczesnych domów arabskich. Mogły być zatem magazynem (Joz 2,6), miejscem do spania (ISm 9,26), można się było na nich gromadzić i oglądać, co dzieje się na ulicach miasta (Iz 22,1). Z dachu można było coś publicznie ogłaszać (Mt 10,27) lub sprawować na nim ceremonie religijne (Za 1,5; Dz 10,9). W razie niebezpieczeństwa dach służył również jako schronienie (Mt 24,17; Mk 13,15; Łk 17,31).

746. W świecie biblijnym nie znano i nie używano świec. Niektóre przekłady mówią o świecach, jednakże, aby być wiernym tekstowi oryginalnemu, należałoby pisać o lampach albo świetle. Żadna z postaci biblijnych nie miała w ręku świecy.

747. Lampa była uważana za niezbędne wyposażenie każdego domu w palestyńskiej wiosce. Po zachodzie słońca zamykano drzwi domu i zapalano lampę. Spanie bez światła było w większości wsi oznaką krańcowej biedy. Podróżny docierający do wioski nocą, widząc w oknie jakiegoś domu światło, wiedział, że żyją tam ludzie. Jednym z najgorszych przekleństw było życzyć komuś, by zgasło jego światło.

748. Środki opałowe. W Ziemi Świętej, z racji surowego i suchego klimatu, trudno zdobyć opał, dlatego nawet dzisiaj mieszkańcy wsi nieraz opalają domy suszonym łajnem, a chrust sprzedają. Pali się również wiązkami suchej trawy i ususzonych kwiatów. Czyniono to w dawnych czasach, czyni się tak i dziś. Jezus mówił o „zielu na polu, które dziś jest, a jutro do pieca będzie wrzucone” (Mt 6,30; Łk 12,28). Jako opał mogą służyć również cierniste krzewy, takie jak głóg. Wdowa z Sarepty zbierała chrust, aby rozpałić ogień (IKrl 17,10), natomiast w ognisku, przy którym na podwórzu domu arcykapłana grzał się Piotr, palił się węgiel drzewny (por. J 18,18).

COŚCIE I GOŚCINNOŚĆ

749. Dwukrotne zapraszanie było zwyczajem stosowanym przy wyjątkowych okazjach w wielu miejscach na Bliskim Wschodzie.

Poświadcza to Pismo Święte. Najpierw, jakiś czas przed planowaną uroczystością, wysyłano do gości zaproszenia. Następnie gdy zbliżał się już czas uroczystego wydarzenia, posyłano służących, którzy mieli przekazać, że wszystko jest już przygotowane. Jeden z przykładów odnajdziemy w przypowieści o wielkiej uczcie: „Pewien człowiek wyprawiał wielką ucztę i zaprosił wielu. Kiedy nadszedł czas uczyty, posłał swego sługę, aby powiedział zaproszonym: «Przyjdźcie, bo już wszystko jest gotowe»”(Łk 14,16-17).

750. Odmawiam, więc przyjdę! Na Wschodzie osoba zaproszona na przyjęcie powinna za pierwszym razem odmówić - trzeba ją przekonywać, aby zgodziła się przyjąć zaproszenie. Oczywiście przez cały ten czas ma zamiar przybyć na ucztę, wypada jednak pozostawić zapraszającemu przywilej „zmuszania” do przyjęcia zaproszenia. Pan Jezus wykorzystał ten zwyczaj w przypowieści o uczcie: „Na to pan rzekł do sługi: «Wyjdź na drogi i między opłotki i zmuszaj do wejścia, aby mój dom był zapelniony»” (Łk 14,23).

751. Przyjęcia w starożytności odbywały się zazwyczaj nocą w jasno rozświetlonych pokojach. O tych, którzy zostali wykluczeni z udziału w uczcie, mówiono, że zostali z jasnego pokoju wrzuceni w „zewnątrzne ciemności” nocy. W swoim nauczaniu Jezus porównuje dzień sądu do bycia wyproszonym z przyjęcia (Mt 8,12). Na Wschodzie zwykle się palić lampy przez całą noc. Znając ludzką obawę przed ciemnością, Zbawiciel nie mógł wybrać na określenie kary dla nieprawych metafory odpowiedniejszej niż wyrzucenie „na zewnątrz, w ciemność”.

752. Ucztowanie na leżąco. Prorok Amos jest pierwszym autorem biblijnym, który odnotował zwyczaj „wylegiwania się na łożach” w czasie posiłku (Am 6,4). W czasach Jezusa spożywanie wieczerzy w pozycji pólężącej na kanapie było powszechnie przyjętym obyczajem. Różnego rodzaju siedzenia (ławny, trony itp.) były w czasach biblijnych rzadko używane - ograniczały się praktycznie do kręgów królewskich i ważnych ceremonii.

753. *Triclinium*. Rzymianie spożywali zwykle posiłki przy zestawie mebli zwanym *triclinium*. Składały się na niego: niewielki stół w kształcie kwadratu i trzy sofy stojące po bokach. Czwarta strona była pozostawiona wolna, aby zapewnić usługującym swobodny dostęp do stołu.

754. Goście honorowi cieszyli się podczas uczt wyjątkowym uznaniem. Wyrazem tego było umieszczanie ich w lepszych pokojach, których podłoga była wyższa niż w pozostałych izbach. W wielu domach znajdował się taki specjalny pokój gościnny.

755. Przywilejem gościa było również zasiadanie w czasie posiłków po prawej ręce gospodarza. Drugie pod względem ważności miejsce znajdowało się po lewicy gospodarza. Jezus wyrzucał faryzeuszom, że będąc zaproszonymi na przyjęcia, wybierają zawsze najlepsze miejsca.

756. Tańce dość często stanowiły element uroczystych przyjęć. Kiedy syn marnotrawny powrócił do domu ojca, ojciec zarządził muzykę i tańce (Łk 15,24-25). Zazwyczaj tańczyły dziewczęta i kobiety, czasem jednak tańczyli mężczyźni - jak Dawid przy sprowadzeniu Arki Przymierza do Jerozolimy (2Sm 6,14). Nie ma jednak w Piśmie Świętym słowa o tym, czy mężczyźni tańczyli z kobietami.

757. Gościnność należała do podstawowych elementów życia codziennego Żydów. Ludzie Wschodu wierzyli, że goście są posłańcami Boga, zatem gościnne przyjęcie stanowiło uświęcony obowiązek. Entuzjazm Abrahama przy przyjmowaniu trzech nieznajomych, którzy okazali się aniołami zdaje się poświadczać to przekonanie (Rdz 18,2-7). W naszej kulturze mówiąc o gościach, mamy zazwyczaj na myśli przyjaciół albo partnerów biznesowych. Natomiast ludzie Wschodu wyróżniali trzy kategorie gości: przyjaciół, obcych i wrogów.

758. Przyjmowanie w gościnę obcych. Stare bliskowschodnie powiedzenie głosi: „Każdy przybysz jest zaproszonym gościem”. Jak niegdyś Abraham (Rdz 18,1), tak i dziś beduini wysiadują u wejścia do swoich namiotów wyglądając, czy nie nadchodzi ktoś obcy, kogo należałoby ugościć. Do tej samej zasady odwoływał się święty Paweł, pisząc do wierzących w Rzymie: „Przestrzegajcie gościnności!” (Rz 12,13). Greckie słowo, które tłumaczymy jako gościnność, brzmiało: *Jiloksenia*, czyli dosłownie „miłość do obcych”.

759. Wróg - gościem. Jedną z wyjątkowych cech wschodniej gościnności jest fakt, że również wrogowi udziela się gościny. Jak długo pozostaje on gościem, traktuje się go jak

przyjaciela. W niektórych plemionach bliskowschodnich obowiązuje zasada, że „wróg, który zsiadł z wielbłąda i dotknął sznura jednego z namiotów jest bezpieczny.

760. Obyczaje związane z powitaniem i przyjmowaniem gości dla ludzi Wschodu mają wielkie znaczenie. Kiedy gość przekracza próg domostwa, wymienia się z nim ukłony. Jeden z ukłonów wygląda następująco - gospodarz kłania się całym ciałem, ale z podniesioną głową, i kładzie rękę na sercu, ustach i czole, co ma oznaczać: „Moje serce, mój głos i mój umysł są do twojej dyspozycji”. Bardzo często następuje po tym jeszcze głębszy ukłon.

761. Pozdrowienie przy wejściu do arabskiego domu lub namiotu beduina brzmi mniej więcej następująco: „Salam alejkum”, czyli „Pokój z tobą” mówi gospodarz, a gość odpowiada: „Wa alejkum es-salam”, co oznacza „I z tobą również pokój”. Po tym wymienia się pocałunki. Mężczyzna kładzie prawą rękę na prawym ramieniu drugiego i całuje go w prawy policzek, a następnie odwrotnie. W Piśmie Świętym odnajdujemy wiele świadectw takich pocałunków, na przykład: Jakub całuje ojca, Ezaw całuje Jakuba, Józef całuje swoich braci, a Aaron Mojżesza. Ponadto Mojżesz całuje Jetro, Dawid i Jonatan wymieniają pocałunki, a ojciec z przypowieści całuje swojego marnotrawnego syna, gdy ten powraca do domu.

762. Zdjęcie butów. Przed wejściem do głównego pomieszczenia domu Izraelity goście zdejmują buty. Jest to niezbędne, ponieważ będą siedzieć na dywanikach, matach albo dywanie, trzymając stopy podkurczone. Buty wybrudziłyby i miejsce do siedzenia, i ich ubrania. Z tego zwyczaju wyrosła tradycja zdejmowania obuwia przy wejściu do miejsc świętych. Przemawiając do Mojżesza z gorejącego krzewu, Pan powiedział mu: „Zdejm sandały z nóg, gdyż miejsce, na którym stoisz, jest ziemią świętą” (Wj 3,5).

763. Obmycie nóg. Kiedy zakończą się już ukłony, pozdrowienia i pocałunki, podaje się gościowi wodę do obmycia stóp. Pomaga mu przy tym służący, który polewa stopy wodą (nad przeznaczoną do tego miedzianą wanienką), własnoręcznie je szoruje, a na koniec wyciera ręcznikiem. W czasie wieczerzy, Jezus umył stopy swoich uczniów, przyjmując rolę służącego.

764. Namaszczanie gościa olejkiem jest również jednym ze wschodnich obyczajów sięgających czasów starożytnych. Czasem używa się do tego samej oliwy, czasem dodaje się do niej wonnych ziół. Faryzeusz Szymon został obwiniony o bycie niegościnnym, ponieważ nie namaścił Jezusa (Łk 7,46). O obyczaju tym wspomina już Dawid w psalmie o pasterzu: „Namaszczasz mi głowę olejkiem” (Ps 23,5).

765. Namaszczenia opisane w Piśmie Świętym służyły również innym celom. Oznaczały uprzejmość, szacunek i oddanie. Używano ich do leczenia, symbolizowały także dar Ducha Bożego.

766. Zaraz po przybyciu gość otrzymuje od gospodarza kubek wody. W ten sposób wyraża się uznanie go za osobę godną szacunku. Dać komuś wodę do picia oznacza zobowiązać się do traktowania go z przyjaźnią. Do tego zwyczaju nawiązują słowa Jezusa zapisane w Mk 9,41: „Kto wam poda kubek wody do picia, dlatego że należycie do Chrystusa, zaprawdę, powiadam wam, nie utraci swojej nagrody”.

767. Wspólny posiłek stanowi na Wschodzie szczególny akt gościnności. Zawiera się w ten sposób przymierze pokoju i wierności. Kiedy Abimelek chciał zawrzeć z Izaakiem trwałe przymierze, Izaak wyprawiał w tym celu ucztę (Rdz 26, 30).

768. Powiedzenie „gość jest panem domu” stanowi autentyczny wyraz wschodniej gościnności. Jednym z pozdrowień, jakie gospodarz kieruje do przybysza zarówno na początku, jak i wielokrotnie w ciągu jego pobytu, jest „Hadtha beitak”, czyli „To twój dom”. Lot, zapraszając przybyszów do swego domu słowami: „Raczie, panowie moi, zjść do domu sługi waszego na nocleg” (Rdz 19,2), wykazywał podobne nastawienie względem gości.

769. Bronić nawet za cenę śmierci. Na Wschodzie, przyjmując pod swój dach gościa, gospodarz zobowiązuje się bronić go przed wrogami przez cały czas jego pobytu, bez względu na koszt. Autor Psalmu 23, choć miał licznych wrogów, czuł się zupełnie bezpieczny, ponieważ wiedział, że przebywa w gościnie u Boga: „Ty stół dla mnie zastawiasz na oczach moich wrogów” (Ps 23,5).

770. Ludzie Wschodu często odwołują się do Boga w swoich rozmowach. Zaskoczony czymś człowiek wykrzykuje: „Zobacz, co Bóg uczynił!” - wieki temu te właśnie słowa wypowiedział Balaam (por. Lb 23,23). Gdy zapyta się kogoś, czy spodziewa, że coś się wydarzy, odpowiada: „Jeśli Bóg pozwoli”. Właśnie taką odpowiedź zalecał adresatom swojego listu Jakub (Jk 4,15).

771. Wschodni sposób wysławiania się zakłada używanie licznych porównań, obrazowego języka i przesady. Gdyby Jan Chrzciciel był człowiekiem Zachodu, jego słowa mogłyby brzmieć następująco: „Udajecie cnotliwych i szlachetnych, a w rzeczywistości takimi nie jesteście”. Nie był on jednak człowiekiem Zachodu i wyrażał się takimi słowami: „Plemię zmijowe, kto wam pokazał, jak uciec przed nadchodzącym gniewem? Wydajcie więc owoc godny nawrócenia, a nie myślcie, że możecie sobie mówić: «Abrahama mamy za ojca», bo powiadam wam, że z tych kamieni może Bóg wzbudzić dzieci Abrahamowi” (Mt 3,7-9).

KULT RELIGIJNY

772. Kananejczycy i Fenicjanie czcili wielu bogów natury.

Uznawany za pana świata ziemskiego Baal rzucał piorunami, a jego głos powodował grzmoty. Izraelici nazywali Baala „Baal-zebubem” lub „Belzebubem”, co oznaczało władce much. Wzięło się to zapewne z chmur much brzęczących nad zwierzętami składanymi Baalowi na ofiarę. W czasach Nowego Testamentu tytuł ten był używany na określenie Szatana.

773. Wspólni bogowie. Nie tylko Izraelitów ciągnęło do kananejskich bóstw. Przyjmowali je również Fenicjanie, których bóstwa: Dagon, Asztarot i Baalzebub były blisko związane z bogami Kananejczyków.

774. W czasach Patriarchów to ojciec był kapłanem sprawującym ceremonie religijne w rodzinie. Ten zaszczyt i ta odpowiedzialność przechodziły po śmierci ojca na pierworodnego syna. Działo się tak aż do ogłoszenia Prawa Mojżeszowego, zgodnie z którym przedstawiciele pokolenia Lewiego stali się kapłanami całego narodu Izraela.

775. Ołtarz. W całym Starym Testamencie odnajdujemy liczne wzmianki o budowaniu ołtarzy ofiarnych. Pismo podaje na przykład, że Abraham rozbiwszy namiot w okolicach Betel, „zbudował tam ołtarz dla Pana, który mu się ukazał” (Rz 12,8). Ołtarze służyły za pomniki świętości i umożliwiały przystęp do Boga przez składanie ofiar.

776. Babilończycy czcili figurki bóstw opiekuńczych domu, zwane terafim, które miały służyć jako Aniołowie Stróżowie domu. Po śmierci ojca przechodziły one w spadku na najstarszego syna. Kiedy Jakub opuszczał dom Labana w Haranie, Rachel ukradła swojemu ojcu owe figurki (Rdz 31,19).

777. Nauczanie zasad religii w rodzinie stało się jednym ze znaków rozpoznawczych judaizmu. Prawo Mojżeszowe wyraźnie domagało się od rodziców przekazywania dzieciom wiedzy o Bogu i Jego Prawie. Nacisk kładziony na to rodzinne nauczanie odegrał ogromną rolę w przetrwaniu judaizmu przez tyle wieków historii.

778. Pielgrzymowanie do miejsca świętego zajmowało ważne miejsce w życiu Hebrajczyków. Prawo stanowiło: „Trzy razy w roku ukaza się wszyscy twoi mężczyźni przed obliczem Pana, Boga Izraela” (Wj 34,23). Zazwyczaj pielgrzymowały całe rodziny, chociaż zobowiązani byli do tego tylko mężczyźni i chłopcy. Pamiętamy, jak Maryja z Józefem szli z Jerozolimy cały dzień, nim odkryli, że Jezus nie wraca razem z nimi. Rodzice mogli iść całymi godzinami, nie widząc swojego syna, ponieważ podróżowały wspólnie całe klany.

779. Do ukończenia 12 roku życia żydowski chłopcy musieli się nauczyć odmawiać modlitwę *Szema*. W skład tej modlitwy wchodzi trzy fragmenty Pięcioksięgu: Pwt 6,4-9; 11,13-21 oraz Lb 15,37-41. Żydowski mężczyźni recytują ją codziennie rano i wieczorem.

780. Zasada minjanu jest jedną z najważniejszych zasad życia duchowego Żydów. Samodzielnie można się modlić w każdym czasie, natomiast do odprawienia publicznego nabożeństwa potrzeba by zebrało się co najmniej dziesięciu mężczyzn. W Prawie zapisano, że kiedykolwiek zbierze się w imię Boże dziesięciu dorosłych mężczyzn, będzie pośród nich obecny sam Pan. Gdy się spełni ten warunek, każde pomieszczenie staje się miejscem uświęconym, w którym można sprawować obrzędy religijne i oddawać Bogu cześć.

781. Pierwsi chrześcijanie zbierali się na modlitwę w domach.

Najstarszy odkryty przez archeologów kościół, datowany na III w. po Chrystusie, to pokój przeznaczony do sprawowania kultu i urządzony jako kaplica. W czasach apostołów wierni bardzo poważnie brali sobie do serca obowiązek udzielania gościny wiernym przybywającym do ich miasta. Takie schronienie miało ogromne znaczenie zwłaszcza dla misjonarzy głoszących Ewangelię w czasach prześladowań.

JEDZENIE

782. Jedno duże drzewo oliwne zapewniało całej rodzinie ilość oliwy wystarczającą do przygotowywania posiłków i palenia lamp przez rok. Drzewo przynosiło owoce przez cały rok, ponieważ zdadne do spożycia są zarówno dojrzałe, jak i niedojrzałe oliwki.

783. Codzienne posiłki przeciętnej hebrajskiej rodziny składały się z chleba, oliwek, oliwy, maślanki i sera, pozyskiwanego od własnej trzody, oraz warzyw i owoców z własnych ogrodów i sadów. Mięso trafiało na stół zdecydowanie rzadziej.

784. Łuskanie kłosów stanowi w Palestynie do dziś dnia popularny zwyczaj, sięgający bardzo dawnych czasów. Współcześni Arabowie często zrywają kłos, wydobywają z niego ziarenka i zjadają je. Na pewnym etapie dojrzewania ziarna, kiedy zaczyna ono twardnieć, jest uważane za wyjątkowo smaczne na surowo. Przez wiele wieków obowiązywało niepisane prawo gościnności, zezwalające wędrowcom zerwać trochę kłosów i posilić się ziarnem w

czasie przechodzenia przez pole. Nie wolno było tylko zabierać go z sobą. Pozwalało na to również Prawo Mojżeszowe - przywilej ten zapisano w Pwt 23,35.

785. Łuskanie kłosów w szabat. Faryzeusze mieli pretensje do Jezusa i Jego uczniów dlatego, że łuskali kłosy w szabat: „W pewien szabat przechodził wśród zbóż, a uczniowie zrywali kłosy i, wykruszając je rękami, jedli”, czego zbaraniały przepisy żydowskie. Jezus im jednak odpowiedział: „Syn Człowieczy jest panem szabatu” (Łk 6,5).

786. W czasach biblijnych często posilano się również prażonym ziarnem. Przygotowuje się je, smażąc na patelni albo żelaznym talerzu nie do końca dojrzałe ziarna pszenicy. Natomiast spożywa albo same, albo z chlebem. Jesse posłał je przez Dawida swoim starszym synom służącym w armii (ISm 17,17). Dawid natomiast otrzymał je od Abigail (ISm 25,18), a przy innej okazji - po ucieczce przed Absalomem - od przyjaciół (2Sm 17,28).

787. Oprócz pszenicy i jęczmienia siano również proso i orkisz (niektóre przekłady podają zamiast tego żyto). Najpopularniejsza była jednak pszenica, a jęczmień był zarezerwowany dla biednych. Orkisz był natomiast słabszą odmianą pszenicy.

788. Chleb jest niewątpliwie najważniejszym pokarmem Bliskiego Wschodu. Uważa się go za pokarm uświęcony. W niektórych rejonach Palestyny szacunek względem chleba jest tak wielki, że spożywający go nie wstaną od stołu, by przywitać gościa, jeśli ten przybędzie w czasie wspólnego łamania chleba. Gość będzie musiał poczekać aż gospodarze skończą. Wszystkie rzeczy związane z chlebem - od siania ziarna po pieczenie bochenków - czyni się w imię Boga.

789. „Chleby pokładne” - tak Stary Testament nazywa 12 chlebów znajdujących się stale na osobnym ołtarzu w świątyni. W dzień szabatu przynoszono świeże „chleby pokładne” i posypywano je kadzidłem, a stare mogli spożyć jedynie kapłani (por. Kpł 24,5-9).

790. Kapłan Achimelek w drodze wyjątku nakarmił chlebami pokładnymi głodnego Dawida w czasie jego ucieczki przed zemstą króla Saula (ISm 21,4-7). Pan Jezus odwołał się do tego przykładu w dyskusji z faryzeuszami oskarżającymi Go o łuskanie kłosów w szabat (Mk 2,23-28).

791. Świątość chleba. Na Bliskim Wschodzie *łamię się* chleb, natomiast nie wolno go kroić. Krojenie chleba byłoby jak krojenie samego życia. W Księdze Lamentacji (4,4) czytamy natomiast: „Malaństwa o chleb błagały, a nie było, kto by im łamał”. Słowa „łamać chleb” oznaczają tu podawanie posiłku. Ponieważ w czasie Ostatniej Wieczerzy Jezus łamał chleb, wyrażenie „łamanie chleba” zaczęło oznaczać także sakrament Eucharystii.

792. Określenie „jeść chleb” jest w Biblii często używane jako synonim spożywania posiłku. W Księdze Rodzaju (43,32) napisano, że Egipcjanom nie wolno było jeść chleba razem z Hebrajczykami, co oznaczało, że w ogóle nie mogli razem jadać.

793. Warzywa w Biblii. W Egipcie Izraelici żywili się porami, cebulą i czosnkiem, a Izajasz wspomina o „ogrodzie warzywnym” (1,8). W Drugiej Księdze Królewskiej (4,39) mowa również o kolokwincie.

794. Najczęściej spożywanymi w czasach biblijnych warzywami były fasola i soczewica. „Najsłynniejszy” biblijny posiłek z soczewicy to oczywiście ten, za który Ezaw odsprzedał bratu swoje prawo pierworództwa (Rdz 25,34).

795. Najpopularniejszymi owocami były natomiast oliwki i winogrona, które albo jedzono surowe, albo suszono na rodzyńki (ISm 25,18) lub też produkowano z nich wino. Uprawiano również granaty - ze względu na ich sok. Możliwe, ale niezbyt prawdopodobne, że uprawiano też jabłka. Pieśń nad Pieśniami wspomina zarówno o granatach, jak i o jabłkach.

796. Figi uznaje się współcześnie za jedzenie, ale w czasach biblijnych uprawiano je przede wszystkim w celach medycznych.

797. Wino było powszechnie używanym napojem na terenach biblijnych. W swoim nauczaniu Jezus często wspominał o winnicach i procesie produkcji wina - prawdopodobnie dlatego, że z powodu popularności wina były to dla jego słuchaczy zrozumiałe analogie.

798. Piwo warzono w Egipcie i Mezopotamii, możliwe zatem, że było ono znane wśród Żydów. W tych dwóch krajach wytwarzano również wino figowe.

799. Mleko w czasach biblijnych uznawano za podstawowy pokarm dla ludzi w każdym wieku. Ziemię Obiecaną nazywano często „krajem mlekiem i miodem płynącym” (Wj 3,8; 13,5; Joz 5,6; Jr 11,5). W dzisiejszych czasach wśród Arabów dużą popularnością cieszy się tak zwany „leben” (co oznacza „białe”), czyli zsiadłe mleko. Bardzo możliwe, że to właśnie nim Abraham częstował swoich gości (Rdz 18,8), a Jael podała je Siserze (Sdz 4,19; 5,25).

800. Masło i sery produkowano, tak jak dziś, z tłustej śmietany bądź zsiadłego mleka (Prz 30,33; Hi 10,10). Właśnie one służyły Hebrajczykom za główne źródło białka, ponieważ rzadko jadal mięso.

801. Mięso pojawiała się na stole tylko przy większych okazjach, na przykład gdy podejmowano gości albo na ucztach. Często jadal je za to królowie i ludzie zamożni. W Biblii zapisano codzienne menu z dworu króla Salomona, w którym znalazły się cztery gatunki mięsa: wołowina, baranina, dziczyzna i drób (IKrl 4,23).

802. Orzechy można uznać również za źródło białka, które spożywali Izraelici. W odróżnieniu od mięsa nie były one rarytasem. W Księdze Rodzaju (43,11) mowa jest również o migdałach i pistacjach.

803. Wzmianki o miodzie i plastrach miodu, liczne w Piśmie Świętym, wskazują, że Ziemia Święta faktycznie obfitowała w ten słodki pokarm. Niektóre fragmenty Biblii poświadczają powszechny dostęp do miodu dzikich pszczół, który można było znaleźć w dziuplach drzew - przydarzyło się to Jonatanowi (ISm 14,25-27). Wspomina się również o miodzie odnajdywanym z zagłębieniach skalnych (Ps 81,17), a nawet w wysuszonych zwłokach zwierzęcia, gdzie znalazł go i pożywił się nim Samson (Sdz 14,8-9).

804. Symbolika miodu w Biblii. Poetyckie księgi Biblii Hebrajskiej często odwoływały się w swojej metaforyce do miodu. Porównuje się do niego Boże sądy (Ps 19,11) oraz miłe słowa (Prz 16,24). Wiedza i mądrość mają być dla duszy niczym miód (Prz 24,13-14). Wspominają o nim również oblubieniec i oblubienica z Pieśni nad Pieśniami (4,11; 5,1).

805. Spośród przypraw najczęściej mowa jest o soli (Hi 6,6). Wspomina się jednak również koper, mięte, kminek i kolendrę.

806. Co to znaczy „koszerne”? W jidysz „koszer” oznacza „prawidłowy” i wywodzi się z hebrajskiego terminu „kaszrut”. Choć współcześnie koszerność kojarzy się w zasadzie wyłącznie z zasadami żywienia, w rzeczywistości ma dla Żydów szersze znaczenie i odnosi się do wszelkiego rodzaju rzeczy, które należy wykonywać zgodnie z Prawem.

807. Izraelici starannie myli ręce przed każdym posiłkiem, polewając je wodą (często z pomocą służącego) nad miednicą. Było to szczególnie ważne ze względu na fakt, że Hebrajczycy nie używali sztućców. W Drugiej Księdze Królewskiej (3,11) czytamy, jak Elizeusz polewa wodą ręce Eliasza - należało to do jego obowiązków jako jego sługi.

808. Prości ludzie spożywali posiłki na macie rozłożonej na ziemi albo na niskim stoliku. Hebrajskie słowo *szulchan*, czyli stół, wywodzi się od słowa znaczącego „skóra lub mata rozkładana na ziemi”. Jedzono, siedząc na ziemi z podwiniętymi pod ciało nogami albo na klęcząco.

809. Modlitwa przed posiłkiem. Najpierw gospodarz a za nim każdy z gości po kolei wypowiadał błogosławieństwo, na przykład „W imię Boga” albo „Niech Bóg będzie pochwalony”. Dopiero gdy wszyscy powtórzyli błogosławieństwo, rozpoczynano posiłek.

810. Wspólne nakrycia. Jedzono, maczając chleb w potrawie umieszczonej we wspólnej misie. Na stole znajdowały się jedynie naczynia z potrawami, nie używano natomiast indywidualnych nakryć. Gedeon włożył mięso do kosza, a bulion wlał do garnuszka (Sdz 6,19). Przy jedzeniu mięsa posługiwano się zazwyczaj palcami.

811. Po posiłku odmawiano modlitwę dziękczynną. W Pwt 8,10 napisano: „Najesz się, nasycisz i będziesz błogosławił Pana, Boga twego, za piękną ziemię, którą ci dał”. Zwyczajowo jeden z gości wypowiadał na głos dziękczynienie, a pozostali odpowiadali „Amen”.

CHOROBA I ŚMIERĆ

812. Zdrowie dla tych, którzy będą wypełniać Boże Prawo. Hebrajczycy pamiętali o złożonej im przez Boga obietnicy, że będą się cieszyć zdrowiem zarówno na pustyni, jak i po wejściu do Ziemi Obiecanej: Jeśli wiernie będziesz słuchał głosu Pana, twego Boga, i będziesz wykonywał to, co jest słuszne w Jego oczach; jeśli będziesz dawał posłuch Jego przykazaniom i strzegł wszystkich Jego praw, to nie ukarzę cię żadną z tych plag, jakie zesłałem na Egipt, bo Ja, Pan, chcę być twym lekarzem” (Wj 15,26).

813. Jeśli ktoś nie przestrzegał przykazań, zgodnie z wiarą Żydów powinien się spodziewać choroby. W Księdze Powtórzonego Prawa w rozdziale 28. wyliczono liczne przekleństwa, które spadną na dzieci Izraela, jeśli będą nieposłuszne. W związku z tym Izraelici wychowywali się w przekonaniu, że zdrowie jest nagrodą za posłuszeństwo, a choroba jest karą. Nie chodzili zatem do lekarza. W Starym Testamencie znajdujemy wyjątkowo mało wzmianek o lekarzach. Możliwe, że wszyscy oni byli cudzoziemcami (2Krn 16,12; Hi 13,4; Jr 8,22).

814. Wielu chorych w Izraelu. W czasach przed okupacją brytyjską, zanim Żydzi zaczęli posługiwać się naukową wiedzą medyczną, wskutek tradycyjnych przekonań Żydów na temat zdrowia i choroby, cała ziemia Izraela roiła się od cierpiących na najróżniejsze choroby. Podróżując po kraju, wszędzie widziało się niewidomych żebraków, kalekich i trędowatych.

815. Żydzi czasów Nowego Testamentu nie znali zazwyczaj medycyny i w chorobie szukali pomocy nie u najlepiej wykształconych, lecz u najpobożniejszych. Wierzyli, że choroba jest skutkiem grzechu albo samego chorego, albo jego najbliższych krewnych. Spotkawszy niewidomego, uczniowie pytali Jezusa: „Rabbi, kto zgrzeszył, że się urodził niewidomym - on czyjego rodzice?” (J 9,2). W Ewangeliach wspomina się o ogromnej liczbie chorych. Wielu z nich przynoszono do Jezusa, aby ich uzdrawiał.

816. Opowiadając, jak Jezus uzdrowił kobietę cierpiącą na krwotok, Ewangelista Marek czyni interesującą uwagę. Stwierdza, że kobieta ta „wiele przecierpiała od różnych lekarzy i całe swe mienie wydała” (Mk 5,25-26). W Talmudzie Babilońskim jeden z uczonych sugeruje, że w tamtych czasach niektórzy rabini podawali się za lekarzy i przepisywali nieraz przedziwne lekarstwa na tego typu dolegliwości. Jeżeli to nie pomogło, wymyślali kolejne kuracje.

817. Kiedy ktoś umarł, rozpoczynano zawodzenie, dzięki któremu smutna nowina docierała do sąsiadów. Był to dla krewnych znak rozpoczęcia żałoby. Zawodzenie to jest opisywane jako rozzierający uszy, ostry i przenikliwy krzyk, po którym następują długie jęki. O krzyku tym wspomina się w Księdze Wyjścia, opisując reakcję na śmierć pierworodnych w Egipcie: „I wstał faraon jeszcze w nocy, a z nim wszyscy jego dworzanie i wszyscy Egipcjanie. I podniósł się wielki krzyk w Egipcie, gdyż nie było domu, w którym nie byłoby umarłego” (12,30).

818. Krewni i przyjaciele zmarłego kontynuowali lamenty od chwili, gdy zawodzenie dotarło do ich uszu, aż do pogrzebu. Lamentując, bliscy zmarłego powtarzali w kółko słowa wyrażające ich smutek i rozpacz, tak jak Dawid oplakując śmierć Absaloma: „Synu mój, Absalomie! Absalomie, synu mój, synu mój! Kto by dał, bym ja umarł zamiast ciebie? Absalomie, mój synu, mój synu!” (2Sm 19,1).

819. Biblia wspomina również o zawodowych płaczkach, wzywanych w czasie żałoby, by lamentowały nad zmarłymi: „Zawołajcie płaczki, aby przyszły (...). Niech się śpieszą i niech zaśpiewają nad nami pieśń żałobną” (Jr 9,16-17).

820. Żałobnicy nosili często włosienicę i rozzierali szaty, by pokazać głębię swego cierpienia (2Sm 3,31). Również w dzisiejszych czasach żałobnicy w Izraelu głośno wyrażają swoją rozpacz i biją się w piersi na znak smutku. Warto przy okazji zaznaczyć, że kapłanom nie wolno było jednak rozzierać szat nawet po śmierci rodziców.

821. Pogrzeb następował wkrótce po śmierci, zazwyczaj jeszcze tego samego dnia. Ludzie Bliskiego Wschodu wierzyli, że duch zmarłego przebywa w pobliżu ciała przez trzy dni po śmierci. Żałobnicy byli przekonani, że słyszy on ich lamenty. Dlatego Marta z Betanii była tak przekonana, że Jezus nie może wskrzesić jej brata, ponieważ nie żył już od czterech dni (J 11,39).

25

Szok kulturowy

822. Sposób, w jaki Biblia przedstawia cuda, wydaje się całkiem zwyczajny, tak jakby autorzy biblijni nie brali pod uwagę możliwości sceptycyzmu. Całe stworzenie jest dla nich cudowne, wykazują zatem jednakowy podziw dla codziennego wschodu słońca, jak i dla dnia, kiedy słońce miało się zatrzymać.

823. Relacje między mężczyznami i kobietami przedstawione w Biblii - gdy zestawić je ze współczesnymi nam standardami - stawiają kobietę w pozycji podległej mężczyźnie. Jednakże, gdyby porównać świadectwo Biblii ze standardami czasów, w jakich została spisana, wielokrotnie okazuje się, że Pismo Święte przyznaje kobietom znacznie korzystniejsze miejsce niż było to przyjęte w tamtej kulturze.

824. Starożytność nie знаła ateistów, ponieważ każdy naród miał swoje własne bóstwo, zwykle więcej niż jedno. Tak więc z drugiej strony przyjęcie monoteizmu w Izraelu musiało być dla jego sąsiadów czymś przedziwnym.

825. Sprawa małżeństw mieszanych stanowi dla Żydów, również w naszych czasach, kwestię problematyczną i emocjonalnie trudną. Dotyka bowiem definicji tego, kto jest Żydem. Zgodnie z żydowskim prawem, aby być Żydem trzeba być dzieckiem żydowskiej matki albo przejść proces konwersji na judaizm.

826. Prawo Mojżesza zezwalało Hebrajczykom na poligamię (czyli małżeństwo z więcej niż jedną kobietą). Żony były prawnie chronione przed nadużyciami, poza tym liczne przepisy regulowały kwestie związane z takimi małżeństwami. Mimo zgody prawa na poligamię wśród Izraelitów istniała wyraźna tendencja do zachowywania monogamii (jednożeństwa). Możliwe, że głównym powodem była finansowa trudność z utrzymaniem więcej niż jednej żony.

827. Prawo zalecało, by król nie miał zbyt wielu żon, aby nie odwróciło się jego serce od Pana (Pwt 17,17). Posiadanie dużych haremów stało się źródłem licznych problemów dla Dawida, a szczególnie dla Salomona i Achaba, którzy zamiast słuchać Prawa, naśladowali przykład innych królów i brali sobie wiele pogańskich żon.

828. Wschodni zwyczaj aranżowania małżeństw sięga czasów Starego Testamentu. Kiedy Ezaw ożenił się wbrew woli swych rodziców - Izaaka i Rebeki, wzbudził ich wielki smutek. Dlaczego rodzice upierali się przy prawie do wybierania żony dla swojego syna? Małżonka stawała się członkiem klanu swojego męża i cała rodzina była żywotnie zainteresowana tym, by była to odpowiednia osoba. Istnieją świadectwa mówiące, że w pewnych sytuacjach pytało dziecko o zdanie w tej sprawie - tak było w przypadku Rebeki, którą zapytano, czy chce opuścić dom rodzinny i wyjść za Izaaka (por. Rdz 24,58).

829. Co miała do tego miłość? Ludzie Wschodu pojmują miłość między mężem i żoną podobnie, jak ludzie Zachodu rozumieją miłość między bratem i siostrą. Istnieje przekonanie, że małżonkowie powinni kochać siebie nawzajem, ponieważ to Bóg przeznaczył ich dla siebie wzajemnie poprzez dokonany przez rodziców wybór. Miłość przychodzi po ślubie. Były jednak wyjątki od tej zasady – godny uwagi przykład stanowią Jakub i Rachela. Jakub pokochał Rachele od pierwszego wejrzenia (por. Rdz 29,10-18).

830. Rozwody w krajach arabskich. Przez wiele wieków w krajach arabskich istniała możliwość, by mąż rozwiódł się z żoną mocą samego wypowiedzianego słowa. Kobięcie nie wolno było jednak oddalić swego męża. Po rozwodzie żona miała prawo zatrzymać swój ślubny ubiór, a ponadto mąż nie mógł odebrać jej niczego, co nosiła na ciele. Z tego powodu naszyjniki, bransolety i monety na nakryciu głowy stanowiły istotny zasób, który kobieta mogła wykorzystać w obliczu finansowych trudności. Obyczaje te były niewątpliwie szeroko rozpowszechnione w krajach pogańskich czasów Starego Testamentu.

831. Przy rozwodzie Prawo Mojżeszowe wymagało (por. Pwt 24,1), by mąż wręczył żonie list rozwodowy - taki pisemny certyfikat umożliwił jej m.in. powtórne wyjście za mąż. Prorok Malachiasz nauczał, że Bóg stanowczo potępia każdego mężczyznę, który z nienawiści porzuca „żonę swojej młodości”, postępując zdradliwie (Ml 2,14-16).

832. Grzech cudzołóstwa nie miał w żydowskim Prawie nic wspólnego ze sprawą rozwodu. Cudzołóstwo karano śmiercią przez ukamienowanie (Kpł 20,10). Mężczyzna dopuszczający się stosunków pozamałżeńskich był uznawany za przestępcę tylko w wypadku, gdy naruszał w ten sposób prawa innego mężczyzny.

833. Małżeństwo w nauczaniu Jezusa. Jezus odrzucał wszystkie podawane przez Żydów powody do oddalenia żony, za wyjątkiem nierządu, a samo małżeństwo uważał za święte i nierozzerwalne, bo małżonków złączył sam Bóg (Mt 19,3-9). Poza tym Pan Jezus doceniał ofiarę tych, którzy ze względu na królestwo Boże pozostają bezżenni (Mt 19,10nn).

834. O prostytutkach (nierządnicach) wspomina się dość często na kartach Pisma. Na przykład Rachab - nierządnica z Jerycha - ukryła izraelskich szpiegów, a później spuściła z okna szkarłatny sznur jako znak, który miał uchronić jej domostwo, gdy Izraelici zdobywali Jerycho. Zawarta w Ewangelii Mateusza genealogia wskazuje Rachab jako matkę Booza, który poślubił później Rut i był przodkiem Dawida oraz Jezusa.

835. Jedyna ofiara, jaką składały Bogu wyłącznie kobiety, miała miejsce po urodzeniu dziecka: „Kiedy zaś skończą się jej dni oczyszczenia po urodzeniu syna lub córki, przyniesie kapłanowi, przed wejście do Namiotu Spotkania, jednorocznego baranka na ofiarę całopalną i młodego gołębia lub synogarlicę na ofiarę przebłagalną” (Kpł 12,6).

836. Rola żydowskich kobiet w kulcie religijnym była w czasach biblijnych mniejsza niż obecnie. W świątyni wyznaczono specjalny obszar dla niewiast, zwany „dziedzińcem kobiet” i nie były one wpuszczane na wewnętrzny dziedziniec. Ze źródeł pozabiblijnych wynika, że kobietom nie było wolno odczytywać w synagodze Tory ani recytować modlitw, mogły tylko przysłuchiwać się, siedząc w wyznaczonym dla nich miejscu.

837. Inna sytuacja kobiety rysuje się u zarania Kościoła chrześcijańskiego. Ewangelia Łukasza (8,1-3) wskazuje, że Jezus pozwalał, by w wędrówkach po Ziemi Świętej towarzyszyły mu kobiety. Po Wniebowstąpieniu Jezusa kilka kobiet przebywało razem z uczniami na modlitwie w Wieczerniku. W domu matki Jana Marka o uwolnienie Piotra z więzienia modlili się i mężczyźni, i kobiety. Podobnie działo się w Kościele w Koryncie (właśnie dlatego Paweł udzielał w swoim liście wskazówek, jak się modlić, zarówno kobietom jak i mężczyznom).

26

Anioły w Biblii

838. Słowo „anioł” wywodzi się z hebrajskiego słowa *mal'ak* lub greckiego *angelos* oznaczającego tyle, co „wysłannik”. W Biblii pojawia się ono wielokrotnie. Prócz tego Jezus mówi o tym, że ludzie zbawieni będą *isangeloi*, czyli „równi aniołom” (Łk 20,36).

839. Według świadectwa Biblii anioły są bytami „pośrednimi”

między Bogiem i ludźmi. Są kimś mniejszym od Boga, ponieważ zostały przez Niego stworzone, natomiast Psalm 8 podaje, że człowiek został uczyniony „niewiele mniejszym od aniołów” (Ps 8,6).

840. w Piśmie Świętym występuje ponad 300 wzmianek o aniołach. Odgrywają one ważną rolę i biorą udział w wielu znanych historiach biblijnych, na przykład są obecne przy narodzeniu Jezusa.

841. Aniołowie są duchami, jak mówi List do Hebrajczyków (1,14): „Przeznaczonymi do usług, posłanymi na pomoc starającym się osiąść zbawienie”. Mają nam służyć i nieść pomoc tam, gdzie mogą uczynić nasze życie lepszym. Jako byty duchowe pozostają niewidzialne.

842. Po raz pierwszy aniołowie pojawiają się na kartach Biblii wtedy, gdy Adam i Ewa po upadku zostają wygnani z Ogrodu Eden. Od tej pory aniołowie-cheruby mają strzec bram Edenu i drogi do drzewa życia.

843. Cherubiny to anioły podobne do byków lub lwów ze skrzydłami i ludzkimi głowami. Stary Testament wymienia je jako strażników miejsc „tronu” Boga na ziemi. Oprócz bram Edenu strzegą także Arki Przymierza, okrywając ją swoimi skrzydłami.

844. Biblijne anioły powiększają chwałę Boga i są zawsze do Jego dyspozycji w zarządzaniu światem i wprowadzaniu w życie Bożych nakazów (Ps 103,20).

845. W czasach Jezusa ludzie nie pamiętali już, kim były Cherubiny. Historyk żydowski Józef Flawiusz napisał w I wieku po Chrystusie, że „nikt nie potrafi powiedzieć, jakie one były”. W naszych czasach archeolodzy odkryli wiele pozostałości świata biblijnego i na tej podstawie można sądzić, że Cherubina przedstawiano jako lwa ze skrzydłami i ludzką głową, czyli sfinksa. W sztuce kananejskiej odnajdujemy bardzo liczne wyobrażenia tego typu postaci; władcy kananejscy są często przedstawiani na tronie wspieranym przez dwa Cherubiny. Możliwe, że Izraelici przejęli te wyobrażenia dla ukazania tronu niewidzialnej obecności Boga na ziemi.

846. W Księdze Daniela odnajdujemy prorocki opis aniołów otaczających tron Boży:

„Patrzałem, aż postawiono trony,
a Przedwieczny zajął miejsce.
Szata Jego była biała jak śnieg,
a włosy Jego głowy jakby z czystej wełny. (...)
Strumień ognia się rozlewał i wypływał od Niego.
Tysiąc tysięcy służyło Mu,
a dziesięć tysięcy po dziesięć tysięcy
stało przed Nim”
(Dn 7,9-11).

847. O Aniołach Stróżach jest mowa w wielu miejscach Pisma Świętego. Abraham wspomina o aniele, jakiego Bóg posłał przed Jego sługą, gdy ten udał się, by znaleźć żonę dla syna Abrahama - Izaaka. O aniołach strzegących ludzi opowiada również Psalm 91 (w.11-12): „Swoim aniołom dał rozkaz o tobie, aby cię strzegli na wszystkich twych drogach. Na rękach będą cię nosili, abyś nie uraził swej stopy o kamień”.

848. Zadania aniołów opisanych w Biblii są przeróżne. Aniołowie służą jako ratownicy (np. przy ocaleniu Lota z Sodomy); wysłańcy z nowiną wielkiej wagi (jak posłaniec zwiastujący Maryi, że urodzi Jezusa); pouczają proroków (Daniel otrzymał szczegółowe wskazówki od Gabriela). Pośredniczą również między Bogiem a ludźmi w tym sensie, że ogłaszają ludowi Boga wiadomości od Niego.

849. „Zastępy niebieskie” to coś więcej niż gromada aniołów. Pojęcie to oznacza wojsko anielskie (por. Ps 148,2; Neh 9,6). Owszem, zastępy niebieskie, które przybyły do pasterczy przy narodzeniu Jezusa, śpiewały i wysławiały Boga, jednak nie przestały przy tym być Bożą armią aniołów.

850. Wizja Jakuba przedstawia aniołów chodzących w górę i w dół po ogromnej drabinie rozciągającej się między ziemią a niebem (Rdz 28,12-15). Bóg patrzy ze szczytu tej drabiny i dogląda nas oraz aniołów przynoszących nam wiadomości.

851. Anioły są zorganizowane hierarchicznie, chociaż nie wiemy, jak dokładnie ułożona jest ich hierarchia. Boży tron jest otoczony przez siedmiu aniołów, którzy nieustannie wysławiają Stwórcę.

852. Pseudo-Dionizy Areopagita napisał traktat pod tytułem *Pen tes ouranias hierarchias* (*O hierarchii niebieskiej*), w którym dokładnie określa poszczególne stopnie i rangi anielskie. Jego dzieło nie spotkało się jednak z powszechnym uznaniem poza częścią odnoszącą się do chórów anielskich. Kościół uznaje ideę istnienia różnych stopni wśród aniołów, nie przedstawia jej jednak jako konieczną do wierzenia.

853. Święty Grzegorz Wielki podsumował wiedzę Kościoła pierwszych wieków o aniołach, pisząc: „Jest dziewięć porządków anielskich, to znaczy: Aniołowie, Archaniołowie, Księstwa, Moce, Władze, Panowania, Moce (Trony), Cherubiny i Serafiny”. W swoich ustaleniach opierał się przede wszystkim na listach Pawła, ale również na innych pismach.

854. Paweł wskazuje w Liście do Efezjan cztery porządki anielskie: „Zwierzchność, Władzę, Moc i Panowanie” (1,20). W Liście do Kolosan wylicza natomiast: „Trony, Panowania, Zwierzchności i Władze” (1,16).

855. Święty Tomasz wyróżnił wśród aniołów trzy hierarchie, z których każda dzieli się na trzy stopnie. Uporządkował je według ich bliskości względem Boga. W pierwszej hierarchii znajdują się Serafiny, Cherubiny i Moce. W drugiej występują Panowania, Władze i Moce, a do trzeciej należą Księstwa, Archaniołowie i Aniołowie.

856. Biblia z imienia wymienia trzech Archaniołów: Michała, Gabriela i Rafała. Imiona te wiążą się z pełnionymi przez nich funkcjami: Michał - „Któż jak Bóg?” (Dn 12,1); Gabriel - „Bohater Boży” (Dn 8,16); Rafał - „Bóg uleczył” (Tob 12,15).

857. Gabriel występuje zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. W Starym Testamencie pojawia się w Księdze Daniela, gdzie wyjaśnia wizje proroka, zaś w Nowym Testamencie zwiastuje Maryi narodziny Jezusa.

858. Archanioł Michał jest wojownikiem i wodzem wojsk anielskich. Zgodnie z kilkoma wzmiankami w Księdze Daniela i jedną w Apokalipsie jest on także obrońcą Narodu Wybranego.

859. Archanioł Rafał jest jednym z bohaterów Księgi Tobiasza, posłanym na pomoc młodemu Tobiaszowi, który udaje się w trudną i niebezpieczną podróż na prośbę swego chorego ojca.

860. Nefilim. W rozdziale 6. Księgi Rodzaju czytamy o ludziach zwanych po hebrajsku *nefilim*. Według niektórych, ci mocarze wyjątkowej siły i rozmiarów byli wynikiem związków upadłych aniołów z ludzkimi kobietami. Biblia nazywa *nefilim* „mocarzami, mającymi sławę w owych dawnych czasach” (Rdz 6,4). Bogu nie podobała się działalność tych mocarzy, więc ich potomstwo zginęło z powierzchni ziemi w czasie Potopu.

861. Szatan jest zapewne najczęściej wymienianym z upadłych aniołów, czyli tych, które zbuntowały się przeciw Bogu i utraciły swoje miejsce w niebie. Paweł pisze o tym, że Szatan „podaje się za anioła światłości” (2Kor 11,14). W rzeczywistości jest jednak „księciem ciemności”.

862. W Apokalipsie zapowiedziano ostateczną bitwę między dobrymi a upadłymi aniołami: „I nastąpiła walka na niebie: Michał i jego aniołowie mieli walczyć ze Smokiem. I wystąpił do walki Smok i jego aniołowie, ale nie przemógł, i już się miejsce dla nich w niebie nie znalazło. I został strącony wielki Smok, Wąż starodawny, który się zwie diabeł i szatan, zwodzący całą zamieszkałą ziemię, a z nim strąceni zostali jego aniołowie” (Ap 12,7-9).

863. w dniu Sądu Ostatecznego chrześcijanie zobaczą aniołów. Ewangelia Mateusza (24,31) podaje, że Bóg „pośle swoich aniołów z trąbą o głosie potężnym, i zgromadzą Jego wybranych z czterech stron świata, od jednego krańca nieba aż do drugiego”. Aniołowie poprowadzą zbawionych do nieba i tronu Bożego.

27

Królestwo zwierząt

864. Pismo Święte zawiera wiele odniesień do różnych zwierząt. Można w nim znaleźć nazwy około 80 różnych ssaków, ponad 20 gatunków ptaków, 8 gatunków gadów i płazów, a także z tuzin gatunków owadów. Wiemy, że krainy biblijne zamieszkiwało jeszcze więcej gatunków zwierząt. Jednak już tych około 125 gatunków, które zostały w Biblii wskazane z imienia, pokazuje wyraźnie, jak dobrze ludzie tamtej kultury znali otaczający ich świat przyrody.

865. Kozy mogły być pierwszym gatunkiem udomowionym ze względu na pożywienie, jakiego dostarczają. Jedynym zwierzęciem udomowionym wcześniej był pies! W Biblii kozy pojawiają się około 200 razy. Człowiek cenił w nich przede wszystkim umiejętność życia w trudnych warunkach i łatwość wyzywienia.

866. Owce były najważniejszym zwierzęciem domowym dla Hebrajczyków. Owce i kozy dostarczały mięsa, jednakże owce były cenione wyżej z powodu dostarczanej przez nie wełny, kozy zaś dawały mleko. Owce spożywano właściwie tylko przy okazji składania ofiar. Biblia mówi o owcach częściej niż o jakimkolwiek innym gatunku zwierząt, ponad 400 razy.

867. Bydło wywodzi się od dzikiej odmiany wołów. Krowy hodowano dla mleka, jednakże jeszcze więcej były warte byki, ponieważ mogły dźwigać ciężkie ładunki, chociaż, jak podaje Biblia, to krowy ciągnęły wóz z Arką Przymierza, gdy Filistyni chcieli ją zwrócić Izraelowi (por. 1Sm 6,7n)!

868. Krowy były również trudniejsze w hodowli niż owce czy kozy. Trzeba się było nimi więcej zajmować i wymagały ciągłego dostarczania paszy, jeśli trzymało się je w osadzie. Ponieważ Abraham znaczną część swego życia przeżył jako nomada, mógł hodować krowy, jednak zapewne mniej licznie niż owce i kozy.

869. Osioł pojawia się w Biblii po raz pierwszy wtedy, kiedy mowa o tym, jak faraon dał Abrahamowi w prezencie kilka osłów (Rdz 12,16). U Egipcjan, podobnie jak w kulturze, którą reprezentował Abraham, osły służyły wyłącznie jako środek transportu towarów. Dopiero z upływem czasu zaczęto używać ich także do jazdy, ciągnięcia pługa i poruszania kół młyńskich.

870. Udomowiony osioł jest jednym z najbardziej pożytecznych zwierząt na świecie, a już z pewnością był takim dla Hebrajczyków. Prawo zawierało liczne przepisy dotyczące traktowania osłów, co wskazuje, jak ważne miejsce zajmowały one w życiu i w kulturze Izraela. Osioł miał prawo do odpoczynku w szabat, a gdyby upadł pod ciężarem, który przenosi, należało mu pomóc.

871. Osły mogą długo podróżować bez wody, potrafią ciężko pracować w upale i wystarcza im minimalna ilość paszy. Ponadto mleko osła ma wyjątkowe wartości odżywcze i podobny skład chemiczny do ludzkiego mleka.

872. Wierzch na osła. Hebrajczycy są narodem świata starożytnego, o którym wiadomo, że jeździł na osłach. Na osłach jeździli na przykład Izraelscy królowie w czasach pokoju. Także wjazd Jezusa do Jerozolimy na osiołku symbolizował pokój królestwa Bożego, który On przynosił.

873. Koni używano przede wszystkim w czasie wojen i bitew. Stanowiły one wojenny symbol siły, nie służyłyby jednak równie dobrze jako zwierzęta juczne, takie jak: osły, wielbłądy czy bydło.

874. Szofar. Mury Jerycha upadły na dźwięk baraniego rogu, zwanego po hebrajsku *szofar*. Niektóre znane w starożytności gatunki owiec dysponowały ogromnymi rogami, z których wykonywano instrumenty muzyczne. Za pomocą pary podgrzewano róg tak długo, aż był na tyle miękki, by go wyprostować. Następnie wyginano jego szerszy koniec (ten który przylegał niegdyś do głowy zwierzęcia) niemal pod kątem prostym.

875. Wielbłądy. W Biblii występują wielbłądy jednogarbne, zwane także dromaderami. Wielbłądy są użyteczne jedynie dla ludzi żyjących na pustyni, ponieważ świetnie znoszą panujące tam warunki. Uczą się jednak bardzo opornie i nie dają się wytrenować tak dobrze jak konie. Są znane ze swojego złego charakteru (zwłaszcza samce) do tego stopnia, że rzymscy żołnierze trzymali je poza murami swoich posterunków. Natomiast samice wielbłąda mają tylko jedno małe raz na trzy lata, a czasem jeszcze rzadziej.

876. Spragniony wielbłąd wypija bardzo szybko ogromne ilości wody - prawie 100 litrów w ciągu 10 minut! Prawdą jest również, że wielbłąd może iść nawet cztery dni bez picia. Nie jest natomiast prawdą, że przechowuje wodę w garbie. W rzeczywistości garb służy wielbłądowi jako magazyn pożywienia; jest to masa mięśniowa, wokół której gromadzi się tłuszcz. Jeśli nakarmi się wielbłąda tylko raz, przed rozpoczęciem podróży, to po długiej wędrówce jego garb zmniejszy się i oklapnie.

877. Wielbłąd przewodnikiem? Zupełnie nieprawdziwe jest przekonanie o wyjątkowych umiejętnościach nawigacyjnych wielbłąda. Wręcz przeciwnie - wielbłądy bardzo łatwo gubią drogę na pustyni i tracą kontakt z resztą karawany.

878. Szarańcza to najczęściej wspominany w Piśmie Świętym owad. Szarańcza niszczy uprawy i nęka ludzi. Chmara szarańczy była jedną z plag zesłanych przez Boga na Egipt, zanim faraon zgodził się, by lud Boży opuścił jego kraj. Niektórzy uważają, że spożywanie szarańczy było dozwolone, ponieważ Jan Chrzciciel żywił się miodem i szarańczą (por. Mk 1,6).

879. O mrówkach i pszczołach Biblia wypowiada się pozytywnie. Mrówki są pracowite i dobrze zorganizowane, za co chwali je Księga Przysłów (6,6n). Zaś w Księdze Mądrości Syracha (11,3) czytamy: „Mała jest pszczoła wśród latających stworzeń, lecz owoc jej ma pierwszeństwo pośród słodczy.”

880. Muchy, pchły i komary są natomiast przedstawione zdecydowanie negatywnie. Były zresztą bardzo nie lubiane (podobnie jak w naszych czasach), gdyż mogły przenosić choroby. Ogromna ilość komarów i much była jedną z plag, które spadły na Egipt z powodu zatwardziałości serca faraona, który nie chciał wypuścić Izraelitów z niewoli.

881. Lwy były często trzymane na dworach królewskich. Stanowiły symbol bogactwa i potęgi. W czasach Starego Testamentu było ich dużo, jednak z czasem wyginęły zupełnie z terenów Bliskiego Wschodu. Zabicie lwa było wyrazem wielkiej siły, dokonali tego między innymi Dawid i Samson.

882. Niedźwiedziom poświęcono w Biblii niewiele miejsca. Prawdopodobnie jednak obawiano się ich bardziej niż lwów (por. Am 5,19). Niektórzy uczeni sądzą, że niedźwiedzie, o których mowa w Piśmie Świętym, to brunatne niedźwiedzie syryjskie, które do dzisiaj można napotkać w niektórych miejscach tego regionu. Dzieci, które naśmiewały się z Elizeusza z powodu jego łysiny, zostały pożarte przez niedźwiedzie.

883. Behemot czy może... hipopotam? W rozdziale 40. Księgi Hioba przedstawiono zwierzę nazwane *behemotem*, którego opis pasuje jednak do hipopotama. Chociaż współcześnie w Dolinie Jordanu nie ma ani śladu hipopotamów, niewykluczone że zamieszkiwały ją one w czasach biblijnych. Hebrajczycy zetknęli się z hipopotamami w Egipcie i całkiem możliwe, że użyte w Księdze Hioba słowo *behemot* wzięło się właśnie z egipskiego określenia hipopotama, które brzmiało *pehemau* (co oznacza dosłownie „wół wodny”).

884. Nieznana bestia. Księga Hioba poświęca dużo uwagi (aż 34 wersety rozdziału 41.) stworzeniu o nazwie *lewiatan*. Komentatorzy spierają się co do tego, czy autor biblijny miał tu na myśli krokodyla, wieloryba czy może jakąś mityczną bestię. Najprawdopodobniej chodziło o krokodyla, mimo że w opisie *lewiatana* jest również wzmianka o ogniu buchającym z jego paszczy.

885. Psy. Prorok Jeremiasz zapowiadał, że po zniszczeniu Judy zwłoki ludzkie staną się żerem „zwierząt lądowych” (Jr 16,4). To stwierdzenie odnosi się prawdopodobnie do hien i dzikich psów. Współcześnie uważa się psa za najlepszego przyjaciela człowieka, lecz w czasach biblijnych często zdarzało się spotkać sfory wygłodniałych dzikich psów, które były niebezpieczne dla człowieka.

886. Hiena występuje na terenie Ziemi Świętej. W świecie starożytnym było to zwierzę, którego lękano się najbardziej i którego najszczerzej nienawidzono - ze względu na jego zwyczaj rozkopywania grobów. Jedynie Egipcjanie nie podzielali owej awersji do hien - udomowili je i stanowiły one dla nich pożywienie. Młode hieny łatwo się oswajają i szybko przywiązują do swoich właścicieli.

887. Lis, którego my uważamy za zwierzę nieprzeciętnie sprytne, nie zyskał uznania w oczach Salomona. Wszystkie biblijne wzmianki o tym zwierzęciu są dość pogardliwe. Ponieważ, tak jak hieny i dzikie psy, lisy wykopywały ciała zmarłych z ziemi. Zabijano je, gdy tylko pojawiły się w izraelskim mieście. Lisy żywiły się niemal wszystkim: gryzoniami, jajami, owadami i trawą. Jadły nawet owoce, co wyjaśniałoby wzmiankę o „małych lisach, które pustoszą winnice” (por. PnP 2,15).

888. Świnie były uważane za nieczyste i nie zostały przez Hebrajczyków udomowione. Biblia wspomina o nich za każdym razem negatywnie. Jezus wypędził demony z człowieka i posłał je w stado świń, a syn marnotrawny, roztrwoniwszy już wszystko, skończył jako pastuch świń, co było najbardziej hańbiącym zajęciem dla Izraelity.

889. Kruki i wrony były często spotykanymi ptakami. Kruk był pierwszym ptakiem, jakiego Noe wypuścił z arki (Rdz 8,6-7). Kruki również karmiły Eliasza, kiedy ukrywał się przed wrogami (IKrl 17,6).

890. Strusie występowały bardzo licznie na Pustyni Arabskiej w czasach biblijnych, a wyginęły tam zupełnie dopiero w czasie II wojny światowej. Księga Hioba w rozdziale 39. zawiera barwny i bardzo prawdziwy opis tego zwierzęcia (w. 13-18).

891. Najstarsza biblijna wypowiedź o migracjach ptaków pochodzi od Jeremiasza. Wydaje się jednak, że nikt w świecie starożytnym nie wiedział dokładnie, skąd i dokąd lecą ptaki i dlaczego to czynią. Jeremiasz pisał: „Nawet bocian w przestworzach zna swoją porę, synogarlica, jaskółka i żuraw zachowują czas swego przylotu” (Jr 8, 7). Bociana w locie nie da się pomylić z innym ptakiem, ze względu na jego ostro zakończoną głowę, wydłużoną szyję, długie nogi i powolne machanie skrzydłami. Latają nad Ziemią Świętą kilkutysięcznymi stadami.

892. Żuraw to ptak wysoki i dostojny, a rozpiętość jego skrzydeł sięga prawie 2,5 m. Jest on największym ptakiem, jaki migrując, przelatuje nad Ziemią Świętą. Przeloty żurawi są wyjątkowo spektakularne, ponieważ latają one ogromnymi, wielotysięcznymi stadami, a ponadto wydają podobne do trąbienia odgłosy. Krzyk żurawi jest jednym z najgłośniejszych odgłosów wydawanych przez ptaki; umożliwia im go niezwykle długa tchawica, zawinięta na kształt waltorni.

893. Wróble były dawniej pożywieniem. Polowano na nie i sprzedawano je na rynkach. Jezus wspominał, że dwa wróble kosztowały asa (Mt 10,29). Ciekawe porównanie lecącego wróbla do przekleństwa zawiera Księga Przysłów (26,2): „Jak ptak, co ucieka, wróbel, co leci, tak niesłuszne przekleństwo - bez skutku.”

894. Jonasz został połknięty przez „wielką rybę”. Wśród biblistów toczyła się wielka dyskusja na temat, czy jakiegokolwiek morskie stworzenie jest wystarczająco duże, by móc połknąć coś wielkości człowieka. Wydaje się, że Jonasza naprawdę mogła połknąć ryba, mianowicie żarłacz biały, czyli rekin ludojad, często spotykany w Morzu Śródziemnym. Jest to szczególnie wielki gatunek rekina - może osiągnąć nawet 18 metrów długości i wydaje się

możliwe, by połknął człowieka. Może on również trzymać w żołądku pokarm, nie trawiąc go przez wiele dni.

895. Wężom również poświęcono trochę uwagi w Biblii. Szatan ukazał się Ewie w postaci węża. Mojżesz wywyższył na pustyni miedzianego węża, który leczył od ukąszeń węży. Natomiast, co ciekawe, większość wzmianek o wężach w Nowym Testamencie ma charakter bardziej metaforyczny aniżeli dosłowny.

896. Jaszczurki są najczęściej występującymi gadami w krainach biblijnych. W Księdze Kapłańskiej (11,29-39) zaklasyfikowano je jako zwierzęta nieczyste, zatem, choć występowały licznie, nie mogły służyć za pokarm.

897. Z małpami Izraelici zetknęli się w Egipcie. W owym czasie pawian afrykański był zwierzęciem poświęconym bogu Totowi, poza tym Egipcjanie trzymali pawiany jako zwierzęta domowe. Natomiast małpą przywiezioną przez flotę króla Salomona z Tarsisz był najprawdopodobniej rezus, często spotykany we współczesnych ogrodach zoologicznych.

898. Pawie. Ostatnim gatunkiem zwierzęcia wymienionym wśród towarów transportowanych z Tarsisz za czasów Salomona był paw (IKr1 10,22). Pawie wywodzą się z Indii i Cejlonu, ale ludzie rozprzestrzenili je po całym świecie. Są to zwierzęta bardzo wytrzymałe, więc dobrze znoszą różne klimaty i warunki życia.

899. Przepiórki były zapewne znane Izraelitom już w Egipcie. Mogą o tym świadczyć malowidła ścienne w egipskich grobowcach, przedstawiające łapanie przepiórek w sieci. Jednak chyba nigdy Izraelici nie widzieli tych ptaków w takich ilościach, jak wówczas gdy Bóg zesłał im przepiórki na pustyni (Wj 16,13).

900. Przepiórki na pustyni. Należące do ptaków wędrownych przepiórki mają krótkie skrzydełka i ograniczone siły do lotu. Silniejsze wiatry często spychają je z kursu, w wyniku czego wycieńczone ptaki spadają na najbliższy ląd. Bóg wykorzystał ten proces, by spowodować spadnięcie przepiórek w obozie Izraelitów. Biblia podaje, że silny wiatr zepchnął ptaki znad morza i wieczorem spadły one na ziemię (por. Lb 11,31).

901. Kogut w Biblii został najbardziej zapamiętany ze sceny zaparcia się Piotra, kiedy to jego nocne pianie miało wyznaczać czas zdrady Apostoła. Jednak o kogucie wspomina również Księga Przysłów, choć w nieco innym kontekście: „Trzy rzeczy krok mają wspaniałe, a cztery chód mają wyniosły: lew najdzielniejszy wśród zwierząt, przed niczym się nie cofa; kogut, co dumnie chodzi wśród kur; koń bojowy lub kozioł i król, z którym jest lud jego” (Prz 30,29-31).

902. Kury zostały udomowione prawdopodobnie już 5200 lat temu w Indiach. Początkowo trzymano je jedynie dla celów rozrywkowych - walk kogutów. Dla pożywienia zaczęto je hodować dopiero kilka wieków przed Chrystusem. Za dzikiego przodka kury domowej uważany jest tzw. *Kur bankiwa*. Występuje w północno-wschodnich Indiach i południowo-wschodniej Azji. Wyglądem i zachowaniem przypomina nasze podwórkowe koguty, poza jedną różnicą - potrafi latać.

903. Drzewo poznania dobra i zła było jedynym drzewem w ogrodzie Eden, z którego Bóg zabronił spożywać owoce. Nie wiadomo dokładnie, o jaki gatunek drzewa chodziło, ale nie jest to aż tak ważne, gdyż ma ono przede wszystkim znaczenie symboliczne.

904. Drzewa migdałowe cieszyły się wśród starożytnych szczególnym uznaniem ze względu na swe przepiękne kwiaty. Kwiaty te przedstawiano często w sztuce, znajdowały się także wyrzeźbione na Arce Przymierza (Wj 25,33-34). Natomiast orzechy i olej z drzewa migdałowego służyły do celów kulinarnych. Hebrajczycy kwiaty migdałowca związali również z kultem religijnym - wyrzeźbili je na złotych świecznikach w Przybytku, a do czasów współczesnych przetrwała tradycja przynoszenia ich w świąteczne dni do synagogi.

905. Drzewo jabłoni chwali Oblubienica w Pieśni nad Pieśniami (2,3): „Jak jabłoń wśród drzew leśnych, tak ukochany mój wśród młodzieńców. W upragnionym jego cieniu usiadłam, a owoc jego słodki memu podniebieniu”. Wynika z tego, że drzewo to musiało być wysoko cenione za swój piękny wygląd i dobre owoce.

906. Cedry były ogromnie cenione ze względu na swoją wysokość, jakość i trwałość drewna. Starożytni Izraelici używali drzewa cedrowego do budowy świątyni (IKrl 6,16;36). Wspomina się o nim również przy opisie rytuałów oczyszczenia (Lb 19,6).

907. Salomon nakazał wycięcie najwyższych cedrów na budowę świątyni i swojego pałacu, który nazwał Domem Cedrów Libanu. Przy przedsięwzięciu tym pracowały dziesiątki tysięcy robotników. Co miesiąc król posyłał do Libanu dziesięć tysięcy Izraelitów, którzy mieli dopomóc tamtejszym drwalom ścinać drzewa (IKrl 5,20nn).

908. Drzewo oliwne ma przedziwne właściwości. Wycięcie drzewa oliwnego powoduje tylko jego ożywienie, gdyż z korzenia wypuszczają się nowe pędy. Korzenie oliwki są wyjątkowo odporne i długowieczne, nie da się więc usunąć tego drzewa poprzez samo ścięcie. Oliwka w świecie starożytnym symbolizowała pokój, słusznie zatem wiązano ją z Chrystusem - „Księciem Pokoju”.

909. Salomon wybudował w Esjon-geber (obecne Elat) huty, stocznię i port. Nieprzyjazna pustynia wydaje się dziwnym miejscem na stawianie hut - prawie nie ma tam wody. Był jednak dobry powód dla takiej lokalizacji. Otóż w dolinie, gdzie stały huty Salomona, wiał nieustannie silny wiatr, który działał niczym miech i podtrzymywał wysoką temperaturę w piecach.

910. Leśne drzewa stanowiły dla Izraelitów symbol świętości. Nazwy dwóch najczęściej występujących w lasach Ziemi Świętej drzew, to jest dębu i terebintu, wywodziły się w języku hebrajskim od słów oznaczających Boga.

911. Dęby służyły także za miejsce pochówku (Rdz 35,8; IKrn 10,12). W Palestynie rosły trzy gatunki dębów, a ten, o którym mowa w Biblii to prawdopodobnie *Quercus aegilops*.

912. Najwięcej palm rosło w Dolinie Jordanu, a Jerycho było znane jako miasto liści palmowych. Symbolika palmy wiązała się z łaską, a palmy daktylowej - również z radością. Kiedy Jezus wjeżdżał do Jerozolimy tłumy machały liśćmi palmowymi, aby Go uhonorować i oddać mu cześć.

913. Sykomory różnią się między sobą w zależności od kontynentu, na którym rosną. Te, o których mowa w Piśmie Świętym (rosnące w Palestynie i Egipcie), są wiecznie zielonymi drzewami o mocnej budowie. W Egipcie sadzono je przede wszystkim ze względu na drewno, natomiast w Izraelu - dla fig. Sykomory są zapewne najlepiej znane z historii o niewielkim Zacheuszu, który wspinał się na jedno z tych drzew, aby zobaczyć Jezusa.

914. Wierzby rosną na Bliskim Wschodzie przeważnie nad strumieniami. W większości biblijnych wzmianek wiąże się je z wodą (np. „wierzby nadrzeczne” - Kpi 23,40).

915. Rycynus rośnie i więdnę bardzo szybko, zwłaszcza, gdy się go dotknie. Ma kolczaste, ciemnozielone liście i czerwone kwiaty. Bóg sprawił, jak czytamy w Księdze Jonasza, że krzew rycynusowy wyrósł nad Jonaszem, dając mu cień (Jon 4,6).

916. Miasto Aszkelon w Izraelu słynęło w świecie starożytnym z obfitości warzyw i owoców, jakie rosły na tamtejszej żyznej ziemi. Jednym z rosnących tam warzyw był gatunek cebuli, zwanej także czosnkiem askalońskim; nazwa ta została zapisana przez Rzymian i wywodzi się właśnie od tego izraelskiego miasta.

917. Hizop pojawia się na kartach Biblii wielokrotnie, jednakże żadna z roślin znanych pod tą nazwą nie wywodzi się z Bliskiego Wschodu. Podejrzewa się więc, że autorzy biblijni mieli na myśli majeranek, aromatyczne zioło wywodzące się z Syrii.

918. Lilia, o której również wiele razy czytamy w Piśmie Świętym, była najprawdopodobniej innym kwiatem niż ten, który znamy pod tą nazwą obecnie.

919. Mandragora to kwitnące zioło, które owocuje na wiosnę. Przypisuje się jej właściwości afrodyzjaku - dowiadujemy się o tym ze sporu Lei z Rachelą o ich wspólnego męża Jakuba, który odwiedzał je w osobnych namiotach (Rdz 30,14nn).

920. Mirta kwitnie pięknym różowym kwieciem o delikatnym zapachu. Księga Izajasza (41,19-20) posługuje się nią jako symbolem nieustającej opatrności i opieki Boga nad Izraelem. Jej gałęzi używano natomiast w czasie Święta Namiotów (por. Ne 8,15-16).

921. Róże nie występowały w krajach biblijnych, dlatego nie wydaje się prawdopodobne, aby kwiaty o tej nazwie wspomniane kilkakrotnie w Piśmie Świętym (por. np. Syr 50,8), były tymi różami, które znamy.

922. Piołun ze względu na swój wyjątkowo gorzki smak stał się symbolem goryczy. W Palestynie rośnie wiele odmian tej rośliny, uznawanej za krzew, choć może osiągać sporą wysokość. Piołun należy do tej samej rodziny roślin co bylice. Wszystkie one charakteryzują się gorzkim smakiem i silnym zapachem. Hebrajczycy uznawali gorzkie rośliny za trujące i czynili je symbolami smutku i nieszczęścia jednak-że używali piołunu jako przyprawy, toniku i lekarstwa na robaki.

923. Nazwa „balsam z Gileadu” odnosi się do żywicy pozyskiwanej przez nacięcia w korze drzew, której używa się do produkcji perfum i leków. Ponieważ żywica ta jest wytwarzana przez różne rośliny, nie wiadomo dokładnie, którą opisywał Jeremiasz, od którego słów wywodzi się nazwa „balsam z Gileadu” (por. Jr 8,22). Najprawdopodobniej chodziło mu o ambrowiec, który wytwarza żywicę do dziś używaną w medycynie.

924. Figi. w porównaniu z pustynią kraina Kanaan ze swymi winnicami i sadami, w których rosły oliwki, figi, daktyle i granaty, musiała wydawać się rajem. Obok winogron najcenniejsze dla Izraelitów uprawy stanowiły figi, które zajmowały ważne miejsce w ich codziennej diecie. Figi i daktyle jedzono zarówno surowe, jak i suszone. Owoce figowca służyły ponadto w medycynie.

925. Granaty rosą dziko albo jako duże krzaki, albo małe drzewka, na wielu obszarach Bliskiego Wschodu. Ich owoce, wypełnione kolorowymi, soczystymi pestkami, posłużyły Hiramowi za wzorzec do ozdobienia świątyni (IKrl 7,13-20), a ponadto odwzorowano je na monetach w Jerozolimie.

926. Pszenica i jęczmień były najważniejszymi zbożami rosnącymi wzdłuż Nilu i na całym starożytnym Bliskim Wschodzie. Uprawiano je na tych terenach już u zarania historii. Ich najstarsze ślady znaleziono w okolicach góry Karmel, na północy Izraela. Żydzi wierzyli, że obfitość zbiorów pszenicy zależy w dużej mierze od Boga, według słów Psalmu 147 (w. 12-14): „Chwal, Jerozolimie, Pana, chwal Boga twego, Syjonie! (...) Zapewnia pokój twoim granicom, nasyca ciebie najlepszą pszenicą”.

927. W Ziemi Świętej jęczmień uprawiano przede wszystkim na pasze dla zwierząt, zawierał bowiem mniej białka niż pszenica. Był on również podstawowym zbożem ludzi biednych i z tego powodu został symbolem ubóstwa. O tym, że jęczmień był dla Hebrajczyków podstawową rośliną uprawną, świadczy fakt, że dostarczył im jednostki miary: 3 ziarenka jęczmienia położone w rzędki dawały długość jednego cala (ok. 2,5 cm), 24 stanowiły piędź, podczas gdy „amma” równała się 48 ziarnom (ok. 45 cm).

928. Grochodrzew. W przypowieści Jezusa o synu marnotrawnym młodszy z braci roztrwonił swoją część dziedzictwa i, straciwszy wszystko, był tak biedny, że napełniał żołądek strąkami, które jadły świnie (Łk 15,16). Były to najprawdopodobniej strąki grochodrzewu, nazywanego też czasem szarańczynem. Grochodrzew wydaje strąki przypominające nieco nasz zielony groch. Współcześnie na Bliskim Wschodzie strąki te stanowią pokarm zarówno dla zwierząt, jak i dla ubogich ludzi, natomiast w czasach Jezusa nie zdarzało się, aby jedli je ludzie, chyba że byli już tak wygłodzeni i biedni, jak syn marnotrawny.

929. Chleb świętojański. Niektórzy sądzą, że „szarańcza”, którą żywił się na pustkowiu Jan Chrzciciel (Mt 3,4), nie była w rzeczywistości szarańczą - owadami, lecz strąkami grochodrzewu (szarańczy-nu). Z tego względu grochodrzewowi przydano jeszcze jedną nazwę „chleb świętojański”.

930. Gorczyca. Niewiele roślin występujących w Ziemi Świętej wydaje nasiona mniejsze niż ziarno gorczycy. Jak zauważył w jednej z przypowieści Jezus (Mt 13,31nn) gorczyca wyrasta często niczym drzewo, osiągając wysokość ok. 4,5 m, zaś jej łodyga może być grubości ludzkiego ramienia. Gorczyca była powszechnie uprawiana na Bliskim Wschodzie, ze względu na smak swoich nasion.

931. Winogrono jest zresztą rośliną wspomnianą na początku w Biblii (jedną z pierwszych rzeczy, jaką zrobił Noe po potopie, było zasadzenie winnicy) i pojawia się w sumie około dwieście razy w obydwu Testamentach. Krzewy winne były w Ziemi Świętej tak powszechną uprawą, że musieli znać je wszyscy. Uprawia się je od tak dawna, że nikt już nie pamięta, jakie były początki uprawy krzewu winnego.

932. Palma daktylowa była dla mieszkańców Ziemi Świętej znakiem majestatu i urodzajności. Jej wielkie liście symbolizowały triumf i często noszono je w czasie różnych ceremonii, ale służyły również do pokrywania domów, jako płoty oraz do wyplatania koszy, naczyń i mat. Natomiast z włóknistego materiału pozyskiwanego z korony drzew wytwarzano liny. Pień palmy służył na drewno, a owoce były pokarmem i ludzi, i zwierząt. Mawia się, że palma daktylowa ma więcej zastosowań niż rok dni.

933. Cierń występuje w Biblii przede wszystkim jako roślina, z której gałązek upleciono koronę cierniową wykonaną przez żołnierzy Poncjusza Piłata zaraz po wyroku wydanym przez prokuratora, w którym to skazał Jezusa na ubiczowanie (por. J 19,2). Relikwie korony cierniowej znajdujące się w katedrze Notre-Dame w Paryżu są obręczą o średnicy około 21 cm i mają formę gładko splecionych gałązek.

934. Do relikwii Męki Pańskiej obok korony cierniowej zalicza się również: gwoździe, drzewo krzyża, Całun Turyński, Kolumna Biczowania (znajduje się w kościele św. Praksedy w Rzymie), Święte Schody (w pałacu papieskim na Lateranie), Titulus - tabliczka z napisem *INRI* w trzech językach (znajduje się w Rzymie).

935. Z czego zrobiono koronę cierniową? Ponieważ wiele roślin w Palestynie nazywa się po prostu cierniami, uczeni zastanawiali się, z której z nich była zrobiona korona cierniowa. Niegdyś sądzono, że korona cierniowa była zrobiona z rośliny zwanej *Ziziphus Spina Christi*, jednak ostatnio przeprowadzone badania Całunu Turyńskiego świadczą, że korona miała raczej kształt hełmu i była wykonana z rośliny o nazwie *Sarcopoterium spinosum*.

936. Istnieje krzew nazywany popularnie „koroną cierniową”, rosnący w ogrodach Ameryki i Europy, ale nie jest on tym samym krzewem, z którego wykonano prawdziwą koronę cierniową dla Jezusa. Roślina „korona cierniowa” wywodzi się bowiem z Madagaskaru i nie była znana w Ziemi Świętej w czasach Jezusa.

937. Istnieje również zwierzę nazwane „koroną cierniową”. Jest to gatunek z gromady rozgwiazd, który występuje w rafach koralowych Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego. Ma zwykle kolor ciemnofioletowy i 18 krótkich ramion pokrytych jadowymi kolcami.

29

Muzyka w Biblii

938. Muzyka towarzyszyła Izraelitom przy najróżniejszych okazjach: w czasie świąt religijnych i nabożeństw, na pogrzebach (Mt 9,23), w czasie bitew (Wj 15,20-21; 2Krn 20,28), a nawet pasterzom przy wypasie owiec. Utalentowanym harfistą był Dawid. Biblia poświadcza obecność muzyki zarówno na dworze królewskim, jak i w najskromniejszym otoczeniu - muzyka nie ograniczała się zatem do konkretnej grupy społecznej.

939. Ojciec wszystkich muzyków. O Jubalu Biblia mówi: „Od niego to pochodzą wszyscy grający na cytrze i na flecie” (Rdz 4,21). Był on synem Lameka, jednym z potomków Kaina!

940. O muzykach i muzyce Biblia wypowiada się na ogół pozytywnie, jak np. w Księdze Mądrości Syracha (32,5-6): „Czym pieczęć z rubinu w złotej oprawie, tym koncert muzyków na uczcie przy winie. Jak pieczęć szmaragdowa w złotym obramowaniu, tak melodia muzyków przy słodkim winie.” Jednak, chyba żeby nie spędzać za dużo czasu przy muzyce i winie, autor Mądrości Syracha zaraz dodaje: „Wino i muzyka rozweselają serce, ale wyżej od tych obu rzeczy stoi umiłowanie mądrości” (Syr 40,20).

941. Modlitwa a muzyka. Biblia zachęca również, aby za pomocą muzyki uwielbiać Boga: „Oddajcie chwałę Jego imieniu! Podziękujcie Mu przez wysławianie przy dźwięku harf i wszelkich instrumentów muzycznych!” (Syr 39,15).

942. „Fujarka” bądź „flet”, o których czasem mowa w Biblii, mogła być w rzeczywistości obojem. Na instrumencie tym grano przy świętach i innych radosnych okazjach, jak i w czasie pogrzebów i innych smutnych wydarzeniach. Prorok Jeremiasz porównał smętny, niedający spokoju dźwięk tego instrumentu z zasmuconym sercem (Jr 48,36).

943. Określenie „trąby” odnosiło się do wielu różnych instrumentów dętych - od rogu baraniego po srebrną trąbkę Mojżesza. Do dźwięku potężnych trąb często przyrównywano dźwięk głosu Boga (por. Ap 1,10).

944. Harfa jest bardzo często wspomnianym w Biblii instrumentem. Nazwa ta mogła oznaczać także lirę, podobny, ale mniejszy od harfy, instrument strunowy. Lira składała się z drewnianej ramy i z 8 lub 10 strunami, które szarpało palcami albo jakiegoś rodzaju plektronem. Instrument ten wywodzi się najprawdopodobniej z Syrii.

945. Harfy i niebo. Wielu ludzi kojarzy niebo z grą na harfie, lecz większość nie wie, że skojarzenie to wywodzi się z Biblii. Pojawia się ono w Apokalipsie świętego Jana, w opisie wizji nieba (por. Ap 5,8).

946. Cytra i wiola to jeszcze inne rodzaje harf. Były to mniejsze harfy w drewnianych ramach, szarpane palcami. Możliwe, że wywodziły się z Fenicji. Pojawiają się w Pierwszej Księdze Samuela (10,5) oraz w Księdze Izajasza (5,12).

947. Cymbały należą do instrumentów perkusyjnych. Grano na nich w czasie świąt i ceremonii, takich jak poświęcenie murów Jerozolimy (Ne 12,27).

948. „Cymbał brzmiaący” to bardzo znane określenie biblijne. Użył go Św. Paweł na porównanie charyzmatów z darem miłości (1Kor 13,1nn). Charyzmaty udzielane przez Ducha Świętego, choć są dobre i służą budowaniu wspólnoty, z czasem jednak przemijają, a prawdziwa miłość trwa wiecznie i o nią chrześcijanie powinni się troszczyć najbardziej.

949. Wśród pozostałych instrumentów wymienionych w Biblii znaleźć można jeszcze grzechotki (być może odpowiednik naszych tamburynów) oraz bębny (2 Sm 6,5).

30 Symbole

950. Krzyż stanowi najlepiej rozpoznawany symbol chrześcijan. Śmierć na krzyżu i sam krzyż w ogóle były w starożytności znakiem hańby. Jednak od momentu krzyżowej śmierci Jezusa, a zwłaszcza Jego Zmartwychwstania krzyż jest znakiem chwały - najpierw dla Chrystusa, a potem dla chrześcijan i już na zawsze pozostanie znakiem odkupieńczego dzieła, jakiego Jezus dokonał dla ludzi.

951. Ramię i ręka są w normalnych warunkach znakami działania. Biblia mówi natomiast o ramieniu i ręce Boga, które są symbolem Jego potęgi: „Ty masz ramię pełne potęgi, mocna jest ręka Twoja i Twoja prawica wzniesiona” (Ps 89,14). Symbol ten też niejednokrotnie

oznacza moc stwórczą, tak jak np. w jednym z prorocत्व Izajasza, gdy Bóg mówi o sobie: „Moja to ręka założyła ziemię i moja prawica rozciągnęła niebo. Gdy na nie zawołam, stawia się natychmiast" (Iz 48,13).

952. Lampa, ze względu na światło jakie daje, jest symbolem żywej obecności Boga lub Jego Słowa. Świadczą o tym konkretne fragmenty Biblii, np.: „Ty, o Panie, jesteś moim światłem" (2Sm 22,29) lub „Twoje słowo jest lampą dla moich stóp i światłem na mojej ścieżce" (Ps 119,5).

953. „Światłość świata". Jezus przynosi martwemu światu życie. Prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek, przez swoje Zmartwychwstanie zapoczątkowuje przemianę człowieka i świata, dając nowe życie. Ewangelista Jan podaje, że Jezus sam o sobie powiedział, że jest „światłością świata" (J 8,12). Prawdę tę wyraża się tradycyjnie w symbolu świec, zapalanych w czasie liturgii i stawianych na ołtarzu.

954. Jezus nazwał się również Dobrym Pasterzem, który daje swe życie za powierzone Mu owce (10,11). Jest On bowiem Odkupicielem dla swojego ludu - swoich owiec, których strzeże, chroni i prowadzi do zbawienia.

955. Gołębica stanowi tradycyjnie symbol Ducha Świętego. Źródłem takiego powiązania jest opisana w Ewangeliach scena chrztu Jezusa w Jordanie - kiedy Jezus został ochrzczony przez Jana, zstąpiła na niego „gołębica", a Bóg przemówił z nieba. W Biblii istnieją także inne symbole Ducha Świętego, pochodzące ze świata przyrody, takie jak: woda, ogień, powietrze i wichry.

956. Kolor biały w świecie Biblii towarzyszy świętom i przejawom ludzkiej radości. Jako barwa światła i życia, jest on przeciwstawiany czerni, będącej synonimem mroków i żałoby.

957. Mleko oprócz tego, że oznacza jeden z najbardziej pospolitych pokarmów, w Biblii ma również znaczenie symboliczne. W Starym Testamencie symbol mleka był związany z obietnicą daną patriarchom - Ziemia Obiecana, do której ma wejść Izrael jest opisywana jako „kraj mlekiem i miodem płynący" (Wj 3,8). Natomiast Nowy Testament za mleko uważa nauczanie, którym karmią się dzieci Boże (1Kor 3,2).

31

Jeszcze parę ciekawostek

958. Trójca Święta jest jednym z podstawowych pojęć chrześcijaństwa. Jednakże Biblia nie zawiera słowa „Trójca". Nauka o „Trójcy Świętej" rozwinęła się po spisaniu Biblii, w dalszych dziejach Kościoła. Po raz pierwszy słowa *Trinitas* (łac. Trójca) użył Tertulian, teolog chrześcijański żyjący na przełomie II i III wieku. Dogmat o Trójcy Świętej sformułowano na Soborze w Nicei w 325 roku.

959. Sny były środkiem, jakim Bóg posługiwał się często, by przekazać coś prorokom lub innym wybranym przez siebie ludziom. Obiekty widziane w snach symbolizowały osoby, rzeczywiste lub przyszłe wydarzenia. Na przykład opisany w Księdze Rodzaju (37,5nn) sen Józefa o snopach zboża przepowiedział czasy, kiedy miał się on stać jedną z najbardziej prominentnych postaci w Egipcie i przeprowadzić ten kraj przez suszę i głód.

960. Dogmaty Maryjne. Niektóre prawdy dotyczące Matki Bożej zawarte w Biblii zostały

w późniejszych wiekach zdogmatyzowane przez Kościół, to znaczy uznane za prawdę, którą objawił sam Bóg. Dotyczy to dogmatu o Bożym rodzicielstwie Maryi oraz dogmatu o Dziewiczym poczęciu Jezusa w łonie Maryi.

961. Doktryna Niepokalanego Poczęcia, czyli dogmat o tym, że Maryja została poczęta bez grzechu pierworodnego, nie zawiera wyraźnego poświadczenia w Piśmie Świętym. Przekonanie o niepokalanym poczęciu Maryi było natomiast obecne w Kościele już od pierwszych wieków, a jako dogmat zostało ogłoszone przez papieża Piusa IX w 1854 roku.

962. Dogmat Wniebowzięciu Matki Bożej, czyli wiara w nadprzyrodzone odejście Maryi z tego świata, również nie została wprost wyrażona w Biblii, ale mówią o niej apokryfy, np. wymieniany już przez nas *Transitus*. Dlatego też wiara we Wniebowzięcie była od wieków obecna w Kościele. Prawdę tę uroczyście ogłosił jako dogmat papież Pius XII w 1950 roku.

963. Owoc drzewa poznania dobra i zła. W opisaney w Księdze Rodzaju historii upadku pierwszych rodziców, Adama i Ewy, wspomina się o tym, że jego przyczyną było spożycie owocu z drzewa poznania dobra i zła. Tradycyjnie za ten owoc uważano jabłko, ale Biblia nie wymienia go w opisie ogrodu Eden (Rdz 2,9.17; 3,6).

964. Tewa lub *aron*, to dwa oryginalne hebrajskie słowa użyte w Starym Testamencie, które tłumaczymy jako „arka”. Oznaczają one dosłownie „pudło” lub „skrzynię”. Pierwsze jest używane w odniesieniu do arki, którą zbudował Noe. Drugie może oznaczać trumnę, ale stosowano go również na określenie Arki Przymierza (Pwt 10,8).

965. Politeizm oznacza wiarę w istnienie więcej niż jednego boga. W środowisku biblijnym większość społeczeństw (np. Egipt, Mezopotamia, Grecja i Rzym) wyznawała politeizm. Św. Paweł stwierdza, że w tych kulturach było „mnóstwo (...) bogów i panów” (IKor 8,5). Na tym tle wyraźnie odróżniali się Żydzi, dla których istniał tylko jeden Bóg.

966. Henoteizm. Biblijna wiara Żydów w Jednego i Jedyne Boga przechodziła pewne fazy rozwoju. Najpierw, za czasów patriarchów, mamy do czynienia z tzw. henoteizmem - czyli z przekonaniem, że Bóg Jahwe jest jeden i najmocniejszy, ale poza nim istnieją też inni bogowie, którzy sprawują kontrolę nad ludami pogańskimi (por. Wj 12,12).

967. Monoteizm. Z czasem jednak do wiary w Jednego Boga Żydzi dołączyli przekonanie, że Jahwe jest również Bogiem Jedynym, Stwórcą świata i Władcą jego wszystkich części (Iz 40-55). Jest to monoteizm w czystej postaci - jest tylko jeden Bóg, nie ma poza Nim innego, a wszystkie bożki pogańskie są dziełem ludzkiej głupoty lub działania złych duchów.

968. Kadzidło i mirra to aromatyczne żywice sprowadzane z Indii, Arabii albo Afryki. Z tego względu były drogie i wysoko cenione w Ziemi Świętej. Pismo Święte wymienia je wśród darów dla Jezusa, przyniesionych przez Mędrców ze Wschodu.

969. Magowie czy astronomowie? Mniej więcej w czasie narodzenia Jezusa w Betlejem na nocnym niebie ukazało się niezwykle zjawisko - gwiazda, która, jak przekazuje Biblia, doprowadziła Mędrców ze Wschodu do nowo narodzonego Jezusa (Mt 2,1). Wielu uczonych debatowało nad tym, czym w rzeczywistości była gwiazda betlejemska. Jednak cokolwiek było to astronomiczne zjawisko, mędrcy czy też magowie, wyczekiwali go i zauważyli od razu, jak się pojawiło. Stąd wniosek, że musieli oni również być starożytnymi astronomami.

970. Magus (czyli mag) to perskie słowo odnoszące się do perskich kapłanów. To od niego pochodzi nasze słowo „magia”. W świecie starożytnym kapłani, którzy potrafili przewidywać zaćmienia oraz ruchy planet, często uchodzili za posiadaczy mocy magicznych.

971. Jerycho jest najstarszym miastem świata. Zostało założone około 3500 lat przed Chrystusem. Kiedy archeolodzy odkopali ruiny starożytnego Jerycha (ok. 1,5 km na północny zachód od współczesnego miasta), okazało się, że na miejscu tym istniało nie jedno miasto, lecz kilka, budowanych kolejno na ruinach poprzedniego. Na resztkach najstarszej ludzkiej osady wybudowano w starożytności pięć kolejnych miast - przy czym czwarte z nich wydaje się być tym, które zdobył Jozue.

972. Archeolodzy w Jerychu. Podczas prac archeologicznych w Jerychu odnaleziono pozostałości murów miejskich o wysokości 9 m i grubości prawie 2 m. Z przeprowadzonych badań wynika, że koniec tego miasta musiał nastąpić w sposób gwałtowny. Część murów rozpadła się, widać na nich również ślady ognia, który palił cegły i kruszył kamienie.

973. „Szibbolet”. Gileadczy, wojska Jeftego, po zwycięstwie nad pokoleniem Efraima, jak podaje Biblia (Sdz 12,5-6): „Odcięli Efraimitom drogę do brodów Jordanu, a gdy zbiegowie z Efraima mówili: «Pozwól mi przejść», Gileadczy zadawali pytanie: «Czy jesteś Efraimitą?» - A kiedy odpowiadał: «Nie», wówczas nakazywali mu: «Wymówże więc Szibbolet». Jeśli rzekł: Sibbolet - a inaczej nie mógł wymówić - chwyтали go i zabijali u brodu Jordanu. Tak zginęło przy tej sposobności czterdzieści dwa tysiące Efraimitów.” W języku angielskim słowo „shibboleth” oznacza współcześnie „słowo” albo „powiedzenie” odróżniające członków jakiejś grupy od pozostałych ludzi.

974. Król Hammurabi (jego imię oznacza „człowieka zachodu”) był Amorytą, który podbił kilka miast sumeryjskich i dał początek niewielkiemu imperium. Jako jego pierwszy król przyczynił się do tego, że małe miasto Babilon wyrosło na jedną z największych potęg starożytności. Część uczonych sądzi, że Hammurabi (którego panowanie w Babilonie datuje się zwykle na lata 1792-1750 przed Chrystusem) to Amrafel, tajemniczy król Szinear, wspomniany w Rdz 14.

975. Kodeks Hammurabiego. Imię Hammurabi stało się znane również za sprawą nazwania nim kodeksu, ustanowionego pod koniec jego panowania i spisane na glinianych tabliczkach oraz na słupach kamiennych. Między kodeksem Hammurabiego a Prawem Mojżesza otrzymanym od Boga na Synaju można wysledzić zarówno zbieżności, jak i wyraźne różnice. Niestety tablice, na których zapisano Dziesięć Przykazań zaginęły wraz z Arką Przymierza. Tymczasem kodeks Hammurabiego został odnaleziony przez francuskich archeologów w starożytnym mieście Suza i można go obecnie oglądać w paryskim Luwrze.

976. Ziggurat. Na terenie całego imperium babilońskiego budowano wieże zwane *ziggumtami* (nazwa ta oznacza dosłownie „domy wznoszące głowy w górę”). Prawdopodobnie miały one służyć ludziom jako schody, po których wchodziło się na spotkanie z bogami. *Ziggurat* przypomina piramidę, ma jednak budowę schodkową. Stawiając wieżę, budowniczy „mieli cegłę zamiast kamieni i smołę zamiast zaprawy murarskiej” (Rdz 11, 3). Cegły produkowano z błota, a „smoła” to zapewne asfalt, który aż do dziś występuje w dużych ilościach na irańskich polach naftowych.

977. Ceramika jest jednym z najbardziej trwałych materiałów świata. Wytwarzano ją w czasach biblijnych i wytwarza się dzisiaj w podobny sposób: najpierw kształt naczyń lub przedmiotu rzeźbi się z gliny, a następnie wypala w piecu. Szkło się rozpada, metale ulegają

korozji i rdzewieją, drewno i tkaniny niszczeją od wilgoci i robactwa, tymczasem ceramika nie ulega zniszczeniu. Choć gliniane naczynie może bardzo łatwo się rozbić, to jego skorupy są bardzo trwałe. Niektóre z nich przetrwały całe wieki i są dla nas dzisiaj cennym źródłem informacji o kulturach starożytnych.

978. Ceramika z Pustyni Negeb. Archeolodzy badali uważnie skorupy ceramiczne odnalezione na terenie Pustyni Negeb, które pochodziły mniej więcej z czasów, kiedy podróżował tamtędy Abraham. Cała ceramika odnaleziona na tym rozległym terenie była niemal jednakowa. Można na tej podstawie wnioskować, że plemiona zamieszkujące pustynię mogły z sobą swobodnie handlować, a więc musiały to być w miarę spokojne (pokojoye) czasy.

979. Szema Israel. Najważniejsze wyznanie żydowskiej wiary stanowi: „Słuchaj, Izraelu, Pan jest naszym Bogiem - Panem jedynym”, zwane od pierwszych hebrajskich słów *Szema Israel*. Wywodzi się ono z Księgi Powtórzonego Prawa (6,4), a Jezus zacytował je wraz z wersem, który po nim następuje („Będziesz miłował Pana Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem”), mówiąc, że jest to największe przykazanie.

980. Znajomość podstaw? W 1997 roku London Sunday Times przeprowadził wśród księży anglikańskich badanie, które wykazało, że tylko 34% spośród 220 potrafi samodzielnie wyrecytować z pamięci Dziesięć Przykazań.

ZWOJE Z NAD MORZA MARTWEGO

981. Niesamowite znalezisko pasterza kóz. Wiosną 1947 roku, w czasie gdy Palestyna znajdowała się jeszcze pod kontrolą Brytyjczyków, Muhammed ed Dib wypasał kozy. Pewnego dnia pośród suchych wzgórz nad północnym wybrzeżem Morza Martwego, pasterz ten rzucił kamień do jednej z jaskiń i usłyszał, że kamień w coś uderzył. Poszedł zobaczyć, co to było, i odnalazł starożytne gliniane dzbany wypełnione zwojami i kawałkami starej skóry pokryte tajemniczymi napisami. Jego przypadkowe znalezisko dało początek jednemu z największych i budzących największe kontrowersje odkryć w dziejach, a odnalezione dokumenty nazywa się *Zwojami znad Morza Martwego*

982. Zwoje znad Morza Martwego - nazywa się je tak dlatego, że zostały odnalezione w grotach w pobliżu Morza Martwego. Zapoczątkowane w 1947 r. odkrycia zwojów używanych przez wspólnotę z Qumran, spowodowały wprowadzenie wielu zmian w warstwie słownej obecnych przekładów Biblii. Zwoje te datuje się na od III albo II w. przed Chr. do I w. po Chr. Najwięcej zmian można znaleźć w Księdze Izajasza.

983. Jak stare są Zwoje znad Morza Martwego? Za pomocą wyszukanych technik datowania ustalono, że część znalezionych nad Morzem Martwym zwojów zapisano około 300 lat przed narodzinami Chrystusa, a niektóre już za Jego życia.

984. Najstarsze rękopisy Starego Testamentu. Znalezisko Muhammeda zapoczątkowało intensywniejsze badania w całej okolicy, na obszarze nazywanym Qumran - mniej więcej 15 km na południe od Jerycha. W ciągu kolejnych lat odnaleziono znacznie więcej zwojów i szczątków zwojów. Niebawem okazało się, że znajdują się wśród nich najstarsze rękopisy Starego Testamentu, jakie kiedykolwiek odkryto.

985. Ponad dwieście fragmentów Biblii. W Qumran odnaleziono ponad 200 tekstów biblijnych, niektóre niemal kompletne, zapisanych po hebrajsku i po aramejsku.

986. Fragmenty prawie całej Biblii Hebrajskiej. *Zwoje znad Morza Martwego* zawierają przynajmniej fragment każdej z ksiąg Biblii Hebrajskiej za wyjątkiem Księgi Estery.

987. Cała Księga Izajasza. Pośród zwojów z Qumran znajduje się kompletna Księga Izajasza, chociaż nie odpowiada ona dokładnie Księdze Izajasza, która została przyjęta w kanonie chrześcijańskim. Odnalezioną księgę stanowi 17 zszytych z sobą kawałków skóry - co daje zwój o długości prawie 7,5 m.

988. Zwoje a skarby świątyni jerozolimskiej. Oprócz wielu fragmentów Biblii spisanych na kawałkach skóry złączonej w zwoje, w qumrańskich jaskiniach nad Morzem Martwym odnaleziono także kilka zwojów miedzianych. Opisano na nich skarb - 26 ton złota i 56 ton srebra, które miały zostać ukryte w 64 miejscach na terenie Izraela. Większość znawców twierdzi, że opowieść o skarbie jest mitem czy mistyfikacją, ale niektórzy sądzą, że rzeczywiście zabrano ten skarb ze świątyni w Jerozolimie i ukryto przed przybyciem rzymskich legionów w roku 70 po Chrystusie. Warto dodać, hebrajskie teksty zapisane na cienko wykutych arkuszach miedzi należą do wyjątkowych rzadkości.

PASTERZ I OWCE

989. Palestyna - kraj pasterzy. Przez całe wieki zamieszkujący krainy biblijne Arabowie zależeli od hodowli owiec. Również bohaterowie biblijni mieli swoje stada owiec, czasem ogromne. Hiob miał ich 14 tysięcy (Hi 42,12), a król Dawid przy poświęceniu świątyni złożył w ofierze 120 tysięcy owiec i kóz (1 Kri 8, 63). Wydaje się jednak, że te liczby mają bardziej charakter symboliczny - oznaczają mianowicie wielkość bogactwa i dobrobytu, jakie towarzyszyły danej postaci.

990. Tłuste ogony. Najpopularniejszą odmianę stanowiły owce o tłustych ogonach. Tłusty ogon stanowi dla owcy magazyn energetyczny - tak jak garb dla wielbłąda. Przy uboju owcy jej tłusty ogon zachowuje dużą wartość, gdyż ludzie kupują go (albo jego część) i używają do smażenia. Pięcioksiąg Mojżesza nawiązuje do tłustego baraniego ogona (por. Wj 29,22).

991. Najmłodszy syn - pasterzem owiec. Dorastając, starszy syn zaczyna pomagać ojcu przy sianiu zboża, orce i żniwach, zatem obowiązki przy owcach spadają na młodszego. Powtarza się to aż do najmłodszego chłopca. Zwyczaj ten praktykowano w rodzinie Jessego, który miał ośmiu synów. Najmłodszym z nich był Dawid i to on wypasał owce.

992. Dziesięcina z owiec. Prawo Mojżesza mówi o dziesięcinie (czyli oddawaniu 10%) z owiec: „Każda dziesięcina z bydła większego lub mniejszego, które przechodzi pod laską pasterską, jest rzeczą poświęconą Panu” (Kpł 27,32). Żydowski autorzy podają, że aby określić dziesięcinę, pasterz wołał do siebie owce i przepuszczał je wąskim przejściem pod swoim kijem pasterskim, a co dziesiątą znakował za pomocą kija umaczanego w barwniku.

993. Symbolika pasterza i owiec, którą tak często posługuje się Biblia, staje się o wiele łatwiejsza do zrozumienia jeśli pozna się typowe zwyczaje pasterzy i charakterystyczne zachowania owiec. Poniżej przedstawiamy kilka przykładów tekstów biblijnych z ich „pasterskim” objaśnieniem.

994. Odpoczynek nad wodą. W Psalmie 23 (w.1-3) czytamy: „Pan jest moim pasterzem, nie brak mi niczego. Pozwala mi leżeć na zielonych pastwiskach. Prowadzi mnie nad wody, gdzie mogę odpocząć: orzeźwia moją duszę.” Przy wyborze pastwiska pasterz musi się zatroszczyć

o dostęp do wody. Stada pasie się często nad strumieniami, jednak owce mogą bać się wody, która płynie zbyt wartko albo jest zabłocona. Pasterz musi więc wyszukać odpowiedni zbiornik wodny lub prowadzić owce na miejsce, gdzie mogą bezpiecznie zaspokoić pragnienie.

995. Głos pasterza. Jezus w Ewangelii Janowej mówi: „Moje owce słuchają mego głosu” (J 10,27). Na jednym terenie może przebywać więcej niż jedno stado jednocześnie. Stada mieszają się często także przy pojeniu. Nie próbuje się ich wówczas rozdzielać. Dopiero gdy się napiją, pasterze wstają po kolei i każdy z nich nawołuje swoje owce. Owce podnoszą wówczas łby i po małej szamotaninie zaczynają iść za swoim pasterzem.

996. Dobry Pasterz. Pan Jezus na innym miejscu mówi także: „Ja jestem dobrym pasterzem i znam owce moje, a moje Mnie znają” (J 10,14). Wschodni pasterze mają do owiec bardzo osobiste podejście - nadaje to głębszego znaczenia wyobrażeniu Pana jako Pasterza swojego ludu. Pasterz zna swoje owce po imieniu. Nie pędzi ich, lecz prowadzi. Nie znaczy to, że zawsze idzie przed nimi; może również iść obok stada albo podążać za nim.

WAGA I MIARA

997. Kilka miar długości. Do mierzenia długości posługiwano się w Starym Testamencie kilkoma jednostkami. W kolejności od najmniejszej do największej były to: palec, dłoń, piędź i łokieć. Za najbardziej podstawową miarę długości uznawano łokieć, odpowiadający długości przedramienia - od łokcia do czubka środkowego palca, czyli mniej więcej 45 cm.

998. Piędź to długość mierzona od czubka kciuka do czubka małego palca przy rozluźnionej dłoni z rozstawionymi palcami. Wynosiła mniej więcej pół łokcia. Dłoń równała się natomiast około 1/6 standardowego łokcia - mierzyło się ją u nasady palców. Najmniejszą jednostkę długości stanowił palec, który uznawano za 1/4 dłoni.

999. Biblijne jednostki wagi to, począwszy od najmniejszych: pim, beka albo gera, sykl, mina i talent (wspomniany przez Jezusa w jednej z przypowieści). Przy mierzeniu mniejszych jednostek dla dokładności posługiwano się szalkami.

1000. Sykl równał się około 14,5 g. Był on standardową jednostką wagi, wszystkie pomniejsze jednostki stanowiły jakąś jego część. Nazwa sykl wywodzi się od hebrajskiego słowa *shekel* oznaczającego „ważyć”.

1001. Największą jednostkę wagi stanowił talent. Każdy talent odpowiadał 3 tysiącom sykli, ważąc około 34 kg. Mina wynosiła między 50 a 60 sykli, zależnie od tego, czy mowa o minie izraelskiej babilońskiej. Mina ważyła około 570 g.